

ጃገማ ኪሎ

የቦጋው መብረቅ
(የሕይወት ታሪክ)

ፍቅረ ማርቆስ ደስታ አንደጻፈው

Brought to you by:
Ethiopian Bookstore
<https://t.me/etbookstore>

ማውጫ

ሻማ ቡክስ

ሻማ ቡክስ

የመ.ሳ.ቁ. 57

አዲስ አበባ

ኢትዮጵያ

በጽሑፍ ፈቃድ ወይም በኢትዮጵያ የፍትሕ ብሔር ሕግ አዋጅ ቁጥር 165/1960 ርዕስ 11 የሥነ ጽሑፍና ኪነጥበብ ሥራዎች ባለቤትነትን በተመለከተ ከአንቀጽ 1647 እስከ አንቀጽ 1674 በተደነገገው መሠረት ካልሆነ በስተቀር ከመጽሐፉ አንድ አንቀጽ እንኳን መልሶ ማሳተም፣ መቅዳት ወይም በሌላ መልክ ማሳተምና ማሰራጨት አይፈቀድም፡፡

የመጀመሪያ ንትመት 2001 ዓ.ም. ሁለተኛ ንትመት 2002 ዓ.ም.

©ቸልዝ አሳታሚ ኃ.የተ.የግ.ማ.

ISBN 978-99944-0-039-3

ማስተር ማተሚያ ቤት

አዲስ አበባ - ኢትዮጵያ

ርእስ

ገጽ

ምስጋና	ሀ
መቅድም	ሐ
፩. ገሮና ጎበና	1
፪. አባ ዶዶ	15
፫. ሻገማ - አባ ዳማ	19
፬. የኢጣሊያ ወረራ	26
፭. ሻገማ - የቦጋ መብረቆች መሪ በአርበኝነት	38
፮. ሰይፍ አይፈሬው ጳጳስ	62
፯. ግብታዊ የአርበኝነት ጅማራ	70
፰. ምሽግ ሰበራ	75
፱. የፍጻሜው አጥቢያ - ከጂጋ አዲስ አለም	84
፲. የአፄ ኃይለ ሰላሴ ጉብኝት	99
፲፩. የዕለቱን ትቶ የዓመቱን	109
፲፪. ከአርበኝነት ወደ ጦር መኮንንነት	115
፲፫. ዘመናዊ ጦር ግንባታ	142
፲፬. የሞሳዝጊ ልጆች	148
፲፭. የሻገማ የትዳር ህይወት	152
፲፮. መፈንቅለ መንግስት	156
፲፯. የመፈንቅለ መንግስቱ ድራማ	164
፲፰. የምህረት አዋጅ	192
፲፱. በውጥኑ የቀረ ሌላ የመፈንቅለ መንግስት ሀሳብ	197
፳. ሜጫና ቱለማ	206
፳፩. የለውጥ ማዕበል	211
ዋቢ መጻሕፍት	223
የሻገማ ታሪክ በፎቶግራፍ	225

መታሰቢያነቱ

ለታላቁ ኢትዮጵያዊ የታሪክ ምሁር
ለዶ/ር ብርሃኑ አበበ ይሁን።

This book is dedicated to
the memory of another great Ethiopian,
the late Dr. Berhanu Abebe.

ምስጋና

ይህ መጽሐፍ፣ ዶ/ር ብርሃኑ አበበ፣ ኮሎኔል ስምረት መድጋኔ፣ አቶ ተካልኝ ገዳሙ፣ አቶ ገሳን ባገርሽ፣ አቶ አብርሃም ፍስሃ፣ ወ/ሮ ብርሃኔ ደምሴ እና ሌሎችም ሰዎች ውድ ጊዜያቸውን ሰውተው ያደረጉት ልባዊ ጥረት ባይጨመር በኖሮ በዚህ መልኩ ተጽፎ ሊታተም ባልቻለ ነበር። በመሆኑም እነዚህ ባለውለታዎቻችን ለዚህ ፕሮጀክት መሳካት ላደረጉት ከፍተኛ ጥረት ካልብ እናመሰግናቸዋለን።

በተጨማሪም ይህን መጽሐፍ የማሳተሙ ውጥን ሀሳብ አውን እንዲሆንና ዛሬ አንባቢያን እጅ እንዲገባ ያደረገው የሚስተር ገብርኤል ሹልዝ ያሳለለ ጥረት ነው። ስለዚህም ገብርኤል ሹልዝ ለዚህ ፕሮጀክት መሳካት ላደረገው ጥረት ፒተር ሹልዝ፣ ጀኔራል ጃገማ ኬሎ እና ፍቅረማርቆስ ደስታ ልባዊ ምስጋናቸውን ያቀርቡለታል።

THANKS

This book could not have been written without the generous time and fervent efforts of Dr. Berhanu Abebe, Colonel Semret Medhane, Tekalegn Gedamu, Gassan Bagersh, Abraham Fiseha, Berhane Demissie and others. For your great service to this project we thank you.

Also, it was the tireless efforts of Gabriel Schulze that carried this book from the shadows of an idea to the reality of what you hold in your hands today. Peter Schulze, General Jagema Kello, and Fikremarkos Desta express their deepest gratitude for Gabriel's unwavering commitment to this project.

ገለታ

በርእሰነት አገልግል በነበረበት ጊዜ የሚከተሉት ወዳጆች ከጎኔ ሆነው እጅግ ይተባበሩኝ የነበሩና ለሀገራቸውም ነጻነት ከልብ የሰሩ በመሆናቸው ስማቸውን ሳልጠቅስ አላልፍም!

- 1) ዲባባ ሁርሊ
- 2) ሙሊሳ ቀርጪ
- 3) ሙሊሳ ሶሪ
- 4) የፈይላ ነገሮ ልጆች
- 5) ሁራላ ሮቢ

ጃግማ ኬሉ

ሐምሌ 2001 ዓ.ም.
አዲስ አበባ

መቅድም

«ሰላም፥ ጄኔራል! እንዴት ነዎት?» ብዬ ጥያቄ አቀረብኩ - ወደተቀመጠበት ቦታ እያመራሁ። እጅ ለእጅ ተጨባጠን ሞቅ ያለ ሰላምታ ተለዋወጥን። ከእዚህ ቤት የእንግዳ መቀበያ ክፍል ለመጀመሪያ ጊዜ ከገባሁ አንድ ዓመት ሆኖኛል። በግድግዳው ላይ ልዩ ልዩ ፎቶዎች ተሰቅለዋል። ከእነዚህ ውስጥ አንዱ፥ አንድ ወቅት ጃግማ አገልግሏቸው የነበሩት ንጉሰ ነገስት ትልቅ ፎቶ ሲሆን ሌላኛው ደግሞ የሀይወቱ አጋር የነበረችው ባለቤቱ ፎቶ ነው። ያማረ ሱፍ ኮት የለበሱ ሁለት እውቅ ወንድማማቾች ፎቶም እዚያው አቅራቢያ ተሰቅሎ ይታያል። የወንድማማቾቹ ፀጉር ጎፍሯል። ጎፈሬው ፀጉራቸውና መልከመልካም ፊታቸው ላይ የሚነበበው ቆራጥነት መኳንንትነታቸውን አደብዝቷል። እሁን ወንበር ላይ ተቀምጦ የተቀበለኝ ከእነዚያ ወንድማማቾች አንዱ ነው። አሁንም የሱፍ ካፖርት ሰብሷል። ምንም እንኳን ሰውነቱን እርጅናና ጉዳት የተጫነው ቢሆንም ያ ግርማ ሞገሱና በራስ የመተማመን መንፈሱ እንዳለ ነበር። አንድ ጌጠኛ ብእር የያዘ እሽግ በሰጠታ መልክ ካበረከትኩለት በኋላ «ጄኔራል! ይህ ትንሽ ስጦታ መጽሐፍህን ለመጻፍ ይረዳህ ዘንድ የተበረከተ ነው» አልኩት። እሽጉን ከፍቶ ፈገግ አለና አመሰግነኝ።

እዎ! እድሉን አግኝቼ ከጄኔራል ጃግማ ኬሉ ጋር ለመጀመሪያ ጊዜ ከተገናኘሁ አንድ ዓመት አልፎኛል። የዚያ ጊዜ እንደገናኝ ያደረጉን ያልታሰቡ ቤተሰባዊ ጉዳዮች ነበሩ። እርግጥ ከማዕረጉ ተነስቼ የረጅም ጊዜ እኩሪ የውትድርና አገልግሎት የሰጠ መሆኑን ከመገመት በስተቀር ስለእሱ ብዙም የማውቀው ነገር አልነበረም። ለመጀመሪያ ጊዜ ሳገኘው ታሪካዊ ፋይዳ ያለው ገድል ሰርቶ ያለፈ ሰው መሆኑን ፈጽሞ አላውቅም ነበር።

ለመጀመሪያ ጊዜ ስንገናኝ የትውውቅ ሰላምታ ከተለዋወጥን በኋላ ስለተገናኘንባቸው ጉዳዮች ተወያየን። ጊዜው እየመሸና ውይይታችንም እየለፋ በመጣ መጠን ግን ጄኔራሉ ስላለፈበት የተከበረ የውትድርና ሞያ ዋና ዋና ጉዳዮችን እያነሳ ያጫውተኝ ጀመር። በአጭር ጊዜ ውስጥ እንዳደገቀው ያስገደደኝን የዚህን ሰው ታሪክ ለማወቅ በመጓጓት በተመሰጠ አዳመጥኩት። ጥያቄዎችን በመሰንዘር ትረካውን እንዲቀጥልልኝ ስንፋፋው እኪሱ ውስጥ ያስቀመጣቸውን የቆዩ ፎቶግራፎች አውጥቶ በሀይወት ዘመኑ ባለፈባቸው ቀውጢ ጊዜያት አብረውት የነበሩ ሰዎችን መልክ አሳየኝ። እየተወያየንና ደቂቃዎች ወደ ሰዓታት እየተለወጡ ጊዜው በገፋ ቁጥር ጄኔራሉ በኢጣሊያ

ወረራ ጊዜ እንዴት አድርጎ በሙሉ ልብና በቆራጥነት አርበኞችን እየመራ ወራሪዎችን ድል እንዳደረገና የሀገሩን የታሪክ ሂደት እንደቀየረ ለመረዳት ቻልኩ። እያንዳንዱ አስደናቂ የታሪኩ ክፍል ሌላውን እያስከተለ ቀጠለ፤ ባለታሪኩ በህይወት ያለ ህያው ታሪክ በመከታተል ላይ መሆኔንም ልብ አልኩ። ቀኑ እየጨለመ ሲሄድ ከእዚሁ ጋር ተዛማጅነት ያለው ተመሳሳይ ታሪክ ለጄኔራሉ ለማካፈል ወደድኩና አጫወትኩት። አባቴ በአሜሪካ የጦር ኃይል እንዲሁም በነጻው የፈረንሳይ ኃይል ውስጥ ስለሰጠውና ከቻድ በርሃ እስከ መሀል ፓሪስ ስላደረሰው የውትድርና አገልግሎት ሳጫውተው በጉጉት አዳመጠኝ። ጨዋታችንን በማገባደድ ላይ ሳለን ጄኔራሉን ስለእሱ የህይወት ታሪክ መጽሐፍ ተጽፎ ከሆነ እንዲነግረኝ ጠየቅኩት። እሱ ራሱ ትንሽ እየጻፈ መሆኑንና ቀስ ብሎም ታሪኩ ተጽፎ እንደሚያልቅ ተስፋ ማድረጉን ነገረኝ። ታሪኩን መጻፉን እንዲቀጥል በእጅጉ ከአበረታታሁት በኋላ ድጋሚ ወደአዲስ አበባ ተመልሼ በምመጣበት ጊዜ መጽሐፉን አጠናቆ እንደሚጠብቀኝ ያለኝን ተስፋ ገለጽኩለት።

አሁን ከአንድ ዓመት በኋላ ከጄኔራሉ ጋር አብረን ቁጭ ብለን ቀደም ሲል የሰጠሁትን አዲስ ብዕር በትክክል ሲያሽከረከር በመመልከት ላይ ሳለሁ ያን ያጫወተኝን ድንቅ ታሪኩን የመጻፉን ሥራ ብዙም ያልገፋበት መሆኑን ገለጸልኝ። ምንም እንኳን አሁን የሚያስገርም ጥንካሬ ቢታይበትም ሰውነቱ አንድ ቀን መድከሙ አይቀርም። በአርበኝነት የሰራው ገድልም እንዲሁ ተበትኖና ተዘንግቶ ሲቀር መቻሉን! ብዙ የሚያከሩ ታሪኮች ያሏት ሀገርም አንዱን ታሪኳን ልታጣ የምትችል መሆኗን ሳስብ አዘንኩ። በሁለተኛው የዓለም ጦርነት በልዩ ልዩ ግንባሮች ተዋግተው እንደነበሩት በርካታ የዓለማችን ሰዎች ሁሉ ጄኔራል ጃገማም ለሀገሩ ስለሰጠው አኩሪ ወታደራዊ አገልግሎትና ስለጀግንነቱ ሰዎች እንዲያውቁለት ለማድረግ ሳይሞክር እንዲሁ ዝም ብሎ በመኖሩ ደስተኛ ነበር። እንዲህ ዓይነት ሰዎች የክፈሉት መስዋዕትነትና የሰሩት ገድል ምንም ያህል ከፍተኛ ቢሆን የራሳቸውን አስተዋጽኦ ወደጎን በመተው አብረዋቸው ሲፋሰሙ የተሰጠ ሰማዕታትን ጀግንነት ማስታወስን ይመርጣሉ። ልክ እንደነዚህ ሰዎች ሁሉ ጄኔራል ጃገማም ያሳለፈውን የትግልና የድል ታሪክ መዝግቦ ለትውልድ ማስተላለፍ ያለውን ዋጋ የተረዳው በእርጅና ዘመኑ ነው። ግን ጊዜው እየነገደ ነው፤ አንድ ቀን ደግሞ ይህ ጀግና ማለፉ አይቀርምና ከሱ ጋር የህይወት ታሪኩ ባክኖ መቅረቱ ነው። ስለሆነም በዚያው እለት የዚህ አስደናቂ ጀግና የህይወት ታሪክ ተጽፎ ለዘመናችን እንባቢያን የሚደርስበትንና ለመጪው ትውልድ የሚተላለፍበትን መንገድ ማመቻቸት አለብኝ ብዬ ወሰንኩ።

ዛሬ ይኸውና የጄኔራሉ ታሪክ በእጄ ይገኛል! ከብክነትም ተርፏል። ይህ የጄኔራሉ ታሪክ በእርግጥም የኢትዮጵያ ሀብት ነው። ስለሆነም የህይወት ታሪኩ የሀገሪቱን ታሪክ የሚመሰሰውን የዚህን እውነተኛ ኢትዮጵያዊ አርበኛ የጀግንነት ታሪክ ለእናንተ ማካፈል ታላቅ እድል ነው።

ፒተር ቢ. ቩልዝ
ዋሺንግተን ዲ.ሲ.
ሐምሌ 2001 ዓ.ም.

FORWARD

"Greetings General, how have you been?" I inquired as I walked to the corner where he sat. We warmly shook hands. It had been a year since I had first entered the living room of this home. Various photographs hung on the wall, ranging from a large photo of the Emperor he had once served, to the woman with whom he had shared his life. Another photo showed two distinguished brothers in immaculately tailored wool coats. Their hair was grown out long, and their handsome, resolute faces betrayed an obvious look of nobility. Now, more than seven decades later, one of the brothers sat in an armchair to receive me. He still wore a woolen overcoat, and though his body had paid the price of age and injuries, he still held himself with the same air of dignity and certainty. "General, here is a small gift to help you write your book" I said as I offered a package containing a custom crafted pen. Opening the box, he smiled and thanked me.

Yes, a year had passed since I had first had the privilege of meeting General Jagema Kello. At that time a series of unlikely family circumstances had brought us together. In fact, I had known very little about him, other than assuming his rank denoted a long and significant military career. Certainly at the time I had no idea the man I was about to meet laid claim to a life of dramatic sagas and historical significance.

At that first meeting we exchanged formalities and addressed what had brought us together. But as the afternoon shadows grew long and our conversation deepened, the General began to share highlights of his distinguished career. I listened intently, eager to enjoy the presence of a man whose story quickly commandeered my admiration. As I encouraged him on with questions, the General retrieved some well-worn photos he kept in his pocket and showed me the faces of the men with whom he had shared the critical moments of his life. As the minutes turned to hours I learned that, with courage and determination, he had led the resistance against the Italians and changed the course of history for his nation. Each compelling story led to yet another, and I realized I was in the presence of living history. The day faded, and I took the opportunity to share a few things of common interest.

He listened with great interest as I spoke about my father whose service with the U.S. Army and Free French Forces had taken him from the deserts of Chad to the heart of Paris. As we concluded our discussion, I asked general Jagema if his accounts had ever been recorded in a book. He replied that he was in fact writing a bit and hoped to have a few of his stories recorded eventually. I strongly encouraged him to do so and told him the next time I returned to Addis Ababa I hoped he would have finished these chronicles.

As I sat with the General this one year later, watching him pensively rotate the new pen I had given him in his hands, he confided that he had in fact made only a little progress in recording his remarkable story. Though he exhibited great stamina, his body would one day give out. It saddened me to think his patriotic exploits might also fade away, lost to a nation that had so much to be proud of. Like many men from all parts of the world who had fought in the epic global conflict of World War II, the General had been content to quietly live his life without drawing any special attention to his service and courage. These sorts of men, regardless of their sacrifices and exploits, preferred to remember their fallen comrades as the only heroes, giving little note to themselves. And like many of these men in their later years, the General had come to value the importance of leaving behind a record of what he had experienced. But time was slipping away, and some day with it this hero and his life story. So, on that day, I concluded I would arrange for the story of this fascinating and gallant man to be recorded for readers of our time and future generations to come.

Today, I sit with the General's story in my hands, grateful it has now been preserved, for his story is in fact an Ethiopian treasure. And so it is a great privilege to now share with you the exploits of a true Ethiopian patriot and hero whose story is very much the story of the nation itself.

Peter B. Schulze
Washington D.C.
July, 2009

ገሮና ጎበና

ከተራራው እናት ላይ ካለችው ችምችም ያለች ዛፍ ስር የኦሮሞ ባላባቱ ገሮ እንደ ልማዳቸው ጋደም ብለዋል። ዙሪያቸውን የራባዶሪ! ሉባ! የባ! የባ እዳ! የባ ሐዩ! የባ ገዳም ሞጂ የገዳ እርከን አባላትና ልጆቻቸው ተሰባስበው ያወጋሉ።

ትንሽ ራቅ ብሎ ካለው ቁጥቋጦ አጠገብ ደግሞ በገዳ የዘመን አቆጣጠር አራተኛ የገዳ እርከን ውስጥ ያሉት የፎሌ ወጣቶች የአዳ (ዋርካ) አርማ የሆነውን ቦኩውን ለአባባኩው አስረክበው በቅርቡ አዳ የሆኑት ጃራ ስለገዳ ሥርዓት ያስተምራሉ።

«...በስምንት ሺህ ዓመተ ዓለም አካባቢ የኩሽ ልጆች ሴታና አራ ተጣልተው ታላቁ ሴታ ታናሹን አራን ገደለ ... እህታቸው አቴቱ የወንድሟን አስከሬን በሌሊት ተነስታ አባይ ወንዝ ዳር ቀብራ እምላኳ ሰላም እንዲያወርድ ተማፅና የመታሰቢያ ዋርካ ተከለች። የኩሽ እምላክም ዝናብ አዝንቦ ዋርካውን አሳደገው፤ በዚህም ሰላም ሰፈነ...ከአርባ ዓመት በኋላ የአቴቱ ልጆች የነበሩት ቦረና እና ባሬንቱ እንደገና ተጣሉ። ታላቁ ቦረና ታናሽ ወንድሙን ባሬንቱን ገደለው። እናታቸው አቴቱ እምርራ አዘነች። የልጇን አስከሬንም በሌሊት ቀብራ ዋቃ (እግዚአብሔር) ዘላቂ እርቀ-ሰላም እንዲያወርድላት እምላኳን ተማፀነች። ዋቅም ልመናዋን ሰማ፤ አዳ እንድትተከልም አዘዛት፤ ልጇቿም የሚጻፍበት አዲስ ሥርዓት ነገራት። ያንንም የሰላም ትንሳኤ ሀይወት ገዳ ሥርዓት አለው። ጥንታዊና መሠረታዊ እምነቱ ደግሞ ዋቂፈና ተባለ። ኢሬቻ ይህ ሥርዓት የሚከበርበት በዓል ሆነ ...

«የአፍሪካውያን እናት አቴቱ የእምላኳን ትዕዛዝና በረከት ተቀብላ በወንዙ ዳር ለዳር አዳ ተከለች። ወዲያው ዝናብ ዘነበ፤ አዳዎቹም አደጉ። ዘላቂ ዕርቀ ሰላምም በልጅ ልጇቿ ሕይወት ላይ ወረደ። ያ የቅድስቷ የኦሮሞ እናት አድባር 'የሰላምና የዕርቅ' ቀን 'ኢሬቻ' ተብሎ ይከበራል። ገዳ ሥርዓት በየስምንት ዓመቱ በቅደም ተከተል ኢኮኖሚያዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ወታደራዊና መንፈሳዊ ኃላፊነቶችን የሚሸከም የዕድሜ መደብ ያለው የባህላዊ አስተዳደር ሥርዓት ነው። እያንዳንዱ የገዳ መደብ ለስምንት ዓመታት በሥልጣን ላይ

ሪፖርት። የሥልጣን ሽግግርም ፍፁም ሰላማዊና በክብረ-በዓል የታደሰ ነው።
 ላይኛው ህዝብ የኩራት ውርስ፣ የሥነ ምግባር ዋልታና ማግኘት
 እውነት፣ የእኩልነት፣ የፍቅር ምንጭ ... ከዋቅ የተሰጠ ገፅ በረከት ሆኖ
 እርሶ ጥራት መተዳደሪያ በመሆን እያገለገለ ነው ...»

የገር ፈረስ፣ ታጭቶ ከፊት ለፊት የተቀመጠለትን ሳር በምንጭሩ
 አየበረቃቀሰ ይሸረማምዳል። ገር በቡልኳቸው ተሸፋፍነው እንደተጋደሙ
 ላላው ለፍለጆች የሚሰጠውን የቃል ትምህርት ያደምጣሉ። ለማዶ ጥርት
 የለ ደማት ለማያዊ ሲሆን ገፋሉ ከፍብደ፣ ጋጅ፣ ግልፍጣ ሰንሰለታማ ተራራ
 አየታከከ የጥድ፣ የዝግባ፣ የወይራ፣ የአጋም፣ የኮሽም፣ የግራዋ ... ዛፎችን
 አየወዘወዘና ጎንበስ ቀና እያደረገ ቅጠሎቻቸውን እንሿሽቶ በማወዛወዝ
 እያንጠባጠበ ይከንፋል ...

ከአምባው ጥጋ ጥግ ፈንጠር ፈንጠር ብለው ከተቀመጡት ቃፊሮች
 አንዱ ደንገት ውልብ የሚል ነገር ታየው።

«ውልብ የሚል ነገር አየሁ ወይንስ ዐይኔ ነው?» ቆፍጠን ብሎ ጓደኛ
 ውን በእርምጃ ቋንቋ ጠየቀ - የዐይኑን ሽፋሽፍት ሳይከድን እፍጥጦ ቁልቁል
 አየተመለከተ።

«እኔ እኔ አየሁም» አለ። ጓደኛው - እሱ ወደሚያይበት አቅጣጫ
 ዐይኑን ቀሰሮ።

«እኒያውልህ! ... አየሃቸው? ከተረተሩ ወደ አሉት የዝግባ ዛፎች
 ሊገቡ ነው»

«አዎ አንተ! ሁለት ፈረሶች ናቸው» አለ - ለመለየት ግንባሩን
 ቆጠሮ ፈታ፣ አንገቱን ሰገግ መለስ እያደረገ።

«እነማን ይሆኑ?»

«እንጂ! የለበሱት ከእኛ ይለያል ... ፀጉረ ልውጥ ሳይሆኑ አይቀሩም»
 አለ - እየተጠራጠረ። «እነዚህ ሰዎች ፀጉረ ልውጥ ናቸው» አለ መጀመሪያ
 ያቻለው።

«ለገር እንገነባቸው?»

«ምን ብለን?»

«እንዴት ነው 'ምን ብለን?' ማለት? 'ሁለት ፀጉረ ልውጥ' ለምን
 መጡ ብለን ነዋ!»

«ጦር እንደመጣ ሁሉ ሁለት ሶስት እየሆነ ስለሚመጣው መንገደኛ
 ሁሉ ብንገነባቸው ያው እንደተለመደው 'ስለምትጠራጠሩ ነው የምትፈሩት'
 ይሉናሉ» አለው። በዚህ መሀል ፈረሶች በሰምሰማ ወደ አምባው ተጠጉ።

መጀመሪያ ያቻለው ቃፊር «ገር! ... ሁለት ፀጉረ ልውጥ ፈረሶች
 ወደ እኛ እየመጡ ነው» አለ። ገር ከተጋደሙበት ሳይነቃነቁ «ሁሉም ነገር
 ከተራራው ግርጌ ነው። እፋፍ ላይ ስለሆናችሁ ሁሉም ይታያችኋል። መቼም
 ፈላጊ እንጂ ተፈላጊ አይደክም ... የተከተላቸው ካለ አድፍጣችሁ ቃኙ ...»
 አለ።

ገር ለማረፍ፣ ከመቀመጥ ይልቅ መጋደም ይበልጣል ባይ ነበሩ።
 «ከመቆም መቀመጥ፣ ከመቀመጥ ደግሞ መጋደም አያታከትም» ማለትም
 ያዘወትሩ ነበር። ማንም ይናገር ማን እንደተጋደሙ ያዳምጡታል፤ ነገሩ
 ካልጣማቸውና ካልላባቸው መልስ ሳይሰጡ በዚያው ሸሽ ይላሉ።
 የሚጥማቸው ወይም የሚያሳስብ ጉዳይ ከመጣ ደግሞ ተፈናጥረው ይነሳሉ።

... ፈረሶች ወደ ዛፏ ስር ቀረብ አሉና ከፈረሶቻቸው እየዘለሉ
 ወረዱ። ገር እንደ ንብ ንግሥት በወገኖቻቸው ተከበዋል።

«እነ ማን ናችሁ? ከወዴትስ መጣችሁ» አለ። አንዱ ቃፊር።

«ከራስ ገበያ የተላከ መልዕክት ለገር ለማድረስ ነው» አለ።
 ከመልዕክተኞቹ አንዱ።

ገር ተከናዝው ወደተጋደሙበት እንዲሄዱ ገለል አሉላቸው።

«ገር!» አሉ። መልዕክተኞቹ - ገር ከተጋደሙበት ፊት ለፊት
 ቆመው። ገር መልስ አልሰጡም፤ ጆሮአቸው ግን እንደ አንቴና ተቀስሯል።

«ራስ ገበያ 'ገብርልኝ' ብሏል» አለ በዕድሜ ጠና ያለው መልዕክተኛ።

«ገብርኤልን? ገብርኤልን ባዩ ጎበና ማነው?» አሉ ገሮ - ከተጋደሙበት ላይነሱ እንደዘበት::

«ጎበና የንጉሡ ባለሟልና የጦር መሪ ናቸዋል» አለ - ከመልዕክተኞቹ አንዱ:: የንጉሱ ባለሟልና የጦር መሪ የሚለው ግሳንግስ ለገሮ ስሜት አልፈጠረባቸውም::

«ይሄ ጎበና ያላችሁት ሰው እንደ እኔ ይተኛል?»

«አዎ!»

«እንደ እኔስ ይበላል? ይጠጣል?»

«አዎ!»

«እንደ እኔ ይሸናል?»

«አ... አዎ!» ብለው የነገሩ እዝማሚያ አላምር ያላቸው መልዕክተኞች እርስ በርስ ተያዩ::

«እንደ እኔ ዐይነ-ምድርስ ይወጣል?» ሲሉ ገሮ: «ጉድ ሳይሰማ መስከረም አይጠባም» አለ አንዱ መልዕክተኛ ወደ ጓደኛው እያንሸካሸከ::

«አዎ ገሮ!» አለ ቮምገል ያለው መልእክተኛ - መዘዙን ፈርቶ:: ገሮ ከተጋደሙበት ብድግ አሉና «ጎበና እንደ እኔ ሰው ነዋ?» አሉ - የደመና ከንብንቧን አንስታ ብቅ እንዳለች ጀግር የቀደ ዳማ ፊታቸው በፊዝ ፈክቶ::

«አዎ! ሰውማ ሰው ናቸው» አሉ ሁለቱም መልዕክተኞች በእንድነት::

«እንግዲያውማ! እኔ የጎዳና ልጅ እንደ እኔ ሰው ለሆነ ሰው እንደማልገብር ንገሩት» አሉ - ዐይናቸው በቁጣ እየተንቀሳቀሱ:: መልዕክተኞቹ ድንገት እንደ አሳተ ገሞራ በፈነዳው የገሮ ቁጣ በድንጋጤ አመዳቸው ቡን አለ::

«ሰማችሁኝ አይደለ?» አሉ ገሮ:: ሁለቱ መልዕክተኞች እንደ ሃውልት ተገትረው መልስ ለመስጠት ልሳናቸው ተዘጋባቸው:: ገሮ ተመቻችተው ተመልሰው ተጋደሙ:: የእውነተኛ መሪ ቁጣው እንዴ ነዋ! እንደ ሐምሌ ዝናብ እኝኝ ... የለም:: መልዕክተኞቹ የገሮን ወገኖች ቃኛቸው ሁሉም በገሮ መልስ አንጀታቸው ቅቤ እንደጠጣ ከፈገግታቸው አስተዋሉ::

«ገሮ!» ተጣራ አንዱ መልዕክተኛ:: ገሮ መልስ አልሰጡም::

«ገሮ ተኝ» አለ - ወደ ተከታዮቻቸው እያየ::

«ቆዩና ሲነቁ ጠይቁቸው ... መተኛቱን ተኝቶ የነቃ ብቻ ነው የሚያውቀው» አሏቸው - በምፀት:: መልዕክተኞቹ ቤተክርስቲያን እንደ ገባውሽ በሃፍረት ተሸማቀው ቀልባቸው ተገፍ ወደ መጡበት ተመለሱ::

ራስ ጎበና መልዕክተኞቹ ያመጡትን የገሮን መልስ ካዳመጡ በኋላ ተቅበጠበጡ:: ወዲህ ወዲያ ሄድ መለስ! ጎራዶቻቸውን ወዝወዝ ... እያደረጉ ተወራጩ:: አብረዋቸው የሚመክሩት መኳንንት በየራሳቸው ሃሳብ ጭልጥ ብለው አንዱን እያነሱ ሌላውን እየጣሉ መላ ፍለጋ እንደ ሸማኔ መወርወሪያ በሃሳብ ባከኑ ...

ራስ ጎበና ድንገት «የገሮን መልስ ሰማችሁት አይደለ?» አሉ:: ሃሳባቸው ከጥያቄ ይልቅ ማረጋገጫ የመስጠት ቃና ነበረው:: የመኳንንቱ ዐይን ራስ ጎበና ላይ ተደገነ::

«ገሮ 'እንደ እኔ ሰው ለሆነ ሰው አልገብርም' አለ:: እህ?! ምን ወስን ትሉኝላችሁ ወንድሞቼ?! እውነት አለሁ ገሮ! እንደ እኔ ሰው ነህና መገበር አይገባህም ብዬ የንጉሴን ትዕዛዝ ልጣስ? ... ነው! እኔ እንደ አንተ ሰው አይደለሁም! የተቀባ ንጉሥ የመረጠኝ የጦር መሪ ነኝ ብዬ የማይረሳው ቁንጥጫ ልቆንጥጠው እና የንጉሴን ትዕዛዝ ልፈጽም? ... የቱ ነው ምርጫዬ? የቱን መፈፀም ነው ግዴታዬ? በሷ መላ በሉኝ ወንድሞቼ!» አሉ ጎበና - መንታ መንገድ ላይ መቆማቸውን ሳይደብቁ::

አፄ ምኒልክ ሸዋን ለማቅናት ሲወስኑ በበላይ አዛዥነት ያዘመቱት ራስ ጎበናን ነው:: ወደ እምባቦ ከመሸገራቸው በፊት ግን የጅባትና ሜጫው ባላባት ገሮ ዘመቻቸውን አጣብቂኝ ውስጥ ከተቱባቸው::

«የገሮ መልስ የንቀት ይመስላል» አለ አንዱ ከወደ ጥገ::

«የት አውቆኝ ይንቀኛል?» አሉ ጎበና::

«ቢያውቅማ ለምን ይንቀጥታል? ባለማወቁ ነው ንቀቱ:: ስለዚህ ለእንዲህ ዓይነቱ ተሳስቶ አሳሳች ሰው ክንድን ማሳየት መቼም የግድ ነው» አሉ ወርቀ-ዘቦ ካባ የለበሱት::

«ምንድን ነው ከንድ ማሳየት? እስቲ ገለጥለጥ አርገው» አሉ፡፡ ገበና፡፡

«ምን ብዬ ልገልጠው ጌታዬ? ግልጽ እኮ ነው፤ ትዕቢት ለወጠረው ከንድን ከማሳየት ሌላ ምን አማራጭ አለ?» ብለው የተናገሩትን ሀሳብ ወዲያው ማለላለል ጀመሩ፡፡

«የሁላችሁም ሀሳብ ይኸው የእሱ ውሳኔ ነው?»

«ነገሩ 'በጥባቄ ካለ ማን ጥሩ ይጠጣል' ሆነብን እኮ ... ተዚህ ሌላ አማራጭ ከየት ይመጣል?» ብለው ሌላው አማካሪ ያለዘቡ መስለው አጥብቀው አሰሩት፡፡

«ገር ወደ አልፈለግሁት አቅጣጫ ወስዶ ወንድነቴን ከተፈታተነኝ ጥሩ ነው፤ እንተያያይ ይህ ከሆነ ሀሳባችሁ በሉ እንምክር፤ በሉ ማወላወሉን ትተን ድጋችንን እናጥብቃለን» ብለው ገበና ብድግ አሉ፡፡

«የለም ጌታዬ!» አሉ፡፡ ሁሉንም በፅኑ ሲያዳምጡ የቆዩት ሰው፡፡

«እንዴት?»

«እስቲ አንቸኩል፤ የደፈረሰ እኮ ከጠበቁት ይጠራል ጌታዬ!»

«እሱ እውነት ነው!» አሉ፡፡ ራስ ገበና፡፡

«ይቀመጡ ጌታዬ! እስቲ የኔን ሀሳብ ያድምጡኝ?»

«ያንተ ነገር መቼም ሁልጊዜ እንደገመልሽ ሽንት ወደኋላ ነው፡፡ በል እስኪ ሀሳብህን ንገረን፤ ይኸው ቁጭ አልሁ» አሉ፡፡ ገበና - እየተቀመጡ፡፡

«ገር የሜጫ እርሞው ጀግና የጎዳና ነሞ ልጅ ነው፡፡ አባቱ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሰው ገሉ ኤጀርሳ ለፎ ላይ አንድ እረኛ በወረወረበት እንጨት ተመትቶ በእርሞ ባህል ሰው የገደለው ስለማይቀበር የአሞራ ሲላይ የሆነ ጀግና ነው፡፡ ጎዳና ከሞተ በኋላ ወገኑን የገደለበት አንድ ጠላቱ ይሄ ነው ወገናቸውን የጨረሰው፤ እያለ እጽሙን በጦሩ ሲወጋጋ አንድ አጥንት ቱር ብላ ዐይኑን አጥፍታ ስለገደለችው 'ጎዳና ነሞ ከሞተ በኋላ የግዳዩን ቁጥር አንድ ሺህ አደረሰው' እየተባለ የሚወደስ፤ የሚከበር የሜጫ እርሞ ጎልያድ መሆኑን ያልሰማ በድፍን ሜጫ አይገኝም፡፡

«ይኸው የገር አባት ጎዳና ነሞ የአባቱን ግዛት በማስፋት እስከ በርጋ ወንዝ ድረስ ዘጠኝ መቶ ጋሻ መሬት ይዞ በባላባትነት ያስተዳድር ነበር፡፡ ገር ጎዳና የጎዳና ነሞ የመጀመሪያ ልጅ በመሆኑ በእርሞ ባህል ደግሞ የመጀመሪያ ልጅ ውርስ ተቀባይ በመሆኑ ገር በአባቱ እግር የተተካ፤ በአባቱ ታሪክ ሰው የሚያከብረው፤ የአባቱ ወኔ እንደ ፍም አባት ልቡ ውስጥ የተዳፈነ የኢችልቤ፤ የሰንጎታ፤ የዮብዶ፤ የጎበን፤ የጋጅና የግልፍጣ ባላባት ነው፡፡

«እስኪ በጥሞና መልሱን እናጢነው፡፡ 'እንደ እኔ ለሚበላና ለሚጠጣ ... እንደ እኔ ሰው ለሆነ አልገብርም' ነው እኮ ያለው፡፡ ገር፡፡ ይህ ሰው ከአያት ቅድመ-አያቱ ጀምሮ የባላባት ዘር ነው፡፡ ለአካባቢው እሱም ንጉስ ነው፡፡ ድንገት 'ገብር' ሲባል 'ለምን?' ቢል ምን ነውር አለው፡፡ በዚህ መልሱ ሊወጋ፤ ደም ሊፈስ ይገባል?» አሉ፡፡ ሰውየው - የራስ ገበናን የፊት ገጽታ እያስተዋሉ፡፡

«ምን አልህ?» አሉ፡፡ ገበና፡፡

ሰውየው መሬት ተከፍታ የዋጠቻቸው ያክል በድንጋጤ አመዳቸው ቡን አለ፡፡ ቢሆንም እንደ ነገሩን ጀምረውታልና «ጌታዬ! እምነት ተራራን ያንተሳቅላል ይባል የለም፤ እርግጥ ነው ያ እምነት ግን ፅኑ እምነት እንጂ ተልካሻ እምነት አይደለም ... የሚገጥመንን ፈተና ሁሉ በጦርነት፤ ታልሆነ በዘመንነት መፍታት ካልቻልን ... ልፋታችን ይበላሻል፤ እስቲ ይሄን አጢኑት ሰዎቼ» አሉ፡፡

«ትንሽ ሀሳብህን እየደጋገምህ አሰፋኸው፡፡ ቢሆንም በጎ ነገር ነው ያነሳኸው፡፡ ሁልጊዜ አዲስ ችግር ይጋረጥብናል፡፡ ሰገጠመን ነገር ጉዳትና ጥቅሙን አመዛዝን መላ መሻት ግን አለብን፡፡ ሀላፊነት ጦርን በቀኝ፤ ሰላምን በግራ የሚያስጨብጥ አይደል፤ 'እናንተ ማናችሁ?' አለን ገር ብለን እኛም 'አንተ ማነህ?' ብለን ጥያቄውን በጥያቄ ብንመልስ መዘዙ ትርጉም የሌለው ጥፋት ነው፤ እና እስኪ ውስጥ እውቅ ትመስላለህና ብላታ መላ አምጣ» አሉ፡፡ ራስ ገበና፡፡ ያን ጊዜ የመኳንንቱ ዝምታ ተገርሶ፤ የመጀመሪያው ሀሳብ ተረስቶ ሁሉም በአዲሱ ሀሳብ ላይ ተገጠላጠሉ ...

«ምነው ጉሮሮህን ጠረግህ? መላ አንኸህ?» አሉ፡፡ ገበና ብላታን፡፡

«አዎ ጌታዬ! ገር ጥሩ ወዳጅ ነው፡፡ በዚያ ላይ የአንድ ወንዝ ልጆች ነን፡፡ እኔ አግባብቼ አስገብረዋለሁ» አሉ፡፡

ሁሉም በአድናቆት እንደገና ትክ ብለው አዩዋቸው፤ ጎበያም «ማለፊያ ነዋ!» አሉና የብላታ ዐይን ላይ አይናቸውን ተከሉ።

«ይመኑኝ ጌታዬ!» አሉ ብላታ - ፈርጠም ብለው።

«ምኒልክ ይመኑት አምኝላሁ!» እንዳልከው ከሆነ የብዙ ሰው ሀይወት እተረፍክ ማለት ነው። አሁን ተነስ፤ ፈረስ ይሚገልህ፤ ስንቅም ይዘጋጃልህ፤ የሚከተልህ ሰውም ልስጥህ ...» አሉ። ራስ ጎበያ - የፈገገታ ብርሃን ገፅታቸው ላይ እየወጣ። «የለም ስንቅና ሰው አያሻኝም። በራሴ ፈረስ አሁኑኑ እሄዳለሁ። ከእርስዎ የምፈልገው እንድ ሱሪና አቡካዳዴ ሻሽ ብቻ ነው» አሉ።

«ያልሽው ይዘጋጃል! እንተ ብቻ ከዚህ ፈተና ፈጥኑ አውጣን» አሉ። ጎበያ ...

አቡካዳዴ በዚያ ዘመን የተከበረ ጀግና ራሱ ላይ የሚጠመጥመው ቀይ ሻሽ ነው። ብላታ የፈለጉት ወዲያው ተስጥቶለቸው ወደ ገሮ ቀዩ ጋለቡ። 'ወይ በለስ' አሉ ሌሎች መኳንንት - በቀና ሀሳቡና በተቀባይነቱ ቅናት እያመላቸው።

ብላታ ረፋዱ ላይ ፈረሳቸው ላቡ እየተንቀረቀረና አረፋ እየደፈቀ ከገሮ ቀየ ደረሱ። ገሮ ተጋድመው የጠዋቷን ጀንበር ይሞቃሉ። ባለሟሉቹ በሙሉ የየእለት ሥራቸውን ለመከወን ስለሄዱ አጠገባቸው የነበሩት ሶስት ጎረምሶች ብቻ ነበሩ። እንግዳው ገሮ ወደ ተጋደሙበት ተጠጉ ... «ገሮ እንኳን ደስ አለህ! ራስ ጎበያ ገብሮልሃል» አሉ። ገሮ ጋቢያቸውን ገለጥ አድርገው ወዳጃቸው ፊት ላይ የሚገንገባቸውን የደስታ ችቦ ተመለከቱ። ደስታው የእውነት ይመስላል።

«ጎበያ ለምን ብሉ ይገብርልኛል?» ገሮ በጥርጣሬ ጠየቁ።

«ገበረልሃ! ... ገበረልህ፤ ገሮ ... ቃሌ እንደዚች ፀሐይ እውነት ነው» አሉ - ለማዩን እያዩ።

«ጥያቄዬ ለምን ብሉ ገበረልኝ?» ነው። ወዳጄ?»

«እውነት የተናገረ መቼም በአዋቂ ዘንድ ክብርና ሞገስ ያገኛል፤ ስለዚህ ለወንድነትህ ሱሪ ይገባሃል፤ ለጀግንነትህ ደግሞ አቡካዳዴ ይገባሃል ብለው ይኸው ጎበያ ልከውልሃል ... ተቀበለኝ ገሮ» አሉ ብላታ።

ገሮ ከተጋደሙበት ተነስተው ጎበያ የላኩላቸውን ሱሪና የራስ ጥምጥም አገላብጠው አይተው ፈገግ አሉ ... «ልበሰዋ! ሞክረው!» አሉ መልዕክተኛው። ገሮ ሱሪውን ሰብሰው፤ አቡካዳዴውንም ጠመጠሙት። ወዲያው «ፈረሴን አምጣ አንተ!» አሉ ገሮ። ፈረሱ ቀረበ ... ገሮ ዘለው ጀርባው ላይ ወጥተው አምባው ላይ ሽምጥ ጋለቡ። የአካባቢው ሰው እየተግተለተለ ወደ ዛፉ መጣ። ገሮ ሱሪያቸውን አጥልቀው፤ አቡካዳዴ ጠምጥመው ፈረሳቸውን ደንገላስ እያስረገጡ ሲመጡ ሴቶች አልልታቸውን አቀሰጡት፤ ወንዶቹ በራስ ማሰር ጠመንጃቸው እየተከሉ ፎክሩ ...

«አሁኑኑ ልጆቼን ጥሩ» አሉ ገሮ። ረባ፤ ሞሚ፤ ሁርሌ፤ ያደላ፤ ኬሉ፤ ባቲ የተባሉት ልጆቻቸው እየተጠሩ መጡ። በሉ ሃያ ሃያ ክብት አሁኑኑ አዘጋጁ። ጎበያ ስለ ሰውነቱ ገብሮልኛልና እኔም ስለ ሰውነቱ ጀንበር ጠልቃ ሳትቀድመኝ እገብርለታለሁ» ብለው ተሸንተው አደሩ።

የራስ ጎበያ ሠራዊት የከተመበት አዲስ ዓለም የሚገኘው በርጋ አፋፍ በቅጽበት ተሸበረ። ክርቀት አባራው ሽቅብ ሲነሳ ታዩ። «ገሮ ጦር ላክብን» ብለው መኳንንቱ የፈሩት በመድረሱ በግማሽ ደስታ በግማሽ ፍርሃት ተውጠው ትርምስ ፈጠሩ።

«እርስዎ ነዎት ያነን ቀላማጅ አምነው ጉድ ያደረጉን» እያሉ ጎበያን ገሰጸቸው። ጎበያ ግራ ተጋቡ፤ ለጊዜው የተሳሳቱ መሰላቸው። ሳይቀድሙ መቀደማቸው፤ ሳይዘጋጁ አደጋ ላይ መውደቃቸው ስምና ክብራቸውን እንደሚያጎድፈው በማሰባቸው ለእንቢተኛው ገሮ የሰጡት ጊዜ እንገበገባቸው። ብላታንም «ጉድ አደረገኝ» ብለው ደጋግመው ወቀሱ። ነገሩ ሁሉ ሰርገኛ መጣ በርበሬ ቀንጥሎ ቢሆንም ሁሉም ለመከላከል እንዲዘጋጁ አዘዙ። ራስ ጎበያ ወደ አፋፍ ጥግ ሄደው አመች ቦታ ላይ በጦር ሜዳ መነሳራቸው ሲያዩ የታያቸው የክብት ቀንድ ብቻ ሆነ ... መላ ምድሯን ሊወቃ የነበረው ጥቁር ደመና በዚሁ በቅፅበት ተበተነ።

ጎበያና ገሮ ተገናኙ ... ከዚያ ጎበያ በእኔ ምኒልክ የአስተዳደር ደንብ መሰረት ገሮን «ገሮ የአባትህን አገር ሰጥቼሃለሁ ... ልጆችህም ከእኔ ጋር ይዘመቱ» አሉ በስማ በለው፤ ገሮ ግራ ገባቸው፤ «ጎበያ! በመልዕክት ስንጋገር ቆይተናል፤ አሁን ግን አጠገብህ ነኝ፤ ቋንቋዬ ቋንቋህ ነው የምን ስማ በለው ነው?» ብለው በሳት ፍርስ አሉ ... «ይህ የንጉሥ ነገስቱ

ባለሟሉች ግዴታ ነው ...» አሏቸው ገርን። ቋንቋ የሚያስለውጠው ግዴታ ገርን ባይገባቸውም ከገበያ ጋር ግን ተግባሩ። የገር ልጆችም ከራስ ጎበና ጋር እምባባ ዘመቱ። ሬባ የተባለው የገር የመጀመሪያ ልጅ ከገበያ ጋር ቀረ። ሬባ የፈረስ ጉግስ ይወድ ስለነበር ሲጫወት ውሉ ሲመለስ አጋፋሪው «ወደ ገበታ መግቢያው ጊዜ አልፏልና አትገባም» አለው። ሬባ ተቆጣ፤ ገደቱን መቆጣጠርም ተሳነውና የአጋፋሪውን ራስ ይዞ ወገቡን ሰበረው። ይህን ሃይለኝነቱንና የመኳንንቱን ደንብ አለመቀበሉን የተገነዘቡት ጎበና ሬባን ወደ ገር መለሱት። ገር ደግሞ የሬባ ታናሽ ወንድም የሆነውን ዋሚ ገርን ቦታውን ተክቶ ከገበያ ጋር እንዲዘምት ላኩት።

የገር እያት ነሞ አንድ ጊዜ በቤተሰቦቻቸውና በልጆቻቸው አምርረው ተቆጡ፤ «በሥራ መጠመድ ብቻ ዋጋ የለውም፤ ጉንዳንም ጠንካራ ሠራተኛ ናት፤ ነገር ግን በኩቴ ተደፍጥጣ ትሞታለች። በሥራ ተጠምደን መማሰናችን ባልከፋ፤ ቁጥራችን ሲበዛ፤ ቦታችን ሲጠበን ግን ወዴት ነው የምንሸጋሽገው? ጉልበታም ቢመጣ የለፋንበትንና የማሰንበትን እንዳይነጥቀን የእሾህ አጥር ሰርተው፤ አንድ አንበሳ እግስተው የሚያስጥሉን እነማን ናቸው? ይህ ሀሳብ አንዳችሁን አንኳን አስጨንቃችሁ ያውቃል? ነጋ፤ ጠባ ... እየጎችሁ፤ ጠበኳችሁ ... አውራ የላችሁም፤ የምትከተሉት የላችሁም፤ ከባርነት የሚያሸሽችሁ የለም» ብለው አረፍ አሉ።

«የእኔ ዘርች ጅል ሆኖችኋል፤ ለነገ ማሰብ እየተሳናችሁ ነው። እንደ ከብት አፋችሁ የገባውን ማመንዝክ፤ መስራት፤ እንደገና ማመንዝክ እንጂ ሌላ መሻት፤ ሌላ ለማግኘት መባዘን የተዋችሁ ሆኖችኋል» አሉና ከተቀመጡበት ፈንጠር ብለው ሄደው ቆሙ። ቤተሰቦቻቸው አንገታቸውን ከደፉበት ቀና ብለው አይዋቸው።

«ለወለደ፤ ዘር ላለው ሰው ሞት የጉዞ መጨረሻው አይደለም። የእኔ የሚለውን ሁሉ ሜዳ ላይ ዝርግፍ አርጎ ውልቅ የሚል ያልወለደ፤ ዘር የሌለው ብቻ ነው። እስቲ እስቡት! ሞት ዱብ ዕዳ የሚሆንበት ሳናመልጥ ስንሸሽ ስለምንኖር አይደለም? ለዚህ ነው ፈሪ ሞትን የማያሸንፈው፤ ጀግና ግን አይሞትም፤ ለምን ጀግና አይሞትም? ሞትን አይፈራማ፤ የሚገለው ፍርሃት ሞት አይደለም፤ ጀግና የሚሞተው ፍርሃት በሌለው በሽታ ወይም ጦር ነው። ጀግና የሚሞተው የፈለገውን ፈፅሞ ነው።»

ትንሽ ፀጥታ ሰፈነ ...

ከወደኋላ ከተቀመጡት አንዱ «ይሄ የሚቸግር አይመስለኝም ወገኖቼ፤ እያት ቅድመ-አያቶቻችን የአቆዩልንን ደንብ እየዘነጋነው፤ እየናቅነው እንጂ መላ አለው። የከብት ዘር አዳቅለን ጠንካራ ዘር እንደምናገኘው ይህም ነገር ቀላል ነው። የጠንካራ ቤተሰብ ዘር የሆነች ሴት እንፈልግና ባላባታችንን እናጋባ። ከሁለቱ የሚፈጠረው ልጅ እንደ ዝሆን በግርማ ሞገሱ የሚያስፈራ ይሆናል፤ እንደ አንበሳ በግላቱ የሚያርበደብድ ምርጥ የትውልድ አውራ ስናገኝ አለኝታችን፤ ሰብላቢያችን እናደርገዋለን» አሉ። ሁሉም በሀሳባቸው ፈነደቁ፤ ሴቶች እልል አሉ፤ ወንዶቹ ፎከሩ።

«ዝናብ በመዝነቡ ብቻ ምርት የለም። ዝናብ ሲዘንብ መጀመሪያ አፈሩ ይርሳል። ያን ወቅት ጠብቆ የሚያርስና የሚቆፍር ከሌለ ስለ ዘነበ ብቻ ዘር ቢበተን አረምች ስለሚውጡት ቡቃያ ሁኖ በሥርዓቱ አያፈራም። የሚፈለገው ሲገኝና ሆድ ሲጠግብ ደግሞ ጭንቅላት ወዲያው ነገን ማሰብ አለበት ... መጭው ነገ ላይ ወቅትን አጢና የሚያርስና አእምሮውን በነገ እውነት የሚያጠግብ ያ ነው - ለእኔ ጀግና። የዝናብ ውሀ ፈላሽ ነው፤ እንዳንዱ ሰርጎ ወደ ውስጥ ይገባል፤ ሌላው ከወንዝ ይቀላቀላል፤ ሁሉም ግን ጉዞው ሩቅ ነው። አንድ ቦታ አይቆምም። ልባም ጀግናም ሁሌም ወደ ነገ ይፈላል፤ ርቆ ይጓዛል ...

«ዋቅን የምናመልከው ከመቀበል ይልቅ በመስጠቱ ነው። በአያቶቻችን ዘመን የነበረ አንድ ሰው አንድ ጊዜ ባለጠጋ ሆነ ... ከብቱ፤ ፍየሉ፤ በጉ፤ አህያው፤ ግመሉ ... እንደ አሸዋ በዛለት። ከእለታት አንድ ቀን ታዲያ ያ ሰው ዋቅን አንድ ጥያቄ ጠየቀው፤ 'ዋቅ እኔ እንደ አሸዋ የበዛ ከብት፤ ፍየል፤ በግ ... አለኝ። አሁን እንደ አንተ መመለክ አፈልጋለሁ። ለዚህ ደግሞ የእኔና የአንተ ሀብት መታየትና መነፃፀር አለበት። በሀብት ከበለጥከኝ ቀሪ ዘመኔን ሙሉ እስግድልሃለሁ፤ በሀብት ከበለጥኩህ ደግሞ ለአንተ የሚሰግዱ ሁሉ ለእኔ ይሰግዱልኛል' ብሎ ጠየቀው። ዋቅም በትዕግስት አዳምጦት 'ጥሩ፤ በሀሳብህ እስማማለሁ' አለውና ሀብታቸውን ለመነፃፀር ቀን ቆርጠው ተለያዩ።

«በቀጠሮው ቀንና ቦታ የባለፀጋው ከብት፤ ፍየል ... ሜዳውን አለበሰውና የዋቅ ንብረት እስኪመጣ መጠባበቅ ጀመረ ... ድንገት ግን አንበሳ፤ ጅብ፤ የመሳሰሉት የምድር አራዊት መጥተው ሁሉንም እንሰሳት ፈጃቸው - ጥቂት ፍየሎች ብቻ ሲቀሩ።

«በኋላ ዋቅ መጣ። 'ምነው?' አሉ፤ ባለፀጋው - በምሬት ዋቅን እያየ።

«ከዚያ 'አየህ' አንተ መሰብሰብ እንጂ መስጠት አታውቅም። ለአንተ ዛሬ ወደ ነገ የሚወስድ ጎዳና አይደለም። ዛሬ ለአንተ ሃብት ማጠራቀሚያ፣ ራስህን ብቻ የምታስብበት ነው፤ ለእኔ ግን ዛሬ ፍጥረታቴን የማስብበትና የምሰጥበት ነው። ... እኔ መስጠትን እንጂ መሰብሰብን አልሻም። እኔ የሰጠኳቸው ተቆርቋሪው ንብረትህን አጠፋብህ፤ አንተ ግን የሰጠህቸው ስለሌሉ በውድድርህ ቀን የሚረዳህ አጣህ፤ ስለዚህ በስግብግብነትህ፤ በማያስበልጥህ መብለጥ ስለ ሻትህ ተሸነፍህ፤ በመሸነፍህ ደግሞ ያለህ ተወስዶብህል' ... አለው» አሉ። ምሳሌያቸውን ለማያያዝ ትንሽ አሰብ አደረጉና፤

«ሁላችንም በሰብሰብነው መኖራችንና መመካታችን ዋጋ የለውም። ለህፃኖቻችን፣ ለወገኖቻችን ስለምንሰጠው በጎ ነገር ማሰብ አለብን» አሉና ፀጥ አሉ።

ከቤተሰቦቻቸው አንዱ «ሀላፊነት ግዴታሽነትንና ስንፍናን አንደሚ ያጠፋ የመከሩን ከየልቦናችን ምንጊዜም አይጠፋም። እኔ እንደማስበው ለሀላፊነት የሚሆን ሰው ያስረዳናል ...» አለ።

ነሞ ምርጥ የባላባትና የጀግና ዘር የሆነች ሚስት አገቡ። ወዲያው ወንድ ልጅ ተፀነሰና ተወለደ፤ ስሙም ጎዳና ነሞ ተባለ። በልዩ ፍቅርና እንክብካቤ ያደገው ሰግላጋውና ጠንካራው ጎዳና እውነትም አንደ ተርብ እየተናደፈና እንደ ቀስት እየተወረወረ የወገኖቹ አለኝታ ሆኖ የወገኑን ግዛት አስፋፋ። በዚያም የጦርነት ውሉ አፈ-ታሪካዊ ግንት ባለው አቆጣጠር፣ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሰው ገድሎ አንድ እረኛ በወረወረበት እንጨት ተወጋ። አብረውት የነበሩት ፍርሃትና አልህ እየተናነቃቸው አፋፍለው እነሱትና እረኛውን ለመፈለግና ለመያዝ ብድግ ሲሉ «ተውት፤ ልጅ ነው» አለ - ጀግናው ጎዳና ...

«ልጅ ቢሆንም፤ የገባበት ገብተን ...»

«ተውት አልኩት፤ ተውት፤ እኔ ስንትና ስንት ሰው ጨርሼ የለም?»

«ቢሆንስ?»

«ስለዚህ ከወደዳችሁኝ የምላችሁን ስሙኝ ... ይልቅስ ጋደም አድርጉኝ» አለ።

ሲያጋድሙት አቃሰተ ... ትኩሳቱ ጨመረ። ግንባሩ ላይ ላብ ችፍፍ አለ ... በዚያ መንገድ በሌለበት፤ ጉዞው ሁሉ በእግርና በፈረስ በሆነበት ዘመን ቁስለኛውን ጎዳናን መርዳት ተሳናቸው። ጎዳና እያቃሰተ የሆነ ነገር ለመናገር ሞከረ። አንገቱን ቢያቃኑት፤ ወደ አፋ ጠጋ ቢሉም የሚለውን መስማት የቻለ አልነበረም። የሚለውን ለመስማት የፈለገ ወደ ልቡ ዘልቆ ቢያዳምጥ 'ሲያልቅ አያምር' ያለውን አባባል ጥርት አድርጎ በሰማ ነበር ...

ጎዳና ዐይኑን ሰማዩ ላይ ተክሎ ከነገ የዕድሜ ብድር ጠየቀ። ጥያቄውን ሆነ አልሁን የጊዜ ባንክ አላጤነም። ስለዚህ፤

«በቃ ሳይመሸባችሁ ሂዱ!» አለ ጎዳና ነሞ - የማይቀረውን ሞት ለመቀበል።

«ትተንህ?» አሉ - በመደናገጥ።

ጆፌ አሞራዎች ሁሉም ሰብሰብ ብሎ ሰው ሲጓዝ ከጊላ ከጊላ መከተላቸው የተለመደ ነው። ግጭት ሲፈጠር የሌላው ስቃይ ለነሱ ሲሳይ ነው። ያን ጊዜም ጆፌዎችን ቢወረውሩባቸው፤ ቢያባርሯቸው ከዚህ ወደዚያ ከዚያ ወደዚህ እያሉ ይጠባበቃሉ። የጆፌ አሞራዎቹ አይን ተጋድሞ ወደሚያቃስተው ጎዳና ላይ ነው፤ ጎዳናም በስቃይ መሃል አጮልቆ የሚያየው አሞራዎችን ነው። በይና ተበይ ሳያቋርጡ ይተያያሉ... ህይወት ግን መቀጠል አለባት። ጀግና፣ ህይወት እንድትቀጥል የሚያሸጋግር ድልድይ ነው፤ ጀግና ለወገኑ ጥቅም መስዋዕት ለመሆን የቆረጠ ነው።

ስለዚህ ቀሪውን ሩጫ እንዲሸፍኑ ተከታዮቹን «ሂዱ አልኩት!» ብሎ ገሰፀ። ሰዎቹ ግንባሩን እየሳሙ ከተቀመጡበት ተነሱ። ጎዳና አንጀቱ እየተላወሰ ዐይኑን ጨፈነ። ዕንባው ከውስጥ እንደማይንደሎደል ሁሉ የዓይን ማዝ ብቻ ነው ዓይኑ ስር የነበረው። ሰዎቹ ጉዞ ጀመሩ። ነብያቸው፤ ጀግናቸው እንዳዘዛቸው ... የሞት እሳትና ዲን ወድቆ ሲመታ ሳያዩ፤ አንደ ሎጥ ሚስት የጨው ሃውልት ሳይሆኑ የጀግናውን ግንባር ስመው፤ ለምለም ቅጠል ላዩ ላይ ጥለው ዞረው ሳያዩ ነገዱ ... ጆፌዎች ከንፋቸውን ዘርግተው፤ አንገታቸውን ቁልቁል አስገገው አንገባቡ ...

አፄ ምኒልክ ሸዋን ካቀኑ፤ ገርም ከገበሩ በጊላ ገር በባላባትነት ይዘውት የኖሩት ሁሉ ፀናላቸው... አንድ ቀን ግን የግራዝማች ባይሳ አባት ጭኩ፣ ቱሉጎርምቲን «እባክህ ገር፣ ይህ አገር መቼም የእኔ መሆኑን ታውቃለህ፤ ጎዳና ነሞ በጉልበቱ ነው የቀማን ... ስለዚህ ሽጥልኝ!» አሉ ገርን።

ገርም «እሺ በአንድ ጭብጥ ሎኮ ሽጫልሃለሁ» አሏቸው።

«ምኒልክ ይሙት! እኔም ገዝቼሃለሁ» አሉ፤ ጭኮ።

ሎኮ የፈረሰ መጎተቻ ጠፍሮ ነው። አንድ ጭብጥ ሎኮ ማለት ቁጥሩ ሃያ እምስትና ሰላሳ ይደርሳል ... ያ ማለት ደግሞ ገሮ ለጭኮ የሸጡላቸው መሬት ከሃያ እስከ ሰላሳ ፈረሰ ያስከፍላል ማለት ነው። በዚህም የቱለማ ባለባቱ ጭኮ በጎዳና የተወሰደባቸው መሬት ከሜጫ ተወስዶ ለቱለማ በገሮ ተሸጠ። አንድ ጭብጥ ሎኮው ግን ሳይከፈል ቀረ።

አባ ዶዩ

የገሮ ሁለተኛ ልጅ የነበረው ዋሚ ገሮ ባለባትነቱን ከአባቱ ወረሰ። ዋሚ ገሮም የባለባትነት ስልጣኑ ሲያበቃ ለመጀመሪያ ልጁ ለአባ ዶዩ አወረሰ።

የኦሮሞ ባለባቶች፣ ማዕከላዊ ግዛት እና አሀዳዊ መንግሥት ባልነበረበት ዘመን የኦሮሞ ህዝብን ያስተዳድሩ የነበሩ ገዢዎች ሲሆኑ በኢትዮጵያ አሀዳዊ መንግሥት ሊመሰረት ይዘውት ከኖሩት መሬት ሲሰውን በመያዝ ከጭቃ ሹም በላይ በመሆን በኦሮሞ ህዝብ ተቀባይነት የነበራቸው መሬቶች ናቸው።

አባ ዶዩ በአፄ ምኒልክ ዘመን መንግሥት በተሰጠው አዋጅ መሠረት አያታቸው ይዘውት ከቆዩት «ዘጠኝ መቶ ጋሻ መሬት ውስጥ ሲሰውን ሁለት መቶ ሰባ ጋሻ መሬት ይገባኛል» ብለው እስከ ቀዳማዊ ኃይለስላሴ በትራ-ስልጣን ጊዜ ቢከራከሩም ከስልሳ ጋሻ መሬት በላይ ማግኘት ሳይሳካላቸው ቀረ። በዚህም ቂም የፓርላማ አባል በነበሩበት ዘመን አባ ዶዩ የንጉሡን ሀሳብ የሚቃረኑ፣ በምክንያታዊ ትችታቸውም ንጉሡን በሀሳብ እንደ ተርብ የሚናደፉ ደፋር እንደነበሩ ይነገርላቸዋል።

አባ ዶዩ ኢጣሊያውያን ፋሽስቶች ኢትዮጵያን በወረሩ ጊዜ ከኢጣሊያ ያበሩ በመምሰል አርበኞችን በተለይም የአጎታቸውን ልጅ ጃገማ ኬሎን በስውር በማገዝና የኢጣሊያን እቅድ በጃገማ ለሚመሩት አርበኞች በማቀበል ጉልህ አስተዋፅኦ ያደረጉ ናቸው። ከዚህም ባሻገር አባ ዶዩ በሥራ አጋጣሚና በግል በተገናኝቸው ሰዎች ሳቢያ በእካባቢያቸው የመጀመሪያው የካቶሊክ እምነት ተከታይ በመሆን 'አገር የጋራ ሃይማኖት ግን የግል' መሆኑን በተግባር ያረጋገጡ ናቸው።

አባ ዶዩ በኢትዮጵያ ታሪክ የመጀመሪያ በነበረው ፓርላማ አባል ነበሩ። «የኢትዮጵያ ንጉስ ነገስትነት ስልጣን ከንግስት ሳባና ከንጉስ ሰለሞን ከተወለደው ከቀዳማዊ ምኒልክ ነገድ ሳያቋርጥ ተያይዞ ከመጣው ከንጉስ ሳህለ ሰላሴ ዘር ከቀዳማዊ ኃይለ ሰላሴ ትውልድ ሳይወጣ ምንግዜም ይኖራል» በሚለው ሕገ መንግሥት ረቂቅ ላይ ጠንካራ ተቃውሞ ያሰሙ፤ በእካባቢያቸው ህዝብም ዘንድ የተከበሩና የተፈሩ ሰው ነበሩ።

ከሁሉም በላይ ግን አባ ዶቦን የሜጫ እሮሞ ሀዝብ «የሰላም አባት» እንዲላቸው ያደረገው ተግባር ጣሊያኖች በከፋፍለህ ግዛ መርህ የሀዝቡን አንድነት ለመበታተንና አርስበርስም ለማፋጀት ያቀዱትን የዘር ልዩነት አላት ማጥፋታቸው ነው።

ይህም የሊጣሊያ ዕቅድ በአልፈታና ጀልዱ በመጠኑ ተፈጽሟል። በሜጫ ግን እርምጃ ከመወሰዱ በፊት የአገር ሽማግሌዎች «ከባላባቱ ከአባ ዶቦ ጋር እንምክርበት» ይሉና አባ ዶቦ ቤት ለመገናኘት ይወስናሉ። አባ ዶቦም ስለ እቅዱ የሰሙ ቢሆንም በቀጠሮው ይስማማሉ። ሽማግሌዎች ደግሞ የብልሁንና በሀዝቡ የተከበሩትን የአባ ዶቦን ምክርና ድጋፍ ማግኘት እንዳለባቸው ተማምነዋል።

የቀጠሮው ዕለት ሽማግሌዎች ወደ አባ ዶቦ ቤት ሲገቡ በሩ ላይ ቆመው የሚቀበሏቸው አባ ዶቦ ሽማግሌዎች በስልቻ ከተቀመጠው ሰርገኛ ጤፍ እየዘገኑ እንዲገቡ አደረጉ። እንግዶች በሙሉ መግባታቸውን ሲያረጋግጡ አባ ዶቦም ገቡ። እንደገቡ ሁሉም በእፍኛቸው ሰርገኛ ጤፍን እንደያዙ አዩ ...

«አባ ዶቦ! ምን አርጉት ብለህ ነው ሰርገኛ ጤፍ ያሳፈሰኸን?» አሉ ሽማግሌዎቹ።

«በሉ ስብሰባችን ከመጀመሩ በፊት ነጭና ጥቁርን ለዩልኝ» አሉ አባ ዶቦ - ኮስተር ብለው።

«አይ አባ ዶቦ! ትቀልዳለህ? እንዴት ተደርጎ ነው ጥቁርና ነጭ የሚለየው? የማይቻለውን! ምንው ቀለድህብን?» አሉ በአንድነት።

«በሉ ይቅር በሉኝ! ካስቸገራችሁ ተውት» አሉ አባ ዶቦ። ከዚያ ሚስታቸው ያዘጋጁት ምሳ ቀረበ። አባ ዶቦና ባለቤታቸው በማስተናገድ ተፍ ተፍ ብለው ጨዋታው ደርቶ ተባላ ተጠጣ፤ በመጨረሻም ሞሰቡ ተነሳ።

«በሉ ወደ ጉዳያችን እንግባ፤ ስብሰባችን ስለምን ነው?» አሉ አባ ዶቦ።

«አይ! ጣሊያን ከአማራ ነፃ የምትወጡበት ጊዜ አሁን ነው ብሉኛል። አልፈታ! ጀልዱ አማራን እያባረሩ የሚያንገራግሩትንም እየገደሉ

ነው። እኛ ግን ከእርምጃችን በፊት ለአንተ እንንገርህ፤ ካንተ ጋርም እንምክር ብለን ይኸው እንገናኝ አልንህ» አሏቸው።

«ማለፊያ ሀሳብ ነው!» አሉ አባ ዶቦ።

«ጣሊያን ከባህር ማዶ መጥቶ ከአማራ ነፃ ሊያወጣን ነዋ! ጥሩ ነው! በሉ መጣሁ» ብለው ወጡና «ልጆች! አስፋና ካሣን ባስቸኳይ ጥሩልኝ» ብለው ተመለሱ። አስፋና ካሣ የአባታቸውን እግር ተከትለው ከተፍ አሉ።

«አማራን እንግደል ብላችሁ አይደል የመጣችሁ!»

«አዎ!» ሽማግሌቹ ትንሽ ግራ ተጋብተው ተያዩ።

«በሉ ወደ ውጭ ሳንወጣ በፊት እነዚህን ልጆቼን ቀጥለን ደግሞ እናታቸውን እንግደላቸው» አሉ አባ ዶቦ - ጎራዴያቸውን እየመዘዙ ...

«ምንው ጌታዬ! ለምን የአንተን ልጆች እንገላለን?» ብለው ጠየቁ ሽማግሌቹ ተደናግጠው።

«እህ! አሁን ምሣ አብልታችሁ የወጣችው እናታቸው እኮ የመንገዱ አማራ ናት። ልጆቼም በአባታቸው እሮሞ ቢሆኑም በእናታቸው አማራ ናቸው! አማራን መግደል! ማባረር ካለብን ከዚህ እንጀምራ» አሉ አባ ዶቦ።

«ይህማ እንዴት ይሆናል? አናደርገውም። አንተስ አማናደርገው ለምን ትጠይቀናለህ?» አሉ - እየተሰቃጠጡ።

«እህ! ምን ላርግ? ቅድም 'ሰርገኛውን ጤፍ ለዩ' ያልኳችሁ እኮ ለዚህ ነው። አማራና እሮሞ እንደ ሰርገኛው ጤፍ ተቀላቅሏል ወንድሞቼ... እስከ ከናንተ ውስጥ ከአማራ ያልተጋባ ካለ ይንገረኝ? በተለይ ከሸዋ አማራ ጋር ተቀላቅለናል! እኛ እሮሞዎች ጣሊያን የማያውቀው የማይገምተው የሚያኮራ የ«ጉዲፈቻ» እና የ«ሐርመ ሆዳ» (ጡት መጥባት) ባህል አለን። በዚህ ባህላችን ከተለያዩ ጎሳዎች ከመጡት ጋር አንድ ሆነናል። ይህ ባህላች ከአባቶቻችን ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ የአንድነትና የአብሮ መኖር መሰረት ነው። ስለዚህ ጣሊያኖች ተለያዩ ቢሉን እኛ እንዴት መለያየት እንችላለን? አሉ አባ ዶቦ - ግራ ቀኙን በዐይናቸው እየቃኙ። ሽማግሌዎች የአባ ዶቦ

ሃሳብ ስላሳመናቸው በፋሽስቶች የተቀነባበረው የመተላለቅ ድግስ ተበላሽ፤ የአባ ዶዩ ምሳሌም በህዝቡ ህሊና የማይረሳ የሰላም መላ ተደርጎ እስከአሁን ይታወሳል።

ቅኝ ገዢዎች የአፍሪካን ሕዝቦች በበላይነታቸውና በአይበገራነታቸው ተስፋ እስቆርጠው በነበረበት በዚያ ዘመን፤ ዓለም አቀፍ ፍትህ ጠፍቶ ጉልበታም ድንበር ጥሶ እየገባ፤ የሕዝቦችን ሀብትና ንብረት እየቀማ በባርነት ቀጥቅጦ በገዛበት በዚያ ዘመን በ«ዐይንህን ጨፍን እናምኝህ» ብሒል የቀበሮ ባህታውያን ከሚጠቀሙበት መላ ዋነኛው ህዝብን በቋንቋ፤ በሃይማኖት፤ በጎሳ መከፋፈል ነበር።

ያን መሰሪ ዘዴ የተረዳው የኢትዮጵያ ህዝብ ግን የኢጣሊያ ወራሪዎች በእዘጋጃለት ወጥመድ ወገኑን ማጥመድ ሳያስብ በልዩነቱ እየተቻቻለ፤ በዱር ገደሉ እየተሰባሰበ፤ ባልተጠበቀ ሰዓትና ሁኔታ እስከ እፍንጫው ድረስ የታጠቀውን ወራሪ እንደ ተርብ እየተናደፈ አረፍት ሲነሳው ኖረ ...

ጃገማ - አባ ዶማ

የአባ ዶዩ አጎት ኬሉ ገሮ የሚጫ እሮሞ ናቸው። በእርምኝ ቋንቋ ኬሉ ማለት የመስቀል አበባ ማለት ነው። ሁሉም የሚጠራቸው ታዲያ በፈረሳቸው ስም አባ ጃገማ አያለ ነው። የኬሉ ገሮ እናት የልጃቸው ፈረስ ሊቅበጠበጥ፤ ያዙኝ ልቀቁኝ ሲል አይተው «ይሄ ጃገማ ፈረስ ሃይለኛ ነው» አሉ። ጃገማ በእርምኝ ቋንቋ «ትልቅ ዛፍ» ማለት ነው። ስለዚህ ኬሉ ገሮ ከዚያን ጊዜ በኋላ መጠሪያቸው አባ ጃገማ ሆነ። 'ስምን መላክ ያወጣዋል' እንዲሉ ድንገት የወጣው ስም ከደንበኛው ስም በለጠና አባ ጃገማ አፍ የሚሞላ፤ ሁሉም የሚወደው ስም ሆነ።

አባ ጃገማ ሶስት ጊዜ ሞራ ሰብሰዋል። በእርም ባህል አንድ ሰው ሞራ ለመልበስ የአንድ ሺህ ከብቶች ባለቤት መሆን አለበት። አባ ጃገማ ግን ከአንድ አልፈው ሶስት ጊዜ ሞራ ሰብሰዋል። አባ ጃገማ በዮብ፤ ለንጎታ፤ ኢሹልቤ፤ ጎበን፤ ሜታ እምስት መኖሪያ ቤት ነበራቸው። አባ ጃገማ በወር ውስጥ ዮብ፤ ሶስት ቀን፤ ለንጎታ አስራ አምስት ቀን፤ ኢሹልቤ ሶስት ቀን፤ ጎበን ሶስት ቀን፤ ሜታ ሶስት ቀን ያድራሉ፤ በወር ውስጥ ሶስት ቀን ደግሞ ከቤቶቻቸው ውጭ ያድራሉ። ይህ ስርዓት ከሞላ ጎደል ሁሉም አይዛባም።

አባ ጃገማ ሁሉም ቤታቸውን የሚሰሩት ጫካ አስመንጥረው ነው፤ እፅዋትንና እንክሳትን ይወዳሉ፤ አዲስ መንደር መመስረትም ምርጫቸው ነው። አሮጌ መኖሪያ ቶሎ ይሰለቻቸዋል፤ ስለዚህ አዲስ ነገር ይወዳሉ። ትልቅነት በመከተል ሳይሆን ቀድሞ በመጀመር የሚገኝ ነው ባይ ነበሩ። ስለዚህ ከሰማው ይልቅ ወደ አልሰማው ይሄዳሉ። አባ ጃገማ ቤታቸውን በሚሰሩበት ቦታ ሁሉ ገበሬዎች አሏቸው። ለምሳሌ ለንጎታ በተባለው ቦታ አስር ገበሬዎች ከነቤተሰቦቻቸው አብረዋቸው ይኖሩ ነበር። የእሳቸው ቤት ከመካከል ይሆንና ዙሪያውን የአራሾቻቸው ቤቶች ይከቡታል።

የአባ ጃገማ ገበሬዎች ሁለት ቀን ለራሳቸው፤ አንድ ቀን ደግሞ ለአባ ጃገማ ያርሳሉ። «ዝንጀሮና ጦጣ እወዳለሁ፤ ዝንጀሮዎች አባትና እናታቸውን

ይመስላሉ፤ ዲቃላ የላቸውም፤ የዝንጀሮ ልጅ አባቱንና አያቱን ስለሚመስል ደስ ይለኛል» የሚሉት አባ ጃገማ ከመልክኛ ሰው ይልቅ ፋንጋ ሰውን መቅረብና በሰብስብ አስባብ መሸለምም ያዘውትሩ ነበር።

አባ ጃገማ ዝንጀሮና ጦጣን መውደድ ብቻ ሳይሆን ለዝንጀሮና ጦጣ የሚሆን አርሻም ያዘጋጃሉ። እንደ አሳቸውና ገበሬዎቻቸው ዝንጀሮና ጦጣም እሾት ቀምሰው፤ የድርሻቸውን ምርት ተካፍለው ከአባ ጃገማ ጋር ከአንድ ወንዝ ተጎንጭተው መኖር መብታቸው ነው። አባ ጃገማ ማምረት የማይችሉትን መርዳት ፅድቅ ነው ብለው ያምኑ ነበር። ከዝንጀሮና ጦጣ ጋር የሚጣሉት ግን ዝንጀሮና ጦጣ የራሳቸውን ትተው፤ የገበሬውን ቡቃያ አልፈው የሳቸው አርሻ ውስጥ ገብተው ሰብል ከበሉባቸው ብቻ ነው።

«እነዚህ ውለታ ቢስ ባለጌዎች አያችሁልኝ? የራሳቸውን ትተው፤ የገበሬዎችን ማሳ አልፈው የእኔን የሚበሉት እኔን ለማጥቃት አይደል? እኔህ ልካቸውን የሚያልፉ ጣት ነካሾች አይማረኝ ብምራቸው» ይሉና ጦር ያለው ጦሩን፤ መጥረቢያ ያለው መጥረቢያውን፤ ውሻ ያለው ውሻውን ይዞ ዝንጀሮዎች የሚያድሩባቸውን ዛፎች ከበው ይጨፈጭቋቸዋል።

ይህ ግን ዳግመኛ ለዝንጀሮ እና ለጦጣ ማሳ አላዘጋጅም አያለኛቸውም። መቼም ዝንጀሮ ሆኖ ማጥፋት አይቀርም ... እንደገና የዝንጀሮ ማሳ ያዘጋጃሉ፤ እስከአላጠቁቸው ድረስም በሰላም ተከባብረው ይኖራሉ። ካጠፉ ደግሞ ይቀጧቸዋል፤ እንስሳም ቢሆኑ ህልውናቸው መጠበቅ አለበት፤ ዝም ማለት ግን በአባ ጃገማ እምነት ንቀት ነው - ህልውናን የሚያጠፋ ንቀት። ይህ ለኬሉ የማይቀበሉት የሰው ልጅ አብሪት ነው። ዝንጀሮና ጦጣ በልካቸው ያስባሉ፤ ሲያጠፉ ስለሚያውቁ ይሸሻሉ። ሲቀጡ ይገባቸዋል። አብሮ ለመኖር ትንሽ መጋጨት፤ ትንሽ መቀጣጣት፤ ... የኑሮ ማጣፈጫ ቅመም እንደማለት ነው።

አባ ጃገማ እንደ አያታቸው እንደ ጎዳና ነም ያለ ጀግና ልጅ፤ ወገኑን የሚያኮራ አንበሳ መውለድ አቀዱና ስፍር ቁጥር ከሌለው ሀብታቸው የሚበሉትንና የሚጠጡትን ወገኖቻቸውን አማክሩ። በዘሯ ጠንካራ የሆነች፤ በውበቷ ጠምበለል ልጅ የምትተካ፤ እንደ አያቱ ግሥላ የሆነ ልጅ የምትወልድ ሴት በሜጫ፤ ቱለማ፤ አርሲ ... ተፈለገች። ቀን በቀናት፤ ወር በወራት ተተካ። በመጨረሻ ሁሉን የምታሟላ የባላባት ዘር፤ የጀግና ዘር፤ የውበት ምንጭ የሆነች የእነ ኩመላ ፈይሳ፤ ፈይሳ ኢኒካ፤ ኢኒካ ኤለሞ ዘር

ደላንዱ እናቱ ኤለሞ ዱሌ አምቦ አካባቢ ተገኘች። በእርምኛ ቋንቋ ደላንዱ ማለት ቁጤማ ማለት ነው።

ቁጤማዋ ደላንዱና የመስቀል አበባው ኬሎ ገሮ ተጋቡ። ደላንዱ ሶስት ልጆችን (ጊዲ፤ ሌንሴ፤ ጤንቄሳ) ወለደች። አባ ጃገማ የሚፈልጉት ልጅ ግን አለመወለዱን መንፈሳቸው እየነገራቸው ጥበቃቸውን ቀጠሉ ... ስለዚህ ኬሎ ደላንዱን በእምስቱም ቤታቸው ሰንጎታ፤ ኢችልቤ፤ ጎበን፤ ሚታ፤ ዮብዶ ለሶስት ዓመታት ይዘዋት ሲዘሩ ቆይተው በመጨረሻ ሌላ ልጅ ፀነሰች። አባ ጃገማ ሚስታቸውን ካጠገቤ አትሰይ አሉ።

የልጅ ኢያሱ መንግሥት ወድቆ ንግስት ዘውዲቱ ሲነግሱ፤ ልዑል ራስ ተፈሪ መኮንን ደግሞ አልጋ ወራሽ ሆኑ። በዚህም ምክንያት ኬሎ ገሮ፤ ሌሎች ባላባቶችና የእገር ሽማግሌዎች እጅ እንዲነሱ ወደ አዲስ አበባ ተጠሩ። ደላንዱ ግን ድርስ ነፍሰጡር ነበረች። ኬሎ አዲስ አበባ ሆነው በሀሳብ ባዘኑ፤ የደላንዱን የምጥ ጭንቀት በቅርብ መከታተል ባለመቻላቸውም ተጨነቁ፤ በመጨረሻም መልዕክት ላኩ።

«ደላንዱ፤ የዛሬ አስራ አምስት ቀን በማክሰኞና ዕሮብ መካከል ትወልዳለሽ ... የሚወለደው ልጅ ወንድ ከሆነ የፈረሴን ስም እሰጠዋለሁ - በርች የኔ እናት!» ብለው መልዕክት ላኩ።

ደላንዱ ወደ መንደሯ ዮብዶ ስትመለስ የአባ ጃገማ ወንድም ልጅ መሸሻ ዋሚ ቤት ለቅሶ ሆኖ ደረሰች። ለቅሶው ላይ ከደጋ የመጡ ዘመዶቿ ለወትሮው ለአስተርእዮ ማርያም ሊሄዱ እንደሚያደርጉት እጅበዋት ሂደው ሲመለሱ ሠንጋ ታርዶ፤ ጠጅ ተጥሎ ይደገስ ነበር። ያን ጊዜ ግን ነፍሰ ጡር በመሆኗ 'በይ ተመልሰን እንመጣለን፤ የተለመደውን አዘጋጅተሽ ጠብቂን» አሉ። ድግስ የለመዱት ዘመዶች።

«እሺ ኑ፤ እረ ኑ ... የለመዳችሁት እንደሁ ተዘጋጅቶ ይጠብቃችኋል። እኔን ግን አባ ጃገማ በማክሰኞና ዕሮብ መካከል ትወልዳለሽ ብለውኛል፤ ከወለድሁ ወለድሁ ነው ... ጎንበስ ቀና ብዬ እንደወትሮው አላስተናግዳችሁም እንጂ ምን ጠፍቶ አባ ጃገማ ቤት» አለቻቸው።

በአስተርእዮ ማርያም ማክሰኞ ማታ በ1913 ዓ.ም በጅባትና ሚጫ አውራጃ፤ በደንዲ ወረዳ ዮብዶ በሚባል ቦታ ግስላው ከነቃጭሉ ተወለደ። አባ ጃገማ ወንድ ልጅ እንደተወለደ ሲሰሙ እንደ እብያ በሬ አገሱ። የሰባ ዓመቱ አዛውንት እንደ አንበሳ እየዘለሉ ዳንግላስ ረገጡ ...

«ደላንዱ የእኔ ወርቅ! የልቤን አደረሰሽው ... ለምንድን ነው እንዲህ የምቦርቀው? ... ለምን ይህን ስንት ዘመን ርቄው ወደ መጣሁት ልጅነት በእርካታ የተመለሰሁት ... ምስጢሩን አላውቅም የእኔ እህት። ጨቅላው ህፃን ግን ከእነ ህፃን መፃዛው ደረቴ ስር ተለጥፏል ... ለካ እሱን ስጠብቅ ነው የኖርሁት! ለካ ከብቶቼ ሳይቀሩ እምቡ...የ እያሉ ሲጠሩት የኖሩት እሱን ነው ... ምን ላርግሽ የኔ ወርቅ! ለህፃኑ ሲጠሩኝ የምረከበትን የፈረሴን ስም ሰጥቼዋለሁ ... በዚያ ሳይ መቶ ጊደር ሽልሜዋለሁ» አሉ። ከዚያ በኋላ ልባቸው ነጋደ! እህል አልዋጥላቸው አለ። ስለዚህ ጥቂት ፈረሶችን አስከትለው ከአዲስ አበባ ወደ ዮብዶ ጋለቡ ...

አባ ጃገማ እምቦቀላ ህፃኑን አቀፉት! ትንሽ ልቡን! ትናንሽ እጅና እግሮቹን ... በፍቅር እያዩ ወደ ደረታቸው አስጠግተው ከአቀፉት በኋላ ደግሞ «መቶ ጊደር ጨምረ ሽልሜዋለሁ» አሉ።

«እኔ ሽልማት በዛ!» አሉ። አንድ ዓደኛቸው።

«ሰማህ ወይ!» አሉ። አባ ጃገማ! «ሰባ ዓመት ሙሉ የጠበኩት አንበሳ ይህ ነው ብልህ ይገባህ ይሆን?»

በእነአባ ጃገማ ቤት ደስታ ሰፈነ።

ብዙም ሳይቆይ ግን መንደራቸው በገባ የፈንጣጣ በሽታ ጃገማን ጨምሮ ቤተሰቡ ሁሉ ታመመ። ወላጅ እናቱ ደላንዱ በበሽታው ሳቢያ ከመጣባት መቅለፍት መትረፍ ሳትችል ቀረችና ጃገማ በተወለደ በአንድ ዓመቱ ጥላው ወደማትመለስበት ሄደች! ሞተች። ስለዚህ አባቱ አባ ጃገማ በእክስቱ በወ/ሮ ናቱ እናቱ አማካይነት ሞግዚት ተቀጥሮለት እንዲያድግ አደረጉ። ሞግዚት አስተጥረው ያሳደጉት እክስቱም ጃገማን ከወንድሙ ከጊዳ ጋር በተከለ ሃይማኖት ቤተክርስቲያን አስጠምቀው፤ ቁስ ቀጥረው ዳዊት አስተማሩት።

አባ ጃገማ ጃገማ ከተወለደ በኋላ ለእስር ዓመታት ብቻ ቆይተው በ1923 ዓ.ም ከመሞታቸው በፊት የልብ ወዳጃቸውንና የወንድማቸውን ልጅ አባ ዶዶን አስጠርተው «እናዘኝ!» አሉ።

«ይናዘኩ!» አሉ። አባ ዶዶ።

«ትዛዜዬ አጭር ነው። አባ ዶዶ! አስራ ዘጠኝ ጋሻ መሬቱንና ንብረቱን ለህፃኑ ጃገማ አውርሻለሁ» አሉ። አባ ዶዶ ትክ ብለው አዩዋቸው።

«ሀፃኑን ጃገማን ይወዱታል?»

«አዎ! ነፍሴ ነው። ምነው ጠየከኝ?»

«እህ! ከወደዱት ምነው አስራ አምስት የወንድም ጠላት ይፈጥራለታል?» አሉ። አባ ዶዶ።

«ለምን እንዲህ አልህ?» አሉ። አዛውንቱ አባ ጃገማ።

«ሁሉን ንብረትዎን ለእሱ ሲያወርሱ ወንድሞቼ ዝም የሚሉት ይመስልዎታል?» አሉ። አባ ዶዶ። አባ ጃገማ ለጊዜው «እኔ ከሰጠሁት ምን ቆርጧቸው ጠላት ይሆኑታል» ብለው ተቆጡ። አባ ዶዶም «ያስቡበት» ብለው ትተዋቸው ሄዱ።

በሶስተኛው ቀን እንደገና ተገናኙ።

«ምክርህ አይከፋም ወንድሜ» አሉ።

«ጥሩ!» አሉ አባ ዶዶ።

«ስድስት ጋሻ መሬት ለጃገማ ሰጥቻለሁ። ሁለት ጋሻ መሬት ደግሞ እንተ ልጄን እንድትጠብቅልኝ ሰጥቻለሁ። ቀሪው ጋሻ መሬት በጃገማ አስተዳዳሪነት ለቀሪ ልጆቹ ይሁን» አሉ። አባ ዶዶም ተስማሙ። አባ ጃገማ በሞቱ በሶስተኛ ቀኑ ለልጆቹ ኑዛዜው ተነገረ። መጀመሪያ የአባታቸውን ኑዛዜ የተቀበሉ ቢመስሉም በኋላ ግን ተቃወሙ።

«አባ ዶዶ ያቀረቡት የኑዛዜ ቃል የአባታችን ሳይሆን ራሳቸውን ለመጥቀም ያዘጋጁት የወሽት ኑዛዜ ነው፤ ስለዚህ የሳቸውም ሆነ የህፃኑ ወንድማችን የኑዛዜ ቃል አይፀናም» ብለው አባ ዶዶን ከሰሏቸው። ጉዳዩ ለዓመታት በፍርድ ቤት ተይዞ ቆይቶ ውርሱም ለጃገማ ወንድሞች ተፈረደላቸው። ጃገማ ይግባኝ እለ! ከፍተኛው ፍርድ ቤት አፀናው። በመጨረሻ ለንጉሰ ነገስቱ ችሎት ቀረበ፤ ጃገማም የኑዛዜውን ወረቀት ከእህቱ ከሌጌሳ ባል ዘንድ አገኘና በአባቱ ኑዛዜ መሰረት የሚገባውን ሁሉ ተቀበለ።

ሌላዋ አክስቱ ዘመናዊ ትምህርት እንዲማር የቀድሞው ተፈሪ መኮንን ት/ቤት አስገቡትና ለሶስት ወራት ተማረ። በኋላ ግን የአባቱ የመሬት ግብር በስሙ ተዛውሮ ስለነበር አርዶፋ ሽኔ የሚባል መተዳደሪያውን ከገባር መሬት የሚያገኝና በፊት የአባቱ አገልጋይ የነበረ ሰው በአውራጃ ገዥው ታዞ ከአዲስ አበባ አስሮ መለሰው።

አርዶፋ ሽኔ ጃገማን ይዞ ሲመለስ ወቅቱ የመስቀል በዓል ስለነበረ ለሀፃኑ ጃገማ በግ አርዶ የሚወደውን የፈረስ ጉግስ እንዲጫወት አደረገው። ይህ ግዴታን እየተወጡ ሰብዓዊ ፍላጎትን ማሟላት፣ ሰዎች በቁጥጥር ስር ሲውሉ ማክበርና ፍላጎታቸውን መጠበቅ የድንቅ ሥነ-ምግባር ምንጭ የሆነው የኦሮሞ ድንግል ባህል ነው። አርዶፋም ይህን ተግባራዊ ማድረጉ ጃገማ በወጣትነቱም ሆነ በሽምግልናው ወቅት በቀና የሚያስታውሰው ተዝታው ሆነ። ከጥቂት ቀናት በኋላም ጃገማ ግብሩን ከፍሎ ወደ መንደሩ ተመለሰ። የዘመናዊ ትምህርት ዕድሉም በዚያ ሰበብ ለመጨረሻ ጊዜ በሶስት ወራት ብቻ ተወስኖ ቀረ።

ከዚያም «አባቱ የመረጠው» እየተባለ ዳኝነት መቀመጥ፤ በለጋ ዕድሜው በገዳ እርከን ፎሌ ደረጃ (ዕድሜያቸው ከሃያ አምስት እስከ ሰላሳ ሁለት) ከደረሱ ወጣቶች ጋር ፈረስ ግልበያ፣ ጦር ውርወራ፣ ጋሻ አነጋገብና ምክቶሽ፣ ውሃ ዋና፣ ረሃብና ውሃ ጥም መቁቋምን እየተማረ በጥሩ ሥነ-ምግባር መቀረጽ ቀጠለ - ጃገማ ኬሎ ገሮ ጎዳና!

ጃገማ በልጅነት ዘመኑ ስለቅድመ-አያቱ ስለጎዳና ነሞ ዝና ብዙ ነገር ሰምቷል። ጎዳና ነሞ ግዛቱን ዳኒላ ላይ አድርጎ በምዕራብ እስከ አምቦ፣ በምስራቅ እስከ አዲስ ዓለም፣ በሰሜን እስከ ግንደበረት፣ በደቡብ እስከ ሶዶ ያለውን በባላባትነት እንዴት ለማስገበር እንደቻለ፤ መጀመሪያ ላይ ሶስት መቶ ሃምሳ ሰው እንደገደለ ሀዘቡ ተሰብስቦ «ሰው ጨረሰህ፤ ጦርህን ወርውርልን» እንዴት እንዳለው፤ ጎዳናም ድግስ ደግሶ ሀዘቡን ሰብስቦ ከተመረቀ በኋላ ጦሩን ከአጥር ውጭ እንደወረወረ ... የወረወረው ጦር ግን አገር ያስቸገረውንና ከብት ለመዝረፍ የመጣውን ጀላንሴና የሚባለውን ሌባ ወግቶ እንደገደለ፤ ጎዳናም በሀዘቡ እንደገና ተመርቆ ጦሩን እንዳጎላና ሌላ ስድስት መቶ አርባ ዘጠኝ ሰው እንደገደለ፤ በመጨረሻም አረኛ ሹል ዘንግ ወርውሮ ቅድመ አያቱን ጀግናውን ጎዳናን እንደገደለና አንድ የጠላቱ ወገን አፅሙን ሲቀጠቅጥ አንድ አጥንት ተፈናጥራ ዐይኑን አጥፍታ ስለገደለችው

የጎዳና ግዳይ ከሞቱ በኋላ ሺህ እንደሞላ ... ሀፃኑ ጃገማ ቢያንስ ለአንድ ሺ ጊዜ ሰምቷል ... ስለዚህ የሀፃኑ ጃገማ ህልም ሁሉም እንደ ቅድመ-አያቱ ጎዳና ነሞ ጀግና ሆኖ ብዙ ሰው መግደል ሆነ።

አንድ ወቅት አንድ ጋዜጠኛ ጃገማን «የልጅነትህ ዘመን ህልምህ ስለምን እንደ ቅድመ-አያትህ ሰው መግደል ሆነ?» አለው። ጃገማ ከልቡ ሰቆ፤ «አየህ በዚያን ጊዜ ከሽማግሌዎችና ከሞግዚቱ የምሰማው የቅድመ-አያቱን ታሪክና የጦርነቱን ውሎ ብቻ ነው። ሌላው ቀርቶ ለህይወቴ ስለተለጋ ከአረኞች ጋር አልገናኝም። ቀበሮ ጉድጓድ ውስጥ ሆነህ አሳ ነባሪ ይታይሃል? አይታይህም። ስለዚህ እንደ አሁኖቹ ልጆች ሐኪም፣ ፓይለት ... ለመሆን ላስብ አልችልም። ምክንያቱ ደግሞ ይህ በእኔ ዘመን አልነበረም። እንደማንኛውም ልጅ ህልሜና ምኞቱ ከምሰማው፤ ከማየው የወጣ አይደለም። ደግመህ 'ለምን' ካልህ ደግሞ ወፍ እንደ አገሯ ትራሽቶች እልሃለሁ» አለው።

የኢጣሊያ ወረራ

በአፄ ምኒልክ አዝማችነት በቅኝ ገዢዎች ላይ በአድዋ የተገኘው የመጀመሪያው የአፍሪካውያን ድል ምንም እንኳን አመታትን ቢያስቆጥርም ሁሉም እንደ አዲስ ቅኝ ገዢዎችን የሚያስቃኝ ሽንፈት መሆኑ አልቀረም። ኢትዮጵያን ዙሪያዋን የከበቧት ቅኝ ገዢ አገሮች የኢትዮጵያውያን የቀድሞ ድል አሳት ላይ እንደወደቀ ቋንጣ ከምትርትር አድርጓቸዋል። እነ ጄኔራል ስማትን የመሳሰሉ የጦር ሊቆችም «ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ላይ ያገኘችው ድል ለጥቁሮች ታላቅ ድል፣ ለቅኝ ገዢዎች ደግሞ አደጋ ነው። የሚገርመው ደግሞ አንዴ ብልጭ ብሎ የሚያቆም ሳይሆን እንደ ሰደድ አሳት በውሃና በየብስ ላይ እየተፈተለከ ከቁጥጥር ውጭ ሆኖ መሰራጨቱና ለማጥፋት አለመቻሉ ነው» በማለት ገልፀውታል። ፈረንሳይ የያዘቻቸው የጅቡቲ ሀዘቦች፣ ኢጣሊያና ፈረንሳይ የሚገዟቸው ሶማሊዎች፣ እንግሊዝ የያዘቻቸው ሱዳናውያንና ኬንያውያን ... በአጠቃላይ ቅኝ ገዢዎች የተቀራመቷቸው አፍሪካውያን ቅኝ ተገዢዎች በዜናው፣ በኢትዮጵያ ድል «ይህም አለ» እንዳይሉ የሰጉት የቅኝ ገዢ አገራት ከተጠናወታቸው ራስ ምታት ለመፈወስ የአድዋው ድል በአዲስ ሽንፈት ኮስምኖ የቅኝ ተገዢ አገራት ሀዘቦች ቅኝ ገዢዎቻቸውን የማሸነፍ ሀልማቸው ከስሩ ተነቅሎ እንዲጠፋ ይፈልጉ ነበር። በካርታ ላይ የነደፉት አፍሪካን የመከፋፈል አቅዳቸውም ምስራቅ አፍሪካ ላይ ተግባራዊ ባለመሆኑ እንግሊዝ፣ ፈረንሳይና ኢጣሊያ የሃፍረት ካባቸውን እንደለበሱ በጥቅምት ወር 1898 ዓ.ም. ከኢትዮጵያው ጉሡ ነገስት ከአፄ ምኒልክ ጋር የድዝር ስምምነት ውል ተፈራርመው ነበር። ኢጣሊያ ሽንፈቷን ለመበቀል፣ እንግሊዝና ፈረንሳይ ደግሞ ከሃፍረታቸው ነፃ ለመሆንና ኢጣሊያን አስደንብረው ጀርመን አቅፍ ላለመጣል የሶስትዮሽ ህብረት ፈጥረው የኢትዮጵያን ውስጣዊ የፖለቲካ መዘውር በዘዴ እየጠመዘዙ ወደ ገደል አፋፍ አደረሱት።

የምስራቅ አፍሪካን ሀገራት በቅኝ ግዛት በመያዝ ላይ የነበሩት ሶስቱ ሃያላን አገሮች ቀጣዩ ዘውድ ጫኝ በአፄ ምኒልክ ቤተመንግስት ውስጥ ቤተኛ ከሆኑት ከራስ መኮንን፣ ከአቤቶ ኢያሱና ከተፈሪ መኮንን አይዘልም ብለው ገምተው ነበር። ግምታቸው በክፊል ተሳክቶም አቤቶ ኢያሱ አልጋ ወራሽ

ሆኑ። አፄ ምኒልክ ከሞቱ በኋላ አቤቶ ኢያሱም መንበረ ስልጣኑን ሲረከቡ ኢጥሎማሊያዊ ግንኙነታቸውን ከቱርክና ከጀርመን ጋር አደረጉ።

ይህን ጊዜ ኢጣሊያ፣ እንግሊዝ፣ ፈረንሳይ የጋራ ደህንነታቸው አደጋ ላይ ወደቀ። በኢያሱ ግንኙነት ሳቢያ የሃይል ሚዛኑ የሚዛባበትና ጥቅማቸውን በቱርኮች የሚነጠቁበት ሁኔታ ተፈጠረ። ያን ለማሰናከል ቀላሉ ስትራቴጂ በኢያሱ ላይ ኢጥሎማሊያዊ ዘመቻ መክፈት እንደሆነ ተስማሙ። ለዚህም ስትራቴጂ ስኬት ዘርገን፣ ሃይማኖትን፣ ሰብዕናን፣ ወዘተ. በማጤን ኢያሱን ለማጥቃት የሚበጀውን መረጡና በሃይማኖትና በግል ሰብዕና ላይ ማተኮሩን መረጡ።

በራስ ተፈሪና በልጅ ኢያሱ መካከል ያለውን ቃል ኪዳን ለማፍረስም በሁለቱ ተፎካካሪዎች መካከል አጠራጣሪ ሁኔታዎች እንዲፈጠሩ ማስረጃዎች ተቀነባበሩ። ለዚህ ዝግጅት አፈፃፀም ደግሞ አርመናዊው ፎቶግራፍ አንሺ ሙሉ ሊዮን፣ አንደበተ ርቱዕውና የመኳንንቱን ምስጢር ለቅም የማውጣት ልምድና አቅም የነበረው ሻለቃ ሉዎሬንስ ሐረር ገቡ። ልጅ አቤቶ ኢያሱም በተዘጋጀላቸው ወጥመድ እንዲገቡ በሚያምኗቸው ሰዎች ወደ ሐረር በመሄድ ከራስ ተፈሪ ጋር የነበራቸውን ቃል ኪዳን እንዲያፈርሱ ተደረገ። ልጅ ኢያሱ ሐረር እንደደረሱ መናገሻ ከተማቸውን ወደ ወሉ እንዲያዞሩ፣ ከእስልምና ተከታዮች መሪዎች ጋር እነ ሻለቃ ሉዎሬንስ በተገኙበት እንዲወያዩ ለማድረግ ሂራው ተቀነባበረ ...

በዚህም አካሄድ ልጅ ኢያሱ መስለማቸውን የሚያረጋግጥ ፎቶ በሃያ ሺህ ኮፒ ግብፅ አገር ታተመ። የኢያሱ የአመንዝራነት ባህሪም ማዳበሪያ እየሆነ ለየመኳንንቱ ተሰራጩ። ያን ግዜ «ወጋችን ተበላሽ» ባይ ሹማምንት ውሏቸው ኢያሱን ማማት ሆነ። በሌላ በኩል ደግሞ ራስ ተፈሪ ዝምተኛ፣ የአውሮፓን ቋንቋ የተማሩ፣ ሰው አክባሪና ለልማት ቆርጠው የተነሱ ... የሚል የሰብዕና መግለጫ ተቀነባበረ መኳንንቱ እንዲሰሙት፣ እንዲያጤኑት፣ በአዕምሮአቸው እንዲመላለስ ተደረገ። የአቤቶ ኢያሱ ስልጣን እንዲህ በተቀነባበረ ዘዴ ተገዝግዞ በኢትዮጵያ ከፍተኛ መኳንንት ስልጣናቸው ተቀማ። የተቀማው ስልጣን ደግሞ ለአፄ ምኒልክ የገቡትን ቃልኪዳን በማክበርና ውግዙቱን በመፍረዝ ዘውዱን ለንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ በመስጠት ተፈፀመ። የባለ ሙሉ ስልጣን አልጋ ወራሽነቱን ያገኙት ራስ ተፈሪም ንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ ከፊት ቀድመው ከኋላ ያስከተሏቸውን ተፈሪን እስከተወሰነ ርቀት የሚያሯሩጡ አጋዥ መሆናቸው የአደባባይ ምስጢር ሆነ።

በዚህ ወቅት የራስ ተፈሪ ተቀናቃኝ ኢያሱ በቁጥጥር ስር ዋሉ፤ የንግስቲቱ አሰኝታ መኳንንትም እንደ ጉም በየአቅጣጫው ተበተኑ። ኢትዮጵያ የሊግ አፍ ኔሽን አባል ሆነች። የራስ ተፈሪንም ለብዕና ለማጎልበት ለራስ ተፈሪ የአውሮፓ ጉብኝት ተመቻች። ራስ ተፈሪ ውስጡን ለቁስ በሆነው የኢ.ጣሊያ፣ የእንግሊዝ፣ የፈረንሳይ ... እገዛ ረከ።

ጣሊያኖች ኤርትራ ምድር ላይ ሆነው የኢትዮጵያን ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ወታደራዊ እንቅስቃሴ በመከታተል በዓድዋ ላይ የደረሰባቸውን ሽንፈት ለመበቀል አስፈላጊ ዝግጅቶቻቸውን ጨራርሰው አይጧን ለማጥመድ ጉድጓዱ ዳር አደፈጡ። በተለይም ኢትዮጵያን ዳግም ለመውረርና ቅኝ ግዛት ለማድረግ ብዙ የሃይማኖት መልዕክተኞች፣ የምህንድስናና የህክምና ባለሙያዎች፣ የታሪክና የፖለቲካ ተንታኞች፣ የክርስ ምድር አጥኝዎችና የወታደራዊ ሳይንስ ጠበብቶች ከኢ.ጣሊያ በመምጣት አገሪቱን አብጠርጥረው ለመመርመር ሰላማዊ ወረራ አደረጉ።

በአፃ ምኒልክ ዘመንመንግስት በአድዋው ጦርነት በኢ.ጣሊያ ላይ በደረሰው ሽንፈት የወቅቱ ሃያላን አገራት ጥልቅ የሆነ የፖለቲካ ፔዝ እየተጫወቱ የፈጠረውንና ወደፊትም የሚፈጥረውን ተፅዕኖ አስልተውታል። ፖለቲካዊ ትርፍ ያለው ሆኖ ሰላገኝትም ኢ.ጣሊያ ኢትዮጵያን በድጋሚ እንድትወር ይገፋፋ ነበር።

ይሁን እንጂ «አባብ ያዬ በልጥ አይጫወትም» እንዲሉ ኢትዮጵያውያንን ማንበርከክ ቀላል እንደማይሆን በመረዳት «ኢትዮጵያን አትያዛት! ግን በዝብዛት» የሚል መርህ ፈጥረው ስውር የጥፋት ሚሳይላቸውን በመተኮስ፣ በመሃል አገርም በዲፕሎማሲው መስክ ከኋላ ሆነው እየቆነጠጡ በማስበርግ ኢትዮጵያውያንን እርስ በርሳቸው በማጣላቱ ገፋበት።

በተለይም «ኢትዮጵያን አትያዛት ግን በዝብዛት» የሚለውን መርህ ለማስፈፀምና የአፃ ምኒልክንም አመኔታ ለማግኘት በ1898 ዓ.ም. ኢ.ጣሊያ፣ እንግሊዝና ፈረንሳይ የኢትዮጵያን ሉዓላዊነት በመቀበል በኢ.ጣሊያና በኢትዮጵያ መካከል የተደረገው ጦርነት የቅኝ ገዢና ተገዥ ጦርነት ሳይሆን የሁለት ሉዓላዊ አገራት ግጭት መስሎ እንዲቆጠር ፍላጎታቸውን አሳዩ። የታሪክ

ድርና ማግ ሊጠና ግን በወቅቱ የነበሩ ጣሊያኖች ደግመው ደጋግመው ይሹት የነበረው የአድዋን ቂም ለመበቀል በኢትዮጵያ ላይ ድልን መጎናፀፍን ነበር። ስለዚህ በጥቅምት ወር 1898 ዓ.ም. የተደረገው ውል ለኢትዮጵያ መልካም ዜና ቢመስልም ለኢ.ጣሊያ ግን ጊዜ መግዣና የጦር እቅድ ውጥን ማረጋገጫ ነበር።

በኢ.ጣሊያ ደግሞ በ1914 ዓ.ም. ሙሶሊኒ ስልጣን ላይ ወጣ፤ የፋሽዝምን የፖለቲካ አቅጣጫ መከተልም ጀመረ። በ1915 ዓ.ም. በኢ.ጣሊያ ግፊትና ትብብር ኢትዮጵያ የሊግ አፍ ኔሽን አባል እንድትሆን ተደረገችና ~~አዲሱን የማደገዝ መርፈ~~ ተወጋች። ኢትዮጵያ የሊግ አፍ ኔሽን አባል አገር ከመሆኗ በፊትና አባል ከሆነች በኋላም በእነ ሙሶሊኒ «አርቆ አስተዋይ» የተባሉ ኢ.ጣሊያውያን በሽንጎ እየተቀመጡ የወረራውን ጥቅምና ጉዳቱን ተነተኑት። «ትልቅ አሳ ወጥመድህ ውስጥ እንዲገባ የሚወደውን መንጠቆህ ላይ ሰክተህ ሳትንቀሳቀስ ፀጥ በል» በሚለው ዘዴ ኢትዮጵያ ወደ ሊግ አፍ ኔሽን በመግባቷ ደስተኛ እንደምትሆንና በአባልነት የታቀፉት አገሮች ሉዓላዊነታቸው ቢጣስ ሌሎች አባል አገሮች ከጎኗ እንደሚቆሙ ስታውቅ ባገኘችው ምቹት ተኝታ አስከትነታ ዘመናት እንደሚነጉዱ «አርቆ አስተዋይ» ተነበዩ።

ይህም ለኢ.ጣሊያ እንደሚረዳና ኢትዮጵያ አንቅልፏን ስትለጥጥ አልያም ከአንቅልፏ ነቅታ በትንደፋደፍ እነ ሙሶሊኒ ቀላሉን የቤት ስራ በጦር ሃይላቸው እንደሚፈጽሙ ተረጋገጠ። በሌላ በኩል ደግሞ ሊግ አፍ ኔሽን ህግ በማውጣት ይደራጅ እንጂ ያወጣውን ህግ ለማስከበር በቂ ጥንካሬና ወታደራዊ ሃይል ስለሌለው «ጥርስ የሌለው አንበሳ» በመሆኑ አዋጁንና ህጉን ለማስፈፀም ጥርስ ማብቀል እንዳለበት፣ ጎፈሩ አንገቱ ላይ የተደፋ ሽንጣም አንበሳ አስኪሆንም ዘመናት እንደሚቆጠሩ ታምናበታል።

ከዚህ በተጨማሪ ኢ.ጣሊያን ለውጤት እንደሚያበቃ የታመነበት ነጥብ ደግሞ በ1908 ዓ.ም. የአንደኛው የዓለም ጦርነት ሲጀመር እንግሊዝና ፈረንሳይ ኢ.ጣሊያ ከእነሱ ጋር ወግና ፀረ ጀርመን አቋም ይዞ ከታገለች ከድል በኋላ ኢትዮጵያን ቅኝ ግዛቷ እንድታደርግ የገቡላት ቃልኪዳን ነው።

ራስ ተፈሪ የአውሮፓን ጉብኝት ከፈፀሙ በኋላ የፈጠሩት ዲፕሎማሲያዊ ግጥነት፣ የጀመሩት ልማት፣ በተለይም በቤልጅየም መንግስት ትብብር የጀመሩት የጦር ሃይል ማሰልጠኛ ተቋምና በካሪቢያን አገሮች የተነሳው የራስ ተፈሪን እንቅስቃሴ የኢ.ጣሊያ የቤት ስራ በአስቸኳይ

በ1928 ዓ.ም ኢጣሊያ ከተደላደለችበት ከሶማሊያ ተነስታ ኦጋዴንንና ጅጅጋን ያዘች። በሲዳሞም የኢትዮጵያን ግዛት ደፈረች። በወቅቱ እጅግ ዘመናዊ መሳሪያ የታጠቀውን የኢጣሊያ ሰራዊት መቋቋም ለኢትዮጵያውያን ከባድ ሆነ። እያቅራራና እየፎከረ ጠላትን መግጠም የለመደው የኢትዮጵያ ሰራዊት ጠላቱን ከፊት ለፊት ሲጠብቅ በንብ ተሸካሚ አውሮፕላኖች እንደ አሞራ ሰማይ ለሰማይ እየመጡ አጠቁት። በምስራቁ የኢትዮጵያ አቅጣጫ በተጀመረው የኢጣሊያ ጥቃት የመጀመሪያው ገፈት ቀማሽ ጀግናው ግራዝማች አፈወርቅ ወልደ ሰማዕት ከበባ ተደርጎ ካለ አጋዥ ተገደለ። ቆራሄም ተያዘች። የኢትዮጵያ ንጉሥ ነገስት የትኩረት አቅጣጫ ወደ ምስራቅ ሲሄድ በሰሜን ደግሞ የኢጣሊያ ጦር የሸገፈት ጽዋ የጨለጠበትን አድዋን በመስከረም ወር 1928 ዓ.ም በእጁ አደረገ።

ጦርነቱ ከየአቅጣጫው በጣሊያኖች ሲለኮስና ለደፋ ወደ ውስጥ ሲዘልቅ ቀዳማዊ ኃይለስላሴ መላ ለመምታት ባለሟሉቻቸውን ለበለቡና እስከ አፍንጫው ስለታጠቀው ኢጣሊያ ብቻ ሳይሆን ስለ ከጃቸውም እንግሊዝና ፈረንሳይ ተወያዩ። በጭጨረሻም ንጉሥ ነገስቱ ወደ ማይጨው ለመዝመት ወሰኑ ...

መስከረም 22 ቀን 1928 ዓ.ም የጦርነት ከተት አዋጅ ታወጀ። አዋጁ ግን እንደ አፄ ዮሐንስ፣ እንደ አፄ ምኒልክ ዘመን ህዝቡን ከዳር እዳር የሚያንቀሳቅስ አልሆነም። በየጠቅላይ ግዛቱ ከሚገኙት ባላባቶች ጋር ግንኙነታቸው በመሸከሩም ባልጠበቁት በኩል ለመጣባቸው ጥቃት ወገናቸውን ለማስተባበር አስራ አንደኛው ሰዓት በመድረሱ እንደ ቀደምት ነገስታት ወገናቸውን በአንድ ልብ ከዳር እዳር ለማስተባበር ሳይቻሉ ቀሩ። ቢሆንም ግን ታሪካዊ ግዴታቸውን ለመወጣት በዚያ ቀውጢ ሰዓት ችሎታ ያላቸውን ሳይሆን የሚተማመኑባቸውን ቤተዘመዶቻቸውን ቁልፍ ቁልፍ በታ ላይ በመሸም ለጦርነቱ ተዘጋጁ።

በጥቅምት ወር 1928 ዓ.ም መቀሌ በኢጣሊያ ጦር በተያዘች በሳምንቱ ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ከመናገሻ ከተማቸው ከአዲስ አበባ ወደ ደሴ ሄዱ። ደሴ እንደደረሱ ከመሃል አገር የኢትዮጵያ ጦር አዝማች ሆነው የሄዱትን ራስ መሥራታን ሽረው ወደ መንፈሳዊነቱ የሚያደሉትን ራስ ካሳን የጦር ሚኒስትርና አዝማች በማድረግ ራሳቸውን ዋና የጦር አዝማች አደረጉ። ከሳምንት በኋላ የኢጣሊያ ሶምብ ጣይ አውሮፕላኖች በንጉሥ ነገስቱና በሰራዊታቸው ላይ የሶምብ ውርጅብኛቸውን እንደ ዝናብ ሲያወርዱት ቀዳማዊ

ኃይለ ስላሴ ራሳቸው 'አርሊኮን' (የእየር መጣያ) ተኳሽ ሆነው የኢጣሊያን አውሮፕላኖች ለመጣል ሞከሩ።

ከታህሳስ 15 እስከ ጥር 23 ቀን 1928 ዓ.ም ድረስ የራስ ስዩም መንገሻና የራስ ካሳ ሰራዊት በጥምረት የኢጣሊያን መከላከያ ምሽግ ለመስበር ችለቅ ውጊያ አደረገ። በሲዳሞ ዶሎ ግንባር የጀኔራል ግራዚያኒ ጦር የቀዳማዊ ኃይለስላሴን አማች ራስ ደስታን አጥቅቶ ተቆጣጠረ።

ኢትዮጵያውያን በተከፈተባቸው የጦርነት ግንባር ሁሉ የጠላትን ሃይል በወኔ ተጋፈጡ። እንዲያውም ኢትዮጵያውያን ከመከላከሉ ወደ ማጥቃቱ ሲያዘነብሉ የኢጣሊያ ጦር መሪዎች ተደናገጡ። ከእርባ ዓመት በፊት የደረሰው ሽንፈትም በህሳባቸው እየተመላለሰ አርበተባቸው። ይህን ከፍተኛ ስጋት ለማስወገድና የኢትዮጵያን ጦር በመግታት ለማሸነፍ የሚቀራቸው አንድ ምርጫ ብቻ እንደሆነ የጦር መሪዎች ተማመኑ። ያም የመጨረሻ ስምምነት ከአየር የሚጣለውንና በሊግ አፍ ኔሽንስ የተከለከለውን የመርዝ ጋዝ ጢስ በኢትዮጵያ ሰራዊት ላይ መርጨት ሆነ። ኢጣሊያ ሶስት መቶ አውሮፕላኖችን እየተጠቀመች የ«መስታርድ» ጋዝ በኢትዮጵያ ሰራዊት ላይ ረጨች። ያን ጊዜ ነው የደጃዝማች አያሌው ብሩ አዝማሪ፤

«ከሃበሻ ፀሎት ጣሊያኖች በለጡ፤ በእርባ ዘመናቸው ክንፍ አውጥተው መጡ» በማለት የተቀኘው። የኢትዮጵያ ሰራዊት በማያውቀው የመርዝ ጋዝ ጢስ እንደቀጠል አረገፈ። የመጣውን መዓት የሰማው የአዲስ አበባ ክርስቲያንና መስሊሙ ህዝብ በአንድነት ሆኖ የአንድ ሳምንት ሱባሌ ገባ። የኢጣሊያ ሰራዊት ግን የራስ ተዩምንና የራስ ካሳን ሰራዊት አጥቅቶ ወደ መሃል ገስገሰ ...

መጋቢት 1928 ዓ.ም ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴና ሰራዊታቸው ኮረም ደረሱ። የኢጣሊያ አውሮፕላኖች የሰራዊቱን ቀለብ አቃጠሉት፤ የመርዝ ጋዝ ጢስ መርጨቱንም ቀጠሉ። በዚህ ሰቅጣጭ ወቅት ግን የኢትዮጵያ ሰራዊት መጋቢት 13 ቀን 1928 ዓ.ም በወራሪው ላይ የግንባር ለግንባር ውጊያ ሰንዝሮ እስከ ጨበጣ ውጊያ የዘለቀ የሞት ሽረት ፍልሚያ አደረገ። የኢጣሊያን የከባድ መሳሪያ፣ የሶምብ ውርጅብኛና የመርዝ ጋዝ ጢስ ግን የኢትዮጵያ ሰራዊት መቋቋም ተላነው። የእየር ጥቃት ሙሉ ለሙሉ የኢጣሊያን የበላይነት አረጋገጠ። ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴም ለሰራዊታቸው በማዘን እንዲሸሽ አዘዙ ...

ቀዳማዊ ኃይለ ሰላሴ በወሎ እንዳይመለሱ ህዝቡ በልጅ ኢያሱ መሸርና በንጉሥ ሚካኤል ጥቃት የተቆጩ በመሆኑ ፈሩት። የአፋርና የሶማሊን ባላባቶችም የጋብቻ ዝምድና የፈጠረላቸውን ልጅ ኢያሱን ከስልጣን በማውረዳቸው ምክንያት የነበረውን ቂም ስለሚያውቁ ሰጉ። በጎንደር ደግሞ የራስ ጉግሳን የግፍ አንዳደልና በደጃዝማች አያሌው ብሩ ላይ የፈፀሙትን ቃልን ያለማክበር ችግር ስለሚያውቁ ፈሯቸው። የጎጃሙ ራስ ኃይሉ ግዙት መውረድ የማይቀጥላቸውንም ለመሸሽ ብቸኛውን አማራጭ በመምረጥ በላሊበላ፣ በወረኢሉ በመጓዝ በመርሐቤቴ አድርገው ሚያዝያ 22 ቀን 1928 ዓ.ም ጠዋት አዲስ አበባ ተመለሱ።

አዲስ አበባን በከንቲባነት የሚመሩት ብላታ ታክለ ወልደሃዋርያት የኢጣሊያን ድል፣ የኢትዮጵያን ሰራዊት ሽሽትና መበታተን፣ ንጉሥ ነገስቱም ያሉበት አለመታወቁን ሲረዱ የከተማውን ኗሪ ጃንሜዳ ላይ ሰብስበው ወደ አዲስ አበባ የሚገሰግሰውን የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ጣርማ በር ላይ በማገድ ህዝቡ መስዋዕትነት እንዲከፍል ጥሪ አደረጉ። በዚህ መሃል ግን ንጉሥ ነገስቱ አዲስ አበባ የመናፋቸው ዜና ተሰማ። ብላታ ታክለ ንጉሥ ነገስቱ ወደ አውሮፓ ለመሄድ ማሰባቸውንም ሰሙ። ይህን ጊዜ «አይሆንም! ንጉሥ ነገስቱ ወደ አውሮፓ ለመሄድ ቢሞክሩ የእኔ እስረኛ ይሆናሉ» በማለት ቆራጥ ውሳኔያቸውን ተናገሩ። ምሽት ላይ ንጉሥ ነገስቱ አስቸኳይ ስብሰባ ጠሩ። በተሰባሳቢዎች ስለ ንጉሥ ነገስቱ ዕጣ ፋንታ ውይይት ከመደረጉም በላይ ወራሪውን የኢጣሊያ ጦር መቋቋምና ማባረር ስለሚቻልበት ዘዴ ሁለት ስትራቴጂዎች በሃሳብ መልክ ቀረቡ።

እነ አቶ መኮንን ሃብተወልድ «ንጉሱ ወደ አውሮፓ ሄደው ለሊግ አፍ ኔሽንስ ያመልክቱ፤ ዕርዳታም ይጠይቁ ... የኢትዮጵያ መናገሻ ግን ወደ ጎራ ተዛውሮ በደጃዝማች ወልደ ዓድቅ እንደራሴነትና በራስ እምሩ የጦር ሚኒስትርነት የአርበኝነት ትግል ይጀመር» አሉ። ይህ ሃሳብ የመነጨው ከመኳንንቱ ይሁን እንጂ የእንግሊዝና ፈረንሳይ ዲፕሎማቶች ሃሳብ ስለመሆኑ ብዙም አያጠራጥርም። ሁለቱ አገራት ንጉሥ ነገስቱ ወደ መናገሻ ከተማቸው ከመመለሳቸው በፊት እንደ ፍቱን መላ ወስደው ንጉሱ በወጣላቸው መረብ ተጠቅልለው ወደ አውሮፓ እንዲሄዱ መወሰናቸው ለኢጣሊያ መንግስት ሳይቀር ተገልጾ ነበር። ለዚህም ዋናው ነጥብ የተበታተነው የኢትዮጵያ ሰራዊት ያለ ንጉሥ ነገስቱ፣ ንግስት እንደሌለው የንብ መንጋ ተበትኖ ይቀራል የሚል እምነት ነበር።

ሁለተኛው ሃሳብ ደግሞ የአገር ፍቅር በሚያንሰፈስፋቸውና የጠላትን ድፍረት ለመቀልበስ በሚጓዙት ቆራጥ ኢትዮጵያዊ በብላታ ታክለ የቀረበ ነው። «ዋናው የጦር ሰፈር ከአዲስ አበባ ወደ ጎራ ይዛወር፤ የኢትዮጵያ አርበኞች የሽምቅ ውጊያ እንዲጀምሩ ይደረግ፤ ከእንግሊዝ ጋር በመደራደርም ለጎራ ቅርብ በሆኑት አገሮች በኩል መሳሪያ ተገዝቶ ይምጣ ... ወራሪን መሸሽ ሳይሆን እንደ አባቶቻችን እየገጠምን ድል ማድረግ አለብን» አሉ። ሹማምንቱ ወደ ብላታ ታክለ ሃሳብ አዘነበሉ። ንጉሥ ነገስቱ ግን የሚሆነውን ከማድረግ እንደማይመለሱ እያወቁት ስብሰባው ለቀጣዩ ቀን ተቀጠረ።

በማግስቱ የእነ አቶ መኮንን ሃብተወልድ ሃሳብ ቀርቦ የብላታ ታክለ ሃሳብ ከአጀንዳ ውጭ ሆነ። በተሰባሳቢዎች መካከል አለመግባባቱ ተካረረ። በመጨረሻ ግን የንጉሥ ነገስቱ ስደት ተቀባይነት አገኘ፤ ደጃዝማች ወልደ ዓድቅ እንደራሴ፤ ራስ እምሩ ደግሞ የጦር ሚኒስትር ሆነው ተሾሙ።

የብላታ ታክለን ደጋፊዎች በመፍራት ማታውት ንጉሥ ነገስቱ ከልዑላን ቤተሰቦቻቸው፣ ከታማኝ መኳንንቱና እሽከሮቻቸው፣ እንዲሁም በእንግሊዝና በፈረንሳይ ዲፕሎማቶች ከተወከሉ ጥቂት የውጭ ዲፕሎማቶች ጋር በባቡር ወደ ጅቡቲ ለመሄድ እቃቂ ሂደው ተሳፈሩ። በጉዟቸው ላይ የንጉሱ ስደት ያልተቀጠላቸው ኢጣሊያውያን ንጉሥ ነገስቱ በተሳፈሩበት ባቡር ላይ የቦንብ ጥቃት ለማድረስ እንግሊዝና ፈረንሳይን ተማፀኑ። እንግሊዝና ፈረንሳይ ግን የንጉሥ ነገስቱ ስደት የኢጣሊያን ድል ከማጠናከር ውጭ የሚያመጣው ጉዳት እንደሌለ፤ የሊግ አፍ ኔሽንስ አቤቱታም በእንግሊዝና ፈረንሳይ ተወካዮች እንደሚመክን በማሰራዳት አግባባቸው። ኢጣሊያውያን ግን ንጉሥ ነገስቱን ሳይዙ ወይም ሳይገድሉ ቅኝ ገዥነታቸው እንደማይረጋገጥ ቢሰጉም የእንግሊዝና የፈረንሳይን ወዳጅነት ጥሰው ንጉሥ ነገስቱን በያዘው ባቡር ላይ አደጋ ከማድረስ እንደተቆጠቡ ይገመታል።

ከሁለት ቀን ጉዞ በኋላ ሚያዝያ 25 ቀን 1928 ዓ.ም. ንጉሳውያን ቤተሰቦች መልህቋን በህንድ ውቅያኖስ የጅቡቲ ወደብ ላይ ጥላ በመጣባቸው ላይ ካላቸው «ኢንተርፕራይዝ» ከተባላቸው የጦር መርከብ ደረሱ። በባቡር ተጭነው የሄዱት መኪኖችና ሽንጣዎች ጦር መርከቧ ላይ ተጫኑ። እቃቂ ላይ ከንጉሥ ነገስቱ ጋር ለመሰደድ የወሰኑት ጠባቂዎች በፈረንሳይ መንግስት «የጦር መሳሪያ ይዛችሁ አትገቡም» ተብለው እንዳይጓዙ ተከለከሉ። ስለዚህ በጦር መርከቧ ላይ የተሳፈሩት ንጉሥ ነገስቱ፣ ባለቤታቸው፣ ልዑላን ቤተሰቦችና ታማኝ መኳንንት ብቻ ነበሩ።

196
02548
1145

1

•

•

•

ጃገማ - የበጋ መብረቆች መሪ በአርበኝነት

ኢትዮጵያ የብዙ ወንዞችና ጅረቶች ባለቤት ናት። ከአሮሞ ምድር የሚነሳው አዋሽም ከእነዚህ በርካታ ወንዞች አንዱ ነው። ነገር ግን አዋሽ ወንዝ በብዙ ነገሩ ከሌሎች ወንዞች ለየት ይላል። አዋሽ ወንዝ ምንጩ ጊንጫ ከተማን አለፍ ብላ ካለች ወርቃ ኮረብታ ስር ነው።

አዋሽ ከሌሎች ወንዞች ጋር ሳይቀላቀል እንደ ንስር እምራ ብቻውን ብዙ ይጓዛል ... ከሌሎች ወንዞች ጋር የሚቀላቀል መስሎም ተመልሶ አትጣጫ ቀይሮ ዘወር ይላል። ተሳስቶ ከሌላ ወንዝ ጋር አይቀላቀልም። ግርም የሚያደርገው ታዲያ ኩሩውን የአዋሽ ወንዝን ብዙ ከሱ የሚበልጡ ወንዞች መጥተው ሲቀላቀሉት ነው። በመጠን ከሱ የሚበልጡት ወንዞች የአዋሽ ወንዝ ገባር ሆነው እሱን ያደረጁታል። ከዚያ አብዛኛውን ጊዜ ሜዳ ሜዳውን እየመረጠ ሳይዋከብና ሳይጣደፍ በእርጋታና በግርማ ሞገስ ይጓዛል። በዚህም ባህሪው አዋሽ ወንዝ የሰው ልጅ ህልውና አጋር፤ ለአራዊትና ለአእዋፍ ጥም ቆራጭ፤ መጠለያ ... ከመሆኑም ባሻገር ከአገሩ ተነስቶ፤ በአገሩ ተጉዞ፤ በአገሩ ውስጥ ጉዞውን አጠናቆ በአገሩ አሸዋ ይሰርግና በአገሩ ከርስ ምድር ወርዶ ለሽ ይላል - የመነጨባትን ምድር ጥሎ፤ ወደ አለው፤ ወደ ደረጀው ውቅያኖስ ሳይፈስ።

አዋሽ ከወንዞች ሁሉ የተለየና የተመረጠ ባህሪ አለው። ይህ ወንዝ ከጀግናው ጃገማ ህይወት ጋር ቀጥተኛ የሆነ የህይወት እንቅስቃሴና ቁርኝት ያለው ይመስላል።

ጃገማና አዋሽ ወንዝ ከአንድ አካባቢ የመነጨ ናቸው። ጃገማ ገና በሀፃንነቱ የታላቅ ወንድሞቹ አለቃ የሆነ፤ በእፍላ ወጣትነቱ የሶስት ሺህ እምስት መቶ አርበኞች አለቃ የሆነ፤ የራሱን ፅኑ እምነት የሚከተል፤ ዘመናዊ ትምህርት ያላቸው፤ ውቅያኖስ አቋርጠው ሄደው ዘመናዊ የውትድርና እውቀት የቀሰሙና ዘመናዊ ኑሮ የነበራቸው ሰዎች ገባሩ የሆኑለት ጀግና ነው።

ቅድመ እያቱን ጎዳና ነሞን ይተካል እየተባለ ሲተነበይለት ያደገው ጃገማ በእፍላ ወጣትነቱ ባልታሰበበት ቦታ የዝና መሰላል ሲወጣ፤ የጀግንነት

ተግባር ሲፈጽም ታየ። የሚያጠግብ እንደራ ከምጣዱ ያስታውቃል እንዲሉ ያ ተግባሩ የወደፊቱን የሚጠቁም ምልክት እንደሆነ ታመነ። እንደ ቅድመ እያቱ ለመሆን አንድም ቀን ሳይታክት ሲያልም ኑሯልና በአድዋው ጦርነት ተሸንፈው የነበሩት ጣሊያኖች ቂም ይዘው ኖረው ኢትዮጵያውያንን ለመበቀልና ለሁለተኛ ጊዜ ኢትዮጵያን ለመውረር ያደራጁት ዘመናዊ ጦር ወደ እካባቢያቸው መጥቶ ሽማግሌና ህፃን ሲገድል፤ ሲሸምና ሲሸር፤ የወገኖቹን ሃብትና ቤት ሲዘርፍና ሲያቃጥል፤ ያልተከለውን ዛፍ ሲቆርጥና ያሳሳደገውን ፈረስ ሲጋልብ ... አንገቱን የደፋውን፤ የወራሪው ግፍ አስጨንቆት እንዳለውን የሚያፈሰውን ወገኑን ነፃ ሊያወጣ፤ ሃፍረቱን ሊያስወግድ ... 'ኸረ ጥራኝ ጫካው፤ ኸረ ጥራኝ ዱሩ' ብሎ የአርበኝነት ህይወትን ለመጀመር ወሰነ።

ከጉዞው በፊት ጃገማ የአባ ዶዶን ልጅ አሰፋ አባ ዶዶን «እንሸፍት» ብሎ ማግባባት ጀመረ። አሰፋ በጃገማ ሀሳብ ማለስ። ወኔው እንደ አልኮል በሰራ አካላቱ ተሰራጭቶ አሰከረው። ጃገማ ወኔውን ይበልጥ ለማጋጋል እሳቱን ይበልጥ አግለበለበው ... የአሰፋ ወኔ ጋለ። የምሬት፤ የወኔ ላብ በሰራ አካላቱ ችፍ አለ።

«ብቃ ወስኛለሁ!» አለ አሰፋ።

«ምን ወሰንህ?» አለ ጃገማ በወኔ።

«እሸፍታለሁ፤ እነዚህን ነጫጭባዎች እፋለማቸዋለሁ!» አለ። አሰፋ - ወኔው እየናጠው።

«ብል ተከተለኝ» አለ ጃገማ - የደበቀውን መውዘር ጠመንጃ ከደበቀበት መዞ ትከሻው ላይ እያስቀመጠ። ጃገማ ከአሰፋ ጋር ቀዬውን ለቆ ጫካ ገባ።

ብዙ ሳይጓዙ የአውሮፕላን ድምፅ ሰሙ። ቆፍጣናው ጃገማ የአገቱን ልጅ አሰፋን ዞሮ ተመሰክተው። አሰፋ የሰበለው ልብስ ነጣ ያለ ነው። «ና፤ ሩጥ ተከተለኝ!» ብሎ አሰፋን ወደ ቁጥቋጦው ይዞት ሮጠ። ጃገማን ጨነቀው። የአሰፋን ልብስ ቅጠል መቀባት ፈለገ። አውሮፕላኑ ግን እየቀረበ ስለነበር ይህን ሀሳቡን ትቶ አሰፋን ጫፎቶቿን ከጭልፊት በከንፎቿ እንደምትከልል ዶሮ ከስሩ አድርጎ በመሸፈን አውሮፕላኑን አሳለፈው። ወጣቱ ጃገማ ምንም እንኳን ድርጊቱ የልጅ ቢመስልም ነጭ ልብስ ለአውሮፕላን አብራሪ እንደሚታይ፤ በዚያም ሳቢያ ሊጠቁ እንደሚችሉ ማንም

ሳያስተምረው በመረዳቱ የጦር ጥበብ አዋቂነት ተሰጥቶ እንዳለው ፍንጭ አሳየ።

ገና በአስራ አምስት ዓመቱ አሰፋ አባ ዶዮን አሳምኖ በማስከተል ጫካ ገባ እና አርበኛ ሆነ፤ ወንድሞቹና አህቴም ተከተሉት፤ ገበሬዎች፣ ወታደሮች፣ ሹፌሮች ... ተቀላቀሉት። ጃግማ እንደ አዋሽ ወንዝ ትላልቆች ገባሩ እየሆኑለት ጫካ ለጫካ ፈሰሰ ... የኢጣሊያ ፋሽስት ኢትዮጵያን በወረረ ጊዜ ጃግማ ጫካ ሲገባ አዋሽ ወንዝ ከትላልቅ ወንዞች ጋር ተቀላቀለ ሲባል በኩራት ዘወር እንደሚለው ሁሉ ገበሬዎች፣ ወታደሮች፣ ምሁራን በእሱ ስር ተሰባሳቡ። አዋሽ በመጠኑ ከማንም በልጦ አይደለም ገናና ወንዝ የሆነው። አዋሽ ትሁት ነው - እንደ ጃግማ፣ አዋሽ ታጋሽ ነው፤ አዋሽ ወንዝ ዝም ያለ ነው - እንደ ጃግማ፣ ትላልቅም ሆኑ ትናንሽ ወንዞች ዘንድ ሲደርስ ግን በኩራት እጥፍ ይላል። ትላልቆቹም ሆኑ ትናንሾች ወንዞች ትንሽነቱን ሳይንቁ ሄደው ይቀላቀሉታል። ከዚያ ይዟቸው ይሄዳል። በአገሩ ውስጥ ተጉዞ፣ ለመጠጥና እርሻ አገልግሎት ሰጥቶ ተመስግኖ አገሩ ምድር ውስጥ ይሰርጋል። ጃግማም እንደ አዋሽ ወንዝ ነው፤ አባቱ የመረጠው፣ ኩራቱ ያስመረጠው፣ የሚመራውን ለሽንፈት የማይዳርግ፣ በአብረት አፍንጫውን ዳመና ውስጥ የማይሰነቅር ትሁት ጀግና ...

አሰፋ ዶዮ በጃግማ ቅስቀሳ ሽፍትነት ቢጀምርም አጎቱ ዲባባ ሁርሴ ከተደበቁበት ጫካ ሄደው፤ «አንተ የወንድሜ ልጅ ብትሆንም አባት የለህምና የምትፈልገውን መምረጥ ትችላለህ። አሰፋ ግን የኔ ወንድም ልጅ ነው። ልጄ ሽፍቷል ሲባል ወንድሜን ጣሊያን ይገድለዋል። ቤት ንብረቱንም ያወድማል» ብለው አሰፋና ጃግማን በመነጠል አሰፋ ከኢጣሊያ ወራሪ ጦር አዛዦች ምህረት እንዲያገኝ ተደርጎ ገባ።

ጃግማና አሰፋ የአርበኝነት ኑሮ ሲጀምሩ ሰላሳ የሚደርሱ የወንድም፣ የአያት፣ የቅድመ አያት ልጆች አርበኛ ለመሆን ተቀላቅለዋቸው ነበር። ቤተሰቦቻቸው ግን በእገልግላቸው ስንቃቸውን ቋጥረው አብረው በመዞር ቀስ በቀስ እያግባቡ ከአርበኝነት ህይወታቸው አስከበለሷቸው። ወላጅ አልባዎቹ ጃግማና ወንድሞቹ ብቻ በዳር በገደል ቀሩ። ጃግማ ያን ጊዜ ከፋው፣ የሙት ልጅ በመሆኑ ከልቡ አዘነ። ነገር ግን ያ ድርጊት ይበልጥ እልህ፣ ይበልጥ ጥንካሬ ጨመረለት። ጥንካሬውንና ቆራጥነቱን ያዩ ወንድሞቹና ሌሎች ወጣቶችም ቀስ በቀስ ተቀላቀሉት ...

በ1926 ዓ.ም ባል አግብታ ወደ ወለጋ ጠቅላይ ግዛት ሄዳ የነበረችው አህቱ ሌንሴም በአገባች በሁለት አመቷ «ወንድሞችሽ ሽፈቱ» ሲሏት ባሏን ፈትታ እነ ጃግማን ጫካ ውስጥ ተቀላቀለች። የሌንሴ መምጣት ለጃግማ ሌላ ጥንካሬ ፈጠረለት። ሀሳባቸው ይወላውል የነበረ የእርሞ ወጣቶችም ጃግማን ለመቀላቀል በአየሉቱ መጉረፍ ቀጠሉ ...

ጃግማና ተከታዮቹ እስኪጠናከሩ ድረስ የጫካ ውስጥ ወፍ አጥኝዎች ("እርኒቶሉጂስት") ሆኑ። ወፍችን ያያሉ፣ የወፍችን ባህሪ ይከታተላሉ። በመጨረሻም የወፍ ቋንቋ አጠኑ። «ወፍ እንግዳ ይመጣል አለች፤ ወፍ ሂዳ አለች፤ ወፍ ደግ አለች ...» እያሉ መተርጎም ጀመሩ። ወፍች በቀላሉ የሚታዩ አይደሉም። እዚህ ሲሏቸው እዚያ፣ እዚያ ሲሏቸው እዚህ ቢሉም ወፍች የተፈጥሮ ምርጫና ከሌላው የሚያስበልጡት አካባቢ ግን አለ። ወፍች ፀጥታና ሰላምን ይፈልጋሉ። ወፍች አያሳብቁም፤ «ኑር፤ ሌላውም እንዲኖር ፍቀድ» የእነሱ የአኗኗር ዘይቤ ነው።

ጃግማ በአርበኝነት ጀማሪው ወቅት የነበረውን ሲያስታውስ «ሰው አይቀበለኝ እንጂ ሁሌ ራሴን እንደ ወፍ ስበር አየዋለሁ። የወፍች ኑሮና ምርጫም ወፍ ሆኜ ያየሁት ያህል ይገባኛል። እንደ ወፍ የዛፍ አናት ሳይ ቁጭ እሳለሁ፤ እንደ ወፍ አዘማለሁ፤ ዛፍ ሳይ ቅጠል ሰብሼ እተኛለሁ፤ ወፍ ሲንጫጫ እነቃለሁ፤ ከጓደኞቼ ጋር "ወፍ ምን አለ?" እሳለሁ። ሁሉም የጣሊያኖችንና የባንዳዎችን እንቅስቃሴ ዛፍ ሳይ ወጥቼ እቆጣጠራለሁ። እንደ ወፍችም እዚህ ሲሉኝ እዚያ፣ እዚያ ሲሉኝ እዚህ አያልሁ ... ለጣሊያን አልጨበጥ ብዬዋለሁ። ጣሊያኖችም የዋዛ አይደሉም። ዝግባ ዛፍ ሳይ መወጣጫ አበጅተው፤ ማማ ሰርተው እንቅስቃሴን ይቆጣጠራሉ። እነሱ ጭልም እኔ ሰንጎታ ሆነን ... እባብ ለእባብ ዛፍ ለዛፍ እንተያያለን ...» ይላል።

ጃግማ በአርበኝነት መኖር እንደጀመረ አንድ ቀን ከአንድ ዘመዱ ቤት ቆይቶ አልባሌ ሰው መስሎ መንገድ ሲያቋርጥ ሶስት የኢጣሊያ ባንዳዎች መሳሪያቸውን ደግነው ሊገሉት ሲጠጉ አይቶ ቀደማቸውና አንዱን አቆሰለው። ጭልም የነበሩት የኢጣሊያ ወራሪ ጦር አዛዦች በደረሰባቸው ጥቃት ተቆጡ። «ይህች ጥሬ ከአደረች አትቆረጠምም» ብለውም ያን ድፍረት በእንጭጭነቱ ለማጥፋት ወሰኑ። ውሳኔያቸውንም ተግባራዊ ለማድረግ ስለአካባቢው መረጃ ወደሚጠይቁቸው ሰዎች ዘንድ ሄዱ። ጣሊያኖች ከእነዚህ ሰዎች መካከል የጃግማን የአጎት ልጅ አባ ዶዮን «አንተ ሽፍታ የለም እያልህ ይኸው ታስገድለናለህ!» ብለው አፋጠኟቸው። አባ ዶዮም «እናንተ ሰው ሳይ

ከተከላችሁ ሀዘቡ አይተዋችሁም! ይተኩስባችኋል! አለበለዚያ ግን ደግሜ ልንገራችሁ ቸፍታ የለም» አሏቸው።

«ቸፍታ የለም! ጥሩ! ነገ አሰሳ እናደርጋለን! አንተም እፊት እፊት ትሄዳለህ ...» አሏቸው። አባ ዶዩ «እሺ!» አሉ።

ምሽት ላይ ግን ወደ ጃገማ መልዕክት ላኩ፤ «ጃገማ! ጣሊያኖች ቸፍታ ከተከሰብን አንተን እንገልፃለን ብለውኛል ... ስለዚህ እነሱ ከሚገሉኝ አንተ ብትገለኝ ይሻላልና ፈቃደኛ ከሆንህ አካባቢህን ልቀቅልኝ! በጣሊያኖች ትዕዛዝ ነገ ከእነሱ ጋር መጥቼ ቤትህን ለማቃጠልም ተስማምቻለሁ» አሉት። በሚቀጥለው ቀን አባ ዶዩ ጣሊያኖችን እየመሩ ሰንገታ አምባ ላይ ወጥተው የጃገማን ቤት ሲያቃጥሉ ወጣቱ ጃገማ በጦር ሜዳ መነፅር ተደብቆ እየተመለከታቸው ነበር። ጎሽ ለልጁ ስትል ተወጋች አንዲሉ ግን ለአጎቱ ልጅ ሲል ወጣቱ አርበኛ ትልቅ ትዕግስት ፈፀመና የትንሽ ትልቅነቱን አሳይ!

በ1928 የኢጣሊያ ወረራ ዘመን ከጊንጫ ወደ ጋሂ የሚወስድ የመኪና መንገድ አልነበረም። ጋሂና ጭልም ግን የእንጨት መሰንጠቂያ ነበረ። እዚያ ውስጥ የደጃ/ች ገብረ ስላሴ አሽከር እንደነበር የሚነገርለት ነበረ። አላባሽ 350 የኢጣሊያ የባንዳ ሠራዊት ይዞ ጋሂ ላይ ሰፍሮ ነበር። የጃገማ አጎት ልጅ አቶ ዲባባ ሁርሴ ኦሮሞውን፣ አማራውን፣ ትግሬውን፣ ነፍጠኛውን አስተባብረው ጦርነት ሲገጥሙ ጃገማ ጦር ይዞ የወንድሙ የጊዲ ኬሉ ጥይት ያዥ በመሆን ጦርነት ቦታ ተገኝቶ ነበር። ጦርነቱ ሲጀመር፣ ጥይት ሲያፋጭ ... ጃገማ ድንገት ወደ አንበሳነት ተቀየረ ... ዐይኖቹ እነጣጠሩ፣ ስሮቹ ተገታተሩ፣ ከንዱ አንደ ብረት ጠነከረ፣ እግሮቹ መሬቱን የሚደልቁ ሆኑ ... ከዚያ የጥይት አርር እያፈጨበት፣ ሬሳ እዚህም እዚያም ሲወድቅ እየተመለከተ፣ የጦር ሜዳ ልምድ ካላቸው በላይ አንደ ጥንግ እየተወረወረ በጦር አልሞ ወግቶ የጠላቱን ማንቁርት እየያዘ ሁለት መሳሪያ ገፈፈ ...

«የኔ ፍላጎት ሰው እንዲወደኝ ማድረግ ሳይሆን ሰዎችን የምወድ መሆኔን ማረጋገጥ ነው» የሚለው ጃገማ አንድ ነገር ትዝ ይለዋል። አርበኝነት ጀምሮ አንድ ዓመት ከመንፈቅ ሲሆነው አንድ ንቀት ሰማ።

ከአምባ መንገድ በላይ ያሉት ኗሪዎች ጥራጥራ እየዋጡ፣ ቆሉ እየቆሉ ... የአገችትን ሁሉ እየሰጡ ቤቱንና ንብረቱን ትቶ በዱር በገደል ለሚኖረው አርበኛ ይረዳሉ። ከአምባ መንገድ በታች ያሉት ግን «የጃገማ

አርበኞች ሙጂሌ የወረሳቸው ስለሆኑ ይህን የተሰነጣጠቀውን የደባይ መሬት ስንጥቅ እግራቸው ችሎ ሊራመዱ አይችሉም። ስለዚህ እንኳን እኛን ከኢጣሊያ ሰራዊት ሊጠብቁንና ሊረዱን ለራሳቸውም ስለማይሆኑ በምንም ነገር እንረዳቸውም» ማለታቸውን ሰማ።

አንድ ቀን የጃገማ አርበኞች፣ ወደ ናቋቸው አካባቢዎች ሄደው ወደ ሃያ ሺ የሚደርሱ ከብቶቻቸውን ነጻባቸው። ያን ጊዜ ኗሪዎቹ «ምላሳችንን በቆረጠው» በሚል ተደናገጡ። ጥፋተኝነታቸውንም ለመግለጽ ቀንበራቸውን ትከሻቸው ላይ በመስቀል አርበኞች ከሚኖሩበት አምባ ላይ ወጥተው «እግዚአብ» አሉ።

ወጣቱ የአርበኞች መሪ አጠገባቸው ሄዶ «እኛ ከእናንተ የወጣን የእናንተ ልጆች ነን፤ ጠላት የሚንቀን አንሶ የእናንተ እኛን ሙጂሊያም ማለት ለምን ነው? እኛ ከብቶቻችሁን የነጻነው አቅማችንን ለማሳየት ነው። ከብቶቻችሁ አንድም ላይቀር ይመለሱላችኋል። ለወደፊቱ ግን እንዲህ አትስሉ። የገበያ ግርግር ለሌባ ይመቻል እንዲሉ እኛ ስንናናት ጠላት ይጠቀማል» ብሎ ከብቶቻቸውን ሰጣቸው። በፍቅሩም የኗሪውን ፍቅርና ከበሬታ አግኝቶ መረዳዳቱ ተጀመረ።

ጃገማ ከጊንጫ ጫካ ይበልጥ በጊንጫ ወገኑ ይመካል። ድፍን የዮብደ፣ የሰንገታ፣ የኢችልቤ፣ የጎበን፣ የሜታ ሰው የአባቱ ውለታ ያለበት ነው። መቼም በአባቱ እጅ ያልበላ፣ ያልጠጣ፣ ከብት ያልተቀበለ ስለሌለ ሁሉ ደጋፊው ነው። ብዙ ሰዎች እንቁላልና ዶሮ ይዘው ለጣሊያኖች ይሸጡና ከባንዳዎች ጥይት ገዝተው ለጃገማ ይወስዱለታል። ቀስ በቀስ ደግሞ የኢጣሊያን ጦር እንትስቃሴ በመንገር ብዙዎቹ የውስጥ አርበኛ ሆኑ። በዚህም አርበኞቹ ድንገተኛ ጥቃት እየወሰዱ ጣሊያንን መፈተን ጀመሩ። ጣሊያኖችም ጃገማንና ተከታዮቹን ለመያዝ ሙከራ ጀመሩ፤ ቤት አቃጠሉ። ጃገማንና አርበኞችን ግን መያዝ ቀርቶ መክበብ ተሳናቸው። ይልቁንስ እነ ጃገማ ጣሊያን ሊንቀሳቀስ ጥይት የሚቋቋሟቸውን ከብቶች በጥይት እየመቱ፣ የፍተሽ ተኩስ እየከፈቱ ጥይታቸውን እያስጨረሱ ጣሊያኖችና ባንዳዎች ሲሸጡ ጥይት ማጠራቀም ቀጠሉ። ቀስ በቀስ የጃገማ ስም ጣሊያኖችን የሚያስበረግግ እየሆነ ሄደ። ጃገማ ሊመጣ የኢጣሊያ ምሽግ በፍርሃት መናጥ ጀመረ ...

የዘጋ መብረቆቹና መሪያቸው መጀመሪያ አካባቢ የሚጫሙት ጫማ አልነበራቸውም። በሬ ሊታረድ ቆዳው ተሸጦ ጥይት ይገዛበታል፤ የሚታረዱ

በፊደል ግንባር ላይ ባለችው ቆዳ ግን ጫማ መስራት ጀመሩ። ሁሉም አርበኛ ተራውን እየጠበቀ ለጫማ መስሪያ የሚሆን የግንባር ቆዳ ይደርስዋል። ያን ጫማ ቀን ቀን በእጁ አጥልቆት ይውላል፤ ማታ ማታ ደግሞ ከእሾህና እንቅፋት ለመዳን ይጫማል።

አርበኞች መንደር ገብተው ያገኙትን ከበሉ በኋላ ሰንጎታ ጫካ ገብተው እስከዛሬ «የጃግማ ጥድ» እየተባለ ከሚጠራው ጥድ ስር ዳስ ሰርተው ይተኛሉ። ጥዱ ዝናብ ቢዘንብ እንኳን የማያስገባ ችግሮችም ያለ ነው። ሲተኙ ጠላት ካለበት አፋፍ ጀምሮ እነ ጃግማ እስከሚተኙበት ድረስ በየተራ የሚጠብቁ ዘቦች አሉ። ዘቦቹ ጠላት ሲንቀሳቀስ ሲያዩ ቀድሞ ያየው አንድ አምስት መቶ ሜትር ሮጦ ከእሱ ቀጥሎ ላለው ይነግራል፤ የሚቀጥለውም ተመሳሳይ ርቀት ተፈትልኮ ለሌላው ይነግራል። በዚህ ዘዴ መልዕክት ከአንዱ ጫፍ ወደ ሌላው እንደ ዱላ ቅብብሎሽ ወደሚፈለገው በአስቸኳይ ይደርሳል። ከዚህ ውጭ ግን በድምፅ መጠራራት ክልክል ነበር።

ወጣቱ አርበኛ ጃግማ ከልጅነቱ ጀምሮ ውሃ ዋና፤ አደን፤ ፈረስ ጉግስ፤ ሩጫ፤ ተኩስ ይወዳል። አንድ ጊዜ በመስቀል በዓል ጃግማ ጉስ መጫወት አማረው። ስለዚህ «የመጣው ይምጣ» ብሎ ጉግስ ለመጫወት ለኢጣሊያ ሰራዊት ይርቃል ባለው ቦታ ሄደና ጉግስ ሲጫወት ዋለ። በነጋታው የኢጣሊያ ጦር በአካባቢው ትልቅ አሰሳ አደረገ፤ ነውጠኛው ግን ከቦታው ተመልሶ ጥዱ ስር የአዛውንቶችን ተረት ይለማ ነበር።

ለነፃነት ፍልሚያ ቆርጦ ዱር የገባው አርበኛ በህዝቡ ትብብር በወራሪው የኢጣሊያ ጦር ላይ ተደጋጋሚ ጥቃት በመስጠቱ ጣሊያኖች ጊንጫ፤ ሐሮታ ላይ ጠንካራ ምሽግ ሰርተው መሣሪያቸውን ጠምደው ተቀመጡ። ይህ የጠላት ጦር ጀልዱ የጭልም እንጨት መሰንጠቂያ ካምፕ ከሚገኘው ጦር ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት ፈጥሮ ትዕዛዝና መረጃ እየተለዋወጠ ተጠናክረ። በጃግማ የሚመሩት አርበኞች በሐሮታና በጀልዱ ጦር መካከል ያለውን ግንኙነት ካጤኑ በኋላ በሁለቱ ጦሮች መካከል ያለውን ግንኙነት ለመበጠስ ስኬታማ አደጋ በመጣልና መተላለፊያ መንገዱን በመቀረጥ በጠላት ሰፈር ድንገተኛ ሁከት እየፈጠሩ መሳሪያና ትጥቅ አጠናክሩ።

ይህን ጥቃት ከመፈፀማቸው በፊት ግን አርበኞች የሥልጣን ተዋረድ ያለው፤ ጥቃቱን የሚያዝና የሚያስተባብር አመራር አስፈላጋቸው፤ በዚህም አርበኞች ሽንጎ ተቀመጡ። መሪ መረጣ ተከራክሩ፤ ተወያዩ። ነገር ግን በአባቱ የተመረጠውንና የተሾመውን፤ አንጊ ግርማ ሞገስና የማስተዋል ችሎታ የታደለውን ጃግማን ልቆ የተገኘ ተቀናቃኝ ጠፋ። ስለዚህ ጃግማ

የአርበኞች መሪ ሆኖ ተመረጠ። አርግጥ ነው የአሮሞ ብሔር በዕድሜ ገደብ ላይ የተመሰረተ እጅግ የተዋጣ የአስተዳደር ስርዓት ያለው ነው። በዚያ የአርበኝነት ዘመን ጃግማ የአስራ አምስት ዓመት ወጣት ነው። በገዳ ስርዓት ከዘጠኝ እስከ አስራ ስድስት ዓመት የዕድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ የሁለተኛ የገዳ እርከን ውስጥ የገቡ ኢትዮጵያኖች ናቸው። አንደኛው የገዳ እርከን ዳኤመን ሲሆን አንድ ህፃን ከተወለደበት እስከ ስምንት ዓመት ዕድሜው የሚገኝበት ደረጃ ነው። ጃግማ የአርበኞች መሪ በሆነበት ዕድሜው በገዳ ስርዓት ደንብ መሠረት ገደር ተሰጥቶት ፀጉሩን የሚላጭበት፤ የዘር ግንድ ቆጠራ ተምሮ የአሮሞ የመጨረሻ አባት የሆነውን ዋቃ (እግዚአብሔር) የሚያውቅበት የዕድሜ ክልል ውስጥ ነበር።

ኢትዮጵያ የነበረው ጃግማ የአስተዳደር መሪ ለመሆን በደበሊ፤ ፎሊ አልፎ ቢያንስ ራባዶሪ (ከ33 እስከ 40 ዓመት) የዕድሜ እርከን ውስጥ መድረስ ነበረበት። የኢትዮጵያ እርከን ውስጥ የገቡ፤ የአሮሞ ብሔርን ባህል፤ እንድነት፤ አውቀው ብሔሩንና ግዛቱን ለማስተዳደር የሚያዘጋጃቸውን ባሕላዊ ህግ፤ አስተዳደር፤ ታሪክና ባህል ያጠኑ ሊሆኑ ይገባል። ኢትዮጵያ የእድሜ ዕርከን የደረሱ ለኃላፊነት የሚያበቃቸውን ዕውቀት እየቀሰሙ፤ ከቦታ ቦታ እየተዘዋወሩ ስትራቴጂያዊ ቦታዎችን፤ የብሔሩን ወሰን፤ ወንዞችንና ተራሮችን በማየት፤ የታላላቆቻቸውን ምክር እየሰሙ፤ ትዳር መስርተው ስድስተኛው የገዳ እርከን ሉባ (ከ41-48 ዓመት) የሚደርሱ ናቸው። ይህ የዕድሜ እርከን ለመሪነትና ለኃላፊነት የሚያበቃ የዕድሜ ደረጃ ነው።

ጃግማ ግን በአስራ አምስት ዓመቱ ከእድሜ እርከኑ ቀድሞ ስለ አሮሞ ባህል፤ ስለ አያት ቅድመ አያቱ ያወቀ፤ በፈረስ ግልቢያ፤ ውሃ ዋና፤ ጉግስ ... የላቀ ችሎታ የነበረው፤ ግፍን የማይወድ፤ ብስጭቱ ቶሎ አሸንፎት ስለማይወጣ ሰውን የማያስቀይም ተወዳጅ ስለነበረ በተለይም በሁሉም ዘመዶች ተወዳጅ የነበሩት አባቱ የመረጡት ስለሆነ የእድሜውን ሁለትና ሶስት አጥፍ ዕድሜ የነበራቸው አርበኞች ሳይቀሩ ጃግማን መረጡት። ጃግማን እንዲያግዙት ደግሞ ጊዲ ኬሎ፤ ጤንቄሳ ኬሎ፤ የሻኒህ ወርቅኒህና አበበ ተሰማ ተመረጡ።

ከ1929 እስከ 1933 ዓ.ም ድረስ ጃግማ ጋጂ ይገኝ በነበረው የኢጣሊያ ምሽግ ላይ እንደ ቢጋ መብረቅ ድንገት እየተወረወረ ጥቃት በመፈፀም ጠላትን መፈታተንና ማትራመስ ቀጠለ። ወራሪ ሠራዊት ወጣቱን ነውጠኛ በቁጥጥሩ

«ይድረስ ለልጅ ጃገማ ኬሎ።
«... በጭልሞ ጎዳና ላይ አድፍጠው ገበያተኞችን የዘረፉትን ወርቦሎች አባረህ፤ የህዝቡን ሀብትና ንብረት በማስመለስህ የጫካ ዘበኞች በአንተ ላይ ተኩስ መክፈታቸውን ሰምቻለሁ። ለተተኮሰህ አፀፋውን በመመለስ ራስህን ስትከላከል አንድ ሰው ማቀሰልህ ሪፖርት ተደርጎልኛል። የተዘረፈውን የገበያተኛ ንብረት በማስመለስ ላይ እያለህ ለተክፈተህ ተኩስ ባደረግከው መከላከል የኢጣሊያ መንግሥት አይጠይቅህም። ስለዚህ በዓፍኩልህ ደብዳቤ መሠረት መከታተል ስለማይደረግብህ ወደ ኢጣሊያ መንግሥት እንድትገባ ሙሉ ምህረት ተደርጎልሃል» ይላል የደብዳቤው መልዕክት።

ጃገማ ራሱን ግራና ቀኝ እየወዘወዘ ደብዳቤውን ደግሞ ደጋግሞ አነበበና «አያችሁ ይህን ደብዳቤ?» ብሎ ለጓደኞቹ አሳየ፤ «አሰው አገር መጥቶ፤ የሰው መሬት ወስዶ ... መኖሩን ተመክቶ 'ሙሉ' ምህረት ተደርጎልሃልና ግባ አለኝ። እኒህን ደፋሮች፤ እኒህን ግፈኞች አገሬን ሰቀው አስኪሄዱ ድረስ አይማረኝ ብምራቸው» አለ ጃገማ። በመጨረሻም፤ «እኔ የማውቀው ምህረት ሰጭ አንድ ፈጣሪን ነው። ሰው ምህረት የሚሰጥ ከሆነ ግን ምህረት ሰጭው አገር የወረረ ሳይሆን አገሩ የተወረረበት እኔ ነኝ» ብሎ የመልስ ደብዳቤ ላከ።

* * *

ፋሽስት ኢጣሊያ በኢትዮጵያ ላይ የፈጸመው ግፍ አገሪቱን ቅኝ ግዛቱ ለማድረግ በሰላማዊው ሕዝብ ላይ በሚያካሂደው ጦርነትና ግድያ ብቻ የተወሰነ አልነበረም። የኢትዮጵያን አንድነት ለመበታተንና ህዝቡንም እርስ በርስ ለማፋደት ዕለት በዕለት የተለያዩ ተገዛል ይሸርባል። በተለይም የቋንቋና የሃይማኖትን ልዩነት በማስፋት የማይበርድ እሳት እያቀጣጠለ፤ ረመጡንም እያዳፈነ እንደ በግብ ከመቅበር አልበዘነም።

በዚያ የፈተና ወቅት አገራቸውን ከወራሪው መንጋጋ ፈልቅቀው ለማውጣት በዱር በገደል የሚዋደቁት የላስታዎቹ ደጃዝማች ወንድወሰን ካሣና አበራ ካሣ፤ የሲዳሞዎቹ ደጃዝማች በቀለ ወያና ገብረማርያም ጋሪና፤ የመንዙ ጋይሰማርያም ማሞ፤ የትግራይ ደጃዝማች ገብረሕይወት፤ የጎጃሙ በላይ ዘለቀ፤ የዋጉ ደጃዝማች ሃይሉ ከበደ፤ የመርሐቤቴው ራስ አበበ አረጋይ፤ የጎንደሮቹ ራስ ውበነህ ተሰማ፤ ደጃዝማች ነጋሽ ወርቅነህ፤ ደጃዝማች ዳኘው ተሰማ ... የወሊሶው ደጃዝማች ገረሱ ዱኪና ሌሎች በግልና

በጋራ የኢጣሊያን ጦር ጉያው እየገቡ በማተራመስ እየነደፉ አበላውን ያሳዩት ነበር። የረባ ትጥቅና ስንቅ ያልነበራቸው አርበኞች እስከ አፍንጫው በዘመናዊ ጦር የታጠቀውን የኢጣሊያ ጦር ከጉድጓዱ የማይወጣ አውሬ አድርገውት ነበር። በዚያ የወረራ ዘመን በዱር በገደል የተሰማሩት የአርበኞች መሪዎችና አርበኞች የኢጣሊያን የፖለቲካ ረመጥ እያጠፉ፤ በልዩነታቸው እየተቻቻሉ፤ አንዱ የሌላው ደባቂ እየሆኑ ይረዳዱ ነበር።

ጃገማም ትግሉን እያርገበገበ ምዕራብ ሸዋ የነበረውን የኢጣሊያ ጦር ሰቅዞ በመያዝ መውጫ መግቢያ አሳጣው። ሃይሉን ለማጠናከርም ጀግና ኢትዮጵያውያን እንዲቀላቀሉት በስራውና በጀግንነቱ ይጣራ ጀመር። በተለይም ዘውዴ ጥላሁንን (በኋላ ደጃዝማች የሆነውን) የእሱ ለማድረግ ብዙ ጥረት አደረገ።

ዘውዴ ጥላሁን የተወለደው ጅባትና ሜጫ ነው። በኋላም የክብር ዘብ አባል ሆኖ ከንጉሥ ነገስቱ ጋር ማይጨው ዘምቷል። በወረራው ዘመን ጣሊያኖች አማራና ኦሮሞ በሚል ህዝቡን ከፋፍለው ሲያጨፋጭፋ ዘውዴ የኢጣልያ ተገዛል ቀስ በቀስ ገባው። በ1932 ዓ.ም ዘውዴ ጥላሁን ጓደኞቹን አሳልፋኝ ብሎ በየካቲት ወር ጀልዱ ምሽግ ገብቶ ሶስት ኢጣሊያውያንን ገድሎ የኢጣሊያን ምሽግ ይዞ ሲዋጋ ከሰነበተ በኋላ ሜታ ውስጥ ካሉት አርበኞች ከደጃዝማች ከበደ ብዙነህ ዘንድ ሄዶ ተቀላቀለ።

የኢጣሊያ ጦር አዛዥ «... አርበኛም፤ ገበሬም ዘውዴ ጥላሁንን እንዳታስጠጉ?» የሚል አዋጅ በአውሮፕላን በትኖ ስለነበር በደጃዝማች ከበደ ጦር ላይ ተደጋጋሚ ጥቃት በኢጣሊያ ጦር ተደረገ። በዚህ ጦርነት መሃል ግን ወጣቱ የአርበኛ መሪ ጃገማ ኬሎ ዘውዴ ጥላሁንን የእሱ ለማድረግ በቀኛ ዝማች ወዳጆ በኩል ጥረት አደረገ። ዘውዴ ጥላሁን ግን «የጃገማ የአጎቱ ልጅ አባ ዶዶ ለኢጣሊያ ያደሩ ስለሆኑ ይዘው መሸሚያ ያደርጉኛልና አልሄድም» አለ። በኋላ ግን ደጃዝማች ከበደ ብዙነህ ጥቃቱ ስለበዛባቸው ዘውዴን ወደ ሌሎች አርበኞች እንዲሄድ ጠየቁት።

በዚያ መሠረት ዘውዴ አስራ ሁለት ተከታዮቹን ይዞ ቀኛዝማች ወዳጆ ዘንድ ሄዶ «ወደ አማራ ክልል አሳልፈኝ» አላቸው። ቀኛዝማች ወዳጆም እሱን እያግባቡ «ጃገማ ያን ጀግና አግኝቼልሃለሁና ነገ ዛሬ ሳትል መጥተህ ውሰደው» ብለው ላኩበት። ጀግና ወዳዱ ጃገማ ጊዜ ሳያጠፋ ገስግሶ ሄደ። ዘውዴ ጃገማን ሲያየው ሰጊዜው ተከፋ፤ ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃገማ ግን «አሳልፈሁ ብለጥህ ነፍሴ አይማር፤ እኔ ሳልምት እንተ አትሞትም» ብሎ ዘውዴን ሰንገታ ይዞት ሄዶ ስሙን አስቀይሮ ገብረማርያም አለው። ከዚያም

ጃገማ አባ ዳማ የአርበኞች መሪ፣ ዘውዴ ቀኝ መሪ፣ ጠንቁላ ኬሎ ደግሞ ግራ መሪ ሆኑ። አጋፋሪ፣ የአልፍኝ አስከልካይም መረጡ።

እነ ጃገማ የተለየ የውጊያ ስልት ነበራቸው። በኢጣሊያ ሰራዊት ላይ ጥቃት ከሰነዘሩ በኋላ አርበኞች ለሶስትና አራት ወራት ከአካባቢያቸው ይሸሻሉ፤ የሚሸሹት ግን የኢጣሊያን ጥቃት በመፍራት ሳይሆን በቂ የመዋጊያ ጥይት ለማጠራቀም እንዲችሉ ነው። መሳሪያ እንጂ ጥይት አልነበራቸውም። ስለዚህ ምንም እንኳን ከበቂ በላይ የሆነ መሳሪያ ቢያገኙም ጥይት ለማጠራቀም መታገስ ነበረባቸው። አርበኞቹ ጥይት ለማግኘት በዘወትር ዘዴያቸው መጠቀም ጀመሩ። ጥይት ከሚያገኙባቸው መንገዶች አንዱ ከአካባቢው ህዝብ በድብቅ መቀበል ነው። የአካባቢው ህዝብ ደሮና እንዲከላከሉ ወደ ኢጣሊያ ሰራዊት ካምፕ ይሄድና ለኢጣሊያ ገንዘብ እንቁላል በመያዝ ወደ ኢጣሊያ ሰራዊት ካምፕ ይሄድና ለኢጣሊያ ገንዘብ (ሊሬ) ይሸጣል። ከሸጠ በኋላ ለተለያዩ ጉዳዮች ገንዘብ ከሚፈልገው የኢጣሊያ ወታደር ላይ በድብቅ ጥይት ይገዛል። ሞኛሞኝ ገበሬ በመምሰልም የኢጣሊያን ወታደራዊ እንቅስቃሴ፣ የአዳዲስ ምሽጎችን አቅጣጫ፣ ማድረግ የተፈለገውን ዕቅድ ... ካገኙ በኋላ ሌሊቱን አርበኞች ወደሚገኙበት ቦታ ይሄዱና ጥይቱንና መረጃውን ለጃገማ አባ ዳማ ያቀብላሉ።

አምስት ዓመት ሙሉ በነበረው የአርበኝነት ዘመን ወጣቱ የአርበኛ መሪ አንድም ቀን በጠላቶቹ ተሸንፎ ወይም ተማርኮ አያውቅም። ለዚያ ደግሞ ዋናው ምክንያት ግጥግጥ ያለው የጭልሞ ጫካ ብቻ ሳይሆን ዋናው መመኪያው ህዝብ ነበር። ህዝቡ አርበኞችን ይደግፋል፤ የሚፈልጉትንም ያውቃል ... ህዝቡና አርበኞች አሳና ውሃ እንደማለት ናቸው። አሳዎቹ ከውሃ ተሰውረው መኖር አይችሉም። አሳዎቹ በኢጣሊያ መረብ እንዳይያዙ ግን ዘዴኛና ጀግና መሆን አለባቸው። አርበኞችም ሆኑ ህዝቡ የኢጣሊያ መረብ አሳ እንጂ ውሃ እንደማይዝ ጠንቅቀው ያውቃሉ። ውሃው ደግሞ ህዝቡ ነው - በመረብ የማይያዙ፤ ስለዚህ ለአርበኞቹ ትግል ስኬት ውሃው መኖር አለበት። ውሃው ከሌለ አርበኞች ይሞታሉ። ያለ ውሃው ጀግና መሆን፤ ህልውና፤ ትግልና ህይወት እንዲቀጥል ማድረግ ዘበት ነው። ለዚህ ነው ጃገማ «ለእኛ አርበኝነት፣ ለእኛ ድል፣ ለእኛ ጀግንነት መሰረቱ የአገሬ ጫካ ብቻ ሳይሆን የአገሬ ህዝብ ነው» በማለት ደጋግሞ የሚናገረው።

ምንም እንኳን የኢጣሊያ ፋሽስቶች አርበኞችን ረድተዋል ያሏቸውን ነዋሪዎች ቤቶች ቢያቃጥሉ፤ ዘመዶቻቸውን በሞትና አስራት እየቀጡ ቢያሰቃዩም የአንዱ አግር ሲነቀል መቶ እየተተካ የአርበኝነት ድጋፍ ይቀጥላል። ከዚያ በተጨማሪ የጃገማ አባ ዳማ ስኬት ደግሞ በአዲስ አበባና በሌሎች አካባቢዎች ለወራሪ «እምቢ አልገዛም» ያሉ ወታደሮች፣ ምሁራን ከጃገማና እሱን ከመሰሉ መሪዎች ለመቀላቀል ከያሉበት መገረፋቸው ነው።

በሁለት ሰው የተጀመረው የአርበኞች ቁጥር ከመቶ ወደ ሺህ፣ ከሺህ ወደ ሶስት ሺህ አምስት መቶ እያደገ ተመነደገ። የአርበኞቹን ትግል ከልብ የሚደግፈው ሁሉ ደግሞ ሙሉ ከለላ ከመስጠቱ አልቀዘነም።

ሁለተኛው የእነ ጃገማ ጥይት የማግኛ ዘዴ ደግሞ እንደ ደራሽ ወንዝ ጠላት ሳያስብ አካባቢውን እንደ ንብ ወረው በኢጣሊያ ምሽግ ላይ መተንከል ጥይት መተኮስ ነው። ያኔ የኢጣሊያ ሰራዊት መትረየሶች አፋቸውን እንደ ጉማራ ይከፍታሉ፤ የነፍስ ወከፍ ጠመንጃዎች ይንጣጣሉ ... አርበኞች ተንኮሰው ሄደው የኢጣሊያ ወራሪ ኃይሎች እንደ ብራቅ እየጮኹ ጥይታቸውን ሲያንጣጡ ... እነ ጃገማ ወደ ቦታቸው ተመልሰው እየሳቁ ገበጣ መጫወት ይጀምራሉ።

ገበጣ በቁጥር ላይ ተመስርቶ የሚጫወቱት ጥበብና ማስተዋል የሚጠይቅ ... አንድ ጠጠር አንስቶ፤ አንድ ጠጠር ጥሎ የተጋጣሚን ጠጠሮች እየወሰዱ ባላጋራን ባዶ አስቀርቶ የማሸነፍ ጥበብ መማሪያ ጨዋታ ነው። አርበኞቹ የጥይት ጠጠር ጥለው በነጋታው ህዝቡ እንቁላልና ደሮ ይዞ ሄዶ የጥይት ጠጠሮችን ተሸክሞ ይመጣል ... በጥበብ ጨዋታ ... ጥይት ከኢጣሊያ ካምፕ ወደ አርበኞች ኮሮጆ ይጠራቀማል።

አርበኞች ሁልጊዜ የኢጣሊያ ምሽግ ላይ ትንሽ ከተኮሱ ከጠላት ወገን ተኮሱ ይቀልጣል ... የዚህ ፋይዳው ደግሞ ራሹን የማይበቃው የኢጣሊያ ሰራዊት ሃያ ጥይት ከተኮሰ ሰላሳ፤ ሰላሳ ጥይት ከተኮሰ ሃምሳ እያለ አባዝቶ ይናገርና ትርፋን ጥይት ለአገሬው መሸጡ ላይ ነው - ለውሃው፤ ውሃው ለእሶች ምግባቸውን ያቀርባል፤ ስለዚህ ለአርበኞች የመሳሪያና ጥይት ጥገቱ ራሱ የኢጣሊያ ሃይል ነው። ይህን ሃይሉን ተማምኖም ነው ነፃዋን አገር፤ ሉዓላዊነቷን እውቃለሁ ብሎ ሳይደፍራት የመተማመኛ ስምምነት የፈረመላትን ኢትዮጵያን የወረረው። ትጥቅና ስንቅ የሌለው የኢትዮጵያ አርበኛ የአገር ፍቅሩንና ወኔውን ይዞ ጫካ ገባ። ከዚያ የኢጣሊያን ጠመንጃ እየቀማ፣ ጥይቱን እየወሰደ ተሸክሞት በሄደው መሳሪያ መልሶ አጠቃው።

ሶስተኛው የእነ ጃገማ ጥይት የማግኛ ዘዴ ደግሞ በቅሎና አህዮችን መግደል ነው። የኢጣሊያ ሰራዊት ለአሰላም ሆነ ለግዳጅ መንገድ ለቆ ጀልዱ፣ ግንደበረት ኢያ... ሲሄድ ገደላማ ቦታ ላይ አርበኞች በደፈጣ ውጊያ ጥይት የሚጫንባቸውን አህያዎችና በቅሎዎች በጥይት ይመቷቸዋል። ያን ጊዜ በቅሎዎችና አህያዎች ተንኮላለው ገደል ይገባሉ። ኢጣሊያውያን ወደገደል ወርደው በበቅሎዎቻቸውና በአህያዎቻቸው ላይ ተጭኖ የነበረውን ጥይታቸውን ከመውሰድ ይልቅ ቀሪውን ለማትረፍ እየተታኮሱ ይሸሻሉ። ጁኒ

ጃገማ ተጠባባቂ ቃፊር አቁሞ ያስጠበቀውን የጥይት ሳጥን ሌሊቱን ከጭነቱ አራግፎ ያስወስዳል። ያን ጥይት እየቆጠቡ ሌላ ተጨማሪ ጥይት ማግኛ እያደረጉ አርበኞች ከዕለት ወደ ዕለት ተደራጁ።

በጫካ ውስጥ በጃገማ የሚመሩት አርበኞች ውሎአቸው ጦርነትና ገበጣ ጨዋታ ብቻ አልነበረም። የአርበኞች መሪውን ጃገማን ጨምሮ በአርበኞች መካከል አንዱ የሚያውቀውን ለሌላው የማሳወቅ ባህል ነበር። ወጣቱን ጃገማን በላጋ ወጣትነቱ የአርበኞች መሪ ያደረጉት ከእሱ በዕድሜ የሚበልጡ ብዙ የህይወት ልምድ የነበራቸው አርበኞች ናቸው። መሪ አድርገው ጃገማን ለመቀበል ግን መስፈርቱ ዕድሜ፣ አካል፣ ልምድ አልነበረም። የመሪነት መስፈርቱ ኩሩነት ነው። እንደ አዋሽ ወንዝ ኩሩ መሆን። ኩሩነት ደግሞ ከጥሩ ሥነምግባርና ከራስ መተማመን የተገኘ እንጂ የእኩይ ባህሪና እብሪት ውጤት አይደለም። ጃገማ ገና ሲወለድ አባቱን አስፈነድቀ፤ የአባቱን በረከት ተቀበለ። የአባቱን ሃብትና ሰብዕና ወረሰ።

አንድ ጊዜ አንድ ከመሃል አገር መጥቶ ጃገማን የተቀላቀለ አርበኛ የአስራ ዘጠኝ ዓመቱን ወጣት የአርበኞች መሪነት ሀሲናው አልቀበልህ አለው። ይህ ሰው ጃገማን ጫካ ውስጥ ከሚያስተምሩት አንዱ ነው። ሁለተኛው የዓለም ጦርነት መጀመሩን፣ የሃይል አሰላለፉ መቀየሩን፣ የገንብ ነገስቱን ስደት፣ በውጭ አገር ያደርጉታል የሚባለውን እንቅስቃሴ፣ የኢትዮጵያ አርበኞች ትግል መፋፋሙን ... ለጃገማ ከሚነግሩት ሰዎች አንዱ ነው። በኋላ ግን «ይሄ ጎረምሳ እንዴት የአርበኞች መሪ ሆነ?» ብሎ መብስከሰክ ጀመረ።

አንድ ቀን አንዱን የአርበኞች ጀግና አሮሞ ጠጋ ብሎ ቅሬታውን ከገለጸ በኋላ «በዕውቀት የተሻለ ሰው ቢመራንስ?» ብሎ ጠየቀው። «ስለ አዋሽ ወንዝ ታውቃለህ?» አለው። አርበኛው። «አላውቅም» አለ። ሰውየው ትንሽ ተክዞ ቆየና እንግዲያው አንድ ተረት ላጫውትህ፤ ከዚያ የጠየቅኸኝን አመልሳለሁ» አለው። ጠያቂው ተጠያቂው ዙሪያ ጥምጥም መሄዱን ባይወድም ለማዳመጥ ፈቃደኛ ሆነ።

«በአሮሞ አፈ ታሪክ የሚወራ አንድ ገጠመኝ እለ» ብሎ ትኩር ብሎ አየው። «አንድ ጊዜ አንዱ አፋፍ ላይ ቆሞ ከብት ሲጠብቅ አንበሳ፣ ዝሆን ... የገደሉ ጀግኖች እየፎከሩ፣ እየዘፈኑ ሲመጡ ህፃን አዋቂው፣ ሴቱ ወንዱ እየሮጠ ሲከተላቸው አየ። እሱም ከብቶቹን ለአንድ እረኛ አደራ ሰጥቶ ሄደና አዳኞቹን እጅቦ ቤተሰቦቻቸው በኩራት ሲቀበሏቸው፣ ቤታቸው ሲደምቅ፣

እልል ሲባል አይቶ ከተመለሰ በኋላ እልህ እየተናነቀው ለመሄድ፣ ለአደን በርሃ ለመውረድ ለራሱና ለዘመዶቹ ቃል ገባ።

«ከዚያ ምኞቱን ለማሳካት እንዲረዳው ጠመንጃ አነጋገብ፤ አልሞ አተኳከስ፤ ሩጫ ... ተለማመደ። በዚህ ብቻ ሳያበቃ ግዳይ ወደጣሉት ቀዬ እየሄደ 'ለማደን ምን ማድረግ አለብኝ?' እያለ ጠየቀ። 'እልመህ መተኮስ ከቻልክ ቀሪው ብልጠትና ፈጥኖ የመወለን ብቃት ነው' አሉት። 'ሌላስ?' ብሎ ብዙ ለማወቅ ለፋ። 'የአውሬ ዱካ ተከተል፣ ከለላ የሚሆንህ ጉድባ ወይ ግንድ ፈልግ ...' ተባለ።

«በቂ ዕውቀት ማግኘቱን ሲያረጋግጥ ከአዳኞች ጋር በርሃ ወረደ። ከዚያ አውሬ እንዴት መታደን እንደሚገባው፣ አንድና ሁለት ክንድ የሚረዝም ቀንድ ስላላቸው አጋዘኖች፣ ጎሽ በቀንዱ ወገቶ በምላሱ ልሶ ስለገደለው ሰው፣ ስለ አንበሳ ባህሪና አንበሳ ስለሚገኝበት አካባቢ፣ ጥሩ ማደኛ አልቤገና መውዘር ጠመንጃ መሆኑን ... ምን አለፋህ! ስለ አደን አብረውት የሄዱትን አዳኞች እያወራ አፋቸውን አስከፈታቸው። ልባሞች ስለሆኑም ማዳመጥ ብቻ ሳይሆን ከጨዋታው ብዙ ዕውቀት አገኙ ...

«አንድ ቀን ታዲያ ያ ሰው በቅርብ እርቀት ሚዳውን የሞላ ሽንጣም ጎፈር አንበሳ አየ። አንበሳውን እንዳየ ግን ወዲያው መሬት ላይ የሆነ ነገር ይፈልግ ጀመር» ብለው ጨዋታቸውን አቆሙት።

«ከዚያስ? ከዚያ በኋላ ምን ሆነ?» አላቸው - በጉጉት።

«ከዚያም የራሳቸውን ግዳይ ጥለው እሱ ቀንቶት አውሬ እስኪገድል ሲጠባበቁት የሰነበቱት አጠገቡ የነበሩ አዳኞች 'ምን ሆነ?' ብለው እርስ በርስ በምልክት ሲነጋገሩ ቆየና 'አንበሳውን አልመህ አትገድለውም፤ አቀርቅረህ ምን ትፈልጋለህ?' ሲሉት 'ልተኮስ ነው፤ ከዚያ በፊት ግን' ብሎ ዝም አለ። 'ከዚያ በፊት ምን?' አለው አንዱ ከመሃል። 'ከዚያ በፊት ዱካውን ፈልጌ ላግኝ ብዬ ነው' አላቸው። በላቅ ፍርስ እሱ አዳኞቹ። አንበሳውም ድምፅ ሲሰማ ወደ ጫካ አጥፍ ብሎ ተሰወረ። አዳኞችም ጓዛቸውን እየሸከፉ 'በል እንሂድ! ማደን የአንተ ገድ አይደለም፤ ማውራቱ ነው የሚያምርብህ' ብለው ወደ ቀያቸው ጉዞ ጀመሩ። እሱም ሲዘፍኑ፣ ሲያቅራሩ ፈንጠር ብሎ እየሰማ ወደ ቀየው ተመለሰ፤ ህዝቡም እንደተሰመደው ግዳይ የጣሉትን እልል ... እያለ ተቀበላቸው» አለውና ዝም ብሎ አስተዋለው። ጠያቂው ነገሩ ገባው፣ ነጭ ላብ ግንባሩ ላይ ችፍፍ አለ ...

ሰውየው ጠበቀው፤ ጠበቀውና «ጥያቄህን ደግመህ ባለመጠየቅህ ጀግናና አዋቂ ሰው ነህ» ብሎት ሄደ። ያ ሃሳብ ከወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃገማ ጆሮ አልደረሰም፤ ከዚያች ቀን በኋላ ግን ጃገማን ሲያስብ አዋሽን፤ ጃገማና አዋሽን ሲያስብ እውቀትን ወደ ተግባር ለመለወጥ መወሰን በሚገባበት ሰዓት ወደኋላ የሚያየውን አዳኝ እያሰበ ለጃገማ ያለው አክብሮትና ፍቅር ጨመረ ...

ጥቅምት 9 ቀን 1933 ዓ.ም. ከሰዓት በኋላ ሰላሳ የኢጣሊያ ቸራኖ መኪና እንጨት የሚጭን መስሎ ወደ ጭልም አለፈ። በቸራኖው ውስጥ ግን የኢጣሊያ ወራሪ ወታደሮች በፀጥታ ተገጥመዋል። እነዚያ ወታደሮች አካባቢውን የሚያውቅ መሪ ይዘው እነ ጃገማ ወደነበሩበት ሰንገታ ተራራ በጥንቃቄ ወጡ። ሰንገታ ላይ ጃገማ ዘውዴን ጨምሮ አስራ ሰባት አርበኞች ብቻ ነበሩ አብረውት የነበሩት። ከሶስት መቶ ሃምሳ የሚበልጡ የኢጣሊያ ወታደሮች ጃገማ ሊኖርበት ይችላል የተባለውን መንደር በጠቋሚ ከበቡ። ጃገማ አብረውት ከነበሩት ጥቂት አርበኞች ጋር እንደሆነ መከበቡን አረጋገጠ። ባንዳመቹ ከብትና ንብረት እየዘረፉ አሰሳ በማድረግ እነ ጃገማ ወደአሱበት ተጠጉ። ጎፈሪያም አርበኞች ደግሞ ጃገማን ትክ ብለው አዩት፤ ተረጋግቶ አያቸው። «የጠላት ቁጥር ብዙ ነው፤ እኛ ደግሞ ትንሽ ነን ምን እናድርግ?» ብለው እያንሸካሸኩ ጠየቁት። ጃገማ በምልክት በግራና በቀኝ የሚያጠቁትን መደብ፤ እሱ ከመሃል ሆነ። የጠላት ወታደሮች የሚዘርፉትን ከብትና ንብረት ሲያሸሹ አ...ኛች ደግሞ ወደ አርበኞች ይበልጥ ተጠጉ።

አርበኞቹ የጃገማን ትዕዛዝ እየተጠባበቁ ነው። ድንገት ጃገማ የጀምሩ ምልክት አሳይቶ ከአደረጠበት ዘሎ ታየና በመትረፍሱ የተኩስ እሩምታ ሲከፍት የኢጣሊያ ሰራዊት አንበሳ እንዳየ ሚዳቋ እየዘለለ በየአቅጣጫው ፈረጠ። እነ ጃገማ በለመዱት ጫካ እንደ አውሬ እየተሰለከሉ ጠላትን እያባረሩ የዘረፈውን ንብረትና ከብት አስጣሉት። ስድስት የባንዳ ወታደሮች ገደሉ፤ ሰባት አቆሰሉ። ስድስት ጠመንጃም ማረኩ። አስከ አፍንጫቸው የታጠቁ ሶስት መቶ ሃምሳ የጠላት ሰልጡን ወታደሮች በአስራ ሰባት አርበኞች ጀግንነት ጊንጫ ድረስ ተባረሩ።

ጃገማ በሁለት ቀን ውስጥ ሁለት ጊዜ አይበገራነቱን አረጋገጠላቸው - አንዱ ገበያተኞችን ከዘራፊዎች ያስጣለ አለት ብቻውን፤ ሌላ ጊዜ ደግሞ ከአርበኞቹ ጋር በመሆን። የጃገማ ጀግንነት እንደ ተራራ ገዘፈ። ፍጥነቱንና ቅልጥፍኑን፤ ተኩሶ አለመሳቱን ... ያዩ ሁሉ ወሬውን አዛመቱት።

የአካባቢው ሰው ደግሞ የጃገማን ቅድመ አያት ጀግንነት ሶስት መቶ ሰው ገድሎ ሀዘቡን ጨረሰህ ጦርህን ጣልልን መባሉን፤ ጦሩን ሲጥል አንድ ሌባ ወግቶ መግደሉንና እንደገና ጦሩን አንስቶ ከፊቱ የሚቆሙትን ጠላቶቹን ሁሉ የፈጀ መሆኑን፤ ጃገማም ልክ እንደ ቅድመ አያቱ ሳተናና አንበሳ መሆኑን እየተናገሩ በጠላት ካምፕ የተነሳውን ፍርሃት አባባሉት።

ጃገማ የጠላትን ጦር እንደ በለለ ፓስታ አልፈስፍሶና ካምፓቸውን ቀውጦ አድርጎ በጥቅምት ወር አርበኞቹን ይዞ ወደ ስሙጥሩው የአርበኞች መሪ ደጃዝማች ገረሱ ዘንድ የወሊሶ መንገድን ተሻግሮ ሄደ። ጃገማና ገረሱ ሃይላቸውን አቀናጁ። ይህን የአላወቀው የኢጣሊያ ሰራዊት የደጃዝማች ገረሱን ሃይል ለማጥቃት ያለ የሌለ ሰራዊቱንና ሃይሉን አሰልፎ ውጊያ ከፈተ። ውጊያው ተካረረ፤ ምድር ቀውጧ ሆነች። የማታ ማታ ድል ለአርበኞች ሆነ።

ጀግናው ደጃዝማች ገረሱ «አንተን የመሰለ ጀግና የወለደኝ እናት ትባረክ...» ብለው ለጃገማ አይበገራነት ከጀግና ለጀግና የሚገባውን አድናቆት ገለፁ። ጃገማም በደጃዝማች ገረሱ ወኔ፤ የአገር ፍቅር፤ የአመራር ብልጠትና አተኳኮስ ተደንቆ ነበር። የዚያን ጊዜ የጦር መሪዎች እንደ አሁኑ ከኋላ ሆነው የጦር ስልት የሚያወጡና የሚያዋጉ አልነበሩም። በዚያን ጊዜ የነበሩት የኢትዮጵያ አርበኛ መሪዎች የጦርነት ችቦውን የሚለኩሉት፤ በጠላት ላይ ቀድመው የጨበጣ ውጊያ የሚጀምሩት እነሱው ናቸው። ተከታዮቻቸው የእነሱን ፈለግ እያዩ ከመምህሩ ደቀ መዝሙሩ ተብለው የሚሞገሱ ተርቦች ናቸው።

አንድ ጊዜ ወሎንካሚ ላይ በወጣቱ የአርበኞች መሪ በጃገማ የሚመሩት አርበኞችና የኢጣሊያ ወራሪ ጦር የፊት ለፊት ውጊያ ሲያደርጉ ዋሉ። በነጋታው የኢጣሊያ ጦር ተመልሶ መምጣቱ እንደማይቀር የተረዳው ጃገማ አርበኞችን በመያዝ ጀምሮ ወንዝን ተከትለው ወደ ወሎንካሚ ግንባር በመሄድ ውጊያ እንዲያደርጉ የቀኝ መሪውን ዘውዴ ጥላሁንን፤ የግራ መሪውን ጠንቁሳ ኪሎን አዘዘ። ጃገማ ራሱ ደግሞ ከሐሮታ ምሽግ ትይዩ ካለው የብዶ አፋፍ ላይ ሰላሳ አርበኞችን ይዞ ወጥቶ ከሐሮታ ምሽግ ውስጥ የነበረው አንድ ሺ አምስት መቶ የኢጣሊያ ወራሪ ጦርና ስምንት መቶ ፈረሶች ከኋላ በየብዶ በኩል መጥቶ የአርበኞችን ጦር እንዳይቆርጥ በማድረግ መጠባበቅ ጀመረ።

ከጠዋቱ ሁለት ሰዓት ላይ አርበኞችና የጠላት ጦር ውጊያ ጀመሩ። ውጊያው እያየለ፤ እየተጠናከረ ቆየ። በኋላ ጋጂ ያለው የኢጣሊያ ወራሪ ሃይል ለእርዳታ ወደ ወሎንክሚ ሊንቀሳቀስ ጃገማ በጦር ሜዳ መነፅሩ ተመሰከተ። አርበኞችን ሊቆርጥ ይችላል ተብሎ የተገመተው የጠላት ጦር ግን መንገዱን ተከትሎ ወደ ጀምጀም ወንዝ ድልድይ አመራ። ከዚያ አንድ አጋዥ የጠላት ጦር ተጨምሮ የጀምጀምን ተረተር እየተከተሉ የአርበኞችን ጦር ለመቁረጥ ውጊያ ቀጠሉ። ጃገማ እሱ ከሚመራቸው አርበኞች ጋር የተቀላቀሉትን ቀኛዝማች አብርሃ መሸሻን ከሰባት አርበኞች ጋር እንዲቆዩ አደረገ። ሌላ አጋዥ የጠላት ጦር ከአምቦ ከመጣ ሰው ልከው እንዲነግሩት አብርሃን አዘዘና ሃያ ሶስት አርበኞችን ከኋላው አስከትሎ ጀምጀም ውስጥ የገባውን የጠላት ጦር ለመምታት ፈረሱን ኮልኩሎ ሸመጠጠ።

የጃገማ ሃሳብ ከዮብዶ አፋፍ እየጋለበ የሄደው የጠላት ጦር የጀምጀም ድልድይን እንደተሻገረ ከኋላ ካላቸው ጉብታ ላይ ሆኖ ለመውጋት ነበር። ጃጌ ጃገማ መትረየሱን ፈረሱ ላይ አጋድሞ ብቅ ሲል ግን ያሰባት ቦታ ቀይ ከፍያ ያደረጉ የኢጣሊያ ጦር ወታደሮች ተገጥጠው ደፈጣ አድርገው ተኝተውባታል። ስለዚህ የአርበኞች መሪ ወጣቱ ጃገማ ብቅ ሲል ተኩሱን ሲያንጣጡት የጃገማ አባ ዳማ ፈረስ በሶስት ጥይት ተመትቶ ዘፍ አለ። ጃገማም ወደቀ። ከወደቀበት እንዳለ እጁን፣ እግሩን ... ተመትቻለሁ ብሎ ደባበለ። ያ ሁሉ የጥይት ውርድብኝ ዘንቦ ጃገማ አልተመታም። አለመመታቱን ሲያውቅ ሳብ ብሎ ከፍ ያለች ቦታ ላይ ሆኖ ቁልቁል ሲያይ በሥነ ልቦና የተሸነፈው የጠላት ጦር እግራ አውጭኝ እያለ ይሸሻል። ጃገማ እየተገረመ መትረየሱን ጎትቶ ጠመደና የሚሸሸውን የጠላት ጦር ይተገትገው ጀመር። ከኋላ በእግር ይከተሉ የነበሩት አርበኞችም ደረሱለት።

ጃጌ ጃገማ የሚሸሸውን የጠላት ጦር እያነጣጠረ ሲለቅም እንዲት ጥይት አፈሩን ጭራ ጭርር ስትል አያት። ያች ጥይት ለጥቂት መሬቱን ባትመታ ኖሮ ደረቱን ትመታው ነበር። ትክ ብሎ ሲያይ አጠገቡ ከነበረ ጉቶ ስር ጠመንጃ ውልብ ሲል ታየው። ለካ በቅርብ ርቀት የነበሩ የጠላት ወታደሮች እያነጣጠሩ ይተኩሱባቸው ኖሯል። ዝናር ሙሉ ጥይቱን፣ መውዜርና አልቢን ይዘው ከሚከተሉት ጋሻ ጃግሪዎች አንዱን «ሰጠኝ፣ ሰጠኝ ጠመንጃዬን» ብሎ ተቀብሎ ጃጌ ጃገማ አነጣጥሮ ሲተኩስ ጉቶውን ፈለጠው። ያን ጊዜ ሶስት የኢጣሊያ ወታደሮች አንደ ሚዳቋ እየዘለሉ ሲሮጡ ሶስቱም እየተመቱ ወደቁ።

ከዚያ ወጣቱ የአርበኞች መሪ ስድስት የውሃ፣ አስራ አምስት ሌጆራ መትረየሶችን ጠምደው የቀኝ መሪውን ዘውዴ ጥላሁንን አቁሰው አርበኞችን

ሲያስጨንቁ የዋሉትን የጠላት ወታደሮች ለማስለቀቅ ከወሎንክሚ በላይ ያሉትን የቱሉ ኮራ ኮረብቶችን ለመያዝ ወጣ። መሬቱን የሚያርሰው መትረየስ አላንቀሳቅሰ ቢላቸውም ጃገማና አንድ አርበኛ ብቻ እንደምንም በተአምር ቱሉ ኮራ ላይ ወጡ። ከዚያ ጃጌ ጃገማ መትረየሱን ጠምዶ ሲያርከፈክፍባቸው መትረየስ ተኳሾቹ በሙሉ ነቅለው ሸሹ። ከጠዋቱ ሁለት ሰዓት የጀመረው ውጊያ የሰላሳ አርበኞች ህይወት ተከፍሎ፣ ከጠላት ወገንም እጥፍ ሰው አልቆ በአስራ አንድ ሰዓት ተጠናቀቀና ድል ለአርበኞች ሆነ።

ከድሉ በኋላ ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃገማና አርበኞቹ አሸንፈናል ብለው ሲመሰሉ ጠላት መድፍ ተከሰባቸው። መድፉ ከጃገማ ታላቅ እህትና ከተከተሏት ሴቶች አልፎ ወደቀ። ሌጁ በወላፊነ ተገፍትራ ወደቀችና ራሷን ሳትች። ጃገማ እንደ ግሰላ ተቆጣ። «ወይኔ ጃገማ! እህቴን ተነጠቅሁ ...» ብሎ ላይዋ ላይ ወደቀ። ነፍሷ እንዳልወጣ ሲያውቅ ወደ ጠላቶቹ አቅጣጫ ሮጠ ... አርበኞች ተከተሉት፤ ምድር ቁና ሆነች። ጃገማ ሌጁ ላይ የተከሰትን እስኪያባርር ነፍሱን እያውቀውም ነበር። ከዚያ አደብ ገዛ። የተረጋጋው፣ ትዕግስተኛውና ፈገግተኛው ጃገማ ጠላት ላይ ባገኘው ድል ተጽናንቶ ወደ አፎቱ ተመለሰ። ሌጁ ለጃገማ እህት ብቻ ሳትሆን እናቱም ነበረች፤ እህትና እናቱ ብቻም ሳትሆን አጋርና መከታውም ነበረች።

ከሁለተኛው የወሎንክሚ ጦርነት በኋላ በቅባላ ሰሞን የኢጣሊያ ወራሪ ጦር በእነሱ አጠራር 'ሽፍቶች' የሚሏቸውን ጃገማንና በእሱ የሚመሩትን አርበኞችን ለአንዴና ለመጨረሻ ጊዜ ለመደምሰስ አስራ አምስት ሺህ የኢጣሊያ ሰራዊት ከጀምጀም ወንዝ ጀምሮ አንቀሳቀሰ። የጠላት ጦር ያለ የሌለ መሳሪያውን አንግቦና አቅድ አውጥቶ የማጥፋት ዘመቻውን አርበኞች ይገኙባቸዋል ባላቸው አካባቢዎች ሁሉ አሰሳ በማድረግ ጀመረ። በዚያ አሰሳ እንደተሰመደው የአካባቢ ሰዎች፣ ህፃናትና ሴቶች በፍርሃት እንዲርዱ ተደረጉ። ቀኑን ሙሉ አሰሳው ቀጠለ ... የአካባቢው ገበሬዎች አርበኞች የሚገኙበትን ቦታ «ጠቁሙ» እየተባሉ በሰደፍ ተደለቁ፤ ተገረፉ። ነዋሪው በአሪታና በለቅሶ በወራሪው ሰራዊት ላይ ምሬቱን ሲገልጽ ዋለ። አርበኞች ግን የውሃ ሽታ ሆኑ።

ከቀኑ አስር ሰዓት ላይ የኢጣሊያ ሰራዊት ሲያስስና ሲዳክር ውሉ ተዳከመ። ከዚያ ወደተዘጋጀው የማደሪያ ሰፈር ሄደው ዘብ አቁመው ከተመዳደቡ በኋላ ለዘረፉ ከመውጣታቸው በፊት ድንገት የበጋ መብረቆ

የአርበኞች ጦር በመራው በጀግናው ጃገማ እየተመራ ከሰማይ ይምጣ ከምድር ሳይታወቅ ዱብ አለና እንደ ውሃ አኩሪት ሲሽከረከር በዋለው የጣላት ጦር ላይ የተኩስ እሩምታ ለቀቀበት። የኢጣሊያ ወታደር በደመነፍስ ተደነባበረ፤ አዛዦች አመራር መስጠት ተሳናቸው። ከኢጣሊያ ጦር በኩል ገሚሱ ምሽግ ሲቆፍር ቀሪው ደግሞ እፀፋ ተኩስ እየተኮሰ ተኩሱ ለሰዓታት ቀጠለ። ፀጥ ያለ ሲመስል ደግሞ አርበኞች እሩምታ ተኩስ ተኩሱ። የኢጣሊያ ጦር ጥይቱን ሲያንጣጣ ጃገማና አርበኞቹ የወራሪው ጦር ራቱን ሳይበላ ሌሊቱን አይነን አፍጥጦ እንዲያድር አድርገውት የአንድ ቀን መንገድ ሄደው ቆሉአቸውን ቆረጣጥመው፤ ውሃቸውን ተጎንጭተው ተኙ።

የኢጣሊያ ጦር ቀን ቀን በሚያስገባው እየገባ፤ በማያስገባው እየተኮሰ እያሰሰ፤ በእስር ሰዓት ደግሞ ማደሪያው ቦታ ይሰፍራል። የቦጋ መብረቆችም ድንገት ከች ይላሉ። ጣላት ምሽግ ይቆፍራል፤ ይታኮሳል። አርበኞች የጣላትን ጦር እንዲህ እያሸበሩ ሽቅብ ሲሰቡ ቆዩና በእስራ አራተኛው ቀን ከጀምረው የጀመረው አሰሳ ግንደበረት አፋፍ ላይ ሮቢ ደረሰ።

ወጣቱ የአርበኞች መሪ አልመው የተኮሱት መሬት ጠብ የማይ ሰውን የፈይሳ ነገሮን ልጆች፤ ናታቱን፤ ድርብሳንና ታደሰን እንዲሁም ከእነሱ ጋር የነበሩትን አራርሶ ጅማን፤ አያና ኢዳንና ሌሎችንም «እኛ አርበኞች እስራ አራት ቀን ሙሉ እኛን ፍለጋ አሰሳ እያደረገ የሚጻክረውን የጣላት ጦር በዘዴ ስበን፤ ስበን ግንደበረት አፋፍ አድርሰንዋል፤ ከእንግዲህ ያለው ቀሪ ጥቃት የናገተ ነው» ብሎ በማስተባበር መላው አሳምኖ ወደ ላይ ተመለሰ።

ወደ ግንደበረት አፋፍ ሮቢ ለመግባት ኢያ የሚባል መንደር አለ። ኢያ ጎንጋ እንደ አንድ ከብትና ሰው ብቻ የሚያልፍበት ገደላማና ጠባብ መንገድ ነው። የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ያን ቦታ ለማለፍ አንድ ቀን ሙሉ ይፈጅበታል። በጃገማ መልዕክት መሰረት ለእስራ አምስት ቀን አሰሳ ላይ የከረመውን የጣላት ጦር የፈይሳ ነገሮ ልጆች ግራና ቀኝ ካለው ጋራ ላይ ወጥተው ኢያን ለማለፍ እንደተኮሰላ ተኩስ ከፍተው እንደ ደረቀ ቅጠል አንጠባጠቡት። አሰሳ ያደርግ የነበረው የጣላት ጦር መግቢያ መሄጃ ሲያጣ ወደኋላ መሸሽ ጀመረ።

አሰሳው ሲጀመር በአንደኛው የዓለም ጦርነት የተካፈለ የኢጣሊያ ጦር አባል ጭልሞ ያለውን መግቢያ መንገድ ከሶስት ጣሊያኖች ጋር ሆኖ ሲያሰራ የጃገማ አርበኞች ደፈጣ አድርገው ሁለቱን ገድለው አሱን ማረኩት። ሽማግሌው የኢጣሊያ ወታደር ጎፈረያማ አርበኞቹን ሲያይ ከጥፍር እስከ

ራሱ በፍርሃት ተንቀጠቀጠ። ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃገማ ምርኮኛውን ኢጣሊያዊ ሊገድሉት መሳሪያ የደገኑትን አርበኞች «ተዉ» ብሎ ከአርበኞቹ ጋር ወደ ጫካው ተመለሰ። ማታም አርበኞች ቆሏቸውን እየቆረጠው፤ ውሃቸውን ሲጎነጩ ... ጃገማ ለኢጣሊያዊው ምርኮኛ ቂጣ ተጋግሮ እንዲሰጠው አድርጎ ልጆቻቸው፤ ቤተሰቦቻቸው የተገደሉባቸውና ቤታቸው በጣሊያኖች የተቃጠላባቸው አርበኞች ሌሊት እንዳይገድሉት ጃገማ አጠገቡ አስተኛው።

የተማረከው የኢጣሊያ ወታደር ለግላጋውን የሃያ ዓመት የአርበኞች መሪ እንደ ልጅ እስር እስሩ ሲሄድ አስተዋለው። አንድ ቀን ጃገማ እባ ዳማ ምርኮኛውን አስተምጦ አምስት መቶ የሚደርሱ አርበኞቹን እንዴ በሶስት፤ እንዴ በአራት፤ እንዴ በአምስት እየደጋገመ እያሰለፈ ለአንድ ሰዓት ተኩል የአርበኞችን ብዛት አሳየው። «አየኸው አይደል! እኔ ጃገማ ይህ ሁሉ ጦር አለኝ! በዚህ ሃይሌ ከፈለግሁ የኢጣሊያን ጦር ልደመስሰው እችላለሁ» አለው።

የፈይሳ ነገሮ ልጆች ኢያ ላይ የኢጣሊያን ወራሪ ጦር ሲያራውጡት ወደኋላ የሚሸኩትን የኢጣሊያ ወታደሮች ለኢጣሊያው ምርኮኛ እያሳየው ደግሞ «እያቸው፤ የኢጣሊያ ወታደሮች ቤት ከማቃጠል፤ አሮጊትና ሀሃናትን ከመግደል በስተቀር ይኸውልህ የእኛን ጦር አያዩ ዝም ብለው ነው የሚያልፉት» አለው።

ጃገማ ምርኮኛውን ቢለቀው የአየውን ሁሉ ለጣሊያኖች እንደሚነግር ተረድቷል። ይሁን እንጂ ዝም ብሎ ቢለቀው ምስጢሩ ሊገባው ስለሚችል ወታደሩን «እኔ ልለቅህ እችላለሁ፤ የምለቅህ ግን ለጥይት መግዣ የሚሆነኝ እስር ሺ ሊሬ ከከፈላችሁኝ ነው» ብሎ ከምርኮኝነቱ የተለቀቀበት ምክንያት የገንዘብ ክፍያ ነው ብሎ እንዲያስብ አደረገው። ይህን ሃሳቡን ተግባራዊ ለማድረግ ጃገማ የአገሪው ሰው በተለምዶ ፋናንስ ለሚለው ኢጣሊያዊ መልዕክት ላከበት። ፋናንስ ከኢጣሊያ ወራሪ ሶስት አራት ዓመታት ቀደም ብሎ ጅባትና ሜጫ አውራጃ ውስጥ የኖረ ነው። ጅባትና ሜጫ አውራጃ ውስጥ ጀምረው፤ ጋጅ፤ ጫንጫ፤ ግርፊጣ፤ ጭልሞና በጅሮ በሚባሉ ቦታዎች ስድስት የእንጨት መሰንጠቂያዎች ነበሩ። እኒህ ከጀምረው እስከ ጅሮ የተቋቋሙት የእንጨት መሰንጠቂያዎች የሚገኙት እስራ አምስት ኪሎ ሜትር ርቀት ብቻ በነበረው ደን ውስጥ ነው።

የመጀመሪያውን የእንጨት መሰንጠቂያ ጀምረው ላይ የከፈቱት ሙሉ ሊሻሉት ናቸው። ፋናንስ እንደመጣ ስራ የጀመረው ግርፊጣ የእንጨት

መሰንጠቂያ ውስጥ ነው። ጃግማ ፋናንስን የሚያውቀው ገና ልጅ ሳለ ነው። የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ወደ አካባቢው ከመጣና ጃግማም አርበኛና የአርበኞች መሪ ከሆነ በኋላ ፋናንስ ከግርፌጣ ወደ በጅሮ እንጨት መሰንጠቂያ ተዛወረ። ፋናንስ የአሮምኛ ቋንቋ ተምሮ እየተናገረ የአሮም ሚስትም እግብቶ ነው ከሀገሱ ጋር አብሮ የኖረው። እንዲያውም የአርበኞችን መሪ ጃጂ ጃግማን ፈቃድ ጠይቆ ስለፈቀደለት ፋናንስ ወደፊላገው አካባቢ ሁሉ ብቻውን ፈረሱን እየጋለበ በነጻነት ይንቀሳቀስ ነበር።

ፋናንስ ለአርበኞች ልብስ፣ ወይን ጠጅ ከአዲስ አበባ እየወሰደ ይጠቅማቸው ነበር። ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃግማም አርበኞቹን አዲስ አበባ ልኮ ጥይት ያስገዛል። ጥይቱ በፍራሽ ውስጥ ከሳር ጋር ጥቅጥቅ ተደርጎ ተሰፍቶ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን ፊት ለፊት ፋናንስ መኪና ላይ ይጫናል። ከዚያ አርበኞቹ ኬላውን በእግር ያልፉና በፋናንስ መኪና ወደ ደኑና ሽንተረራቸው ይመለሳሉ። የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ኢትዮጵያን ለቆ ከወጣ በኋላ ጃግማ የፋናንስን እርዳታና ትብብር በመመስከር የኢትዮጵያ መንግስት ዜግነት እንዲሰጠው አድርጓል።

ጃግማ ወዳጁን ኢጣሊያዊ ፋናንስን አስጠርቶ «የኢጣሊያውን ምርኮኛ ለመመለስ የጋጂው የኢጣሊያ ጦር አስር ሺ ሊሬ እንዲከፍለኝ ጠይቅልኝ» ብሎ ጠየቀው። ፋናንስ የጃግማን ጥያቄ ለጣሊያኖች አቅርቦ ሃያ ሺህ ሲሬ ሰጡት። አስር ሺውን ለጃግማ ሰጥቶ፤ አስር ሺውን ደግሞ ወደ ኪሱ ከቶ ምርኮኛው ከኢጣሊያ ሰራዊት ጋር ተቀላቀለ። ከዚያ ቀን በኋላ ምርኮኛው ለአዛዦቹ «እናንተ ምን ጦር አላችሁ? ጦር ያለው ጃግማ ዘንድ ነው። የእናንተ ጦርም የአርበኞችን ጦር እያየ ነው የሚያልፈው» እያለ ማስረዳት ጀመረ። የምርኮኛውን አስተያየት የጠላት ጦር ቢቀበለውም የጠላት ጦር አዛዦች ግን ሽማግሌውን የጃግማ ምርኮኛ «የአበደ ወራኛ ነው» ብለው አዛወሩት።

ጃግማ በአርበኝነት ዘመኑ እጅግ የሚያደንቃቸው ሴቶች ሁለት ናቸው። አንዷ እህቱ ሌንሴ ስትሆን ሁለተኛዋ ወ/ሮ ሸዋረገድ ገድሌ ናቸው። ሌንሴ ጊንጫ ጫካ ውስጥ ከአርበኞች ጋር ከተቀላቀለች ጀምሮ ከሃያ አስከ ሰላሳ የሚጠጉ ጠባቂዎች ወንድሟ ጃግማ መድሰታል። መውዜር ጠመንጃ ለራሷ መጠበቂያ ትይዛለች። የአሷ ዋናው ተግባሯ ግን የአርበኞች እናት መሆን ነው - በዱር በገደሉ። አንድ አገልግል ነበራት፤ ሰላሳ እንጀራ ጢም አድርጎ ይይዛል። በጦርነት ወቅት አንድ በግ ታሳርድና ፈትፍታ በአገልግሎ

ትከተዋለች። በበቅሉ ይጫናል። ያን ይዛ አርበኞች በሚዋደቁበት አቀባትና ሽንተረር ትከታተላለች። አርበኞች በረሃብና ጥም ጥንዝል ብለው በየዛፋ ስር ጋደም ጋደም ሲሉ እህት ሌንሴ ዳጎስ ያለ አንድ አንድ ጉርሻ እየዞረች ታጎርሳቸዋለች። ከዚያ ነፍሳቸው ተመልሳ ወደ አፎቷ ስትገባ በረቃው፤ አንጉርጉሮው፣ ሽላላው፣ ዘፈኑ ... ይጀመራል።

የሌንሴ ሌላው ተግባሯ ደግሞ የቆሰለውን ማስታመም፣ የሞተውን መቅበር፣ የአርበኛውን ጎፈሬ ቅቤ መቀባትና ማበጣጠር ነው። ሌንሴን የሚረዱ ሴቶች እህት ሌንሴ የምታደርገውን እየተከተሉ አርበኛውን ይንከባከባሉ። አንዳንድ ጊዜ ሌንሴ በተፋፋመ ጦርነት ውስጥ ስትሆን ደግሞ ከአርበኞች ጋራ እየተሽሉከሉከች ትታከሳለች።

ሁለተኛዋ ሴት ወ/ሮ ሸዋረገድ ገድሌ ጃግማ ኢጣሊያን ገልቦ እርቃኑን እንዲያስቀረው የረዱና በውስጥ አርበኝነት ታላቅ ጀብዱ የፈፀሙ ቆፍጣና አርበኛ ናቸው። ከኢጣሊያ ወታደሮች የሚያገኙትን የማጥቃት እቅድ እየተቀበሉ ለአርበኞች የሚያደርሱ፣ በከተማ ውስጥ ያሉ የውስጥ አርበኞችን በምስጢር የሚያስተባብሩ፣ ለአርበኞቹ ጠመንጃና ጥይት የሚያቀርቡና ስንቅ የሚያቀብሉ የተከበሩ ስሙጥር አርበኛ ነበሩ። ሸዋረገድ ገድሌ ለሀይወታቸው ሳይሳሉ በየዱር ገደሉ የሚዋደቁትን አርበኞች ከመርዳት በዝነው አያውቁም።

እኒህ ሴት ጃግማ ከደጃዝማች ገረሱ ዱክ ጋር የነበረውን ቆይታ አቋርጦ ለምሽግ ሰበራ በአስቸኳይ አዲስ ዓለም እንዲደርስ ያደረጉ ናቸው። ወይዘሮ ሸዋረገድ በኢጣሊያ ሰራዊት ምሽግ ቁልፍ ሚና የነበራቸውን ኢትዮጵያውያን አስተባብረው የጥቃት ኢላማዎችን፣ መግቢያ መውጫውን፣ የጠላትን መገኛና የመሳሪያ ግምጃ ቤቱን ለወጣቱ የአርበኞች መሪና አብረውት ለሚዋደቁት ጀግኖች ያሳዩና ጥቃቱ ከመፈፀሙ ጥቂት ሰዓታት በፊት አዲስ ዓለምንና የሞቀ ሀይወታቸውን ጥለው የተሰወሩ ናቸው። እኒህ ወይዘሮ በኢጣሊያ ወራሪ ጦር ላይ ፅንፈኛ አቋም የነበራቸውና ግፍን አጥብቀው የሚጠሉም ነበሩ።

ሰይፍ አይፈራው ጳጳስ

ንጉሥ ነገስቱ ስለተሰደዱበት ንግስት እንደሌለው የንብ መንጋ ይበተናል የተባለው ህዝብ እንደታሰበው ሳይበታተን ቀረ፤ ይልቁንም ጊዜ በአስነሳቸው አርበኞች ውስጥ ውስጡን እየተደራጀ ወራሪውን ጦር ለመመከት ተዘጋጀ። የኢጣሊያ ሰራዊት አዲስ አበባን ገና ለመያዝ ሲቋምጥ ደብረሲና ላይታ ያልጠበቀው ደፈጣ ውጊያ በባሻ ወልዴና ፊታውራሪ ተሰማ ባለሟሉች ተሰነዘረበት። ሚያዚያ 26 ቀን 1928 ዓ.ም ደግሞ ስሙጥሩ አርበኛ ሃይለማርያም ማሞ ደብረ ብርሃን መንገድ ላይ የኢጣሊያን ሰባት ካሚሮኖች አቃጥሎ ወደ መቶ አርባ የሚደርሱ የኢጣሊያ ወታደሮችን በመግደል የአርበኝነት ትግሉን ለኩሰ አንገግጦው።

የካቲት 12 ቀን 1929 ዓ.ም የኢጣሊያ ንጉሥ ወንድ ልጅ ወለደ ተባለ። ይህን «ደስታ» ለሁለተኛዋ የሮም ኤምፓየር ህዝብ ለማብሰር በቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ላይኛው ግቢ (ገነተ ልዑል) ቤተ መንግስት ግራዚያኒ ማማው ላይ ቆሞ ዲስኩር ሲያሰማ የወራሪን ዕብሪት ለማስተንፈስ በዳር በገደል እየተዋደቁ የነበሩት አርበኞችና የውስጥ አርበኞች ባቀነባበሩት ስልት መሰረት አብርሃም ደቦጭና ሞገስ አስገደም በንብ ወረወሩበት። ግራዚያኒ መሪት ፀሐይን የምትዞርባቸውን ቀናት የሚደርስ ቁጥር ያለው የቦንብ ፍንጣሪ አካሉ ላይ ተሰግሶት ተዘረረ። በዚህ ጊዜ የኢጣሊያ ወታደሮችን ጭካኔ ያረጋገጠው ጭፍጨፋ በጥይት፣ በእካፋና ዶማ ተጀመረ። በዚያ ጭፍጨፋ ቁጥራቸው ወደ 30000 የሚደርስ የአዲስ አበባ ነዋሪዎች ቀኑን ሙሉ በግፍ ተጨፈጨፉ፤ ቤታቸው ተቃጠለ። አዲስ አበባ በወራሪዎች ግፍና እብሪት በደም አበላ ተጥለቀለቀች።

ይህም አልበቃ ብሎ ግራዚያኒን በጥብቅ ባቆሰሉት ላይ ከትትሉን አጠናክረ። አብርሃምና ሞገስ ግራዚያኒን አቆስለው ወደ ደብረ ሊባኖስ ገዳም ለጥቃት ባዘጋጁት ታክሲ በመሄድ ከአርበኞች ጋር ተቀላቀሉ። «ኢትዮጵያን ለማስልጠን ነው የመጣነው» የሚለው የኢጣሊያ ሰራዊት በአዲስ አበባ የጨፈጨፈው ሰው አንሶት በደብረ ሊባኖስ ገዳም የነበሩትን መነኮሳትን፣ ዲያቆናትንና መዘምራንን ገደለ። «የኦርቶዶክስ ቤተ-ክርስቲያን ለማኞችን

በሙሉ ለማሰርና ለመፍደት ትዕዛዝ ሰጥቻለሁ። ለዚህም በደብረ ሊባኖስ ገዳም ብቻ 358 የሃይማኖቱ ተከታዮች ተገድለዋል። ይህ ውሳኔዬ ለገናናው ለቢኒቶ ሙሶሊኒ በክቡርነትም በኩል ይቅረብልኝ። ...» የሚል ቴሌግራም ጀኔራል ግራዚያኒ ወደ ኢጣሊያ በመላክ በእሱ ላይ ለተደረገው የግድያ ሙከራ የሺዎችን ሀይወት እንደሚቀጥፍና ለአስር እንደሚዳርግ የሚገልጽ የወታደራዊ ጥቃት ስልት ለአስቃው አስተላለፈ።

በኢጣሊያ ጦር ሰራዊት አዛዥ ላይ በተፈጠረው የጥቃት ጥቃት ጦስ የጥቁር አንበሳ አባሎች በመሆን የኢጣሊያ ሰራዊትን ሲያራውጡ የተማረኩት የኢትዮጵያ ወታደሮች አብዛኞቹ እየታደኑ ተገደሉ። የኢጣሊያ ሰራዊት በተጠቀመው የመርዝ ጢስ ብዙ ወገኖቻቸው በማለቃቸው እጃቸውን ለኢጣሊያ መንግስት እየሰጡ ወደ ዕለት ኑሯቸው የተመለሱ መኳንንት፣ የጦር አዝማኖች፣ ባላባቶችም እጅ ስጡ እየተባሉ በግፍ ተጨፈጨፉ። ... የኢጣሊያን የመርዝ ጢስ በመቋቋም የቆየውና ጎሬ የመሸገው ጦርም አዲስ ጥቃት ተሰነዘረበት። የጦሩ መሪ የነበሩት ራስ አምሩም ከጎሬ ሸሽተው ወደ ጅግ ሲጓዙ በጣሊያኖች ተማረኩ። የተረፉትም በግልና በቡድን ወደ ጎረቤት አገር ተሰደዱ።

በተለይም ማይጨው ላይ ፋሽስት ኢጣሊያ ለጊዜው ድል ማድረጉ ከተረጋገጠና ንጉሥ ነገስቱ የኢትዮጵያን ወረራ ለሊግ ኦፍ ኔሽንስ በማቅረብ አገዛን ለማግኘት ባህር አቋርጠው ከሄዱ በኋላ በሰላሌ፣ ጊንጫ፣ ግንደበረት፣ ደብረ ብርሃን፣ ወዘተ. የኢጣሊያን ወራሪዎች ይፋለሙ የነበሩት አርበኞች ግፍ እንገሸገሷቸው በተቀላቀሏቸው ወገኖቻቸው ሃይላቸውን አጠንክረው በአዲስ አበባ የሚገኘውን የኢጣሊያ ጦር ሰራዊት ሃይል ሰብረው ለመግባት ጠሰ። ያን ሀብረት ለመባረክና የአርበኞችን ሞራል አጠንክሮ ወራሪውን እንዲደመስሱ ለማድረግ አቡነ ጴጥሮስ አዲስ አበባ መጡ።

በወቅቱ የኢትዮጵያ ችግር በነበረው የመገናኛ እጥረት ምክንያት የአርበኞች የጥቃት አቅድ ባለመሳካቱ በአርበኞች እጅ ሊገባ የነበረው ድል እንደ አሳ አሟልሎ ከመሃል እጃቸው ቱር ብሎ አመለጠ። ይህም በየግንባሩ ጥቃት ለመሰንዘር የመጡትን አርበኞች ወደኋላቸው እንዲያፈገፍጉ ደረጋቸው። እንደ መነኮሴ ግን «የመጣሁበትን ሳልፈጽም ወደ ኋላ አመለስም» በማለት አምነታቸውን በመመከት ህዝቡን ለማስተማር ወሰኑ። ጥናቸውን ማበላሸት የፈለገው ፋሽስት ደግሞ ቤተመንግስት ውስጥ ሰራቸው።

ከዚያም ጳጳሱ የኢጣሊያን ገናናነት አምነው፤ የቪክቶር አማኑኤልንና የሙሶሊኒን ገዢነት ተቀብለው በሃይማኖታዊ ተልዕኮአቸው እንዲሰብኩ ተጠየቁ። ጥቂት ኢትዮጵያውያን አገራቸውን ከድተው በአድርባይነትና በጥቅም ለግፈኛው ጠላት ድጋፍ እንደሰጡ ሁሉ ጳጳሱም ጣሊያኖች የነገሯቸውን ተግባራዊ ቢያደርጉ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መሪነትን፤ የሰብክት ማስፋፊያ የሚሆን በብዙ ሚሊዮን የሚቆጠር ሲፊ፣ የተንጣለለ መኖሪያ እንደሚሰጣቸው የሚያረጋግጥ የቃል መግባት ዜና ተንቆረቆረላቸው። ለጥቅም ያደሩ የእምነት አባቶችም ኢጣሊያውያን የሰጧቸውን ዕድል እንዲጠቀሙ ጳጳሱን ተማፀኟቸው።

«የኢጣሊያን ገናናነት እንዳምን! የአማኑኤልንና ሙሶሊኒን ገዢነት እንድቀበል ነው የፈለጋችሁት?» ብለው መስቀላቸውን ጠበቅ ላላ እያደረጉ ጠየቁ።

«... በትክክል!» አሉ ጣሊያኖች ስጋ ሲወረወር ለመቅለብ እንደተዘጋጀው ሽ እያለክለኩ ...

«እምነቴን ልተዋ ... መነኩሴነቴን ትቼ ቆቤን ላውልቃ! መስቀሉን ወርውሬ የእብሪታችሁ ጋሻ ጃግራ ልሁና!» አሉ፡ ጳጳሱ - ልባቸው ሰብርብሎ።

«ማመን ብቻ በቂ ነው፤ ከዚያ ስልጣን፤ ገንዘብ...» ሲሉ ጳጳሱ ገሰጸቸው።

«በቃችሁ! - በቃችሁ ... ይህች ክብሯን የደፈራችኋት አገር ለመሆኑ የሙሴ ጽላት መገኛ፤ የክርስቶስ ግማደ መስቀል ያለባት ... 'መኳንንት ከግብፅ ይወጣሉ ... ኢትዮጵያ እጃቿን ወደ እግዚአብሔር ትዘረጋለች' የተባለላት ቅድስት አገር መሆኗን ታውቃላችሁ?! ይህች የቆማችሁባት ምድር ለአብሪተኞች ረመጥ፤ እንደ እሳት የምታቃጥል መሆኗን ብታውቁ ምን ያህል በሃዘን ጥርሳችሁ እየተፋጨ በተንገጫገጫችሁ ነበር! ግን ግብዝ ሆናችኋል! በሃይላችሁ ተማምናችኋል...

«እኔ የምፈራው የሰው ሰይፍ አይደለም ... የእናንተ ጉልበት፤ የእናንተ እብሪት ትንሽ ጉም ነው - ትንሽ ነፋስ የሚበትነው ... እና የፋሽስት ኢጣሊያን የበላይነት ከመቀበል ሞቴን እመርጣለሁ። ወደ እግዚአብሔር እጃቿን የዘረጋችውን ቅድስት አገራን እብሪተኛ ሲደቀድቃት እንዲኖር አልፈቅድም፤ እምነቴም ይህን በፍፁም አይፈቅድልኝም...» አሉ፡ ጳጳሱ -

አምርረው። ይባስ ብለውም «እናንት የኢጣሊያን ገዢነት የተቀበላችሁ ሁሉ አወግዣችኋለሁ፤ የኢጣሊያን ገዢነት ከተቀበለ እንኳን ሰው ምድሯ የተረገመች ትሁን» አሉ፡ አቡነ ጴጥሮስ - ጣታቸውን ቀስረው ሰማይ ሰማዩን እያዩ።

ጄኔራል ግራዚያኒ በብስጭት እንደ እሳት ተንቀለቀለ፤ የኢጣሊያ መኮንኖች በንዴት ነፈሩ። «ውሰዱልኝ!» ብሎ ጮኸ ግራዚያኒ። ወዲያው አቡነ ጴጥሮስን ለጥብስ ለማድረስ እንድ ኢጣሊያዊ የመሃል ዳኛና ሶስት ኢትዮጵያውያን ተሰይመው፤ እንዲጠቀሙና ከሞት እንዲድኑ የቀረበላቸውን ፍሰሃ አሸቀንጥረው የጣሉትን ጳጳስ እንደ ቀጠሉ፤ እንደ ሰረቁ፤ ግፍ እንደፈፀሙ፤ እንደ ገደሉ፤ እንደ ሽፈጡ ሁሉ በጥይት ተደብድበው እንዲገደሉ ወሰኑ።

አቡነ ጴጥሮስ ለአውነት ሲሉ ተዋረዱ፤ ተደበደቡ፤ ደማቸው ፈሰሰ፤ ስጋቸው በጥይት ተበሳሰቱ ደማቸው እንደ ጎርፍ እንዲፈስ ተወሰነ። በጳጳሱ የእምነት ፅናት ሁሉም ራሱን ለመፈተሽ ወደ ሀሊናው ውስጥ ተንጎዳጎደ። የአገራቸውን ነፃነት ለማስመለስ በዱር በገደሉ ርሃብና እርዛት እያንጠራወዛቸው የሚታገሉትን የአላማ ፅናታቸው እንዲጠነክር መንፈሳዊው ልባት በተግባር አስተማሩ።

ሀብትና ዝናን ፈልገው አገራቸውን የከዱት፤ የፋሽስቶችን የበላይነት የተቀበሉትና «ሊያሰለጥኑን መጥተዋል» ብለው ለጣሊያኖች ያደሩት ሁሉ በአገገታቸው መቁጠሪያ፤ በእጃቸው መስቀል፤ በሀሊናቸው የቅዱስ መጽሐፍ ቃል በያዙት አቡን ሞራላቸው እንደ መስታዋት ወድቆ ሲንከሻከሽ በዐይናቸው በብረቱ አዩት። ሰራሱ ብሎ ደልሎ፤ በራሱ ቅጥፈት እብሪቱ የተጋለጠበት ፋሽስት ይዋል ይደር እንጂ በማንም ላይ የሚወስደው ግፋዊ እርምጃ ሁሉንም ኢትዮጵያዊ ጤና እንደሚነሳው ፍንትው ብሎ ታዩ።

ኢጣሊያዊው ጋዜጠኛ ፓጂያሎ ስለ አቡነ አሚሚት ሲገልጽ «ሐምሌ 22 ቀን 1928 ዓ.ም. ከጥዋቱ አራት ሰዓት ግድያው ከሚፈፀምበት ቦታ ቀድመን ተገኝን። የሐበሻው ጳጳስ ጦር መሳሪያ በወደሩ የኢጣሊያ ወታደሮች ታደበው መጡ ... እንደደረሱ ትልቅ ሰዓትና መጽሐፍ ቅዱስ አወጡ። ከዚያም መጀመሪያ ሰዓቱን ቀጥሎ መጽሐፍ ቅዱሱን አገለባበጡ» ይላል። ፓጂያሎ ሞትን አይፈራው የአውነት መልዕክተኛ ያሳዩትን ቆራጥነት ሲገልጽ «'ዓይንዎን በጥቁር ጨርቅ እንዲሸፈኑ ይፈልጋሉ?» ተብለው ተጠየቁ» ይልና «እናንተ እንደፈለጋችሁ አድርጉት! እንደ እኔ ምርጫ ግን

የወራሪን፣ የአብራሃምን ሞት ፊት ለፊት ገጥሜ ድል አድርጌ መሞት ስለምፈልግ ባትሸፍኑኝ ደስ ይለኛል» ብለው መመለሳቸውን ጽፏል።

ዳዳሱ ፊታቸውን ወደ ምዕራብ እንዳዞሩ ስምንት ወታደሮች የመሳሪያቸውን አፈመዝ ዳዳሱ ላይ አነጣጠሩ። ኮማንደሩ "ተኩስ" የሚል ትዕዛዝ ሲሰጥ በአስራ አንድ ጥይት ተመትተው ከእንገታቸው በታች ሰውነታቸው ተበላሳ። ይሁን እንጂ ለአመኑበት ውሳኔ ሕይወታቸውን የሰጡት ዳዳስ ቢወድቁና ሰውነታቸው ቢበጫጨቅም ነፍሳቸው አልወጣችም። ኮማንደሩ ሽጉጡን ከአፎቲ በመምዘዝ በሶስት ጥይት ጭንቅላታቸውን መታቸው - ያኔ ህይወታቸው አለፈች።

ለእውነት የተሰጧት መንፈሳዊ መሪ ሬሳ ጨው ተራ እንደ ብቅል ተሰጥቶ ዋለ። ያን ቀን ኢትዮጵያ እጆቿን ዘርግታ ጮኸች፤ የአዲስ አበባ ሰማይ በግፍ ዳመና ተዋጠች፤ እንቅልፍ ከነዋሪዎቿ ርቃ ሄደች ... ኡኩታ ከጋራ ጋራ አስተጋባ።

አቡነ ጴጥሮስ በፅናትና ጀግንነታቸው የጠላታቸውን ሀሊና በረጋግደው እውነቱን እንዲያይ አደረጉት፤ መቅረቡን ለኩሉት ... እሳቸው ግን በእውነት አደባባይ በተከሉት ሃውልት ለዘለዓለሙ በፅናታቸው ቆሙ። ይህም የኢትዮጵያን ጀግኖች ትግል እንደ ቋያ እሳት ይበልጥ እያንቀሳቀሰ በየቀየውና ሽለቆው በየእምባውና ተረተሩ እየተስፋፋ እንዲንግግግ አደረገው።

የኢጣሊያን ጭካኔ ያዩት የኢትዮጵያ ጀግኖች ውርደትና ስቃይን ከእንግዲህ አናይም እያሉ «እረ ጥራኝ ዱሩ፣ እረ ጥራኝ ጫካው ...» በማለት ቤታቸውን እየዘጉ፣ ቀያቸውን እየለቀቁ የዱር አውራ ሆኑ። ትግልን በአንድ ማዕከል መምራት በማይቻልበት፣ መገናኛ፣ በቂ መሳሪያና ስንቅ ባልነበረበት ፋኖ የሆነው አርበኛ በያለበት የየአቅሙን መስዋዕትነት ሲከፍል ጉዞ ስለመልከፀሐይ ኢያሱና ደጃዝማች ዮሐንስ ኢያሱ እንደ ነበልባላዊ ሰይፍ በሰሜን ኢትዮጵያና ምስራቅ ሸዋ ላይ ብልጭልጭ ብለው ተመዘዙና «አይዟችሁ! የተገፋ ያሸንፋል፤ የቆረጠ ከግቡ ይደርሳል ...» ብለው የአርበኞችን ትግል መስመር ለማስያዝ ብቅ አሉ።

«በማስተባበር ስም የመጣ ሁሉ የተባረከ ነው» በማለት አርበኞች ራሳቸውን ጉዞ ብለው የመጡትን የባተሊውን የልጅ አቤቶ ኢያሱን ልጆች ተቀበሏቸው። እንደ ፀሐይ እንቁስላሴና ከፈለው ወልደዓድቅ ያሉ ታላላቅ ሰዎች «ከጠቅል ሌላ ጌታና ሿሚ የለንም» ብለው ድንገት ብቅ ያሉትን ጉዞ

አንቀርብም በማለት ከመበርገጋቸው ውጭ ባላምባራስ አበበ አረጋይን ራስ፣ ልጅ ኪዳኔ ወልደኪርስን ደጃዝማች፣ ጸሐፊ ትዕዛዝ ከበረን ከንቲባ ብለው በስልጣን እንደሸበጁቸው። «አገር ካለንትስ ፋይዳ የለውም፤ አገር ሲኖር ጉዞ ይኖራል፤ አገር ከሌለ ጉዞ ይሸሻል...» ብለው በጉዞ መልካከፀሐይ መሪነት የኢጣሊያን ፋሽስቶች ያርበደብዳቸው ጀመር። በጎንደርም የአርበኞች ትግል ተፋፋመ፤ እነ ደጃዝማች ታከለ ወልደሃዋርያትም ሱዳን ሆነው የአርበኞችን ትግል ማገዝና ማጎቃቃት ቀጠሉ። ከድል በኋላ ኢትዮጵያ በሪፑብሊክ የፖለቲካ ፍልስፍና የምትተዳደር አገር መሆን ይገባታል» እያሉ የአርበኞች ልብ እንዳይከፈልና የደጃዝማች ዮሐንስ አመራር እንዳይቀዘቅዝ እሳቱን ከዳር ሆነው ያራግቡ ጀመር። መልካከፀሐይ ግን አምርረው እያዋጉ የነፃነት ጎህ እንዲቀድ ሲጥሩ ከቁርጠት የምትቆጠር ሆድ ህመም ያዘቻቸውና ሞቱ ተባለ። እሳቸውንም እንደ ቀንዲል መኳንንት ሁሉ የተለመደው ድንገተኛ ሞት ታኮ ሆኖ ከጉዟቸው አቆማቸው። አገራቸውን የሚያስቀድሙት አርበኞች ድንጋይ ስር ተቀምጠው፤ መሳሪያቸውን እንደ እንቀቅላ ህፃን ታቅፈው «አህህ!» ብለው አቃስተው አዘኑ። የአርበኝነት ትግሉ ግን እንደ አጀማመሩ በጀግኖቹ የየግል ስልት ፍም እሳቱ ሳይጠፋ እየተቀጣጠለ የኢጣሊያ ወራሪዎችን መለብለብ ቀጠለ ...

በባዶሊዮን እግር ተተክቶ በኢጣሊያ መንግስት የተሸመው ግራዚያኒም የስልጣኑ ፊርማ ሳይደርቅ የመሰላሊን ምኞት የሚያረሰርስ የቅኝ ግዛት ካርታ አወጣ። ኤርትራንና የኢጣሊያ ሶማሌ ምድርን ጨምሮ በስድስት ክፍለ ሀገር ከፋፈለ። በየአካባቢውም የመንገድና የድልድይ ስራዎች ተጀመሩ። በተለይም በጂማ፣ ጎንደር፣ አዲስ አበባ አዳዲስ ህንጻዎች በፍጥነት ተገነቡ። በኢጣሊያ ያሉ ኢጣሊያውያን ባለ ሀብቶች ወደ ሁለተኛዋ የሮማ ግዛት በመምጣት ትናንሽና ከፍተኛ ኢንዱስትሪያቸውን እንዲከፍቱ ተቀሰቀሱ። ለዚህም እንዲያመች ለም በታዎች ተዘጋጁ። የባለ ሀብቶችንና የሌሎችን ኢጣሊያውያን ከብር ለማስጠበቅም የአገሬውና የኢጣሊያውያን የገበያ በታዎች፣ መኖሪያዎች፣ መዝናኛዎች ወዘተ ተለዩ። «ልናሰለጥን ነው የመጣነው» የሚለው ቃላቸው ሳይደርቅ የቀለም ልዩነታቸውን፣ የዘር መድሐኔቸውን አጠናክሩ። የአርበኞችን እንቅስቃሴ ለመደምሰስም የኢጣሊያ ወታደሮች ቁጥር እንዲጨምር ተደረገ።

በቀዳማዊ ኃይለ ሰላሴ የስልጣን ዘመን ግዛታቸው የተነጠቀባቸው፣ በተለያዩ ምክንያትም ለግዞትና ለእስራት የተዳረጉት ኢትዮጵያውያን ለሮማ መንግስት በማደር አገራቸውንና ወገናቸውን መከዳታቸው አንሶ የጣሊያኖችንና የአርበኞችን ፍልሚያ የዘሆንና ቀንጫ ያህል ልዩነት ያለው በማስመሰል አርበኛው ሁሉ እጅ ሰጥቶ እንዲገባ ዘመቻ አካሄዱ። ለዚህም

ውለታቸው በሺ የሚቆጠር የኢጣሊያ ሊሬ በወር ደመወዝነት ይከፈላቸው ጀመር።

በኋላ ደግሞ የኢጣሊያ መንግስት አዲስ ዘዴ ተግባራዊ ማድረግ ጀመረ። በጣሊያኖች ይቀማጠሉ የነበሩት መኪንንትና ባንዳዎች ገፋ እየተደረጉ አርበኞችን ማሞከሻትና ባሉበት እንደሆኑ ገበርዲንና ገንዘብ መስጠት፤ «እንከባበር እንጂ አንነካችሁም» ማለት፤ አርበኞች በሚወስዱትም አርምጃ «አበጃችሁ፤ የኢጣሊያ መንግስት በዚህ አይጠይቃችሁም» ማለት ጀመሩ። ይህን ጊዜ ሃሞታቸው የፈለሰው ባንዳዎች ክብር ሲነፈጋቸው፤ ሲናቁ፤ «ጀግኖች የሚሰሩትን ያውቃሉ፤ የኢጣሊያ መንግስት ጀግና ይወዳል» ሲባሉ ሞራላቸው ሚስማር እንደ ወጋው ጎማ ተነፈሰ።

በተለይም በግራዚያኒ ላይ በተወረወረው ቦንብ ጦስ የተጨፈ ጨፋት ኢትዮጵያውያን፤ በጳጳሱ ላይ የተደረገው የጥይት ድብደባ፤ በጥቁር አንበሳ ማህበርተኞች ላይ የተደረገው ድብደባና ግድያ ... በአጠቃላይ በህዝቡ ላይ ወራሪዎች ያደርሱት የነበረው ጭፍጨፋ፤ የኢጣሊያ ተረት "ሆድ ሲያውቅ ዶሮ ማታ" እንደሆነ አረጋገጠ። ይህም በጥርጣራ የተከፈለውን፤ በቂም በቀል ለጠላት ለማደር የወሰነውን አስደነበረው ... የቦንቡ ውርወራ በአንድ ጊዜ አውነታውን ለውጦ የተረጋጋውን ኢትዮጵያዊ ልብ አሸፈተው።

በአስር አመታቸው ከኤርትራ መጥተው አዲስ አበባ በሚገኙት በተፈሪ መኮንንና በስዊድን ሚሲዮን ት/ቤቶች የተማሩት ሉሬንሶ ትዕዛዝ ፈረንሳይ አገር ተምረው ባገኙት የሀገር እውቀት በመታገዝ ስለወቅቱ የኢትዮጵያ ሁኔታ ሃሳባቸውን ማቅረብ ጀመሩ። እነ እንግሊዝ እውቅና የሰጡትን የኢትዮጵያን የኢጣሊያ ግዛት መሆን እያጣጣሉ «ንጉሥ ነገስቱ ሳይያዙ፤ የአገሪቱ ማህተም በጠላት እጅ ሳይወድቅ፤ ህዝቡ ወረራውን ለመመከት ከዳር ዳር እየተንቀሳቀሰ በመቃወሙ በግፍ እየተጨፈጨፈ ... ኤምፓየርነትን ምን አመጣው?» በማለት የኢጣሊያ ድርጊት ከወረራ ያሳለፈና ኢትዮጵያ ነፃነቷን እንደጠበቀች መሆኗን አስረድተው የፈረንሳይን በጀርመን መወረር ምሳሌ እያጣቀሱ ተከራከሩ።

እንግሊዛዊቷ ሲልቪያ ፓንክረስትም «ኒው ታይምስ ኤንድ ኢትዮጵያ ኒውስ» በሚል ጋዜጣቸው በኢትዮጵያ ውስጥ እየደረሰ የነበረውን ግፍ፤ በስደት ላይ የሚገኙትን ንጉሥ ነገስት ሃሳብ፤ ወዘተ. እያቀረቡ የነፃነቱን ትግል ዓላማቆፋዊ ባህሪ እንዲኖረው በማድረግ ትግሉን እያጎለበቱ፤ በኢጣሊያ

ፋሽስቶች ላይ ተፅዕኖ አደረጉ። ዘርዳይ ደረሰም የኢጣሊያን ፋሽስቶች ያላቀቀ ተቃውሞ በኢጣሊያ ምድር፤ በጣሊያኖች ፊት በጀግንነት ፈፀመ።

እነ ዶክተር መላኩ በያን «ቮይስ ኦፍ ኢትዮጵያ» በሚለው ጋዜጣ ባስነሱት ወረራን የመመከት እንቅስቃሴም በሺዎች የሚቆጠሩ ጥቁር አሜሪካውያን ወደ ዘማቾች ከኢትዮጵያውያን ጎን ተሰልፈው ለመዋጋት ተመዘገቡ። የነፃነት ጥማት የነበረው ጥቁር አሜሪካዊ፤ ነጭ ወራሪን አድዋ ላይ ወደ አሸነፈችው ኢትዮጵያ ቀድሞውንም ፊቱን አዙሮ ስለነበር በአፄ ምኒልክና አቤቶ ኢያሱ ጊዜም አፍሪካዊ አሜሪካውያን ወደ ኢትዮጵያ ቢመጡ ለደመወዛቸው ወርቅ ይከፈላቸዋል ተብሎ በመቶዎች የሚቆጠሩ ጥቁር አሜሪካውያን ወደ ኢትዮጵያ ገብተው ነበር። ስለዚህ ወረራውን በመቃወም ወደ ኢትዮጵያ ለመዝመት የተመዘገቡት ጥቁር አሜሪካውያን ዜና «የጥቁር ህዝቦች ጽዮናዊነት ያመጣል» የሚል ተቃውሞ በቅኝ ገዢ አገራት በማስነሳቱ የኢትዮጵያው ንጉሥ ነገስት የአፍሪካዊ አሜሪካውያንን ተነሳሽነት በዝምታቸው እንዲያቀዘቅዙት ተደረገ ...

ግብታዊ የአርበኝነት ጅማራ

ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ ሲታይ ግብታዊነት ብሎ ነገር የለም። ሁሉም ክስተት የድርጊያና የምላሽ ድርጊያ (የ"አክሽን"ና "ሪአክሽን") ውጤት ነው። በዚህ ስሌት ሳይሞቅ መፍላት እንደሌለ የተረጋገጠ ነው። ስለዚህ ግብታዊነት አንፃራዊ አመለካከት የሚያስገኘው ግንዛቤ ነው። በተለይም ለሌላው በማይታይ እኒነት የተዋጠና የወል በሆነ መልኩ በገሃድ የማይታይ ውጤት ነው ግብታዊ የሚባለው። ስለዚህ ግብታዊነት በውጫዊ ውጤት ላይ የማይመሰረት፤ በውጫዊ ምክንያትም የማይወሰን የራስ ስሜት፤ የራስ ኩራት፤ በውስጣዊ ለውጥ፤ በእምቢ ባይነት ላይ የተመሰረተ የግለሰባዊ እልህ ድምር ውጤት ነው።

የኢትዮጵያውያንን የአርበኝነት እንቅስቃሴ በሶስት መደቦች መክፈል ይቻላል። አንደኛው ክፍል ከፍተኛ ስልጣን የነበራቸው፤ ስልጣን እንደሚገባቸው የሚያምኑ ከፍተኛ መኳንንት ያሉበት ነው። ከእነዚያም አርበኞች መካከል በምሳሌነት ራስ እምሩንና መልእክፀሐይ ኢያሱን መጥቀስ ይቻላል።

በሁለተኛው ምድብ የነበሩ አርበኞች ደግሞ በመንግስት መዋቅር መካከለኛ ስልጣንና ሃላፊነት የነበራቸው፤ ወላጆቻቸው የከፍተኛ መኳንንት ባለሟሉች የነበሩ፤ በአቋጥሪ ገምድና የባላባት ዘር የሆኑና በጥንካሬና ማስተዋላቸው ገንብ ነገስቱን መማረክ የጀመሩ «ትናንሽ» መኳንንት ናቸው። ከእነሱም ውስጥ ለአብነት ራስ መስፍን ስለሽን፤ ደጃዝማች ፀሐዬ ዕንቁ ስላሴንና ባላምባራስ አበበ አረጋይን መጥቀስ ይቻላል።

ሶስተኛው የአርበኞች መደብ ገበሬውን፤ የጥቁር እንባ ሰራዊትንና ዝቅተኛውን የህብረተሰብ ክፍል ያቀፈው የአርበኞች ስብሰብ ነው። በዚህ በሶስተኛው መደብ የሚገኙት አርበኞች ከእለት ሀይወታቸው በዘለለ ከመንግስት ጥቅም ያላገኙ ናቸው። በስም ካልሆነ ገንብ ነገስቱን አያውቋቸውም፤ ለመመስገን፤ ከድል በኋላ ሹመት ለማግኘት፤ ወዘተ. ያለመ ሀልምም አልነበራቸውም። እነዚህ በሶስተኛው መደብ ወደ አርበኝነት የገቡት በሺዎች የሚቆጠሩት አርበኞች ብሔራዊ የአርበኝነት እንቅስቃሴውን የተቀላቀሉት በግብታዊነት ነው።

ሰው ሆነው በመፈጠራቸው ያገኙትን ነፃነት ላለማጣት፤ ግፍና በደልን ቁጭ ብሎ እጅን አጣጥፎ ላለመመልከት፤ እንደ በግ ሳይነዱ፤ ክብራቸው ሳይገፈፍ ግፈኛን እንደ እንባ አድነው ለመሞት «ጥራኝ ዱሩ» ብለው ደረታቸውን ለጥይት፤ አካላቸውን ለስቃይ አሳልፈው የሰጡ እና መስዋዕት ሆነው ሀገራቸውን ለማስከበር የቆረጡ ስም አልባ ጀግና ለማዕታት ናቸው። በዚህ የአርበኝነት መደብ ስር የሚገኙት እነዚህ አርበኞች የአርበኝነት ትግሉ ብሔራዊ ብቻ ሳይሆን ዓለም አቀፋዊ ገጽታ እንዲኖረው ያደረጉ፤ «ነፃነቱን እንጂ፤ ሺህ ቢታለብ ያው በገሌ» ያሉ ቆራጦች ናቸው።

ከእነዚህ ውስጥ እነ በላይ ዘለቀን፤ ሃይለማርያም ማሞን ... በመቶ ሺዎቹ የሚቆጠሩ ተከታዮቻቸውን ማውሳት ይቻላል። የአገር አቀፍ አርበኝነቱ የትግል ቋያ በውስጥ አርበኞች ማገዶነት እየተንቀሳቀሰ መሳ የኢትዮጵያን ምድር ረመጥ በማድረግ ኢጣሊያውያን ፋሽስቶችን አምስት ዓመት ሙሉ መርገጫ አሳጥቶ ቁም ስቅላቸውን ያሳየ ነው። ለዚህም ግንባር ቀደም ተጠቃሾች በሶስተኛው የአርበኞች መደብ ስር የሚገኙ አርበኞች ናቸው ማለት ይቻላል።

በአጠቃላይ ግን የአርበኝነት ትግሉ የኢጣሊያን ፋሽስቶች በአዲስ አበባ፤ በጅማ፤ በደብረ ማርቆስና በጎንደር ከተሞች ብቻ ገደቦ እንደ ጉንዳን ጉያቸው ስር እየገባ ያዘልላቸው የነበረው ትግል የሁሉም አርበኞች የጋራ ክንድ ጥንካሬ ውጤት ነበር። ከዚህ ባሻገርም የአርበኝነት ትግሉ ውጤታማ እንዲሆን ያገዙት ኤርትራውያን ወንድምና እህቶች ናቸው። ኢጣሊያውያን ኤርትራን ባላት ስትራቴጂያዊ አቀማመጥ ከኢትዮጵያ ነጥለው ቅኝ ግዛት ባደረጓት ጊዜ የኤርትራ ህዝቦች የከፉ ቀን መደበቂያ ነፃዋ እገር ኢትዮጵያ ነበረች። በዚህም ምክንያት ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ስትወር ኤርትራውያን መሸሽጊያቸውና መመኪያቸው የሆነችው አገር በመደፈሯ አምርረው አዘኑ። ሐዘናቸውንም በፀረ ፋሽስት ትግሉ ከኢትዮጵያ ጎን በመሰለፍ አረጋገጡ።

ከእነዚህም ትብብሮች ሁለቱ እጅግ የሚያስደንቁ ናቸው። የኢጣሊያ ፋሽስቶች ከሰማሊያ፤ ከኤርትራ፤ ከኢሲያ ቅኝ ግዛቶቻቸው የመለመሷቸውን ወታደሮች በኢትዮጵያ ውስጥ በተደረጉ ጦርነቶች አሰልፈዋል። በተለይም ከኤርትራ ያመጧቸውን የሰራዊት አባላት የሚያሰልፉት ከፊት ነበር። ምንገልባት ለዚያ ምክንያቱ የኢትዮጵያና የኤርትራ ህዝቦች እንደ ህዝብ ሰላነበሩ የአንፃሩን የጦር ስልት ሌላው ያውቀዋል በሚል ግምት ይሆናል፤ እልያም ደግሞ «እሾህን በሾህ» ብለውም ይሆናል።

አንድሎ ደልባ በጽሑፉ እንደመሰከረው ግን በውጊያ ጥበብ ኤርትራውያንና ኢትዮጵያውያን ከኢጣሊያውያን ልቀው ተገኝተዋል። የኢትዮጵያ አርበኞች የኤርትራ ተዋጊዎች ከኢጣሊያ ሰራዊት ፊት እንደሚሰለፉ ያውቃሉ። ስለዚህ በሁለቱ ወንድማማቾች መካከል ያለው ፍጅት በምርጥ ዘዴ መገታት ነበረበት። ለዚህ ደግሞ ኤርትራውያኑና ኢትዮጵያውያኑ በስውር በመገናኘት ውሉ በቀላሉ የማይገኝ መላ ፈጠሩ።

ያም መላ ይህ ነበር፤ ኤርትራውያን ባሩድ ያለውን ጥይታቸውን ለአርበኞች ይሰጡና ባሩድ የሌለውን ጥይት እየተኮሱ ያንጣጣሉ። የኢትዮጵያ አርበኞች ደግሞ ከፊት ለፊት እንደ እንቦሳ እየዘለሉ የሚዋጉትን ኤርትራውያን ትተው የኢጣሊያ ፋሽስቶችን አያለሙ ይመታሉ። የኢጣሊያ ወራሪ ጦር መሪዎች በውጊያ ወቅት ብዙ የኢጣሊያ ወታደሮች የማለቃቸውን ምስጢር ለማወቅ መሞከራቸው አልቀረም። ለዚያም 'ተገኘ' የተባለው ምክንያት የኢጣሊያ ወታደሮችና ባንዳዎች የሚለብሱት ዩኒፎርም መለያየት ነው ብለው በማመን የሁለቱም አንድ አይነት ዩኒፎርም እንዲሆን ተደረገ። ያ መላ በተወሰነ መልኩ ቢሰራም ዘላቂ መፍትሄ መሆን ግን አልቻለም።

ሁለተኛው ትብብር ደግሞ ከዚህ የላቀ ነው። ኤርትራውያን የኢጣሊያ ፋሽስቶችን ዘዴና ተንታል ከኢትዮጵያውያኑ በበለጠ ያውቁታል። ለዚያ እውቀታቸው ደግሞ ዋናው ምክንያት ኤርትራውያኑ የኢጣሊያ ፋሽስቶች ቅኝ ተገዢዎች ሆነው መቆየታቸው ነው። ኢጣሊያ የኢትዮጵያ አርበኞች ትግል ላይ ቀዝቃዛ ውሃ በመቸለስ እሳቱ እንዲጠፋ ከእነ ራስ ጋይሱ ተክለሃይማኖት ጋር ሽንጎ እየተቀመጠ በምክር ላይ ታች ትላለች።

ይህን የተረዱት ኢትዮጵያውያንና ኤርትራውያን ደግሞ የአርበኞች ትግል ፋሽስቶች በሚቸልሱት ውሃ እንዳይጠፋ ይበልጥ እንዲቀጣጠል በበኩላቸው ሽንጎ እየተቀመጡ ይመክራሉ። የውስጥ አርበኞች በሚያደርሷቸው የጣሊያኖች ስትራቴጂም ይወያያሉ። በየካቲት ወር 1929 ዓ.ም. ኤርትራውያንና ኢትዮጵያውያን ዘንድ አንድ መልዕክት መጣ። መልዕክቱ አዲስ አበባ ውስጥ በፋሽስቶች የተቀነባበረ በዓል እንደሚኖርና ግራዝያኒ ንግግር እንደሚያደርግ ተደረሰበት። ኤርትራውያኑና ኢትዮጵያውያኑ አርበኞች በጉዳዩ በጥልቀት መከሩ። በምብ እንዲወረወር ወሰኑ። ቀደም ብሎ በሌላ ምእራፍ እንደተገለጸው በምቡ ተወረወረ። የቦርካታ ንፁሐን ደምም ፈሰሰ። ያ አጋጣሚም የኢጣሊያን ፕሮፓጋንዳ ቀን በቀን እስኪታከተው እየተጋተ ወራሪውን «ልጥ ነው፤ እባብ?» አያለ ግራ

ለተጋባው ህዝብ እውነቱን የሚያረጋግጥ ሆነና የፀረ ፋሽስት ትግሉ እንደ እቶን እሳት ተንቀለቀለ።

መቶ አለቃ ሙሳት ገብሩ «ብዙው ኢትዮጵያዊ ከኢጣሊያ ፋሽስት ወረራ በፊት 'ነፃነት ማለት ምን ማለት ነው?' ቢባል ነፃነቱን አጥቶ ስለማያውቅ አጥጋቢ መልስ አልነበረውም። ነፃነት በቃላት የሚተረጎም አይመስለኝም። ያልተራብ ረሃብን አያውቅም፤ እንደዚሁም ደግሞ ስለ ነፃነቱ ያልተሰደደ፤ ያልተገፈፈ፤ ያልተሰቀለ፤ ስለ ነፃነቱ ያልሞተ፤ በዱር በገደል አጥንቱን ያልከሰከሰ ስለ ነፃነት ቢያወሩለት የሚገባው አይመስለኝም። ሰው ነፃነቱን ለማወቅ መፈተን አለበት፤ የተወለድክበት መሬት፤ ያደግህበት መንደር፤ የረገጥኸው አፈር የአንተ አይደለም ብለው ሊያስተባብሩህ ሲሞክሩ... መከራቸው ተሳክቶላቸው ስታይ፤

ሰው ባንሩ፤ ሰው በወንዙ፤

ቢባላ ሳር፤ ቢባላ መቅመቅ፤

ይከበር የለም ወይ ሰውነቱ ታውቆ።

ብለህ ለነፃነትህ ትነሳለህ ...» በማለት የነፃነትን ትርጉምና ጣዕም በመግለጽ ጽፈዋል።

እርግጥ ነው በወራሪዎች የተደፈረች አገር ኢትዮጵያ ብቻ አይደለችም። የወራሪዎች ጎረቤቶችም ወራሪዎቻቸው ነፃነታቸውን ነጥቀዋቸዋል። እነ ፈረንሳይም ነፃነታቸው በጀርመን ወረራ ተደፍሯል፤ የፈረንሳይን መወረር ለመቀልበስ ጀኔራል ደጎል የወሰደው እርምጃ ብሔራዊ የአርበኝነት ትግልን በአዋጅ መጀመር ነው። ኢትዮጵያ ውስጥ ግን የአርበኝነት ትግሉ የተጀመረው ፈረንሳይ አገር እንደተደረገው በአዋጅ ሳይሆን በሥነልቦናዊ ውሳኔና የመንፈስ ኩራትን ለማረጋገጥ በፈለጉ ኢትዮጵያውያን በጎፈቃድ ነው። ይሁን እንጂ የአርበኝነት ትግሉ ዓለማቀፋዊ ባህሪ የነበረውና ከፈረንሳይ በአራት አመታት፤ ከዩጎዝላቪያ ደግሞ በአምስት ዓመታት ቀድሞ የተጀመረ ነው።

«... ሰው መሆንህን ስታጣ፤ የረገጥኸው አፈር 'የአንተ አይደለም...' ሲሉህ፤ ያኔ ነው ነፃነት ምን ማለት እንደሆነ የሚገባህ!» የሚለው አባባል እውነት ሆኖ የኢትዮጵያ አርበኞች ብሔራዊ ትግል በግብታዊነት ተጀመረ። ብርድና ቱሩን፤ ፀሐይና ንዳዱን፤ ርሃብና ጥሙን፤ በሽታና ብቸኝነቱን ...

በጥንካሬ ተቋቁመው «ራስህን አጥፋ እንጂ እጅ አትስጥ» በሚል ውሳኔ የተዋደቁት ኢትዮጵያውያን ተግባር ምስጢሩ ሲፈተሽ «ማንነትንና ኢትዮጵያዊነትን» ብቻ ላለማጣት የተደረገ መስዋዕትነት ነው።

ስለዚህ ለኢትዮጵያውያን ኢትዮጵያዊነት ውስጣዊ ማንነት እንጂ ከማንም ያገኙትና የኮረጃት እውቀት አልነበረም። የጥንካሬያቸው መሰረት ያ ተፈጥሮአዊ፣ ግብታዊና ግልጽ የሆነው ነፃ ማንነት ነው። እንደ ጃገማ ያሉ አርበኞችን ለከፍተኛ ክብር ያበቃቸውም ይኸው ይዘውት የተገኙት ውስጣዊ ጥንካሬና «ኢትዮጵያዊ እኮ ነኝ!» በሚለው አነጋገር የሚገለጸው የእኔነትና የእኛነት ድምር ውጤት መሆኑ የማያጠራጥር እውነታ ነው። በዚች በእኛዋ ምድር ላይ ይህ የነፃነት ቋንቋ የሚገባቸውና ከኢትዮጵያ ጎን መቆም የሚችሉ ጥንታዊ አገሮች ደግሞ ጥቂቶች ብቻ ነበሩ።

ምሽግ ሰበራ

ጃገማ ከፈጸማቸው አኩሪ ገድሎች ውስጥ የማዕዘን ድንጋይ የሆነውና የአመራር ብቃቱን ያሳየበት፣ የማስተባበር ችሎታውን ያረጋገጠበት፣ የተዋጣለት አዋጊ መሆኑንም ያስመሰክረበት የኢጣሊያ ጦር ይመክበት የነበረውን የአዲስ ዓለም ምሽግ ደርምሶ ለመግባት የተጠቀመበት ስልት ነው።

ጃገማ ደጃዝማች ገረሱን በመርዳት ሲያጠቃቸው የመጣውን የኢጣሊያ ወራሪ ድል ካደረገ በኋላ አስቸኳይ መልዕክት ከአዲስ ዓለም መጣለት። «ጃገማ! ያን የተመካከርንበትን ጉዳይ ጨርሻለሁና ነገ ዛሬ ሳትል ሰራዊትህን ይዘህ በረሀ ድረስ ...» ይላል፤ የውስጥ አርበኛዋ የወ/ሮ ሸዋረገድ ገድሌ መልዕክት። ወ/ሮ ሸዋረገድ ገድሌ የአዲስ ዓለም ምሽግ ተሰብሮ በወገን ጦር እንዲዘረፍ በቅድሚያ የመከሩት የኢጣሊያ ጦር የመኖሪያ ካምፕ አለቃ ከነበሩት ከቀኛዝማች አብርሃም፣ በኋላ የመቶ አለቃ ከሆኑት ከአቶ ሃይለ፣ ከአድምቄ በሻህ፣ ከመንግሥቱ ወ/አማኑኤል እና ከስዩም ወ/አማኑኤል ጋር ነው። ጃገማና ደጃዝማች ገረሱ የሸዋረገድን መልዕክት ሲሰሙ መለያየታቸው ስለሆነ አዘኑ። ልቡ-ሙሉው አንበሳ ጃገማ ከገረሱ ጋር መቆየት ቢፈልግም ትግሉን ለማጠናከር የሚፈልገውን መሳሪያ መዝረፍ፣ የኢጣሊያን አክሮካሪም በመስበር ጋጂ ላይ ባለው የኢጣሊያ ምሽግ ላይ የበላይ መሆን አለበት። በዚያ ላይ ስንት ስሙጥር አርበኞች ባሉባት እገር አዛውንቷ የውስጥ አርበኛ ሸዋረገድ ገድሌ ያን የመሰለ ጠንካራ ዘመቻ ለአሱ ስለሰጡት በደስታ ልቡ ዘለለች። ስለዚህ ጃገማ፣ ዘውዴ ጥላሁንን፣ ሻለቃ ጠንቁሳን፣ ሻምበል ጊዲንና በእነርሱ አመራር ስር ያሉትን ሰብስቦ በአዲስ ዓለም ምሽግ ሰበራ ላይ በጥልቀት እንዲወያዩ አደረገ። በመጨረሻም ምሽግ ሰበራውን ለመፈፀም ወሰኑና ጃገማ አባ ዳማ አርበኞቹን እየመራ ወደ አዲስ ዓለም በፍጥነት ገሰገሰ።

ስለዚህም ምሽግ ሰበራ ጃገማ ኬሎ የጦር አዝማች ሆነ። ኮሎኔል በለው ወ/ጸዲቅ፣ ሌ/ኮሎኔል ተስፋዬ ግዛው፣ ልጅ ጋ/ማርያም ወ/ጸዲቅ፣ ልጅ አስፋ ዘርጋው፣ ሻምበል ሹምዬ ደቦጭ፣ ልጅ ተገኝ እሸቲ፣ ልጅ ድጌ ሚጣ፣ ሻለቃ ጋ/ጊዮርጊስ ጥላሁን፣ ዓለሙ መኮንን፣ አድማሱ መኮንን፣ ሻለቃ ከበደ

ተሰማ፤ ልጅ አበጋዝ ለማ ከነጻደቅ በጃገማ የቀኝ እንደራሴ በዘውዴ ጥላሁን ትዕዛዝ እንዲንቀሳቀሱ ሆነ።

በግራ እንደራሴው በሻለቃ ጠንቄሳ ኬሱ በኩል ደግሞ ሻምበል ጊዲ ኬሱ፤ ሻምበል ተጆ ወላኔ፤ ሌ/ኮሎኔል ሙሊሳ ሶሪ፤ ቀኝ አዝማች ተሰማ ካሳ፤ አቶ ሙሊሳ ቀርጪ፤ አቶ መንግሥቱ ወ/አማኑኤል፤ ሻለቃ የሻነህ ወርቅነህ፤ ልጅ አበበ ተሰማ፤ አቶ ብሪ መርጋ፤ አቶ ሚደቅሳ ክልል፤ አቶ በክልቻ ኢጉ፤ አቶ ጉተማ ገመቹ፤ አቶ ታደሰ ጋሻው ከነወንድሞቹ፤ አቶ ከበደ ይመር፤ አቶ ወርቅነህ መሸሻ፤ አቶ ያዳ ደራ በምሽግ ሰበራው ላይ እንዲካፈሉና ከላይ ስማቸው ከተዘረዘረው አርበኞች ሌላ ሶስት መቶ ጀሌ (መሳሪያ የሌለው) እንዲዘጋጅ፤ ምሽጉ ከተሰበረ በኋላም መሳሪያ የሚዘርፍ የሰው ኃይል በተጨማሪ እንዲዘጋጅ ተወሰነ።

የአዲስ ዓለም ምሽግ ሰበራ ከመፈፀሙ በፊትም ዘውዴ ጥላሁን፤ ኮሎኔል በለው ወ/ዓድቅ፤ ሌ/ኮሎኔል ተስፋዬ ግዛው፤ ልጅ ኃይለማርያም ወ/ዓዲቅ፤ ሻምበል ስዩም ደቦጭና ልጅ ተገኘ እሸቱ ከሌሎች ባልደረቦቻቸው ጋር አዲስ ዓለም ሄደው ልጅ ዓለማየሁ ከተባለው ሰው ቤት ለሶስት ቀን በመቀመጥ ጥንቃቄ ባለው ስልት ስለላ እንዲያደርጉ፤ መውጫ መግቢያውን እንዲያጠኑና እንዲያስጠኑ፤ የኢጣሊያን የጥበቃ ማማ እንዲለዩና ምሽጉንና ወደ ምሽጉ የሚያደርሱ መንገዶችን እንዲያጣሩ ህዳር 23 ቀን 1933 ዓ.ም ተልከው በርጋ ወንዝ ላይ መንግሥቱና ስዩም ከተባሉ የውስጥ አርበኞች ጋር ተገናኙ ... ከመካከላቸውም አንድ አርበኛ ጎፈሬውን ተላጭቶ፤ የቀን ሰራተኛ በመምሰል በታላቅ ጥንቃቄ ወደ ኢጣሊያ ምሽግ እንዲገባ ተደረገ።

በማግስቱ ጠዋት አርበኞች ካደሩበት ወጥተው ጫካ ውስጥ እንዲደበቁ ታዘዙ። ባጋጣሚ ግን አንድ የአካባቢው ኗሪ ሳያዩት መሐላቸው ገባ። አርበኞቹ ዐይናቸው ፈጠጠ። እሱም ዐይኑ ፈጠጠ። የውስጥ አርበኞች መንግሥቱና ስዩም አዲስ ዓለም ተወልደው ያደጉ ስለነበሩ አርበኞች የሚወስኑት በጠፋባቸው ወቅት ቀረብ ብለው፤ «እኛ ነን ዝም በል» አሉት። አፋፍ ላይ የነበረው የጣሊያኖች ጠባቂ የሰዎች ድምፅ የሰማ ስለመሰለው ጓደኛውን «አንተ! ምንድነው? ከማን ጋር ነው የምታውራው?» ብሎ ጠየቀው። ሰውየው ምን ይል ይሆን ተብሎ ተፈርቶ ሁሉም ዐይን ዐይኑን ሲያየውና እንደ ገመሬ ዝንጀሮ ላይ ላይ ሲከመሩበት አርበኞች ሲዘጋጁ «አይ፤ ዝንጀሮ ነው፤ አታስቡ» አለ - በአልታሰበ መላ። ያን ጊዜ ሁሉም በጭንቀት የተወጠረ እካሉን እያላላ ትንፋሹን በእፍይታ አምቦለቦለው። አርበኞቹን ቤቱ ያሳደረው ዓለማየሁ በጫካ ተሰግስገው ለአደፈጡት አርበኞች ከሶስት ኩንታል ያላነሰ ቆሎ በማዘጋጀት ቀኑን ሙሉ ሲያስቆላና እያመላለሰ አርበኞቹን ሲመግብ ዋለ።

ጨለምለም ሲል የጠላት ካምፕ አለቃ ሆነው የሚሰሩት ቀኝ አዝማች አብርሃ ከእነ ዘውዴ ጥላሁን ጋር ተገናኝተው የኢጣሊያን ካምፕ የጥበቃ አይነት፤ የዘቦችን አቋቋም፤ የመሳሪያ ግምጃ ቤቱን፤ የመሳሪያና ጥይቱን ግምጃ ቤት አቀማመጥ ... በማብራራት አርበኞች እንዲረዱት ገለፃ አደረጉ፤ የጥቃት ጥላገም ተዘጋጀ። ቀደም ሲል ለሰለሳ አዲስ ዓለም የተላኩት አርበኞች በበኩላቸው ደግሞ አዲስ ዓለም የሚኖሩትን ጣሊያኖች በዝርዝር አቀረቡ። ፅዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ቅጥር ግቢ ውስጥ የሚኖሩ ሃያ ባለስልጣኖችና ሃምሳ ወታደሮች እንዳሉ፤ በመኖሪያው ካምፕ ሶስት የኢጣሊያ አዛዦች እንደሚገኙ፤ ከአዲስ አበባ ወደ አምቦ በሚወስደው አውራ መንገድ ኬላው አጠገብ ባለው ምሽግ ቁጥራቸው ያልታወቀ ወታደሮች ከእነ አዛዦቻቸው እንደሚኖሩ አሳወቁ።

ጃገማና አማካሪዎቹ የጠላትን ይዞታ፤ የጥበቃውን ዓይነት፤ የሰው ኃይሉንና ሌሎች ጠቃሚ መረጃዎችን በአስተማማኝ ከሰበሰቡ በኋላ የመጨረሻ የማጥቃት ስልት ለማውጣት የራሳቸውን ጦር ብዛት፤ በእጃቸው ያለውን መሳሪያም ቆጠሩት። በአርበኞች እጅ ሁለት ድግን መትረየስ፤ ሰማንያ ሶስት ጠመንጃ፤ ሃያ የእጅ ቦንብ መኖሩን አረጋገጡ። መሳሪያ የሚዘርፉ ከሶስት መቶ በላይ ጀሌዎችም ተዘጋጁ። የሚያስደንቀው ታዲያ እኒያ ስልጡን ነን ባይ የኢጣሊያ መኮንኖች ይህ ሁሉ ዝግጅትና ምክር አፍንጫቸው ስር ሲደረግ አንድም የደረሰበት ፍንጭ አልነበረም።

ከዚህ በኋላ ጃገማ የጥቃቱን አሰላለፍ የሚያሳየውን ዝርዝር መመሪያ ለተከታዮቹ ማስረዳት ጀመረ። መንግሥቱ ወ/አማኑኤል፤ ስዩም ወ/አማኑኤልና ሙሊሳ ቀርጪ ከአስራ አምስት ጠመንጃ ጋር ወደ ፅዮን ማርያም ቤተ ክርስቲያን የሚወስደውን መንገድ በመዝጋት ከአዲስ አበባ መጥቶ ከኬላው ወደ አምቦ በሚወስደው መንገድ የሰፈረው የጠላት ጦር ከምሽግ ወጥቶ ወደ ጦር ግምጃ ቤቱ እንዳይገባ በተኩስ እንዲያቆሙት ተመደቡ። ምሽግ ውስጥ የነበረው የጠላት ተዋጊ ሃይል ምንም እንኳን ቁጥሩ ባይታወቅም እንደ ልቡ ተንደርድሮ የመሳሪያ ግምጃ ቤቱ ሲዘረፍ ለእገዛ መድረስ ከቻለ አርበኞች ፈተና እንደሚገጥማቸው አውቀዋል። ጃገማና ረዳቶቹም ይህን በመረዳታቸው የመጀመሪያው የተጠናከረ ምደባ በምሽጉ መውጫ መግቢያ ላይ ተደረገ።

ቀጥሎ በሌ/ኮሎኔል ሙሊሳ ሶሪ የሚመሩ አምስት ባለ ጠመንጃዎች ከጃዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ፊት ለፊት በስተምስራቅ ከባድ መሳሪያ ወደ አለበት አቅጣጫ ተመደቡ። ከመኖሪያው በላይ በኩል ያለውንና ወደ ፅዮን

ማርያም ቤተ ክርስቲያን የሚያስገባውን መንገድ እንዲጠባበቅና እንዲዘጉ ደግሞ ሽምብል ተጆ አላኒና ዓለሙ መኮንን አስር ባለጠመንጃዎችን በመያዝ ከክሉኔል ሙሊሳ ጎን ለጎን ሆነው እንዲጠባበቁ ተመደቡ። ሻለቃ ኃ/ጊዮርጊስ ጥላሁን አስራ አምስት ባለ ጠመንጃዎችን ይዞ ኃ/ጊዮርጊስ የሚባለውን የኢጣሊያ ጦር ሹምባሽ ቤቱ ድረስ ሄዶ እንዲከብና ከጦር ግምጃ ቤቱ ውስጥ ተኩስ ሲከፈት «ጃግማ ወደ እኛ ና ብሎሃል» ብሎ እንዲጠራው፤ አልመጣም ብሎ ከተቃወመ ግን ባለበት እንዲደመስሰው ተመደበ። የሙቶ አለቃ ሃይሉ ደግሞ ተኩሱ ሲጀመር በመኖሪያ ካምፑ ውስጥ የሚገኙትን ሶስቱን አለቆች በቀጥታ ገብቶ እንዲገድል፤ ቀጥሎም አስረኞችን እንዲለቅ፤ እስረኛ የነበሩት ከአርበኞች ጋር በመሆን መሳሪያ በመዝረፍ እንዲተባበሩና የአርበኛውን ሃይል እንዲያጠናክሩ ታዘዘ።

ከሶስት ሙቶ ሃምሳ በላይ የሆኑት ጆሌዎችም ሶስት ጠመንጃ ተመድቦላቸው ከግንቡ ስር በተጠንቀቅ እንዲቆዩና ጡሩንባ ሲነፋ በቀጥታ ወደ መሳሪያ ግምጃ ቤቱ በመሄድ መሳሪያ እንዲዘርፉ ታዘዘ።

የጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን እየፈረሰ ሽቦ በሚደረግበት በሰሜን ምዕራብ አቅጣጫ ባለው ጠንካራ ምሽግ በኩል ደግሞ በጃግማና በዘውዴ የሚመሩ ሰላሳ አምስት ባለ ጠመንጃዎችና ሁለት ድግን መትረየስ የያዙ ክፈት ለፊት ባለው በር በመግባት የጠላት ጦር ጠባቂዎችን እንዲደመስሱ ተመደቡ። በኢትዮጵያ የአርበኝነት ታሪክ ምንጊዜም ከባዱን ግንባርና ጠንካራውን ውጊያ የሚጋፈጡ መሪዎች በመሆናቸው ጀግናው ጃግማና አጋሩ ዘውዴ ከባዱን ተልዕኮ ለራሳቸው ወሰዱ።

አሰላለፉ ከላይ በተዘረዘረው መልክ ከተሰናዳ በኋላ ግንኙነቱ በተላላኪና በይለፍ ቃል እንዲሆን ተወሰነ። ጃግማና ዘውዴ የሚያዙትን ምድብ የሚመራው ፀጉሩን ተላጭቶና የጉልበት ሰራተኛ በመምሰል ከቀኝ አዝማች አብርሃም መሸሻ ጋር ገብቶ መውጫ መግቢያውን፤ የጣሊያኖችን መኖሪያ ሰልሎ የተመለሰው አድምቄ በሻህ ነበር። ሁሉ ነገር ሲጠናቀቅ አርበኞቹ በየምድብ አለቃቸው መሪነት ወደየምድብ ቦታቸው እንዲገባቸው ጀግናው ጃግማ አዘዘ። ከቀኑ አስራ አንድ ሰዓት ከሩብ ላይ አርበኞች ከበርጋ ወንዝ ተነቃነቁ። ሚካኤል ቤተክርስቲያን ሲደርሱ ለጃግማ የእሱን የአመራር ችሎታና ቆራጥነት የሚፈታተን መልዕክት ተነገረው።

«ከአዲስ አበባ ወደ አምቦ በሚሄደው መንገድ ስድስት ሙቶ ወታደሮች ያሉት የኢጣሊያ ጦር መጥቶ ካርቢኔሪ ካምፕ አጠገብ ሰፍሯል። በነበረው ጦር ላይ የዚህ ጦር መጨመር የምሽግ ሰበራውንና የመሳሪያ

ዘረፋውን እቅድ አደጋ ላይ ስለሚጥለው ጦሩ አካባቢውን ለቆ እስኪሄድ ለመጠበቅ የዛሬውን ዘመቻ እቅድ ለሌላ ቀን ብናስተላልፈው ምን ይመስልሃል?» የሚል አዲስ አስተያየት ቀረበለት።

«እዚህ ደርሰን፤ የውስጥ አርበኞችን እንመጣለን ብለን፤ ሁሉም በቆራጥነት ለመፋለም ተዘጋጅቶ ወደ ኋላ መመለስ ብሎ ነገር ጭራሽ የማይታሰብ ነው። ይህን ለእኔ የነገራችሁኝን ነገር ደግሞ ለማንም እንዳትነግሩ፤ እኔ ለምቻለሁ፤ ወሬውም እኔ ዘንድ ደርሶ ቆሟል» አለ። ጃግማ ኮስተር ብሎ። ተላላኪው እንደገባው ለመግለጽ እጅ ነሳ። «እኔ እንደሰማሁት ለሌላ ትንፋሽ እንዳትሉ» ብሎ በድጋሚ አዘዘ። ጃግማ አባ ዳማ።

ከምሽቱ አንድ ሰዓት ተኩል ላይ ወደ ምሽጉ ቀረቡ።

የዕለቷ ጀምቦር ጠልቃለች፤ አካባቢው በጨለማ ተውጧል። ውጭ ማደር የለመደው አርበኛ ግን ለማዩ ላይ ሆጨጭ ብለው የሚብላጩለጩትን ከዋክብት እንደ ልቡ ያያል። በእቅዱ መሠረት እነ ጃግማ ቀስ ብለው እየተሰቡ እጥር ስር ተጠጉ። አድምቄና መሸሻ እየመሩ ዘብ ወደቆመው ፈረንጅ አጠገብ ሲደርሱ እነ ጃግማ በሰምሶማ ተጠጓቸው። ዘቡ ሁለት ጊዜ «ማነህ?» አለ በራሱ ቋንቋ። ማንነታቸውን ያላወቃቸው ሰዎች ዱካ እየቀረበ እየቀረበ ሄዶ አጠገቡ መድረሱን በኩቴያቸው ሲያውቅ እየተርበደበደ መትረየሱን ትቶ ሲፈረጥጥ የምትንፈራገጥ ነፍሱን ሳያተርፍ ወርቅነህ መሸሻ ከኋላው የመጀመሪያዋን ጥይት ተኩሶ መትቶ ጣለው።

ተኩስ ሲከፈት የበጋው መብረቆች በየተመደቡበት ኃላፊነታቸውን ለመወጣት ይራወጡ ጀመር። እነ ጃግማ በቀጥታ መብራት አብርተው ራት ወደሚበሉት ጣሊያኖች ሄደው በተኩስ አጣድፈው ገደሏቸው። በምግብ አፋራሹ ውስጥ ወደ መጋዘኑ ሲሮጡ ከነበሩት ሃያ የኢጣሊያ ባለሥልጣኖች መትረፍ የቻሉት ሶስት ወይንም አራት ነበሩ። እነዚህም ወደ ፎቅ ወጥተው በምብ ቢወረውሩም ጃግማና ዘውዴ እንደ ጉሬሳ ተንጨዋለው ወጥተው አፋቸውን አዘጓቸው።

እነዚህን ከደመሰሱ በኋላ ጃጌ ጃግማና ጓደኞቹ ሃምሳ ጣሊያኖች አሉበት ወደተባለው ከመሄዳቸው በፊት በስህተት ጡሩንባ ተነፋ። የጥሩንባው ድምፅ 'የድል መግለጫ ነው' ተብሎ የተነገረውን ግንቡ ስር ተኩልኩሉ ይጠባበቅ የነበረው ጆሌ የጡሩንባውን ድምፅ ሲሰማ «ሆ!» ብሎ እየዘለለ ወደ መጋዘኑ ሲሮጥ በዚያ አጋጣሚ ሃምሳ ጣሊያኖች መሳሪያቸውን ለመውሰድ ወደ መሳሪያ ግምጃ ቤቱ እየሮጡ ሲመጡ መሳሪያ ለመዝረፍ ከተጠጉት

ጀሌዎች ጋር በመቀላቀላቸው አብዛኛዎቹ ጣሊያኖች የተገደሉት በዱላ ነው። በዚያ ድቅድቅ ጨለማ ፈረንጅና አበሻው የሚለየው በቋንቋና በአሰባሰብ ብቻ ሆነ።

... ሁሉም ከፊት ለፊቱ የሚጋረጠውን የጠላት ጦር ሃይል እየበታተነ ግቡ ወደ ነበረው መጋዘን ተጓደረደረ፤ በእቅዱ መሰረትም መጋዘኑ ተከፍቶ ዝርፊያ ተጀመረ። በግምት እስከ ሁለት ሰዓት ተኩል እንደቆዩ መውጣት እንዲጀመር ጃግማ ትዕዛዝ አስተላለፈ። በእቅዱ መሠረት እግረ መንገዳቸውን ምሽጉ አጠገብ የሠፈሩት አስራ አምስቱ አርበኞች በፈፀሙት ያላባራ የማደናገሪያ ተኩስ ምክንያት በኬላው ያሉት አዛዦች ከምሽጋቸው እንዳይነቃነቁና ጥርስ የለለው አንበሳ ሆነው እንዲቆዩ በማድረግ በወኔና ብልጠት የታገዙት አርበኞች ትልቁን ዳቦ ሲጥ አድርገው ድላቸውን ካለችግር አጣጣሙ።

እስረኞችን ለማስፈታት በመሪነት የተመደበው መቶ አለቃ ሃይሉ በበኩሉ ከጃግማ በተሰጠው መመሪያ መሠረት ተኩሱ እንደተከፈተ ኢጣሊያውያን አዛዦችን ገድሎ፤ መሳሪያቸውን ካስገፈፈ በኋላ በተለያየ ሰበብ በወራሪዎቹ የኢጣሊያ አዛዦች ወደ እስር የተወረወሩት ሰማንያ እስረኞች ያሉበትን በር አስከፈተው። ወደ እስረኞቹ በመቅረብም መቶ አለቃ ሃይሉ «በጃግማ ኬሉ የሚመራው የአርበኞች ጦር የኢጣሊያን የጥበቃ አከርካሪ እነካክቶ፤ የመሣሪያ ክምችቱን መጋዘን ለባብሮ የዘመናዊ ትጥቅ ባለቤት ሆኗል። በዚህች ወላጃ ወቅትም እናንተ የጠላት ግፍ ገፈታ ቀማሾች የሆናችሁ ሁሉ አርበኞችን ተቀላቅላችሁ የተዘረፈውን መሳሪያ እንደ አቅማችሁ በመሸከም ለእናት አገራችን በጋራ እንድንዋደቅ ጥሪ ተደርጎላችኋል» አላቸው። እስረኞቹ ሰሚ እስኪጠፋ ድረስ ተንጫጩ። በዚህ መሃል መቶ አለቃ ሃይሉ አርበኞች ከአዲስ ዓለም ለመውጣት እንዲንቀሳቀሱ ትዕዛዝ መሰጠቱና እሱም በፍጥነት እስር ቤቱን ለቆ እንዲንቀሳቀስ መታዘዙ ተነገረው።

«... አንዴ አንደማመጥ? አንደማየው አንድ ውሳኔ ላይ የደረሳችሁ አይመስለኝም፤ እባካችሁ ሃሳባችሁን ግለፁልኝ፤ ጊዜ የለም» አለ። መቶ አለቃ ሃይሉ።

«እንደ በግ ታጉሮ በጠላት መጠበቅና ክቡር ህይወትን ማጣት ዘግንኛን ወደ እግዚአብሔር አልቅሰናል፤ ይኸው አሁን ያ ፀሎታችን በአርበኞቻችን ጀግንነት መልስ አግኝቷል። ስለዚህ ከእንግዲህ እንደ በግ

ታጉረን ሳይሆን እንደ አንበሳ እያገላን ጠላታችንን እየተዋጋን ከወንድሞ ቻችን ጋር መስዋዕት ለመሆን ወስነናል» አሉ። አንድ በአድሜ ጠና ያሉ እስረኛ።

«'ወንድሞቻችን' ያሉትን ግልፅ ያርጉት» አለ። አንድ ሌላ እስረኛ።

«አርበኞችን ማለቴ ነዋ! ወንድም፤ ወገን በጭንቅ ሰዓት የሚደርስ አይደል!»

«በሱ! የእሱ ውሳኔ ውሳኔያችሁ የሆነ ተለዩ» ሲል መቶ አለቃ ሃይሉ አርባ ሰዎች ብድግ ብለው ተለዩ።

«እናንተስ?» አለ ሃይሉ።

«አገሪቱን የያዘው ጣሊያን ነው። አሁን ብናመልጥም መልሰን መያዛችን አይቀርም። ስለዚህ እሱ አርነት ይሰጠን እንጂ ከዚህ ወጥተን ዳግመኛ እንንገላታም» አሉ።

«ይህ የናንተ ውሳኔ ነው። ጣሊያን የምትመኙትን አርነት የሚሰጣችሁ ከሆነ ጥሩ» አለና ሃይሉ ፈቃደኞችን አስከትሎ ከግቢው ወጣ። ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ ጃግማ ለባ ዳማና አርበኞቹ ጥርግርግ ብለው ለቀው ሲወጡ አዲስ ዓለምን ከሰለቀጣት ጨለማ በተጨማሪ እንደ ሞት የከበደ ፀጥታ ዋጣት።

በኃጋታው ከአርበኞች ጥይት ያመለጡ ጥቂት እድለኛ አዛዦችና ከኬላው አጠገብ የሰፈረው የኢጣሊያ ወራሪ ጦር አዛዦች በፅዮን ማርያም ግቢ የተገኘውን የሶስት መቶ ጀሌዎች ዱላ አስብስበው ከመሩት። ዱላ ይዘው ሄደው እያንዳንዳቸው ከአምስት እስከ ሰባት ጠመንጃዎችን ዘርፈው የሄዱትን ጀሌዎች በንዴት እያለቡ «እንዴት በዱላ ምሽጋችን ይሰበራል?» በሚል ዘበቻቸውን በንቀት ሲያበሻቅጡ፤ በሌላ ወገን ደግሞ ከደሙ ጉፁህ የሆኑትን ካህናትና ዲያቆናት እየመረጡ ሲያስገድሱ ዋሉ ... የግፍ እርምጃውን በመቀጠልም የአዲስ ዓለም ምሽግ ሲለበር አዲስ አበባ ሄዶ የነበረውንና እራሳቸው የሾሙትን የወንበር ዳኞች መሪ ገደሉ። ከዚህም ባሻገር «አገሩ የጣሊያን ነው፤ የት እንደርሳለን?» ብለው እስር ቤት የቀሩትን አርባ እስረኞች፤ «ጀግኖቹ ሲያመልጡ እናንተ ምን ልታደርጉ እዚህ ቀራችሁ» ብለው በመትረየስ ረሸኟቸው።

በአዲስ ዓለም ምሽግ ሰበራ ዘመቻ ከአርበኞቹ ወገን ልጅ ኃይለ ማርያም ወ/ዓድቅ እስከ ኤጀርሳ ለፎ ድረስ እነ ጃገማን ከሸና በኋላ የኢጣሊያ ምሽግ ሽቦ ይዞ ያስቀረውን ዓደኛውን ለማስለቀቅ እንደተመለሰ ጣሊያኖች እግኝተውት አሱና ዓደኛው ከመገደላቸው ውጭ ከአርበኞች ውስጥ ሌላ የሞተ የለም።

ከጣላት ወገን ግን ሰባ ሁለት የአዲስ ዓለም ምሽግ አዛዥ ኢጣሊያውያንና ጠባቂዎቻቸው፤ በእንግድነት ምሽጉ ውስጥ የነበሩ አንድ ኮሎኔልና ስድስት ጠባቂዎቹ ... በምሽግ ሰበራው የተገደሉ ሲሆን ቆስለው በኋላ የሞቱትና ፊሳቸው ያልተገኘው ቁጥራቸው አልታወቀም። እንደ አካባቢ ሰዎች የዐይን ምስክርነት ግን በአዲስ ዓለም ምሽግ ውስጥ ይርመሰመሱ ከነበሩት ጣሊያኖች ውስጥ መትረፍና ማምለጥ የቻሉት ሰባት ብቻ ናቸው።

ይህ ጥበብ የተላበሰ፤ የአመራር ብቃት የታየበት፤ በተፈለገበት ሰዓት ተጀምሮ በታሰበው ወቅት የተጠናቀቀ ምሽግ ሰበራ አብቅቶ አርበኞች በድል ወደመጡበት ተመለሱ። በጉዞ ወቅት አምስትና ከዚያም በላይ ጠመንጃ ተሽከመው ሲጓዙ ቁስለኞችን መሸከም ግድ በመሆኑ የአርበኞቹ መሪ ጀግናው ጃገማ ሳይቀር የሚሸከሙትን አርበኞች ጠመንጃ ተቀብሎ ከራሱ ጠመንጃዎች ጋር በመሸከም ይረዳ ነበር።

በውድቅት ሌሊት ከአዲስ ዓለም በመነሳት ሜጫ ወደሚገኘው ጀምጀም ለመድረስ ሲኳትን ያደረው አርበኛ ሊነጋጋ ሲል ያሰበው ቦታ ደረሰ። የተዘረፈውም መሳሪያ ዋርካ ዛፍ ስር ተከመረና ትንሽ ረፍት ሆነ። ከዚያ እያንዳንዱ ጀሌ ከዘረፋቸው ጠመንጃዎች ውስጥ ሶስቱን ጠመንጃዎች ለራሱ እንዲወስድና አንዱን ጠመንጃ ሽጦ ጥይት እንዲገዛ፤ ወደፊት ለግዳጅ ሲጠራ ደግሞ አንድ ሌላ ሰው በመጨመር ሁለት ራስ ሆኖ እንዲመጣ በመስማማት የኋላ ደጀን አዘጋጀ። ጀግናው ጃገማ የእለቱን ብቻ ሳይሆን የአመቱን ጥቅሙን ያስጠበቀ ውሳኔ አስተላልፎ በማዘጋጀት ልምድና ችሎታ የነበራቸውንና ከእስር የተፈቱትን ከአርበኞቹ ጋር በመቀላቀል ወደ ጉድባው ተመለሱ።

ከጥቂት ቀናት በኋላ አንድ አርበኛ አስራ ሁለት አጭር መውዘር ጠመንጃ ከአዲስ ዓለም ተሸከሞ ጀምጀም ድረስ መጥቶ ለጃገማ አስረከበ። ያ አርበኛ ለአንድ ወር ደም እያስቀመጠው ታመመ። ጃገማም አንድም ጠመንጃ ሳይቀንስ ተሸከሞ ያመጣውን መሳሪያ መረቀለት። ያ አርበኛ በሰጠው ምስክርነት ታዲያ አርበኞች በመጡበት መንገድ ሲመጣ አልፎ አልፎ የወዳደቀ ጠመንጃ ማየቱንና የኢጣሊያ ጦር በዚያ እየተመራ ጃገማን

እንዳይከታተል እየሰወረ እንደመጣ አስረዳ። ይህን ሁሉ ለምን እንዳደረገ ጃገማ ሲጠይቀው - «በአርበኞች ድርጊት ረካሁ፤ በወንድሞቹ ኮራሁባችሁ ... እኔ ብቻ ሳልሆን ሁሉም ረካ፤ ኮራ፤ የእኔ ልዩነት እገዛ ማድረግ መፈለጌ ላይ ነው። ስለዚህ መሳሪያዎቹን እየተሸከምኩ ቀን ተደብቄ እየዋልሁ፤ ማታ ማታ ስንዝ ደግሞ ስለ ጃገማና አርበኞች እያሰብሁ ስለምንዝ በክብደት ብዛት የሚንቀጠቀጠውን ወገዬን ህመም አልሰማውም ነበር» አለው።

ከአዲስ ዓለም ምሽግ ሰበራ በኋላ የአርበኞች የጠመንጃ ብዛት ሶስት ሺህ ደረሰ። የውስጥ አርበኞቹ የሸዋረገድ ገድሌ ዕቅድ ለምሮ፤ ቤትና ቀያቸውን ለቀው ድንጋይ ትራስ አድርገው በዱር በገደሉ ከጣላት ጋር የሚዋደቁት አርበኞች በዚያ እገዛ ሞራላቸው ጠንክሮ፤ ክንዳቸው ፈርጥሞ የጣላትን ንቀት አሸቀንጥረው ጥለው ወደ አሸናፊነት የሚወስዳቸውን አቀበት ለመውጣት ጉዞ ጀመሩ ... ለጣላት ጦርም የማይጨበጡ ረመጥ እሳት ሆኑበት።

የፍጻሜው አጥቢያ - ከጋጂ አዲስ አለም

ፈረንሳይና እንግሊዝ ኢጣሊያ ከጀርመን ጎን እንዳትሰለፍ በመከላከል ብዙ ቢደክሙም የኋላ ኋላ ግን የተፈራው ደርሶ የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ሲጀመር ኢጣሊያ ከጀርመን ጎን ተሰለፈች። በአንደኛው የዓለም ጦርነት የነበረውም የሃይል አሰላለፍ ተቀየረ። በዚህ የኢጣሊያ ውሳኔ ከእንግሊዝ ጋር የአበሩት አገሮች የጀርመንንና የኢጣሊያን ጉልበት ለማድከምና ለመመከት ከባድ ፈተና ላይ ወደቁ። በኋላም የእንግሊዝ ጦር በምስራቅ አፍሪካ የሚገኘውን የኢጣሊያ ጦር ከኢትዮጵያ የማስወጣት ሀላፊነት ወሰደች።

የሁለተኛውን የዓለም ጦርነት የሃይል አሰላለፍ የተየረው ሌላው ጉዳይ ደግሞ አሜሪካ የአቶሚክ ቦምብ ባለቤት መሆኗ ነው። እውቁ ሳይንቲስት አንስታይን በአንደኛው የዓለም ጦርነት በፐርፌሰርነት በርሊን ነበር። ጀርመን የጀመረችውንም ጦርነት አየተቃወመ በፀረ ጦርነት ሰልፎች ተካፍሏል። አንስታይን የአይሁድ ዘር ነው። በጽዮናዊነት ባያምንም ፀረ ጽዮናውያን የያዙትን ፅንፈኛ አቋም ግን ይቃወም ነበር። በዚህ ምክንያት የአንስታይን ፅንሰ ሃሳቦች ትልቅ ጥቃት ተከፈተባቸው፤ የፀረ አንስታይን ተቋምም ተመሰረተ።

ሂትለር በ1925 ዓ.ም ስልጣን ላይ ሲወጣ አሜሪካ የነበረው አንስታይን አልመለሰም ብሎ ወሰነ። የናዚ ሚሊሻዎች ቤቱን በረበሩት፤ «አንስታይን ከእንግሊዝ ተመልሶ ጀርመንን አይረግጥም» በሚል በበርሊን ጋዜጣ ርዕሰ አንቀጽ ሆኖ ወጣ። አንስታይን የጀርመን ሳይንቲስቶች ውሰው ቢያድሩም የአቶሚክ ቦምብ መስራት መቻላቸውንና በናዚዎች እጅ ከገባ የሚደርሰውን ጥፋት በማሰብ አሜሪካ ቀድሞ የኒክሎዮር ቦምብ እንድትሰራ ለሩዝቬልት ሃሳብ አቀረበ ... አሜሪካ ቀድሞ የአቶሚክ ቦምብ ባለቤት ሆነች።

ጃፓን ፐርላ ሃርበር ላይ የጫረችውን የጦርነት እሳት አሜሪካ መላ ሃብቷንና ዕውቀቷን በመጠቀም እንድትመክት ሩዝቬልት ቀበቀሱ። አሜሪካ በጃፓን ላይ ጥቃት ለነዘረች። የአክሲስ ጦር አጋሮቿ ለጃፓን በመወገን አሜሪካ ላይ ጦርነት አወጃ፤ ሁለቱ የጃፓን ከተሞች በአቶሚክ ቦምብ ተመቱ።

በ1931 ዓ.ም የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ተፋፍሞ እንደ መሬት ርደት ማዕበሉ ምድርን እንቀጠቀጣት። በዚያ የጦርነት ማዕበል ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ እንዳሉት ታሪክና ፈጣሪ ምስክር መሆን ብቻ ሳይሆን ፍርድ ሰጭ ሆነው። የነበረው እንዳልነበረ ሆነ፤ የሃይል አሰላለፍ ምንቅርቅሩ ወጣ። በጥቅም አፍ ለአፍ ገጥመው እውነትን በመካድና «ጉልበት ሃይል ነው» በማለት አክክኝ ልክክህ ሲባባሉ የነበሩት እንግሊዝና ፈረንሳይ ከወዳጃቸው ኢጣሊያ ጋር የነበራቸው የአፍ እፍ ፍቅር አብቅቶ በፍፁም ጠላትነት ካብ ለካብ የሚተያዩ፤ አንዱ ሌላውን ለመንደፍ የሚጠባበቁ እባቦች ሆኑ።

በሰኔ ወር 1932 ዓ.ም ፈረንሳይ በሰፈረችው ቀና ተሰፍራ ተወረረች። ወረራ የፈፀመችባትን ናዚ ጀርመንን ትታገል ዘንድ ጄኔራል ደጎል ለፈረንሳይ ህዝብ ብሔራዊ የመከላከል ጦርነት እንዲጀመር አዋጅ አወጀ። በ1933 ዓ.ም ደግሞ ጀርመን፤ ኢጣሊያና አልባንያ ዩጎዝላቪያን ወርረው አገሪቷን እንደ ጣቃ ለሁለት ሰነጠቋትና የእነሱን ፍልስፍና አራማጅ የሆነ አሻንጉሊት የክሮዊሽያ መንግስት መሰረቱ።

የኢጣሊያ ወራሪ አብሮ የኖረውን ኢትዮጵያዊ በዘር ከፋፍሎ በማጋጨት ለማጨፋጨፍ በተጠቀመው ቀመርና ስሌት በክሮዊሽያ ሰፍረው በነበሩት ሁለት ሚሊዮን በሚጠጉ ሰርቢያውያንም ላይ ሴራ ተሸርቦ እንዲጨፈጨፉና ወደ ማጎሪያ ካምፖች እንዲወረወሩ የወቅቱ የአልባንያ ጠቅላይ ሚኒስትር ሙስጠፋ ኩሩጃ ለኮሶቦ የኢጣሊያ ወራሪ ሃይሎች ሃሳብ አቀረቡ። የቤት ስራቸው የተሰራላቸው የኢጣሊያ ወራሪዎችም ግጭቱን የሚያስጀምረውን ሽጉጥ ተከሱ ... ወዲያው የዘር ማጥፋቱ ጭፍጨፋ ተከናወነ። በዚያ ጭፍጨፋም ከአስር ሺህ በላይ ሰርቢያውያን ሞቱ፤ ከሰማንያ እስከ መቶ ሺህ የሚደርሱት ደግሞ ወደ ማጎሪያ ካምፖች ተወረወሩ ...

ይህ ጭፍጨፋ ሰርቢያውያንን ወረራና ጭፍጨፋውን አምርረው እንዲቃወሙና በጆሴፕ ብሮዝ ቲቶ ወደሚመራው የአርበኞች እንቅስቃሴ እንዲቀላቀሉ አደረጋቸው። በቲቶ የሚመሩት አርበኞች ኮሶቮን ነፃ ለማውጣት ከ1933 ዓ.ም እስከ 1936 ዓ.ም ድረስ ፅኑ ትግል አድርገው ኮሶቮ ነፃነቷን ተቀዳጀች።

ታሪክና ፈጣሪ እንደሚመስከሩት የሁለተኛው የዓለም ጦርነት የተጀመረው በ1931 ዓ.ም በተደረገው የቼኮዝላቭኪያና ፖላንድ ግጭት ይሁን እንጂ በ1928 ዓ.ም ፋሽስት ኢጣሊያ ስምምነቷን ጥላ፤ የሊግ ኦፍ ኔሽንስን ህግ ረግጣ ኢትዮጵያ ላይ ባደረገችው ወረራ ጦርነቱ ተጸንሷል ማለት ይቻላል።

እንግሊዝ ውስጥ ባዝ ከተማ ቤት ገዝተው መኖር የጀመሩት የኢትዮጵያ ንጉሥ ነገስት ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ እንግሊዝ ለኢጣሊያ ቅኝ ገዢነት እውቅና በመስጠቷ እንደ ተራ ስደተኛ ተቆጠሩ እንጂ በአፈሌል ከእንግሊዝ ባለስልጣናት ጋር ግንኙነት አልፈፀሙም። ቀድሞውኑም አቀባበል አልተደረገላቸውም። ለደህንነታቸው በሚል ሽፋንም ንጉሥ ነገስቱ በእንግሊዝም ሆነ ከእንግሊዝ ውጭ የዲፕሎማሲ ተግባር አልፈፀሙም። የአሳቸው እንግሊዝ አገር በስደት መቀመጥና የአገራቸውን ማህተም መያዝ ግን «ኢትዮጵያ የኢጣሊያ ሁለተኛዋ ኤምፓየር ሆናለች» የሚለውን የኢጣሊያ ፋሽስቶች ልፈፋ ተለማኒ እንዳይሆን እንቅፋት ጋረጠ። ይህም ለእነ ሰፊው ሲልቪያ ፓንክረስት፣ ሃኪም ወርቅነህ (ዶክተር ማርቲን)፣ መላኩ በያን፣ ወዘተ. አጋዥ ሃይል በመፍጠር የአውሮፓና የአሜሪካ ህዝብ የኢጣሊያን ልፈፋ ከጉራ ያልዘለለ ባዶ ጨኸት አደረገው።

ኢትዮጵያ ውስጥ የነበረው የአርበኝነት ትግል እየተጠናከረ የኢጣሊያን ፋሽስት ሰራዊት ከመንገድ የማይወጣ እና በጥቂት ከተሞች ብቻ ምሽግ ውስጥ አድፍጦ የሚውል ሰራዊት ማድረጉ የውጭውን ዲፕሎማሲያዊ ትግል አፋፋመው። እንደተፈራውም ወረራው አፍሪካዊ አሜሪካውያንን፣ የካረቢያን አገሮችንና በተለይም አፍሪካውያንን ማስቆጣቱ አገራዊና አለማቀፋዊ የተቃውሞ ትግል ላይ ትልቅ ስበትን ፈጠረ። ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴም ከሚያምኗቸው የአርበኞች መሪዎች ጋር ግንኙነት በመፍጠር፣ እንግሊዝ አገር ሆነውም ሹመት በማፅደቅ የድል ጎህ ሊቀድ እንደተቃረበ ወጋገን ማየት ጀመሩ ... ኢትዮጵያን የሚረዱ፣ ለኢትዮጵያ የሚከራከሩ፣ የሚታገሉ ሁሉ በተስፋ ተጠናክሩ።

በተለይ ደግሞ በሁለተኛው የዓለም ጦርነት የሃይል አሰላለፍ ሲለወጥ ፈረንሳይ ሉዓላዊነቷ በጀርመን ተደፍሮ በኢትዮጵያ ቁስል ላይ የከተተችው እንጨት የፈጠረውን ህመምና ስቃይ በራሷ ደርሶ እየችው። እ.አ.አ. በ1940 የፈረንሳይ ህዝብ ጥቃትን ለመከላከል በየአለበትና በሚችለው አቅም የአርበኝነት ትግል በአዋጅ ጀመረ። በዚህ ጊዜ በኢትዮጵያና በመሪዋ ላይ ፊት ያዞሩና በራቸውን ጦርቅመው «የኢትዮጵያን ጉዳይ በሩቁ» ያሉት

እንግሊዞች ፖሊሲያቸውን ሰወጡ። አፄ ኃይለ ስላሴ እንዳሉትም እግዚአብሔርና ታሪክ የየራሳቸውን ፍርድ ለመስጠት ሳይዘገዩ የሃይል አሰላለፉ እየተቀየረ፤ የተባደነው እየተጣላ፤ አቅመቢሱ በተፃምር እየተጠናከረ ጣሊያኖች «አዲሱን ኤምፓየራችንን የሚያናውጥ ሃይል በምድር ላይ ሊኖር ከቶ አይችልም» ያሉት ትዕቢት በጥቂት ዓመታት እንደ ጤዛ ረገፈ። የአርባ ዓመት ዝግጅት ውጤት የሆነው የሶስት መቶ ስምብ ጣይ አውሮፕላን፣ የከባድ መሳሪያና የመርዝ ጢስ፣ አምስት መቶ ሺ የሚገመት በዘመናዊ ስልት የሰለጠነ ሰራዊት መሰናዶ... እንደ እንባይ ካብ ተንዶ በእግዚአብሔርና በታሪክ ፍርድ የነበረው እንዳልነበረ መሆን ጀመረ ...

የተባበሩት ሃያላን አባል የሆነችው እንግሊዝ ከጓደኝነትና አጋርነት በቅጽበት ወደ ጠላትነት የተቀየረችው ኢጣሊያ በርካታ ሰራዊት ኢትዮጵያ ውስጥ እንዳላት ታውቃለች። ያን ሃይል መምታት የኢጣሊያን ጉልበት በእጅጉ ይጎዳል ... ያ ሃይል ኢጣሊያ አርባ ዓመት ሙሉ የገነባችው ነው። ያን ሃይል በአፍሪካ አሸዋ፣ በአፍሪካ ደንና ሽንተረር፣ በኢትዮጵያ አርበኞች እርዳታና ከቅኝ ግዛቶቻቸው በሚላክ ሰራዊታቸው መደምሰስና መበተን ታላቅ ወታደራዊ ስልት መሆኑን የእንግሊዝ የወታደራዊ ሳይንስ ጠበብቶች አመኑበት።

በዚህ ስልት እንግሊዛውያን ኢትዮጵያ ውስጥ ያለውን የኢጣሊያ ሰራዊት መደምሰስ ከቻሉ ድላቸው በአንድ ድንጋይ ሁለት ወፍ የመምታት ያህል ፋይዳ እንዳለው አስተዋሉት። የኢጣሊያን ሰራዊት በእንግሊዝ ወታደሮች፣ በቅኝ ተገዢ ወታደሮቻቸውና በኢትዮጵያውያን አርበኞች ትብብር ብዙ እንግሊዛውያን ሳይሰጡ መደምሰስ ከቻሉ «ኢትዮጵያ ከጠላት ተዋግተን ያገኘናት አገር ናት» በማለት ከኢጣሊያ ወረራ ነፃ የወጣች እንጂ «ነፃ ሉዓላዊ አገር ያልሆነች» አገር አድርጎ ለመፈረጅ ይመቻቸዋል። በዚህም ለዘመናት በምስጢር ጓዳቸው ውስጥ አስተምጠውት የነበረው ኢትዮጵያን ካለ ጦርነት ቅኝ ተገዥ የማድረጊያ ሀልማቸው አውን እንደሚሆን ተስፋ አደረጉ። ይህ ደግሞ ከህንድ፣ ከሱዳን፣ ከናይጄርና ከደቡብ አፍሪካ የሚያሰልፏቸው ተዋጊዎች «ኢትዮጵያውያን ነፃ እንደወጡት እኛም ...» ብለው ሲያስቡት የሚችሉትን ተስፋ ጨለማ እንዲውጠው የሚያደርግ እንደሚሆን ተማመኑ።

በሰዚህ በህዳር ወር 1933 ዓ.ም. ግዳጃቸውን ለመወጣት ዝግጁ የነበሩት እንግሊዞች ይህን ጥቃት ለመፈፀም በሁለት ነገር ላይ ትኩረት አደረጉ። የመጀመሪያው የቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ጉዳይ ነበር። የእንግሊዙ ዊንስተን ቸርችል ንጉሥ ነገስቱን አገራቸውን ነፃ ለማውጣት ከእንግሊዝ ሰራዊት ጋር በመሆን ህዝባቸውን አስተባብረው ትግል በማድረግ የጋራ

ጠላታቸው የሆነችውን የፋሽስት ኢጣሊያን ሰራዊት እንዲደመስሱ ወደ ሱዳን ላኳቸው። ሱዳን ከደረሱ በኋላ ግን ጉዞው ቆመ፤ ግንኙነቱም ላላ። ንጉሰ ነገስቱ ማብራሪያ ቢጠይቁ፤ ቴሌግራም ቢልኩ ... መንፈስ የሚያረጋጋ መልስ አጡ። ከዚያ ቀስ በቀስ ምስጢሩ ግልፅ መሆን ጀመረ። ነገር ግን አንዱ ተስፋቸው በእንግሊዞች የሚወሰን ሆኗልና ንጉሰ ነገስቱ «ቻለው ሆይ» ብለው ለስድስት ወራት ውሳኔ በሌለው ግዞት ካርቱም ውስጥ ቆዩ።

እንግሊዞችም በበኩላቸው ኢትዮጵያውያንን ሊያግባባ የሚችል መላ አመፈለጉ ላይ አተኩሩ። በዚህም መሰረት ንጉሰ ነገስቱ በህዝባቸው መወደድ አለመወደዳቸውን ማወቅ፤ የደጋፊና ተቃዋሚያቸውን ቁጥር መረዳት ላይ ቢሰለፉም በጥንቃቄ የያዙት እቅድ እንዳይበላሽባቸው ስለፈሩ ትክክለኛው ጊዜ እስኪመጣ በርቀት ያገኙት የነበረውን መረጃ ወደ ጎን ገፋ አደረጉት። ስለዚህ ኢትዮጵያ ውስጥ ያሉ ህዝቦች ሊቀበሉት ይችላሉ ያሉትን መላ ነደፋና ሁለት እንግሊዛውያን ከሱዳን ወደ ግብጽ ሄደው ከጀኔራል ዌብል ጋር ሸገጉ ተቀመጡ።

«ኢትዮጵያ በጣም ትልቅ አገር በመሆኗ ወደ ሶስት መንግስታት ትከፈልና ነፃ ትውጣ። ያ ደግሞ ኢትዮጵያን ከጠላት ተዋግታ ያገኘችትን እንግሊዝን ይጠቅማል። ምክንያቱም፡ አንደኛ የኢትዮጵያ ጠንካራ ሃይል እንግሊዝን አይፈታተናትም፤ ሁለተኛ፡ አዲስ የሚፈጠሩት ሶስት መንግስታት የእንግሊዝን ፍቅርና ትብብር ለማግኘት ስለሚገባቸው እንግሊዝ ጥቅሟን እያስከበረች በመካከላቸው ግጭት ሲፈጠር አስታራቂ ትሆናለች፤ ሶስተኛ፡ ከሶስቱ መንግስታት አንዱ ችግር ቢፈጥር እንኳን በሁለቱ እያስመታን ኢትዮጵያን ሙሉ በሙሉ በቅኝ ግዛት መዳፋችን እናስገባለን» ብለው መከሩ። ጀኔራል ዌብል በኤርስክንና ብሮክልኸርስት ሃሳብ ሙሉ በሙሉ ተስማማ።

ይህ ፖለቲካዊ ዘመቻ ከመፈፀሙ በፊት ግን እንግሊዛዊው ኮሎኔል ዊንጌት ከቀዳማዊ ሃይለስላሴ ጋር ባደረገው ውይይትና በሰጣቸው ምክር ንጉሰ ነገስቱ «ወደ አገሪ ወደ ኢትዮጵያ በቀጥታና በአስቸኳይ እንድገባ ይፈቀድልኝ» የሚል ማመልከቻ ፃፋ። ቸርችልም «እኔ እንደማስበው ንጉሰ ነገስቱን ወደ ኢትዮጵያ ለማስገባት የሚያስችሉ ጥረቶች ሁሉ ሊደረጉ ይገባል። በእርግጥ በዚህ ውሳኔ ከኢትዮጵያ የተለያዩ ብሔረሰቦች አካባቢ የሚነሱ ተቃውሞዎች ይኖሩ ይሆናል። ይሁን እንጂ የንጉሰ ነገስቱ ወደ አገራቸው መግባት በኢጣሊያኖች ላይ ያለውን ተቃውሞና አመፅ በማፋፋም ህዝቡን ለድል ያበቃዋል። ይህ ደግሞ ሊቢያ ላይ ከምናገኘው ድል ጋር ይቀናጃል። ስለዚህ በእኔ እምነት ንጉሰ ነገስቱ ወደ አገራቸው መግባት

አለባቸው። በመሆኑም ለንጉሰ ነገስቱ ደብዳቤ የሚሰማማ መልስ ለመላክ የሚያስችለኝ ጽሑፍ ቢዘጋጅልኝ እደስታለሁ» በማለት የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለነበረው አንቶኒ ኤድንና ለፊልድ ማርሻል ኢዝመይ ማስታወሻ ፃፋ።

ሚስተር ኤድን የጠቅላይ ሚኒስትሩን ማስታወሻ እንዳዩ ለጉዳዩ ቅርብ ያሏቸውን ሁሉ አማካሩ። በመጨረሻም ሃሳፊነታቸውን ለመወጣት የኢትዮጵያውን ንጉሰ ነገስት እንዲህ በችኮላ ወደ አገራቸው መመለስ ለህይወታቸው ያስጋል የሚል አንድምታ ያለው ማሳሰቢያ እንዲያቀርቡ አደረጋቸው።

«ንጉሰ ነገስቱ ወደ አገራቸው መመለስ ይኖርባቸዋል። ስለ ራሳቸው ህይወትም ከማንም የተሻለ ራሳቸው እንደሚያውቁ ሁላችንም ልንገምት ይገባናል» እሱና ቸርችል ዜማው ያማረ፤ ውስጡ ግን ክረት የነበረው ጥበበኛ ውሳኔ አስተላለፋ። በዚህም ቸርችል መኮንኖቻቸው ኢትዮጵያን ለሶስት ሰንጥቅው የመያዝ እቅዳቸው አቅጣጫው እንዲቀየር አደረጉት። ይህ ውሳኔ ግን ለጀኔራል ዌብል፤ ለፊልፕ ሚችል፤ ለጥሪስ ኤስ ላሽና ለመሳሰሉት አልተዋጠላቸውም። ምክንያታቸው ደግሞ የኢትዮጵያው ንጉሰ ነገስት በህዝቡ ያላቸው ተቀባይነት እናሳ፤ ተቃዋሚዎቻቸውም ብዙ ናቸው ብለው ያስቡ ስለነበር በእንግሊዝና በኢትዮጵያ አርበኞች የጦርነት ስልት የአላቸው አስተዋጽኦ እናሳ ሊሆንና የሚነዛባቸው ተቃውሞ በእንግሊዝ ጦር ላይ ያልታሰበ እክል ሊፈጥር ይችላል የሚል ስጋት ነበር። ሁለተኛም የእንግሊዝ መንግስት በአፈሌል ኢትዮጵያ የኢጣሊያ ቅኝ ግዛት መሆኗን ተቀብላለች። ስለዚህ ምንም እንኳን የኢጣሊያ ጦር በእንግሊዝ ጦር ቢሸነፍም ኢትዮጵያ በኢጣሊያ አስተዳደር ስር መሆኗ የሚያከትመው ሁለቱ አገሮች በሚያደርጉት የሰላም ስምምነት ብቻ ነው። በሌላ በኩል ደግሞ የእንግሊዝ ጦር የጠላቱን የኢጣሊያን ጦር እስኪያሸንፍ ድረስ ኢትዮጵያን «ሳፃ» ያደርጋል እንጂ ነፃ አገር ስለማያደርጋት በእንግሊዝ ስር ያለች የጠላት አገር በመሆን በእንግሊዝ ወታደራዊና ፖለቲካዊ አስተዳደር ስር ሆና ትቆያለች የሚል እምነት ነበራቸው።

ለዚያ እምነታቸው መነሻ ምክንያቱ ኢትዮጵያን ከእንግሊዝ ቅኝ ግዛት አገሮች ከኤንያ፤ ከዩጋንዳና ከሱዳን ጋር አንድ ላይ አቀላቅለው ለማስተዳደር የነበራቸው ህልም ነበር። ሚችል የኡጋንዳ፤ ላሽ ደግሞ የሱዳን አስተዳዳሪዎች በመሆናቸው ለኢትዮጵያ አስተዳደር ተመሳሳይ የሆነ እቅድ ነበራቸው። ይህንም ህልማቸውን እውን ለማድረግ የኢትዮጵያ ጦር ሃይል

በእንግሊዛውያን እንዲመራና እንግሊዝኛንም መግባቢያ ቋንቋ እንዲሆን ለማድረግ ተዘጋጁ።

ንጉሥ ነገስቱም እግረ-መንገዳቸውን ሱዳን የነበሩ ሰደተኞችን አሰባስበው ወታደራዊ ስልጠና እንዲያገኙ አደረጉ። በሌላ በኩል ደግሞ ደጃዝማች ከበደ ተሰማን ከእስራኤል አስመጥተው ለአርበኞች እና ለህዝቡ «ጃንሆይ መንገድ ላይ ናቸው» እንዲሉ ወደ ኢትዮጵያ ላኟቸው ...

መጋቢት 21 ቀን 1933 ዓ.ም ዋቅጅራ ሰርዳ ፈረሱን አረፉ እያስደፈቀ ከጭልሞ ምሽግ ተነስቶ ወደ ዮብዶ ጋለበ። ሰማዩ አልፎ አልፎ ቁጥር ቁጥር ካሉት ስስ ዳመናዎች በስተቀር ጥርት ያለ ሰማያዊ ነው። ከርቀት የገበሬዎች፣ የአዕዋፍና የወንዝ ድምፅ ይሰማል።

«ጃገማ - አባ ዳማ!» አለ። ዋቅጅራ - ከፈረሱ እየወረደ።

«ዋቅጅራ ... ምነው?» ጃገማ ጠየቀ።

«ጣሊያኖች ... ኡሁ ... ጣሊያኖች ... ኡሁ ... የእቃ ቦርሳቸውን እያሳሰሩ ነው» አለ - ቁና ቁና እየተነፈሱ።

«ለምን?» አለ ጃገማ በፅሞና።

«እንጃ! ሁሉም ግን እቃቸውን ይጠፍራሉ» አለ ዋቅጅራ።

«እሽ እመጣለሁ ዋቅጅራ! እስከመጣ ለውጥ ካለ ላክብኝ! እሁን ግን ቶሎ ሂድ ...» አለ ጃገማ። ዋቅጅራ ፈረሱ ላይ ዘሎ ወጥቶ ተፈተለከ...

መጋቢት 22 ቀን 1933 ዓ.ም የበጋው መብረቅ ጭልሞን ከቦ ተኩስ ከፈተ።

«ማነህ?» ብሎ አስጠየቀ የጦር አዛዥ - በመልዕክተኛ።

«ጃገማ ነኝ» ብሎ መለሰ። ጃገማ አባ ዳማ።

«ለምን ተኩስ ከፈተህብን?» እንደገና ጠየቀ የጦር አዛዥ።

«... እጃችሁን ስጡኝ! አለበለዚያ አንላቀቅም» ብሎ መለሰ ጃገማ።

«ተኩሱን እስቁምና አባ ዳዩን አስጠራቸው! ከዚያ እሳቸው ባሉበት ተደራድረን እጅ እንሰጣለን» አለ የጦር አዛዥ።

መጋቢት 23 ቀን 1933 ዓ.ም አባ ዳዩና ጃገማ ጭልሞ ከሚገኘው የኢጣሊያ ካምፕ ገብተው ከኢጣሊያው ወራሪ ጦር መሪዎች ጋር ተደራደሩ። ከድርድሩ በኋላ እነ ጃገማ አገር ሰላም ብለው ከተማ ገብተው፤

«አለ ነገር! አለ ነገር

ዘንድሮ አለ ነገር ...

መቸም ሙተን፣ ሙተን

እንገት ደፍተን አንቀር ... ጎራው፣ ጃሎ» እያሉ መሳሪያቸውን

እየነቀነቁ፣ ትከሻቸውን እየወዘወዙ፣ እያቅራሩና እየፎከሩ ሲዝናኑ ከሌሊቱ አስር ሰዓት የጭልሞ ምሽግ አዛዦችና ወታደሮች በአውቶብላንዲ ታንክ እቃቸውን ጭነው ሊያመልጡ ሊሉ የታንኩን ድምፅ ሰሙ። ወኒያቸው ጢም ያለው አርበኞች ከየነበሩበት ተጠራርተው ተከተሏቸው። ጥቂት የኢጣሊያ ወታደሮች ወደ አምቦ ሸሽተው ሲያመልጡ ቀሪዎቹ ደግሞ ጊንጫ ከነበረው የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ጋር ተቀላቅለው የአርበኞችን ጥቃት በመከላከል ከጠዋቱ ሶስት ሰዓት እስከ ቀኑ ስድስት ሰዓት ድረስ ተዋጉ። በመጨረሻ የአርበኞች ጥቃት እየከረረ፣ የወራሪዎች ሃይል ደግሞ እየተፍረከረከ ሄደና አስራ ሶስት የኢጣሊያ ወታደሮችና አንድ ሺ አምስት መቶ ባንዳዎች እጃቸውን ወደ ላይ እያነሱ በወጣቱ የአርበኞች መሪ ጦር መጋቢት 24 ቀን 1933 ዓ.ም ተማረኩ። ከዚያም ጊንጫ በአርበኞች እጅ ገባች።

ጃገማ አባ ዳማ ጊንጫን ከተቆጣጠረ በኋላ አርበኞቹ ጊዜ ሳያባክኑና ጣሊያኖች መረጃ ሳይለዋወጡ አንድ ሺ አምስት መቶ እግረኛና ስምንት መቶ ፈረሰኞች ወደሚገኙበት የኢጣሊያ ወራሪ ጦር የሐሮታ ምሽግ እንዲገለግሉ አዘዘ። የሐሮታ ምሽግ በአካባቢው ከነበሩት ምሽጎች ውስጥ የኢጣሊያ ወራሪ ጦር የሚተማመንበትና ጊንጫን፣ ጋጂን፣ ጀልዱን፣ ግንደ በረትን ለመቆጣጠር የተደራጀ ነበር።

አርበኞች ምሽቱን ሐሮታ በመድረስ የኢጣሊያን ምሽግ በእሩምታ ተኩስ እያስደነበሩ ወራሪዎችን ሲያሸብሯቸው አደሩ። መጋቢት 25 ቀን 1933 ዓ.ም ቀኑን ሙሉ ውጊያው ቀጥሎ ዋለ። የኢጣሊያ ጦር መሪዎች አቅማቸው እየደከመ መሆኑን ቢረዱም ያለ የሌለ ሃይላቸውን በመጠቀም ተከላከሉ። መጋቢት 26 ቀን 1933 ዓ.ም የኢጣሊያ ጦር የሚተማመንበት የሐሮታ ምሽግ ከአርበኞች በተሰነዘረ አዲስ ጥቃት እንደ ጌሾ ተወቅጦ ዱቂት ሆነ። ምሽጉ ሲናድ የኢጣሊያ ጦር ሰራዊት አንዱ በአንዱ ላይ እየተረማመደ እግራ አውጭኝ ብሎ ነቅሎ ሸሸ። ድል የጠማቸው አርበኞች የሚሸሸውን የኢጣሊያ ጦር እያባረሩ ተከተሉት ...

ከሐሮታ የነቀለው የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ሽሽቱን በመቀጠል ወሎ-ንዝሚን ሊያልፍ ሲል ቀድመው የአደፈጡት አርበኞች ውጊያ በመክፈት አቆሙት። አማራጭ ያጣውና ከፊትና ከኋላ በአርበኞች ጦር የተወጣረው የኢጣሊያ ጦር በፈረስና በበቅሎ የጫነውን መሳሪያ እያወረደ ውጊያ ጀመረ። የኢጣሊያ መትረፍቶች አፋቸውን ከፍተው ጥይት መትፋት ቀጠሉ። በዚህ ወቅት ጀግናው የአርበኞች መሪ ጃገማ አባ ዳማ ሽምጥ እየጋለበ፣ ከኋላው አንድ ባለ በቅሎ እየተከተለው ቱሉ በቻ ከተባለው ኮረብታ ላይ ወጣ።

የኢጣሊያና የአርበኞች ጦር በቅርብ እርቀት ገበያ ውስጥ እንደሚገበያይ ገበያተኛ ተቀላቅሏል። ጃገማ ባለ በቅሎውን ከኋላ ጠብቀኝ ብሎ ሁለት ጊዜ ተኮሰ። የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ወታደሮች ደግሞ ከፊት ለፊት ገትረው ያቆሟቸውን አርበኞች እስክትሰው ለመሸሸ መሳሪያቸውን ሲጭኑ ጃገማ በከፊተው ተኮስ አርበኛውና የጠላት ጦር ተለየ። ጃገማ የኢጣሊያን ወታደሮችና መሳሪያ የጫኗቸውን ክብቶች ሲፈረረፉባቸው የጠላት ጦር የያዘውን እየጣለ ሸሸ። አርበኞችም ማባረራቸውን ቀጠሉ።

የጠላት ጦር ቀላ የተባለውን ወንዝ እንደተሻገረ አደብ ገዛ። ኮረብታ ላይ በመውጣትም በመትረፍስና በጥምብ አርበኞችን አጠቃ። አርበኞች ጥቃቱን ለጊዜው መቋቋም ተስኟቸው ወደኋላ ሲያፈገፍጉ ጃገማ አባ ዳማ ትይዩ ወደነበረው ኮረብታ ላይ ወጥቶ በጦር ሜዳ መነፅሩ ሲያይ የእሱ ጦር እየሸሸ ከኢጣሊያ ጦር ጋር ተቀላቅሎ አየው። በመትረፍሱ ሁለት ጊዜ አሳልፎ ሲተኮስ ቀይ ኮፍያ ያደረገው የጠላት ጦር ተለየ። ጃገማ መትረፍሱን እያንጣጣ ሲተኮስ የጠላት የውሃና ሌጅራ መትረፍቶች አፋቸው ተዘጋ። የውሃና ሌጅራ መትረፍሱ ጠምደው ሲጨፈጭፉ የነበሩትም ነቅለው ሸሽተ ጀመሩ። የኢጣሊያ ጦር ሃይል አከርካሪም ተሰበረ። በጠላት ጦር ላይ በደረሰው ጥቃት ምክንያት ፋታ ያገኙት አርበኞች መሸሻቸውን በመተው እንደገና በተከፈተላቸው መስመር እያለፉ የጠላትን ጦር ማራወጣቸውን ቀጠሉ።

በዚያ ፈታኝ ጦርነት የጃገማ አባ ዳማ ጦር ከሐሮታ አምልጦ ወደ አዲስ ዓለም የሸሸውን የኢጣሊያ ጦር በማባረር ስላጠቃው የወሊሶን መንገድ አቋርጠው ወደ ጅማ በመሄድ ካመለጡት ሰላላ የኢጣሊያ ወታደሮች በስተቀር ሌላው የጠላት ጦር እንደ አሸን ረገፈ፤ ቀሪውም ተማረከና የአርበኞች ጦር የወራሪ ጠላትን ጦር የሸንፈት ፅዋ ግብ በአዲስ ድል ብዙም ፈተና ሳይገጥመው አዲስ ዓለም ገባ። ጃገማ አባ ዳማንና በእሱ የሚመሩትን አርበኞች ገድል በአዲስ ዓለም ምሽግ ለበራ ወቅት የሚያውቀው የአዲስ

ዓለም ህዝብ አዲስ ድል እየተጎነጨ ወደ አዲስ ዓለም የገባውን ባለ ጎፈሬ አርበኛ እልልታውን እያቀለጠ፣ ጉሮ ወሽባዩን እየዘፈነ ተቀበለው።

መጋቢት 27 ቀን 1933 ዓ.ም የአርበኞች ጦር ኃይል ወደ ሆሳታ ተልኮ ሆሳታ በአርበኞች ቁጥጥር ስር ሆነች። ጃገማ ከጊንጫ እስከ ሆሳታ ያለውን ሰፊ ቦታ በቁጥጥሩ ስር እንዳዋለ መጋቢት 28 ቀን 1933 ዓ.ም ጉዞውን ለመቀጠል ሲሰናዳ አዲስ አበባ በእንግሊዞች ጦር መያዟን ሰማ። ወዲያው ጀልዱ ላይ ምሽጉን አጠናክሮ፣ የውሃ ጉድጓድ ቆፍሮ አውጥቶ፣ ስንቁን አዘጋጅቶ ምሽጉን አላስደፍርም በማለቱ ዙሪያውን በአገራው ህዝብና በአርበኞች ለስምንት ቀናት ተከቦ ሲዋጋ የሰነበተው የኢጣሊያ ጦር አዛዥ የሆነው መኮንን «ጃገማ ኬሎ ካልመጣ እዚሁ እናልቃለን እንጂ እጅ አንሰጥም» ብሏል ብለው ለጃገማ አባ ዳማ ነገሩት።

ጃገማ 'አንተ ካልመጣህ እጅ አንሰጥም' የሚለውን ሲሰማ አዲስ ዓለምና ሆሳታ የሚገኙትን አርበኞች እንዲመራና እንዲያስተባብር ለጀግናው ጓጅኛውና ቀኝ መሪው ለነበረው ለዘውዴ ጥላሁን ትዕዛዝ ሰጥቶ የበጋው መብረቅ መሪ ወደ ጀልዱ ተመለሰ። የኢጣሊያ ወራሪ ሰራዊት አዛዥ ለጃገማ ካልሆነ ለሌላ እጅ አንሰጥም ማለቱ አንድም ጀግና ወዳድ በመሆኑ እጅ መስጠቱ ካልቀረ ድንገት እየመጣ የኢጣሊያን ምሽግ ሲያንቀጠቅጥ ለነበረውና እንደ አሳ ያዘነው ሲሉ ተመላጭልጭ ለሚያመልጣቸው ጃገማ እጅ በመስጠት አክብሮቱን ለመግለጽ፤ ሁለተኛ ደግሞ ጃገማ ከዚህ ቀደም ራሱ የማረከውን የኢጣሊያ ወታደር ጥሩ ምግብ እያበላ፣ ከጎኑ እያስተኛ የዓለም አቀፍ የምርኮኛ አያያዝ የሚጠይቀውን መልካም እንክብካቤ አድርጎ የለቀቀው መሆኑ ስለተሰማ እሱም ሆነ በስሩ የነበሩት የኢጣሊያ ወታደሮች የምርኮኝነት ክብራቸው እንዲጠበቅ በማሰብ ነው ማለት ይቻላል።

በሌላ በኩል ደግሞ ጃገማ፣ እንኳን ወዳጅ ጠላት የሚመርጠው ጀግና ነው። የጃገማ ስም በየሸጡ፣ በየሸንተረሩ፣ በየአምባውና በየተረተሩ እረኞችና ሴቶች እያሞካሹ የሚዘፍኑለት ሆነ። «ብሰውም ሰው አለ - እናቱ የወለደችው እለት ጀምሮ በሽልማት የሚጓዝበት፤ ጓደኞቹ ወደ እረኝነት ሲወጡ ወንበር ይዞ የሚፈርድ ... በጉርምስናው አርበኛ ሆኖ አምስት ዓመት ሙሉ የኢጣሊያን ወራሪ ሃይል እንደ እርጥብ ቆዳ ወጥሮ፣ እንደ ሳማ ለብልቦ፣ እንደ ጉንዳን ጉያ ገብቶ ቆንጥጦ ... ፍቅር የሚያገኝ፣ መልሶ የሚከበር የሰው ቀብራራ...» እየተባለ ከቅድመ አያቱ ከጎዳና ነሞ በላይ በጀግንነት እየተጠራ ስሙ ከጫፍ እጫፍ እንደ ብርጉድ ጢስ ናች።

ጃገማ አባ ዳማ ድልዱ ሲደርስ አስራ ሶስት የኢጣሊያ ወታደሮችን፤
እምስት መቶ ከተለያዩ አካባቢ የመጡ ባንዳዎችን በምርኮኝነት ይዞ ወደ
ጊንጫ ተመለሰ። ብዙም ሳይቆይ አርበኞችና የአገር ሽማግሌዎች ተሰብስበው
መከሩና ጃገማን «እምስት ዓመታት ሙሉ መርተህ፤ ተዋግተህ ለድል
አብቅተኸናልና እንድንሾምህ ፍቀድልን» አሉት። «የለም አልፈልግም፤
የምፈልገው ሆኗል፤ ስራዬ በሰሜ ከተጠራ ይበቃኛል!» ብሎ አሻፈረኝ አለ።
ሀዘቡ ግን ስንኝ እየደረደረ ከዚህ ቀጥሎ እንደቀረበው ጀግናውን ማወደሱን
ቀጠለ።

በሰማይ ቢበር ከታች ነው ወህኒ፤

መሪ እንዳይመስልህ አትመነው፤

ያን መሰሉኒ።

ጃገማ ይተኛል ከደኑ ገብቶ፤

ወፍ መስሎህ ድንጋይ አትወርውር ከቶ፤

ጃገማ ኬሎ፤

ይገባል ገሎ።

ተመፃፃቂ ባንዳ ጋ ወርዶ፤

ጠመንጃ ነጥቆ፤

ሸኘው በባዶ።

ጦር በጁ ይዞ ጃገማ ዘምቶ፤

ይሸው ጠመንጃ፤

መጣ ቀምቶ፤

ከሃዲ ባንዳን

አንገቱን ቀልቶ።

ጃገማ እንዴት ነህ

የጅባት መኻል ጀግናው እንበሣ፤

ንጉሠ ኦሮሞ

የበጋ መብረቅ ስምህ ሲነሣ።

ጃገማ ጀግናው

የድሀው ሰፈር ከሰላ ጥላ፤

ልብሱ ያንበሳ ለምድ

በሰፈሩ ላይ ተንጎማለለ።

በትልቅ ምኞት ጃገ ተገደ፤

ገድሎ ሲመለስ በገደል ወርዶ፤

የኬሎ ነብር ለም እንደሰርዶ፤

ውብ አስተዳደግ ከውብ ተወልዶ።

ጫወታ ወዳድ ጉግስ ጋላቢ

ለወዳጅ ታዛዥ ለጠላት እምቢ።

አገር ቢወረር ምኞቱን ትቶ፤

ጠላት ሊጨርስ

ምሽግ መሸገ ጫካ ተኝቶ።

አደን ተወና

ባንዳውን ፈጅ ደም እደባይቶ፤

የመጣን ጣሊያን አስቀረው አሸቶ።

ሽንት ለቀቁ ባንዳዎች ፈሩ፤

ጅባት እሞሮች ጠግበው አደሩ።

ከየት ተገኘህ ከሰማይ ከምድር፤

ባንተ እንኩራ አንተ የጀግና ዘር፤

ያንተ እናት ትውለድ ዛሬም ትጨምር።

ተነስ ተሠራ ፀጉር ይነስነስ፤

ጃገ ሹርባህ ወገብህ ይድረስ።

የጃገ ፀጉር አቤት ርዝመቱ፤

እንደሱ ጀግና ጨምሪ እናቱ።

አባሮ ገዳይ የኬሎ ጀግና፤

አንተ የኔ ቆንጆ ሁሌም በድል ና፤

ብላ መረቀች የጃገማ እናት፤

ባለ ዳማ ፈረስ ልጄ እየታያት።

መሬት ተቃጥሏል የቀትር እሳት፤

ለየት ያለ ነው የጃገማ ምት።

መትረየስ እንዲሁ እንደ ቧንቧ ውሃ፤

እሳቱን ዘንቦ እሳት ሊተፋ፤

በሱ ቀረርቶ በሱ ፋከራ፤

ጣልያን አለቀ ድራሹ ጠፋ።

የሱ ጀግንነት የሱማ ወኔ፤

የለውም ወደር፤

ድራሹ ጠፋ ጣሊያን ከምድር።

ጃገማን ደጋለ ጫሳ ስንብራ ሴቴ ህንደርበተኒ

ሞሶሎኒን ሰሜ እረ ዴማ ሞቲ ሴቴ ህንደርበተኒ

ጃገማ ኬሎ አጀሴ ገላ

አፍጆጁ ባንደ ቀዌን እሼ ላማ

ጃገማን ዱላ አፍከሌቴ ገሌ

ኤቦደን ቀዌ በጅኤ ገሌ

ባንዳ እሼ ገንቱ ኮኬ እሼ ቀሌ

ጃገማ አካም ጀርተራ ሌንጫ ጅባት ወለካ

ለሰንብቶ አርም የእሰ ሌሊ በከነ
ያጀግ ጋዲሳ ጎደ ህዩሣ
ሚናገርማሚ ሁራዱ ከሉ ሌንጫ
ሃዊን ጃግማ አዳም ቱሪ
አጀሴ ገሰፍ በቆፋ ቡሌ
ተጸ ፈርዳፍ ጀሳታ ቱሪ
ቁረንሳ ከሉ ጉድሰ ቶሌ
ብይ ዌረረምናን ሐዊእሳ ዲሴ
ፈረንጂ ፍጡፍ በሰና ጨሴ
ብኔንሳ ዲሴ በንዳ ጨጨብሴ
ጣሊያኒ ዱፍቱ አስእቲ ሀምብሴ
አላቲ ጅባት ኒቡልፍ ቁብሴ
ባንዳን ሰዳቱ ፍንጨን እሼ ቡስቲ
ሀምባን ረሰሳ ኡሳ አከ ቡቲ
ኢሾ ሌንጨኮ በገ ደለቲ
ሀቲ ሲዴሴ አሶ ደበልቲ
አስበኢ ደለንዱ ሹሩባ ሙዲ
ጉዱሩን ጀጌ ያገኑ ሙዲ
ርፌንስ ጃጌ ያዴሪናሳ
ሀገርሜ ደበሊ ኮርሜ አከሳ
ቀጠሌ ከሉ ያአጀሳኮ
ምርጋን ነጋሊ ያበሬዳኮ
ጀቲ ሌብስቲ ሀቲ ጃግማ
ጉሰፋ ፈርዳ አባፈርዳ ደማ
ያ ሌንጫ ጅባት ግድርሳ ድራ
ሀጅባችላ ፍንንሳ ዲና
አባን ጃግማ ጨረ ቀቤሳ
ደቤስ ሀንጅሩ ደለ እሳ ኬሳ
ንዱ ቀበቲ ዴማ ቀዊሳ
ከንሳ ማል ሀሙ ድረ ደላሣ
ከንሌንሴ ከሉ፣ ከን ጠንቄሳ
ለፊቱ ጉበተ ኢብዳ ሣፋ
ኬሳ ጃግማን ያሩኩቻ እሳ
መተረየሲን አባ ብሻኒ
እብዳ ሮባ ከራ አፋኒ
ጣሊያኒ ፊጤ ያጌረርሣ እሳ
ሀርያ ሀንቀቡ ጀብኒ ኦኔሳ

በደቡብ የነበረው የእንግሊዝ ጦር በጦር አዛዥ በጀኔራል ካኒንግሃም
እየተመራ መጋቢት 28 ቀን 1933 ዓ.ም አዲስ አበባን ከኢጣሊያ ነፃ
በማውጣት ከተማዋን ተቆጣጠረ። የኢትዮጵያው ንጉሥ ነገስት ግን አሜድላ
ሳይ ባንዲራቸውን አውሰብልበው ደብረ ማርቆስ ቢገቡም ከደረሱበት ከተማ
እንዳይንቀሳቀሱ በእንግሊዝ የጦር አዛዦች ታዘዙ።

ከሁለት ቀናት በኋላ ግን እንግሊዞች አዲስ አበባ የነበሩትን
መኪንንትና ተደማጭነት አላቸው የተባሉትን ታዋቂ ሰዎች በራሳቸው
በቀዳማዊ ኃይለስላሴ ቤተመንግስት ሰበሰቧቸው። የእንግሊዝ ጦር አዛዥ
ለተሰባሳቢዎቹ ቢያሻቸው አዲስ መሪ እንዲሾሙ፤ ካለበለዚያም የቀድሞውን
መሪ እንዲያጸኑ ጠይቀው ምርጫው የተሰባሳቢዎች መሆኑን በማስረዳት
የአሱ ድርሻ ተሰባሳቢዎቹ የወሰኑትን ውሳኔ በቀጥታ ለእንግሊዝ መንግስት
ማስታወቅ መሆኑን አስገንዘበ።

ከዚያ ውይይቱ ተጀመረ፤ በንጉሥ ነገስቱ ያከረፉና ከእውነት
በመነሳትም የተቆረቆሩት «ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ መሪነታቸውን አልተወጡም፤
በርሃብና ጥም የተሰቃየው፤ የተሰቀለው፤ የተገረፈው፤ ቤቱ የተቃጠለው፤
ድህነት ያቆራመደው፤ በገዛ አገሩ አንገቱን የደፋው ... ሀዘቡ ነው። ስለዚህ
የቀድሞው ንጉሥ ነገስት ዳግመኛ በመሪነት ሊቀመጡ አይገባም» የሚል
መከራከሪያ አቀረቡ።

በዙሃኑ የሰብሰባ ተሳታፊዎች ግን፤ «ቂም ሌላ፤ አገር ሌላ ... እኛ
ከሰመድናቸው ከቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ሌላ አንፈልገም፤ ይልቁንስ በዚህ
ቀውጢ ወቅት በፋክክር ስንታመስ እገራችን ተመልሳ የቀበሮ ሲላይ
እንዳትሆን» በማለት በጨካኝነት አዳራሹን አደበላለቁት። ጀኔራል ካኒንግሃምም
በቃሉ መሰረት የበዙሃኑን ውሳኔ «ሀዘቡ የንጉሥ ነገስቱን ወደ ስልጣን
መመለስ ደግፏል» በማለት ለእንግሊዝ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር አስተላለፈ።

ንጉሥ ነገስቱ አዲስ አበባ ለመመለስና ዘንባባ ይዞ የሚጠብቃቸውን
ሀዘብ ለማስደሰት ስለሚሄዱበት መጓጓዣ አስተያየት ተሻርጎደደ።
ለአገራቸው የተዋደቁት አርበኞች «... ንጉሥ ነገስቱ በድል አድራጊነት
እንደተመለሱ የሚያረጋግጠው ወታደራዊ ልብሳቸውን እንደለበሱ፤ በፈረስ
ተቀምጠው፤ በፈረሰኞች ታጅበው ... መናገሻ ከተማቸው ቢገቡ ነው፤ ይህም
አቀባበል አድራጊውን የአዲስ አበባ ሀዘብ ያስደስተዋል...» አሉ።

ሌሎች ደግሞ «ከሱዳን ተነስተው እስከ ደብረማርቆስ በእግርና በፈረስ ተጉዘዋል። አሁን ደግሞ እንደ ጦር ጄኔራል በፈረስ እስቀምጦ በፈረሶች እጅ በማስገባት ክብር መቀነስ ነው። ስለዚህ በአልፋ ሮሚያ መኪና ውስጥ ሆነው በናፍቆት ወደሚጠባበቀው ህዝባቸው መሄድ አለባቸው» አሉ። ጃንሆይም መኪናውን መረጡና የራስ ሃይሉ ገብረት በሆነችው የአልፋ ሮሚያ መኪና ሚያዝያ 27 ቀን 1933 ዓ.ም ወደ አዲስ አበባ ሲገቡ ግራ ቀኝ ተሰልፎ ይጠባበቅ የነበረው የአዲስ አበባ ህዝብ በዕልልታና ጭብጨባ ታላቅ አቀባበል አደረገላቸው።

ይሁን እንጂ ውሎ ሳያድር በአንድ በኩል እንግሊዞች ኤርትራንና አጋዴንን በመያዝ በደቡብና በደቡብ ምዕራብ አቅጣጫ የነበረውን የኢትዮጵያን ግዛት እየሸራረፉ ወደ ኬንያና ሱዳን በማስገባት ተገባቸው ተሰማሩ። በሌላ በኩል ደግሞ ከስደት በተመለሱት አርበኞችና በባንዳዎች መካከል በነበረው የስልጣን ሽኩቻ አገሪቱ ትታመስ ይመር። አርበኛው ስደተኛውንና ባንዳውን «ከሃዲና ፈርጣጭ» እያሉ ሲኮንን፤ ስደተኛውና ባንዳው ደግሞ አርበኛውን «ደንቆሮ! ያልተማረ» በማለት ያንቋሽሹ ይመር። ንጉሥ ነገስቱም ከ1927 ዓ.ም እስከ 1933 ዓ.ም ለቆዩት አርበኞች እንደ አርበኝነታቸው ዓመት ቁጥር አንዳንድ ዘምባባ እየጨመሩ የአርበኞች ሜዳይ ሲሸልሙ ለውስጥና ለስደት አርበኞችም ሜዳሊያ ሸለሙ። ከፍተኛው ክብርና ሽልማትም ወደ እነሱ አደላ፤ ያን ጊዜ «ኢትዮጵያ ሀገራ ሞኝ ነሽ ተላላ፤ የሞተልሽ ቀርቶ የገደለሽ በላ» የሚለው የዮፍታሄ ግጥም በህዝብ ትካዜና ብስጭት የተቀነባበረ ዜማ ሆነ።

I

የአፄ ኃይለ ስላሴ ጉብኝት

ንጉሱ አዲስ አበባ ከገቡ በኋላ በግንቦት ወር 1933 ዓ.ም በደጃዝማች ገረሱ ጭኪና በእንግሊዞች የሚመራ ጦር የጊቤን ድልድይ ሰብሮ በምዕራብ ኢትዮጵያ የምትገኘውን ጅማንና አካባቢዋን የተቆጣጠረውን የኢጣሊያ ጦር እንዲወጋና እንዲያስለቅቅ ተፈለገ። በአርበኝነት ትግሉ ወቅት ስሙጥር አርበኛ የነበሩትና ከጃገማ ኬሎ ጋር፣ ከኢጣሊያ ወራሪ ጦር ጋር ውጊያ ገጥመው በማሸነፍ የወጣቱ የአርበኞች መሪ የጃገማ ኬሎና የረዳቱ የዘውዴ ጥላሁን ደግንነትና የጦር ስልት ከአዕምሮአቸው ያልወጣው ደጃዝማች ገረሱ በጅማ የሚገኘውን ጠንካራ የኢጣሊያ ምሽግ ሰብሮ ለማጥቃት «ጃገማ ኬሎና ዘውዴ ጥላሁን ይጨመሩልኝ» ብለው ንጉሥ ነገስቱን ጠየቁ።

ንጉሥ ነገስቱ ስለ ጃገማ ኬሎ ከዚያ በፊት የለሙት ብዙ ነገር አልነበረም። ንጉሡ ስንት ታዋቂ መኪንንትና አርበኞች እያሉ ማንነቱን የማያውቁትን አርበኛ ማዘዝ ከፍተኛ ክብርን እንደመስጠት ቆጥረውት ደጃዝማች ገረሱን «ምነው ገረሱ? ለማዘዝ የሚገባንን አጥተኸው ነው ለማናውቀው አርበኛ ይህን ግዳጅ እንድንሰጥ የፈለግኸው?» ብለው ጠየቁ።

«ጌታዬ! በጅማ ተሰባስቦና ሃይሉን አጠናክሮ ያለውን የኢጣሊያ ሰራዊት እይደል ምሽጉን ሰብረን እንድናጠቃ የፈለጉት?» አሉና ጠየቁ ገረሱ።

«ሰው እንጂ - እንዳልኸው ነው» አሉት ንጉሥ ነገስቱ።

«ግርማዊ ጃንሆይ! ያ ሃይል እንዲሰበር ከፈለጉ ወጣቱን ጃገማ ኬሎንና ዘውዴ ጥላሁንን ይስጡኝና የኢጣሊያን ሰራዊት በሊሙ በኩል ገብቼ ልወጋውና ምሽጉን ሰብራ ልደመስለው እችላለሁ። አለበለዚያ ግን ...» ብለው ደጃዝማች ገረሱ ንጉሥ ነገስቱን ትክ ብለው አይዋቸው።

«ከለበሰዚያ ምን? ጨርሰዋ ሃሳብህን» አሉ።

«ከለበሰዚያ» ብለው ገረሱ ራሳቸውን ግራ ቀኝ አወዛወዙ።

ንጉሥ ነገስቱ በሰደት ዘመን የተፈጠሩ አርበኞችን በአይነ-ህሊናቸው እንኳን ለማሰብ ተሳናቸው። ነገር ግን የውጊያ ዘመቻው በእስቸኳይ መጀመር ነበረበት። የኢጣሊያ ሰራዊት ከመናገሻ ከተማቸው ሶስት መቶ ሃምሳ ኪሎ ሜትር በማይሞላ ርቀት ተቀምጦ እፎይታ አይኖራቸውም። ስለዚህ ከብር እንደመስጠት የቆጠሩትን ደብዳቤ ለጃግማ እንዲፃፍ አዘዙ።

«የጅማን ጦርነት ደጃዝማች ገረሱ እንዲያዘምት አዝዣለሁና አንተ ከነበራዊትህ በደጃዝማች ገረሱ ስር ሆነህ እንድትዘምት» በሚል የተዘጋጀው የንጉሥ ነገስቱ ደብዳቤ በደጃዝማች እንቁስላሴ ወልደዮሐንስ በኩል ለጃግማ ተላከ።

ጃግማ ደብዳቤው ሲደርሰው ከፋው።

«የት ያውቁኝና ያዙኛል? እኔ ወታደራቸው አይደለሁ! ከፈለጉ በአዲስ ዓለም! ወሎንከሚ! ጭልሞ! ጊንጨ! ሐሮታና ሆለታ የማረከሁትን መሳሪያና ተሽከርካሪ ይውሰዱ እንጂ በሳቸው ትዕዛዝ የትም አልሄድም» አለ በቆራጥነት።

ጃግማ ለእምስት ዓመታት ሙሉ በየጦርነቱ አውድማ የኢጣሊያን ጦር በገዛ ጥይቱና ጠመንጃው አንቆራጦታል። አባቱ ኬሎ ገሮ የመከራትና የኦሮሞ ሽማግሌዎች እያደነቁ በማውራት እሱን የመሰለ ጀግና እንዲሆን የተመኙለት እንደ ቅድመ አያቱ ጎዳና ነሞ የመሆን ምኞት በሃያ አመቱ ተሳክቶለታል። ድፍን የጊንጨ! የአዲስ ዓለም! የጭልሞ! የእምቦ! የሐሮታ! የሆለታ ... ህዝብ ገድሉን እንደ ቃለ-ተውኔት አጥንቶ የድል ነጋሪቱ እየተጎሰመ በደመቀበት በዚያ የደስታው ማጣጣሚያ ወቅት ሃሳባቸውን ማስፈፀም እንጂ የሌላውን ሃሳብ ከግምት ያላስገቡት መሪ በቀጭን የትዕዛዝ ቃጭል ሩቅ ሆነው ጠሩት።

ወጣትነትን በዋሃ ፈዛዛ ያላሳለፈው ጃግማ እባ ዳማ ግን የበላይ፣ ንጉሥ ነገስት፣ የመጥሪያ ቃጭል፣ ቅፅበታዊ ትዕዛዝ ... ብሎ ነገር አልገባውም። ለእሱ የነበረው ትልቁ ርዕይ የአባቱ ህልም ነበር። ገና በህፃንነቱ ትናንሽ እግርና እጆቹን እየጨባበጡ «ጀግናው ልጅ እሁን ገና መጣ» ብለው ሁለት መቶ ጊደር የሸለሙትን፣ በእስር አመቱ የብዙ ጋሻ መሬት ውርስና የቤተሰቡ አስተዳዳሪ አድርገው የሾሙትን አባቱን ህልም ጀግና ሆኖ እንደ አባታቸው እንደ ጎዳና ነሞ ገድል በመሰራት አሳክቷል።

ጃግማ ህልማቸውን ህልሙ አድርጎ፣ ከብሩገና ማንነቱን አጠንክሮ ለድል በቅቷል። በተረፈ ግን መንግስት የቀጠረው ጦረኛ አይደለም! ለግፈኛ ግን አንገት ደፍቶ ከብሩገ በምንም መንገድ አሳልፎ ላለመስጠት ታግሎ አሸንፏል። እንደ አዋሽ ወንዝ የአርበኝነት ትግሉን ለብቻው የጀመረው ጀግና ቀኑ ለጨለመባቸው ኩራዙን እየለኮሰ፣ ተስፋ ሰቆረጠት ህይወት እየዘራ ... ትልቁን ዛፍ እምስት ዓመት ሙሉ ገዝግዞ ዘፍ አድርጎ ጥሎታል። ጃግማ እባ ዳማ ከዚያ ድል በላይ የሆነ ሌላ ህልም አልነበረውም። ከድል በኋላ የሚችለውን እየሰራ፣ በቅዱስ ዮሐንስ አስገድዶ የሚስማትን ቆንጆ አግብቶ እንደ ልጅነቱ የኦሮሞ ተረቶችን እያደመጠ መኖር ነበር ፍላጎቱ። ለምሳሌ በአርበኝነቱ ዘመን ከረዱት የኦሮሞ ተረቶች ውስጥ አንዱ አባቱ ኬሎ ገሮ በልጅነቱ የነገሩት ነው።

«አንድ ጊዜ ሁለት የሚተማመኑ ዓደኛዎች ነበሩ። ሁለቱም ምንም መተዳደሪያ አልነበራቸውም። የሚተዳደሩበትን ለማግኘት በጫካ ውስጥ መንቀሳቀስ ጀመሩ። በጫካ ውስጥ እየሄዱ እያሉ አንዱ፣ 'ከብት ተመልከት' አለ። ዓደኛውም 'እየሁት አንተ!' አለው ... ከብት አገኙ። አሁንም ሲጓዙ አንዱ 'ግመል ተመልከት!' አለ። ዓደኛውም 'እየሁት አንተ!' አለ ... ግመል አገኙ። 'በይሁን አለ-ሆነ' መላ አንዱ የፈለገውን ሲል ሌላው ሲስማማ ከብት፣ ማር፣ ፍየል፣ የዝሆን ጥርስ ... እያገኙ ሲጓዙ አንድ ሰው አያቸው። 'እኔ ከብት፣ ገንዘብ፣ ፍየል ... የለኝም። እባካችሁ አብራዎችሁ ልጓዝ' ብሎ ጠየቃቸው። ሁለቱ ዓደኛዎች እምቢ አሉት። 'ለምን አብራዎችሁ እንዳልጓዝ ከለካችሁኝ?' አሉ ሰውየው።

« 'እኛ እርስ በርሳችን የማንጠራጠር ዓደኛዎች ነን። አንዳችን እንፈልጋለን፤ ሌላችን ሆነ እንላለን፤ ይሆናል ...' አሉት። 'እሺ እኔም አልጠራጠራችሁም፤ እምናችኋለሁ፤ ስለዚህ እባካችሁ ወንድሞቼ አብራዎችሁ ልሂድ፤ ፍቀዱልኝ' አላቸው። 'ከተስማማህ ጥሩ፤ ነገ አብረን እንሄዳለን፤ ነገር ግን በጭራሽ እንዳትጠራጠር፤ እንዳትቃወም' አሉት።

«በነጋታው አብረው ጉዞ ጀመሩ... ከዚያ አንዱ፣ 'ከብት ተመልከት' አለ። 'የታል?' አለ ሰውየው...ከብቱ አልነበረም። 'ግመል ተመልከት!' አለ ሁለተኛው ... 'የታል?' አለ ሰውየው ... ግመል የለም። 'ማር ተመልከት!' አለ፤ የመጀመሪያው ጠያቂ፤ 'የታል?' አለ። ሰውየው - ተሽቀዳድሞ።

«በዚያ ቀን ሶስቱም ወደ ቤታቸው ባዶ እጃቸውን ተመለሱ። እቤታቸው እንደደረሱ ደሃውን ሰው 'አንተ ተጠራጣሪ ስለሆንህና ዓደኞችህን

ሰላላ መንኸን ከአሁን በኋላ አትከተለን አሉት። በነጋታው ሁለቱ ብቻ 'ተመልከት' ... 'እየሁት' እየተባባሉ ካለጥርጣሬ የፈለጉትን ሁሉ ይዘው ተመለሱ። መጠራጠር የሚፈልጉትን የሚያሳጣ እኩይ ባህሪ ነው...ጓደኛዎች መጠራጠር የለባቸውም» የሚለውን የኦሮሞ ተረት ጃግማ አብረውት በአርበኝነት የቆዩትን እንዳይጠራጠር ስላደረገው ያሰበው እየተሳካለት፤ በተሰለፈበት የጦር ግንባርም አሸናፊ እየሆነ ለድል በቃ። ስለዚህ የጃግማ ፍላጎት የኦሮሞን ባህል እየተከተለ፤ ተረቱን እየሰማ፤ ትውፊቱን እያጣጣመ መኖር እንጂ የንጉሥ ነገስት ትዕዛዝ እየፈፀመ ለመኖር ምንም እይነት ህልም አልነበረውም።

ከሌሎች አርበኞች ጋር ግንኙነት እያላቸው፤ እነ ደጃዝማች ከበደ ብዙነህን የመሳሰሉት የአርበኛ መሪዎች በቅርብ ርቀት እያሉ እፃ ኃይለ ሰላሴ ጃግማን ከጊንጫ ማዶ ያስጠሩበት ምክንያት እንቆቅልሽ ቢሆንም «ትዕዛዜን አልተቀበለም» ብለው ምክንያት ለማግኘት በሚፈልጉበት ወቅት ወ/ሮ ሸዋረገድ ገድሌ ንጉሥ ነገስቱ ዙፋን ፊት ቀርበው ለጃግማ የመሰከሩና ከንጉሥ ነገስቱ ቁጣ ያዳት ባለውለታው ናቸው።

ወይዘሮ ሸዋረገድ ከንጉሥ ነገስቱ ጋር ቅርብ ስለነበራቸው ከስደት ሲመለሱ «እንኳን ወደ ሀገርዎ ምድር በሰላም ተመለሱ» ሊሉና እጅ ሊነሱ ወደ አዲስ አበባ ሄዱና ደጅ ጠንተው ንጉሥ ነገስቱን እጅ ለመንሳት ተፈቀደላቸው። ወይዘሮ ሸዋረገድና ንጉሥ ነገስቱ ስለ አምስት ዓመቱ ክፉ ዘመን ትንሽ እንዳወጉ ንጉሥ ነገስቱ ቅር ያላቸውን ጥያቄ አስከተሉ፤

«ምነው ጃግማ ከደጃዝማች ገረሱ ጋር እንዲዘምት ብናዘው ትዕዛዛችንን አልቀበልም አለ?» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ - የቀኝ እጅ ጣቶቻቸውን ከግራ እጅ ጣቶቻቸው ጋር በማገናኘት ሃይላቸው ከክብሩ ስድስት እንዳይወጣ አያደረጉ።

«ጃንሆይ!» አሉ። ወይዘሮ ሸዋረገድ - አዕምሮአቸውን ከመቅጽበት መመለስ እንዲችሉ እያዘጋጁ። ወይዘሮ ሸዋረገድ ንጉሥ ነገስቱን ያውቋቸዋል። አንድን ሰው ከተቀየረው በዋሃ እንደማይለቁት ያውቃሉ። እንኳን ትዕዛዛቸውን አልቀበልም ላለ የማያምካሽና እጅ የማይነሳ በጥሩ ዐይን አይታይም። ሸዋረገድ ያ ክፉ እጣ ወጣቱ ጃግማ ላይ እንዲደርስበት አልፈለጉም። ስለዚህ፤ «ጃንሆይ ቢያዩት እኮ የሚያምር አንድ ፍሬ ልጅ ነው። ሽረ እንዴት ያለ ጨዋ፤ ሰው አክባሪ መሰልዎት። የእሱ ሃሳብ የንጉሥ ነገስቱን እግር ሳልስም፤

ከሞት ወደ ሞት እንዴት እሄዳለሁ ብሎ እንጂ ትዕዛዝዎን ላለመቀበል አይደለም» ብለው ሊቀጥሉ ሲሉ «እንዲያ ከሆነ ደግ ነው፤ እኛም ተረድተናል» አሉ ንጉሥ ነገስቱ። ሸዋረገድ ከላያቸው ላይ የሆነ ከባድ ነገር ተነስቶ ሲወድቅ ተሰማቸው። ሁለቱም በየራሳቸው አቅጣጫ በሃሳብ ፈረስ ጋለቡ። ከጥቂት ዝምታ በኋላ ንጉሥ ነገስቱ «ጃግማ የማን ልጅ ነው?» አሉ።

«የኬሉ ገሮ ልጅ ነው፤ የኦሮሞ ባላባት ዘር ነው። ቅድመ አያቱ ጎዳና ነሞ ይባላል፤ አገር ያወቀው ጀግና ነበር። ጃግማም በእሱ ነው የወጣው ነው የሚባለው። አባ ዶሮም አጎቱ ናቸው» አሉ። ወይዘሮ ሸዋረገድ። የአባ ዶሮ ስም ሲነሳ ንጉሥ ነገስቱ ፊታቸውን ለአመል ያህል አዞሩ። አባ ዶሮን ያስታውሷቸዋል፤ በተለይም «ሞፃ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ» እና «የኢትዮጵያ ንጉሥ ነገስትነት ስልጣን ከንጉስት ሳባና ከንጉስ ሰለሞን ከተወለደው ከቀዳማዊ ምኒልክ ነገድ ሳያቋርጥ ተያይዞ ከመጣው ከንጉስ ሳህለስላሴ ዘር ከቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ትውልድ ሳይወጣ ምንገዜም ይኖራል» የሚለው ከሀገመንግስት ካልተሰረዘ በማለት ከኢጣሊያ ወረራ በፊት በነበረው ሹንጎ ተቃውሞ ያሰሙ ነበር።

እንደገና ፀጥታ ሰፈነ። ወይዘሮ ሸዋረገድ የንጉሥ ነገስቱን ፊት እንደ ህፃን እያዩ ነው የሚያውሩት። ፊታቸውን ዘወር ሲያደርጉ ሸዋረገድ ነገር እንዳይበላሽባቸው «እምዬ ማርያም የዛሬን ብቻ አውጭኝ» በማለት እየፀለዩ ፀጥ አሉ።

ከቆይታ በኋላ ንጉሥ ነገስቱ ወደ ወ/ሮ ሸዋረገድ ፊታቸውን መለሱና «ወላጆቼ በሕይወት አሉ?» አሉ - እንዳች ሃይል ከቁጣቸው እንደመለሳቸው ሁሉ የፊት ገፅታቸውን እንደ በፊቱ ዘና አድርገው።

«የሉም ጃንሆይ! እናቱ እሱን በወለደች በእመቷ በፈንጣጣ በሽታ ተለክፋ ሞተችበት» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ የጃግማን እናት ሞት ሲሰሙ የአላቸውንም እናት ወይዘሮ ሸዋረገድን አስታወሱ። እናታቸውን እያውቋቸውም፤ ከእናታቸው ጉያ የተወሰዱት ገና ወደዚህች ዓለም ሲመጡ ነው። ስለዚህ የጃግማ ታሪክ ትንሽ ሳባቸው። «አባቱስ?» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ። ወ/ሮ ሸዋረገድ ፊት ፊታቸውን እያስተዋሉ «ጃንሆይ! አባቱ በእስር ዓመቱ ሞተውበታል። በእርግጥ አባቱ አስራ ስድስት ልጆች ነበሯቸው። እሱ አስራ ስድስተኛውና የመጨረሻው ልጅ ነው። ከፊል ሃብታቸውን ያወረሱትና የቤተሰቡ አስተዳዳሪ ያደረጉት እሱን ነው፤ በኋላ ግን ወንድሞቹ ውርሱን አንቀበልም አሉ ...» አሉ።

ንጉሥ ነገስቱ፡ አባታቸው ራስ መኮንን የእሳቸው ታላቅ እያለ እሳቸውን ገና በእስራ ሶስት ዓመታቸው ነው የጋራ ሙሉታ አውራጃ ገዥ አድርገው የሾሟቸው። በዚያ ወቅት የሰውነታቸውን ኮስማናነት እያዩ ናቅ የሚያደርጓቸውን «ይህን ልጅ ተወ አትናቁት! ትልቅ ሰው የሚሆን ነው...» ይሉላቸው ነበር። አባታቸው ራስ መኮንን፡ ከ«መመነናቸው» በፊትም ለፊታውራሪ ኃይለ ስላሴ «ልጄን አደራ ሰጥቼሃለሁ!» ብለው ቃል እንዳስገቧቸው የሰሙትን አስታውሱ።

«ዕድሜው ስንት ነው አልሸኝ?» በሚያስገመገመው ድምፃቸው ድንገት ጠየቁ - ንጉሥ ነገስቱ።

«ጃንሆይ! ወደ አርበኝነት ሲገባ አስራ አምስት አመቱ ነበር! አሁን ሃያኛ ዓመቱን ይህል» አሉ ወይዘሮ ሸዋረገድ።

«በዚህ ዕድሜው አርበኞች ስለምን መሪያቸው አደረጉት?» አሉ፡ ንጉሥ ነገስቱ - ወደ ሴትዮዋ ሙሉ በሙሉ ፊታቸውን መልሰው ትላልቅ ጆሮዎቻቸውን በመቀሰር።

«ጃንሆይ! አይ እኮ ቢያዩት! ያምራል ... በዚያ ላይ አባቱ ሶስት ጊዜ ጥራ የለበሰ ሃብታም! ሃብታም ብቻ ሳይሆን ለጋስ! ሰጥቶ የማይጠግብ ነበር። ስለዚህ ሰው ሁሉ ይወደው! ያክብረው ነበር። ፍቅራቸውን ለመግለጽ አባቱ የመረጠውንና የሾመውን መሪ አደረጉት። በኋላ ግን በተሰለፈበት ሁሉ ሸንፈት የማያውቅ! ደፋር፣ ማስተባበር የሚችል፣ ትሁት! ለሰው አዛኝ ሆነ - ጃንማ። ግርማ ሞገሱም ወደ ...» ብለው ሸዋረገድ ሃሳባቸውን ሳይጨርሱ።

«ይበቃል ሸዋረገድ! . . . መጥተን እናየዋለን፤ ይጠብቀን» አሉ። ሸዋረገድ ለጥ ብለው አጅ ነሱ። አንድ ሜትር ከስልሳ ቁመት የነበራቸው ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ከዙፋናቸው ተነሱ። ከዚያም መልክ ቀናው ፊታቸውን ፈካ አድርገው፣ ፍንጭት ጥርሳቸውን ብልጭ በማድረግ አሳይተዋቸው ወደ ሰፊው መስኮት ሄደው ውጭ ውጭውን መመልከት ጀመሩ ...

በሰኔ ወር 1933 ዓ.ም ንጉሥ ነገስቱ ወደ ጊንጪ አመሩ። ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጊንጪ መግቢያ ላይ ንጉሥ ነገስቱ የሚቆሙበት ሰገነት ለሰርቶ ጠበቃቸው። በእሱ መሪነት ለአምስት ዓመታት በዱር በገደል

የታገሉት ሶስት ሺ አምስት መቶ አርበኞች በባዶ እግራቸው! ባት ተሁለታቸውንና ባጊያቸውን ለበሰው! ከላይ ከኢጣሊያ ጦር የማረኩትን ገበርዲን ኮትና ኮፍያ ራሳቸው ባወጡት ቅርጽ በመርፌ አበጃቸው! መሳሪያቸውን በመወልወል ተጠባበቁ። ንጉሥ ነገስቱ ሰገነቱ ላይ ቆመው ለነፃነታቸው የታገሉትን አርበኞች በጽሞና ሊያዩ ቆዩ።

ጃንማ ንጉሥ ነገስቱ ፊት ፎክር ተባለ! በቅቤ የራሱውን ነፈረውን ከምበል ደፋ እያደረገ ሳተናውና ባለግርማ ሞገሱ ጃንማ አባ ዳማ!

«ገዳይ በልጅነቱ ዶቃ ሳይወጣ ካንገቱ
ጃኔ ጃንማቸው እንደገጠመ የሚፈጃቸው
በናቱ አርሞ ባባቱ አርሞ፣
በጀግንነቱ ፈጃቸው ደግሞ፣
ሁሉ ያደንቃል ሀገር ተገርሞ።
እህቱም ባይ ናት ልሙት ላገራ፣
የኢትዮጵያ ጀግኖች አይበገሬ።
አገሪን ከቶ አይደፍርም ጠላት፣
ዘርፎት አይወጣም ያገራገም ሀብት።
እስቲ ይሰፍልህ ያገራ አሞራ፣
የጠላት ሬሃ ወድቆ ይዘራ» ብሉ ከፎክረ በኋላ!

«ጃንሆይ! እኔ ፋክራ አላውቅም» አሉ።
«ምን ቀረህና!» አሉት ንጉሥ ነገስቱ - ፈርጠም ብለው።

ከዚያ ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ጃንማ ወደ እሳቸው እንዲመጣ ጠቀሱት። ንጉሥ ነገስቱ ጃንማን እጁን ይዘው መንገድ ዳር ወደ ቆመው መኪናቸው እየሄዱ፤ «አኛን ታውቀን ነበር?» አሉት።

«አዎ! ልጅ ሆኜ ጅባትና ሜጫ አውራጃን ለመጎብኘት የመጡ ጊዜ እጎቱ አባ ደዮ ዋሚ ሀዘቡን አሰልፈው አዋሽ ወንዝ ሲቀበሉዎትና መኪናዎ ላይ ወጥተው እካባቢውን ሲያሳይዎት እኔም እርስዎን ለመሸነት ፈረሴን እየጋለብኩ ተከትያዎት ነበር። ደጋ ወጪ እካባቢ እንደደረሰን ግርማዊነትዎ ሀዘቡን ሲያነጋግሩ ልጅዎ ልዑል መኮንን ቤላዎችን እየዘገኙ መንገዱ ግራና ቅኝ ለቆምነው ሰዎች በተኑ። እንደ ቤላ ኩልል ... ብላ እፈረሴ እግር ስር ገባች። ከፈረሴ ወርጄ ቤላዋን አንስቼ አይቼ ያዘኳት። ያችን ቤላ ለብዙ ጊዜ ለማስታወሻ ትሆነኝ ዘንድ አስቀምጫት ነበር። ጣሊያኖች የአባቱን ቤት

ሲያቃጥሉት ማስታወሻዬም አብራ ተቃጠለች» አላቸው። ንጉሥ ነገስቱ ፈገግ ብለው አይተው እንደገና እጁን ያዝ አድርገው መራመድ ጀመሩ።

ጃገማ ንጉሥ ነገስቱ እጁን ሲይዙት ምንም አልተሰማውም! የአሱ እጅ እንደ አካፋ ሰፊና ሻካራ! የአላቸው ደግሞ ለሰላላ ከመሆኑ በስተቀር። ለአጀቧቸው መኳንንት ግን ተአምርና የማይታመን ሆነባቸው።

«ጃገማ! የአርበኞችህን ስም ዝርዝር አምቦ ደርሰን እስክንመለስ ጽፈህ ቆየን» አሉት። «እሺ» አለ - ለመጀመሪያ ጊዜ የበላይ ትዕዛዝ ተቀብሎ።

ከሰዓታት በኋላ ንጉሥ ነገስቱ በቃላቸው መሰረት ተመልሰው መጡ። ጃገማ የስም ዝርዝርን አውጥቶ ለማንበብ ወረቀቱን ዘርጋ ዘርጋ በማድረግ ላይ እያለ እንዴ ከእጁ ወስዶ ሲያነብ ሲል «ጃገማ ካነበብህማ አንተው አንብብልን?» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ። ጃገማ ስም ዝርዝርን አነበበ። «እርምጃውስ የእናት የአባቱ ነው፤ ይህን ጥርት ያለ አማርኛ እንዴት ለመደው?» ብለው አሰቡ። ንጉሥ ነገስቱ። ብዙ ቋንቋ የሚያውቅ ሰው ይወዳሉ። አላቸው ራሳቸውም አማርኛ፣ አሮምኛ፣ አደርኛ፣ ፈረንሳይኛ፣ እንግሊዝኛና ትንሽ ጀርመንኛ ይችላሉ።

በመጨረሻ ብዙ ነገሩን የወደዱለትን ጃገማን አብሯቸው እንዲሄድ «በል አሁን ከእኛ ጋር አዲስ አበባ ትሄዳለህ ... ግባ መኪና ውስጥ» አሉት። ጃገማ አባ ዳማ በንጉሥ ነገስቱ መኪና ለመሄድ ከአፋሩ ተወላጅና ከግዙፉ ግራዝማች ዑመር ዲንጎ ጎን ሹሩባውን ፈትቶ ከእነ ቅቤው ገብቶ ተቀመጠ። ንጉሥ ነገስቱና አልጋ ወራሹ ጎን ለጎን፤ ሻለቃ አቢይ አበበ ደግሞ አሁሉቱ እግር ስር ካለች ትንሽ ኩርሲ ላይ ቁጭ አሉ።

ከምሽቱ አስራ ሁለት ሰዓት ተኩል ሆለታ ሲደርሱ የንጉሥ ነገስቱ መኪና ሰዎች ወደ ተሰባሰቡበት ተጠግታ ቆመች። ሰዎቹ ንጉሥ ነገስቱን ሲያዩ መሳሪያቸውን እየወዘወዙ፣ ወዲያና ወዲህ እየሸለሉ «ጃሉ በል ... ጎራው በል ... የጠቅል አሽከር» እያሉ ቀረርቶና ፉክራውን አቀለጡት። ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ በተለመደው ያለመርሳት ችሎታቸው በመጠቀም ከሚያቅራሩትና ከሚፎክሩት ውስጥ እንዱን ትኩር ብለው ሲያዩ ቆዩና፣ የመኪናቸውን መስተዋት ወረድ አድርገው፤

«እንተ ስሜ ተክለማርያም አይደለህም?» አሉት። ስሜ ተክለማርያም ንጉሥ ነገስቱን እንዳየ አቅራቢ፣ ፎክረና «አዎ! ስሜ ነኝ፣ ጃንሆይ!» አለ። ስሜ የንግስት ዘውዲቱ አሽከር ነበር።

«በሀይወት አለህ ስሜ?» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ።

«አዎ ጃንሆይ ... ይኸው በሀይወት አለሁ። ዛሬ ጊንጫ ሄደው ያዩት ሀፃን የአዲስ ዓለምን ምሽግ ሲሰብር እኛንም ከእስር ቤት የነበርነውን እስረኞች እስለቀቀን። አርባዎቻችን ከአርበኞቹ ጋር መሳሪያ ዘርፈን ተከተልናቸው። አርባዎቹ ደግሞ እዚያው በፈቃዳቸው ቀሩ፤ ጣሊያንም ወንዶች ሲያመልጡ እናንተን ምን ጎለታችሁ ብሎ ፈጃቸው - እንድም ሳይቀር» አላቸው። ጃገማ ይህን አልሰማም። በኋላ ግን ንጉሥ ነገስቱ «አይዞህ ምስክር እግኝተሃል» አሉት።

ሌላው ጀግና ዘውዴ ጥላሁን አባቱ ሃና ካሉባት መኪና ውስጥ ሆኖ ከጃገማ ጋር ወደ አዲስ አበባ ተወሰደ። ማታ ግብር ሲቀርብ ንጉሥ ነገስቱ ከአባቱ ሃናና ከአልጋ ወራሽ ጋር ጠረጴዛ ላይ፣ ጃገማና ዘውዴ ደግሞ በምስብ ማዕድ ቀርቦላቸው ሲበሉ ንጉሥ ነገስቱ በመደመም ወጣት ጀግኖቹን ለረጅም ሰዓት ሲያስተውሏቸው ቆይተው «ከፋ ነገር መቼም በጎ ነገር አያጣም!» አሉ። አባቱ ሃና ተገርመው፤ «ምነው ጃንሆይ!» አሉ - በትህትና። «ይገርማል! የጠበቅናቸው ቀርተው ያልጠበቅናቸው ታሪክ ስርተው አገኘናቸዋል!» አሉ። አባቱ ሃና፤ «እውነት ነው ጃንሆይ!» አሉና ንጉሥ ነገስቱ በተናገሩት መንፈሳቸው መነኩቱን ለመግለጽ ራሳቸውን ሽቅብ ቁልቁል ወዘወዙ። አልጋ ወራሹ ግን ዐይናቸውን ሁለቱ አርበኞች ላይ ተክለው በተመስጦ ያይዋቸው ነበር።

በማግስቱ ንጉሥ ነገስቱ ለጃገማ የገበርዲን ሙሉ ልብስ፣ የወርቅ ሰዓትና አስራ ስድስት ሺህ ብር ሽለሙት። ጃገማ የነፍስ ዋጋ የሚጠይቀው፣ ለአካለ ጎደሉነት የሚዳርገው የአርበኝነት ተጋድሎ ትርፍ እንዳለውና ከንጉሥ ነገስት ጋር አስተዋውቆ እንደሚያስሸልም አስተዋለ።

«ጃገማ!» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ ከሽልማቱ በኋላ።

«አቤት» አለ። ጃጌ ጃገማ - ፈጠን ብሎ።

«መቼም የጀማን ጦር አዛዥነት ለገረሱ ሰጥተናል፤ እሱ ዘንድ ስትሄዱ እንተና ዘውዴ ለየብቻ ብትሰለፉ ችግር አለው?» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ።

«ንጉሥ ካዘዘ ችግር የለም!» አላቸው፡፡ ጃገማ - ፈርጠም ብሎ፡፡
«በዚህች ዓለም ቁም ነገሩ ማሰብ ሳይሆን ማድረግ መሆኑን እንዴት ቀድመህ
ተረዳህ - ጃገማ!» አሉ ንጉሥ ነገስቱ፤ ጃገማ ግን ያሉትን አልሰማቸውም፡፡
ከዚያ «ጃገማ! ሚስት አግብተሃል?» አሉት - ትክ ብለው ሲያዩት ቆይተው፡፡

«አረ አላገባሁም» አሉ በብቸኝነት የቆየው ጃገማ፡፡

«እኛ ነን የምንድርህ! እንዳታገባ!» ሲሉት የቤተመንግስቱ በር
ሲጠጥ ብሎ ተከፈተ ...

የዕለቱን ትቶ የዓመቱን

ጃገማ ንጉሱን ከተሰናበተ በኋላ ከአርበኞች እና ከሜታና ሜጫ
ባላባቶች እምስት ሺህ ጦር ይዞ ቅዳሜ ከአምቦ ተነሳ፡፡ ከሁለት ቀን በኋላ
ከደጃዝማች ገረሱ ጋር ተገናኘ፡፡ ጃገማ አባ ዳማ አንድ እንግሊዛዊ የጦር
አማካሪ አብሮት እንዲሆን በደጃዝማች ገረሱ ተመደበለትና ጉዞውን ቀጠለ፡፡

አልጋ ኮሶ ላይ የዘውዴ ጦር ቀድሞ ደርሶ ኖሮ በኢጣሊያ ወራሪ
ጦር ግራና ቀኝ ተከቦ ደረሰ፡፡ ጊዜ ሳይወስድ የተዳከመውን የዘውዴን ጦር
ለማጠንከር ውጊያ እስጀመረ፤ ውጊያው ተካረረ፡፡ የኢጣሊያ ጦር አዛዥ
የነበረውን ኮሎኔል ጨምሮ በርካታ ኢጣሊያውያን ተገደሉ፡፡ በመጨረሻም
እስራ ሶስት ጣሊያኖች ለጃገማ እጃቸውን ሰጡ፡፡ በማግስቱ እነ ጃገማ ሰቃ
የነበረውን የኢጣሊያ ጦር እስለቅቀው አካባቢውን ተቆጣጠሩ፡፡ በሶስተኛው
ቀን ጃገማ አባ ዳማና በወንድሙ ጠንቁሳ ኬሎ የሚመራው ጦር ጅማ ደረሱና
ወደ አጋሮ የሚወስደው መንገድ ላይ የነበሩትን ጣሊያኖች ገድለው ሶስቱን
ማረኩ፡፡

ከዚያም ጃገማ ከተማረኩት ኢጣሊያውያን እንዲገና መንግስቱ ቦጋለ
የተባለውን የተማረ ኢትዮጵያዊ «ተከበሃል ... ከእንግዲህ መሄጃ የለህም እጅ
ለጥ» የሚል መልዕክት አስይዞ ለኢጣሊያው ጦር አዛዥ ለጆኔራል ጋዚራ
ሳከበት፡፡ መንግስቱ መውጫ መግቢያውን እንዳያይ በጥቁር ጨርቅ ተሸፍኖ
ወደ ኢጣሊያ ምሽግ ተወሰደ ...

«በቃ ጦርነቱን አቁሙ፤ እኛም እጃችንን እንሰጣለን» የሚል
መልዕክት ይዘው አባ ጃቢር አባ ጅፋር አንድ የሻለቃ ማዕረግ ያለው
የኢጣሊያ መኮንን አስከትለው ከመንግስቱ ቦጋለ ጋር ወዲያው መጡ፡፡ አባ
ጃቢር ከሻለቃው ጋር አባ ጅፋር ግቢ ገቡ፤ ጦርነቱም ቆመ፤

በማግስቱ ደጃዝማች ገረሱ በተላከባቸው መልዕክት መሰረት ወደ
አዲስ አበባ በሚወስደው መንገድ ላይ ከጅማ ከተማ እስራ እምስት ኪሎ

ሜትር በሚርቅ ቦታ ከግልገል ጊዜ ከመጡት እንግሊዞችና ከእነ ጃግማ ጋር ተገናኙ። ከጊዜ የመጡት እንግሊዛውያንም «ገረሱ! እንግሊዝ አርሰዎ ጅማን ይዘዋል። እኛ በዓለም ደንብ መሰረት ስለሆነ ኢጣሊያውያንን የምንማርክ የጠላትን ጦር መሳሪያ እናንተ ትወስዳላችሁ! እስረኞችን እኛ እናስራለን። ስለዚህ እርስዎና ጦርዎ እዚህ መቆየት አለባችሁ» ብሎ የእንግሊዝ ጦር ጅማ ከተማ ገብቶ የኢጣሊያን ምሽግ ያዘ። ደጃዝማች ገረሱም ጃግማን ወደ አጋሮ! ዘውዴ ጥላሁንን ወደ በለጠ ጫካ ሄደው የኢጣሊያን ጦር እንዲወጉ አዘዟቸው።

የበጋ መብረቁ የጃግማ ጦር አጋሮ ከነበረው የኢጣሊያ ጦር ጋር ሶስት ቀናት የፈጀ ጦርነት አድርጎ አንድ ሺ እምስት መቶ ባንዳ! እምስት መቶ የኢጣሊያ ሰራዊት ከእነ አዛዥ ጄኔራሉ ማረከ። ወጣቱ የአርበኞች መሪ አጋሮን! ጌራን! በደሴን ከጠላት መንጋጋ አላቆ የህዝቡን ነፃነት መለሰ። የኢጣሊያ ጦር ከተደመሰሰ በኋላ ንጉሰ ነገስቱ ጅማ ገቡ። ጃግማም ወደ ጅማ ተጠራ። የሚነዳት መኪና መንገድ ላይ ስለተበላሸችበት ንጉሰ ነገስቱ ዘንድ ደርሶ ባያገኛቸውም ደብዳቤ ጽፈውለት መሄዳቸው ተነገረው።

«ጃግማ የሰራዊቱን ሁሉ ጀግንነት ገረሱ ነግሮናል ... በጣም ጥሩ ነው። አገሩን በሰላም እየጠበከ! ባላገሩም እንዳይጎዳ እየተንከባከበከ! ከተማውም እንዳይዘረፍ በማድረግ ጠላትን ብቻ እየተዋጋህ መቆየትህ የሚያስደስት ነው። ማረፍ ኢጣሊያ አገራችንን ሊለቅ ነውና አሁንም የኢጣሊያን ጦር ተከታትለህ ወደ ጎራ ዝመት ...» ይላል የንጉሰ ነገስቱ ደብዳቤ።

ወጣቱ የአርበኞች መሪ የንጉሰ ነገስቱን ትዕዛዝ ተቀብሎ ወደ ጎራ ዘመተ። በሐምሌ ወር የደዴላንና የሶርን ወንዞች ሰው በሐረግ ላይ እየተንጨዋለሰ! ከብቱ በመጫኛ ታስሮ በመጎተት እየተሻገረ የበጋ መብረቆች ጦር ጎራ ገባ። ጎራ ሲገቡ ግን በራስ መስፍን ስለሺ የሚመራው የአርበኞች ሰራዊት ቀድሞ ደርሶ አገኘው። የኢጣሊያ ጦርም ተደመሰሰ። ሰላም ከሰፈነ በኋላ ራስ መስፍን ስለሺ ጃጌ ጃግማን ቡሬን አስጎብኝተውት ወደ ጎራ ተመለሱ።

ከዚያ በአውሮፕላን ለአርበኞች ወረቀት ተበተነ። ወረቀቱ ላይ የነበረው ፍሬ ሃሳብ «ተለዋጭ ትዕዛዝ እስኪነገራችሁ ድረስ ከኢጣሊያ ሰራዊት ያስለቀቃችኋቸውን አካባቢዎች ፀጥታ በማስከበርና በማስተዳደር እንድትቆዩ» የሚል ነው። በዚያ ትዕዛዝ መሰረት ጃግማ ይዞት የቆየውን ጌራን! ጉማይን! በደሴንና አጋሮን ማስተዳደር ጀመረ። ደጃዝማች ገረሱም

የከፋ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ሲሆኑ ጌራና አጋሮ ከጃግማ ተወስደው ለሌሎች ተደለደሉና ጃግማ የጉማይ አውራጃ ገዥ ብቻ ሆኖ ጦሩን ጉማይ ላይ አሰባሰበ።

በመስከረም 1934 ዓ.ም ጃግማ ታሞ ከጅማ ወደ አዲስ አበባ መጥቶ ቀበና አካባቢ ከሚገኘውና ጀርመን ለጋሊዮን ከሚሰራው አጎቱ ቤት ገብቶ ተኛ ። በነጋታው ለህዝምና ምኒልክ ሆስፒታል ሄደ። ሐኪሞቹም «ፀጉርህን ተላጭና ተኛ» አሉት። ጃግማ እምስት ዓመት ሙሉ በዱር በገደሉ እንደ ጦጣ ሲዘል እያዘናፈለ ይዞት የኖረውን ፀጉሩን ፎቶ ሳልነሳ አልላጭም ብሎ «እምቢኝ .. አሻፈረኝ» በማለት ጦደ አደረበት የአጎቱ ቤት ተመለሰ።

ጃግማ ታሞ መምጣቱንና አልላጭም በማለት መመለሱን የሰሙት ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ታሞ ከተኛበት ደሳሳ ቤት ድረስ ሄደው ጠየቁት! አልላጭም ያለበትን ምስጢርም ነገራቸው። ንጉሱም ፍንጭታቸውን እያሳዩ ደጋግመው ከሳቁ በኋላ የሚፈልገውን አድርጎ አሳቸው ከሚልኩት ሰው ጋር ሆኖ ፀጉሩን ተላጭቶ እንዲተኛ ትዕዛዝ ሰጡት።

ከቀናት በኋላ የጃግማ ሰራዊትና ደጃዝማች ገረሱ መጋጨታቸውን በማገገም ላይ የነበረው የአርበኞች መሪ አዲስ አበባ እንደሆነ ሰማ። ወደ ንጉሰ ነገስቱ በመሄድም «ሰራዊቱና ደጃዝማች ገረሱ ተጋጭተዋል! ቢሆንም የአርበኞቹ ጥፋት በዳኝነት መታየት ያለበት በአካባቢያቸው መሆን ስለሚገባው እንዲመለሱ ይፈቀድልኝ» ብሎ ለመጀመሪያ ጊዜ ንጉሰ ነገስቱን ፈቃድ ጠየቀ። ንጉሰ ነገስቱም አቤቱታውን ተቀበሉ።

በዚያ መሰረትም ሰራዊቱ ጅማን በሌሊት እንዲያልፍ አስደርጎ ወደ አካባቢያቸው በሰላም ተመለሱ። አቤቱታው ተቀባይነት የአገኝቸው ቀን ግን ህይወቱን ወደ አዲስ ምዕራፍ ያሸጋገረች ቀን ሆነች።

እያንዳንዱ ቀን አዲስ ጦርነት ይዞ ይመጣል። ያ ጦርነት ግን እንዳንዴ እንደሚከሰተው ውጫዊ ጦርነት ሳይሆን ሁሌም ማሸነፍ የሚገባን ሌላ ጦርነት ነው - ውስጣዊ ጦርነት። ጃግማ ፊት ለፊት ከሚደረግ የጦርነት አሳት ይራቅ እንጂ አዲስ አበባ ከገባ በኋላ በውስጣዊ ጦርነት መፈተኑ አልቀረለትም። መሸከም በማይችለው ናስማሰር ገና በእስር ዓመቱ በታላላቅ ወንድሞቹ እገዛ ተኩስ እንዳልተማረ ሁሉ የቤተ-መንግስትን የስልጣን ሽኩቻ አይቶ መቀበል አልተቻለውም። በተለይም ንጉሰ ነገስቱ የአርበኝነት ኒሻን

ሲሸልሙ ባንዶችና ስደተኞች በአርበኞች ላይ የሚያሳድሩትን ተፅዕኖ ለመቋቋም ጃገማ ህሊናውን ማጠገንና ነበረበት።

ንጉሥ ነገስቱ ራሳቸው በተዛዋዋሪ መንገድ የአርበኞች ታሪክ ጎልቶ እንዳይወጣ፤ እንዳይፃፍና የእሳቸውንና የታላላቅ መኳንንትን ስምና ተግባር እንዳያቀል ብርቱ ከትትልና ቁጥጥር እንደሚያደርጉ ያወቀው ጃገማ ከዚያ ሽኩቻ ከብደት ይልቅ በአስር ዓመቱ ሊሸከመው ያልቻለው ናስማሰር ጠመንጃ የሚቀል ሆኖ ተሰማው። ለምሳሌ የኒሻን ሽልማት ኮሚቴ ሰብሳቢ ሆነው መመረጥ የነበረባቸው በአምስት ዓመቱ የአርበኝነት ትግል በዱር በገደል ለሃገራቸው ከተዋደቁት አርበኞች ውስጥ መሆን ሊገባው የሽልማት ኮሚቴው ሰብሳቢ የነበሩት ግን በስደት የቆዩ ነበሩ። ይህ ደግሞ የጃገማን የአዲስ አበባ ቆይታ መጠራጠርና አስመተማመን የበዛበት አደረገው። ሁሉ ነገር ወርቅ የተቀባ እንጂ ወርቅ እንዳልሆነ እየተረዳ መምጣቱ ህይወቱን አታካች አደረገበት።

ጃገማ ሲበሳጭ ማወቅ በጣም አስቸጋሪ ነው። አስቸጋሪ የሚሆነው ተበሳጭቶ ስላበሳጨው ነገር ቶሎ ስለማይናገር ነው። ሲቆይ ደግሞ ብስጭቱ ይበርድና ውስጡ የተነሳው አሳት ወደ ውጭ ከመውጣቱ በፊት እዚያው ጠፍቶ እዚያው ተዳፍሮ ይከሰማል። ስለዚህ እንደ አባት የሚቀርባቸው ንጉሥ ነገስት አሳቸውም እንደ ልጅ ይመልከቱት እንጂ የቤተ-መንግስቱ ሀግ፣ የሹማምንቱ ገቀትና ጥላቻ እንደ ተራራ ገፋ የማያደርጉት እንደሆነ ለመገንዘብ ጊዜ አልፈደበትም።

በ1935 ዓ.ም ለታህሳስ ገብርኤል ጃገማ ንጉሥ ነገስቱን ለማጀብ የታበት ንግሱ ከሚደረግበት ቤተክርስቲያን ሄደ። ያን ቀን የሚያምር ካኪ ቁምጣና እጅ ጉርድ ሸሚዝ ሰብሶ ነበር። ንጉሥ ነገስቱ ስርዓቱ አልቆ ታቦቱ ከገባ በኋላ አስጠሩት።

«ምነው መልክህ በዛ? ፈሪ ነህ መሰል?» አሉት። ንጉሥ ነገስቱ ፈርጦም ብለው።

«ፈሪ ነው የሚል ካለ ይናገር ...» አሉ። ጃገማ - አሱም ሳቅ አያለ። ንጉሥ ነገስቱ ለትንሽ ሰከንድ በዝምታ ተውጠው ቆዩና «ጃገማ?» አሉት።

«አቤት! - ጃገሆይ» አሉ። ጃገማ - ፊታቸው ቅጭም ሲል አሱም ኮስተር ብሎ።

«እንዳታገባ! እኛ ነን የምንድርህ' ያልገህን አልረሳህም አይደል?»

«አልረሳህም ጃገሆይ!» አለ ጃገማ። ንጉሥ ነገስቱ ትልቅና ወደ ቀኝ ጎን ገደድ የሚለውን ቀኝ እግራቸውን አስቀድመው መሄድ ሲጀምሩ እጃቢዎቻቸው ከፊት፣ ከኋላ፣ ከጎንና ጎን ሆነው አስፍተው ይዘው ንጉሥ ነገስቱ መሃል፣ ከፍተኛ መኳንንቱ ከኋላ ሆነው ወጡ።

ጃገማ «እንዳታገባ! እኛ ነን የምንድርህ ... እንዳታገባ እኛ ነን የምንድርህ! እንዳታገባ እኛ ነን የምንድርህ ...» የሚለው የንጉሥ ነገስቱ ቃል ህሊናው ውስጥ እየደጋገመ እየተሰማ ረፍት ነላው። ጃገማ ንጉሥ ነገስቱ የገቡለትን ቃል ለወራት ሲያወጣና ሲያወርድ ቆየ። በተለይም የጄኔራል አቢይን ሁኔታ ካስተዋለ በኋላ «እንዳታገባ እኛ ነን የምንድርህ» ያሉት ምን አልባት አምቻ ለማድረግ አስበው እንደሆነ ገምቷል። ጃገማ ግን በሶስት ምክንያቶች አምቻነቱን አልፈለገውም።

አንደኛ! የንጉሥ ነገስቱን ልጅ ያገባው ጄኔራል አቢይ ቤተመንግስት ውስጥ ሲቀመጥ ከሚስቱ በታች ነው። አንዳንድ ጊዜም አሳ ቤተመንግስት ተጠርታ አሉ ላይጋበዝ ይችላል። ጃገማ ያን ልዩነትና ከፍ ዝቅ መደረግ አልወደደውም። ሁለተኛ! አምቻ ከሆነ ምንም ቢያደርግ በሰራው ሳይሆን በአምቻነቱ አገኘው ስለሚባል የሰው ሃሜት የሚፈጥርበትን የሥነልቦና ዝባዝንኬ አልፈለገውም። ሶስተኛ! ከአንዲት ጉብል ጋር እይነቱ ያልለየ የዐይን ፍቅር ይዞታል። ለንጉሥ ነገስቱ በገባው ቃል መሠረት «ና እንዳርህ» ብለው እስኪጠሩት ከጠበቀ ህይወቱ ባላሰበው አቅጣጫ ነጉዶ ስንክሳር የበዛበት ማጥ ውስጥ ዐይኑ እየ መግባቱ ነው።

ለዚህ አጣብቂኝ መፍትሔ የሚሆን አስቸኳይ መላ ቀንና ሌሊት ማሰላሰል ጀመረ። አንድ ቀን ታዲያ ለንጉሥ ነገስቱ ምን ማለት እንዳለበት ወሰነ። ችግሩ ግን ያሰበውን እንዴት እንደሚነግራቸው ነው። በእሱ አንደበት መንገድ የማይሞክር ሆኖ አገኘው። ስለዚህ ዘዴ ማውጣት ጠቀሰ። አንዱን አንስቶ አንዱን ጣለ። በመጨረሻ ሊቀ ጳጳሱን አሰበ። ከጠላት ወረራ በፊት የቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ንስሃ አባት አቡነ ጴጥሮስ ነበሩ። አቡነ ጴጥሮስን ግን ፋሽስቶች በጥይት ደብደበው ገድለዋቸዋል። ንጉሥ ነገስቱ ከስደት ሲመለሱ በእሳቸው ምትክ ንስሃ አባታቸው የሆኑት አጨጌ ወልደጊዮርጊስ (በኋላ አቡነ ባስሊዎስ የተባሉት) ነበሩ።

ጃግ አጨፈው ዘንድ ሂደ «... አባቴ ጃግሆይ ለእኔ በማሰብ አለማግባቱን ስነግራቸው እኛ ነን የምንድርህ ብለውኝ ነበር። አሁን ከእንዲት ልጅ ላይ ዐይኔ አርፎባታል፤ እሷን ካላገኘሁ ራሴን ስለማጠፋ ለእኔም ለንጉሰ ነገስቱም የምበጅ አልሆንምና አባክም የማልፋኝ?» አላቸው። አጨፈውም የተናገረውን በዕምና አዳመጡና፤

«ጥሩ ነው ልጄ፤ እንዳልሸው ቀልብህ ያረፈባት አግኝተህ ከሆነ ጥሩ ነው ... ሆነም አልሆነም ግን አንድ ምሳሌ ልንገርህ፤ የኔ ልጅ። አንድ ጊዜ እንዲት መንዝ የምትወድ ጥበበኛ ሴት ነበረች። እንደተለመደው እየተጓዘች ተራራ ስትወጣ በጣም የከበሩ ውድ አልማዞች ወንዝ ውስጥ አገኘች። ጥበበኛዋም ኮረጃዋን ከፍታ ከስንቋ አካፈለችው። የተራበው መንገደኛም የዕለት ስንቋን መብላት መጠጣቱ አንሶ ኮረጃዋ ውስጥ ያየውን የከበረ አልማዝ ስጭኝ አላት። አብልጅቀለሁ፤ አጠጥጃለሁ ብላ ሳትኩራራ የጠየቃትን አልማዞች መሹልጣ ሰጠችው። መንገደኛው በሚገርም ዕድሉ እየተደሰተ ሄደ። የወሰደው አልማዝ ቢሸጥ የዕድሜ ልክ ወጪውን ሽፍኖ እንደሚያኖረው ሲረዳ ጊዜ አልወሰደበትም።

«በሚቀጥሉት ጥቂት ቀናት ውስጥ ግን ለጥበበኛዋ ሴት አልማዙን ለመመለስ ተመለሰ። 'ብዙ ጊዜ አሰብሁ' አላት 'የሰጠኝኝ አልማዝ ምን ያህል ጠቃሚ እንደሆነም አረጋግጫለሁ፤ ይሁን እንጂ ከዚህ የበለጠ የከበረ ነገር እንደምትሰጭኝ በመተማመን የወሰድሁትን አልማዝ ልመልስልሽ ነው' አላት። በመቀጠልም አባክሽን ካለምንም ማቅማማት የከበረ ድንጋዩን እንድትሰጭኝ ያደረገሽን የብስለት ምስጢር ንገሪኝ አላት ይባላል።

«ንጉሱ ነገስቱን ያህል ሰው 'ሳጋባህ' ሲል፤ አምቻነትህን ሲፈልግ ከዚያ ከፍ ያለ ክቡር ነገር የለም። ነገር ግን ከጋብቻው ይልቅ የሰራህን ፍሬ እያዩ ከፍ ከፍ ቢያደርጉህ ላንተ የበለጠ ይሆናል። ያን እስተውለህና በራስ መተማመንን መርጠህ ጋብቻው ይቅርብኝ፤ ጌትነትም እና ግንኙነታችን ይበቃኛል ማለትህ የዕለቱን ትቶ የዓመቱን የማሰብ ትልቅ ጥበብ ነው» ብለው ልመናውን ለንጉሱ ነገስቱ ለማቅረብ ፈቃደኛ እንደሆኑ ነገሩት። ወጣቱ የአርበኞች መሪ ጃግማ አባ ዳማ አጨፈውን አመሰግኖ ሄደ።

ከቀናት በኋላ ሊቀ ጳጳሱ አስጠሩትና «ጃግማ! ለንጉሱ ነገስቱ የሰጠኝን መልዕክት አድርጼ ፈቃድ አድርገውልሃልና ሄደህ ጫማቸውን ሳም» አሉት። ጃግማ የዝቋላ ተራራ ከጫንቃው ላይ የተሳለት ያህል «እምቡር» እያለ ሄደ የተባለውን አደረገ።

ከአርበኛነት ወደ ጦር መኮንንነት

በ1934 ዓ.ም ጃግማ ለንጉሱ ነገስቱ ዕድሜው ሃያ ዓመት እንደሆነና በጦር ሰራዊትነት ከማገልገል ይልቅ ቀደም ሲል ለሶስት ወራት ጀምሮ ያቋረጠውን የቀለም ትምህርት መቀጠል እንደሚፈልግ ገልጾ «ገና ልጅ ስለሆንሁ ያቋረጥሁትን ትምህርት እንድቀጥል ይፍቀዱልኝ» በማለት ይጠይቃቸው ነበር። ንጉሱ ነገስቱ ግን «ወንድሞችህ ሀይለኞች እንደሆኑ ሰምተናል፤ ለእንተም ሆነ ለወንድሞችህ የሚበጀውን እስክናደርግ ጠብቁን» አሉት። ይህን ያሰቡት ምክንያት አለ። ሊጋባ ጣሰው የተባሉ አውራጃ ገዥ የጅባትና ሜጫ አውራጃ እስተዳዳሪ ሆነው አምቦ ነበሩ። ሊጋባ ጣሰው ጊንጪ ከተማ መጥተው የችሎት ዳኝነት ሲያዩ አሳላፊ ታዩ የተባሉ ሰው ጊንጪ ከተማ የሚኖረውን የጃግማን ወንድም ጊዲ ኩሎን (በኋላ ሻምበል) ከሰው ሊጋባ ጣሰው ፊት ያቀርቡታል። ችሎት ላይ እንደቆመ አሳላፊ ታዩ ጊዲ ኩሎን ከህግ ውጭ መዝለፍ ጀመሩ። ጊዲ ኩሎ «ጌታዬ እኔ ዳኝነት ያያሉ ብዬ ነበር አካብረዎት የመጣሁት፤ አሁን ግን ዳኝነት ሳይሆን ስድብ ብቻ ነው የተረፈኝ። ስለዚህ የአርበኛነት ዳኝነት አልፈልግም» ብሎ ችሎቱን ረግጦ ሄደ።

ይህን ጊዜ አንዱ ወደ ሊጋባ ጣሰው ጠጋ ብሎ «ጌታዬ የጃግማ ኩሎ ወንድሞች ሃይለኞች ናቸው። ስለዚህ ጊዲና ጠንቁሳ ኩሎ መትረየስ አምጥተው አደጋ ሳያደርሱብዎት ቶሎ ያምልጡ» አሏቸው። ሊጋባ ጣሰው ቶሎ ብለው መኪናቸው ውስጥ ገብተው ወደ አምቦ ተመለሱ። በማግስቱ ወደ አዲስ አበባ የሚያስኬድ ቀጠሮ ስለነበረባቸው ለቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ደውለው «ጃግሆይ! እኔ ለመምጣት አልቻልኩም፤ የጃግማ ወንድሞች መንገድ ዘግተውብኛል» አሏቸው። ንጉሱ ነገስቱም ቢትወደድ መኮንን እንዳልካቸውንና ራስ መስፍን ስለሺን እዘው ጃግማን አስጠሩት።

«ጃግማ! ለእንተም ሆነ ከጅማ ለተመለሰው ሰራዊትህ መተዳደሪያ ለማድረግ እየተዘጋጀ ነው። ለምን ወንድሞችህ እንዲህ የሚጥሩትን ሊጋባ ጣሰውን መንገድ ዘግተው እንዲገድሉ ታደርጋለህ?» ብለው ንጉሱ ነገስቱ አስጠየቁት። «እኔ በፍፁም አልሰማሁም፤ ስለተፈጠረው ነገርም አላውቅም። እኔ ከመስከረም እስከ ግንቦት 1934 ዓ.ም ድረስ ለህክምና ከመጣሁ በኋላ ወደ

ጊንጫ አልተመለሰሁም ...» ብሎ ወጥቶ ስልክ ደወለ። ወንድሙ ጊዲ የሆነውን ሁሉ በሚገባ ነገረው። ጃግ ተመልሶ ሄዶ ለቢትወደድ መኮንንና ለራስ መስፍን ጉዳዩን አስረዳ። እነሱም ምክንያቱን ለንጉሥ ነገስቱ አቀረቡ።

ከዚያ በኋላ ጃግ ገና ሃያ ዓመቱ ስለሆነ ያስተምሩኝ እያለ ንጉሥ ነገስቱን እየደጋገመ ቢጠይቅም «ቆይ! የአንተ ወንድሞች ሃይለኞች ስለሆኑ እንዴት እንደምትማር እያሰብንበት ነው» ይሉታል።

ጃግ እንደሚያስታውሰው ጭልሞ፣ ከአምቦ እስከ ጉደር ድረስ የነበረው ሰንሰለታማ ተራራ በደን የተሸፈነ ነበር። በእኔ ምኒልክ ዘመነ መንግስት «መሬቱ የአንተ! ደኑ የኔ ነው» ብለዋል ምኒልክ እየተባለ አዋጅ እንኳን ሳይኖር በተለምዶ ደኑ የመንግስት መጠቀሚያ መሆኑ በዘውዲቱና በጋይለ ስላሴ ዘመንም ቀጥሎ ነበር። በተለይም በአርሲ! በጅማ! በባሌ ደኞች ላልተከለ እየተሰጡ ከመጨፍጨፋቸውና መሬቱ ከመራቆቱ ሌላ ቅሬታው መንግስትንና ህዝቡን ሆድና ጀርባ እያደረጋቸው ነበር። መንግስት ደኑን እያኮናተረ ሲሸጥ ህዝቡ ግን ዛፍ የመቁረጥ መብት እንኳን አልነበረውም።

ለምሳሌ ጀምጀም ላይ የነበረው ደን ለሙሴ ባሌት ተከናትሮ ሙሴ ባሌት የእንጨት ፋብሪካ ከፍቶ ይመደምደው ነበር። ጋጅ ላይ የሙሴ ኒኮላስ! ጫንጫ ላይ የወስሴ አስላንዴስ! ጭልሞ ላይ የግርማዊት እቴጌ! እንዲሁም ዮብዶ! ግልፍጣና በጆሮ ላይ በአጭር ርቀት በደን በተሸፈነው ቦታ በአጠቃላይ ስድስት የእንጨት መሰንጠቂያ ፋብሪካ ተከፍቶ ደኑ በግሪኮችና በሌሎች የውጭ ሰዎች ሲመደመድ ለሰሙ አንድ ዛፍ የቆረጠ በምትኩ ስድስት ዛፍ ይተክላል ቢባልም ያን ሃላፊነት የሚወጣና የሚያስፈጽም አልነበረም።

እነዚያ የእንጨት መሰንጠቂያ ፋብሪካዎች ከባለርስቶች ይዞታ ላይ ተወስደው የተከናተሩ ናቸው። ስለዚህ የመሬት ይዞታው ውስጥ ደን ያለው መሬቱን እንዳይነጠቅ ላይ ላይ ያለውን ደን መንግስት እንዳይቀጣው በሰውር ማጥፋት ነበረበት፤ ከተደረሰበት ግን በእንቅርት ላይ ጆሮ ደግፍ የሚለው ብሂል ዕጣ ፋንታው ይሆን ነበር።

በ1935 ዓ.ም ከነፃነት ማግስት ጭልሞ የነበረው የግርማዊት እቴጌ የእንጨት መሰንጠቂያ አስተዳዳሪ በመሆን ሃይለማርያም ገዝሙ ተሾሙ። ሃይለማርያም የሰላሌ ሰው ነበሩ። አንድ ቀን ጃግን አስጠሩት።

«ጃግ ከእቴጌ ደን ጎን ነው የአንተ የደን ይዞታ ያለው። በደንቡ መሠረት በአንተ ይዞታ ስር ያለው ደን ከእቴጌይቱ ደን ጋር መዳበል አለበት። እኔ ግን ከአንተ ተወስዶ ለእሳቸው እንዲሰጥ አልፈልግም። እንደምሰማው በእርሻ ሚኒስቴር በኩል ደንን በተመለከተ የወጣ ደንብ የለም። 'ደኑ የኔ ነው' በሚል በምኒልክ ጊዜ ተባለ በሚል የማንም መሬት እየተወሰደ ነው። እኔ ግን አንተ በአርበኝነት የከፈልኩትን መስዋዕትነት እያወቅሁ ደንህን ወደ እቴጌ ደን አልጠቀልልብም። ስለዚህ ለአገርህ ማገልገልህን ጠቅሰህ ብታመለክት አይከለክሉህምና ጠይቅ! ከዚያ ለእኔ ትሸጥልኝለሁ» አሉት።

ጃግ በህላባቸው ተስማማና በወቅቱ «እርሻ ሚኒስቴር» ለሚባለው መስሪያ ቤት ማመልከቻ ጻፈ። ማመልከቻው እንዲህ የሚል ነበር፤

«ለጅባትና ሜጫ አውራጃ

በኮንሌሲዮን ውስጥ ያልተካለለ፤ ኮንሌሲዮን ለማቋቋምም አቅም የሌለው፤ በምገብርበት መሬት ላይ ያለውን ዛፍ ቆርጫ እንደ ባለኮንትራቶች አዳዲስ ዛፍ ለመትከል ግዴታ በመግባት ዛፎችን ከፍቶ እንድሸጥ ይፈቀድልኝ።»

እርሻ ሚኒስቴር በራሱ መንገድ ሰው ልኮ አጣርቶ «ደኑ የኔ! መሬቱ ያንተ ነው» የሚለውን የ«አሉ» ደንብ ላለመተላለፍ «አይፈቀድልህም» በሚል አቤቱታውን ዘጋው።

ከዚያም ጃግ ሊከፋው ወደሚሄድበት አመራ።

«ጃንሆይ! የምገብርበት ርስቱ ነው፤ አልፎ አልፎ ለላንቃ የሚሆን እንጨት አለው። ለኮንሌሲዮንም አልተከለለም። ኮንሌሲዮንም ለማቋቋም አያስችልም። ስለዚህ እዚህ ይዞታዬ ላይ ያለውን ዛፍ ባለ ኮንትራቶች ቆርጠው በሜትር ዚዩብ እንደሚከፍሉት! ለመትከልም ግዴታ እንደሚገቡት ገብቼ ቆርጫ እንድሸጥ ይፍቀዱልኝ» ብሎ ጃግን አመለከተ። ንጉሥ ነገስቱም «መኮንን ባለበት ንገረኝ» አሉት። አቶ መኮንን ሃብተወልድ የወቅቱ የእርሻ ሚኒስትር ነበሩ።

ጃግማ ከዚያ ቀደም ብሎ ከጣሊያኖች የማረከውን አንድ «አርዲታ ኮሎኒያል» መኪና ገንዘብ ሚኒስቴር «የወታደር መኪና ነው» ብሎ ስለወሰደበት ያን መኪና ለማስመለስ ለንጉሥ ነገስቱ «ጃንሆይ! በሌላው አገር አምላ አለቆች እንኳን በመኪና ነው የሚሄዱት! እኛ ገና ስላልተቋቋምን ነው... እኔ የሻለቃ ማዕረግ ነው ያለኝ። ስለዚህ እንዴት ከጠላት ማርኬ ይገኘው የቆየሁት የወታደር መኪና ተብሎ ይወሰድብኛል?» ብሎ አመልክቶ ነበር።

«አቶ ይልማ ባለበት ንገረኝ» አሉ ንጉሥ ነገስቱ። ጃግማ፤ «እሺ» አለ።

ንጉሥ ነገስቱ በመስኮት በኩል ይቆማሉ። ልዑላን፤ ሌሎች የቤተሰብ አባላት፤ ከፍተኛ መኳንንት፤ የጦር አዛዦች ከጋላቸው ይቆማሉ። ህዝቡ ደግሞ ድንኳን ተተክሎለት ይቆማል። ጃግማም የሚቆመው ከህዝቡ ጋር ነው። ችሎቱ እንደተጀመረ አቶ ይልማ ወደ ንጉሥ ነገስቱ ቀረብ ብለው በጆሮአቸው የሆነ ነገር ሹክ ብለዋቸው ተመለሱ። ጃግማ ሊያገኛቸው በጭራሽ አልቻለም። ከችሎት በጋላ ጃግማ «ጃንሆይ! አቶ ይልማ እኮ መጥተው ነበር» አለ።

«ሲመጣ ንገረን አላልንም?» አሉ ንጉሥ ነገስቱ።

«ጃንሆይ! እንዴት አድርጌ መጥቼ እነግርዎታለሁ፤ እኔ ያለሁት ድንኳን ውስጥ ...» አለ ጃግማ።

እሳቸውም «ፈዛዛ! ማን ከጀርባ አትቁም ብሎ ከለከለህ?... ከአሁን በጋላም በችሎት ጊዜ ከጋላ ከሚቆሙት ጋር ቁም» ብለውት ስለነበር ወጣቱ ጃግማ ንጉሥ ነገስቱ ለችሎት ሲቆሙ ከጋላቸው ከሚቆሙት ልዑላን ቤተሰቦችና ከፍተኛ መኳንንት አንዱ ሆነ። ጉዳዩም ተፈጸመለት።

ስለዚህ ጃግማ አንድ ቀን ከንጉሥ ነገስቱ ጀርባ እንደቆመ አቶ መኮንንን አያቸው። ወዲያው ወደ ንጉሥ ነገስቱ ጠጋ ብሎ «ጃንሆይ! አቶ መኮንን እኒያውና፤ ያን ነገር ይገነፋልኝ» አላቸው። ንጉሥ ነገስቱ አቶ መኮንንን አስጠርተው ካነጋገሩ በጋላ ወደ ገነተ ልዑል ቤተመንግስታቸው ሲገቡ «ጃግማ! ሂድና መኮንንን አነጋግረው» አሉት። ጃግማ አቶ መኮንን ሃብተወልድን ለማነጋገር ሂደ።

«ሰማህ ልጄ!» አሉ፤ አቶ መኮንን - የጃግማ ትከሻ ላይ ቀኝ እጃቸውን ጣል አድርገው።

«ከአፄ ምኒልክ ጊዜ ጀምሮ 'ደኑ የኔ ነው' መሠረቱ ያንተ ነው' የሚል ልማድ ስለነበር ይኸው በማንም ሰው መሠረት ላይ ያለውን ደን እየነጠቅን በመሸጥ መንግስትን ስንጠቅም፤ ህዝቡን ስንጎዳ ኖረናል። በዚህ መንገድ እንድንሰራ ግን በእርሻ ሚኒስቴር የወጣ ደንብ የለም!

«አሁን ማንም እየተነሳ ደንብ የለምና አስራራችሁን ለውጡ ቢለን የተለመደውን ነገር አንቀይርም። አንተ ግን በወጣትነትህ አርበኛ ሆነህ ለአገርህ ነፃነት ከፍተኛ ተጋድሎ የፈፀምህ፤ የንጉሥ ነገስቱም ምስጋና የተቸረህ አርበኛ ብቻ ሳትሆን የአርበኞችም መሪ ነህ። ስለዚህ በዚህ አገር ብቻ ዛፎችን ቆርጠህ በመሸጥ እንድትጠቀም ፈቅደናል። በማመልከት ግን የሚሆን አልነበረም ...» አሉት።

በ1934 ዓ.ም መጀመሪያ ላይ ከጅማ ዘመቻ በድል የተመለሱት በወጣቱ ጃግማ አመራር ይተዳደሩ የነበሩት ሶስት ሺ አርበኞች በንጉሥ ነገስቱ ትዕዛዝ መተዳደሪያ እየተሰጣቸው ወደ ግብርና ሞያቸው ተመለሱ። ከግንቦት 9 ጀምሮ አምስት መቶ አርበኞችን ይዘው በሻለቃነት ማዕረግ ሆለታ ገነት ጦር ማሰልጠኛ የገቡት ጃግማና ሌላው አርበኛ አሉላ በቀለ ከዘብ ጥበቃ በስተቀር የውትድርና ስልጠናውን ለስድስት ወራት ተከታትለው ተመረቁ።

ጃግማ ወጣት የአርበኛ መሪ ሆኖ አፍላ የጉርምስና እድሜው ሳይገድበው በጋጅ፤ አዲስ ዓለም፤ ሐሮታ ... ከጠላት ጋር ከፍተኛ ተጋድሎ አድርጓል። ጀኔራል ጋዚራ የጊቤን ድልድይ ሰብሮ በጅማ፤ በአጋሮ ወታደሮቹን አሰባስቦ፤ ምሽጉን አጠናክሮ ለመድፈር በሚያስፈራራበት ጊዜ የኢጣሊያን ጦር ምሽግ ሰብሮ አምስት መቶ ነጮችን ማርኮ ለእንግሊዞች በደረሰኝ አስረክቧል። ንጉሥ ነገስቱም ዕድሜውን ሳይሆን ስራውን በማየት ወታደራዊ ስልጣንና ስልጠና እንዲያገኝ አድርገውታል።

ይሁን እንጂ ጃግማ ከባህር እንደወጣ አሳ ከአርበኝነት ዘመኑ በጋላ በራስ መተማመኑና የህሊና እርካታው የንጉሥ ነገስቱ ባለሟሉች በሚያሳዩት መጠራጠር ቀስ በቀስ ይቀንስ ጀመር። በዘርና በትምህርታቸው የሚመኩትም ከንጉሥ ነገስቱ እንዲርቅ የተገኘል መንጠቋቸውን ጥለው ሊያጠምዱት ሞከሩ። ጃግማ ሆለታ የሚሰጠውን ስልጠና እንዳጠናቀቀ መጀመሪያ አምቦ ተመደበ። አምቦ ተመድቦ በማገልገል ላይ እንዳለ የአውራጃ ገዢው ሊጋባ

ጣሰው አስጠሩትና «ተከሰሃልና ዋስ ጥራ» አሉት። አጠገባቸው ከነበሩት ውስጥ «እንዋሳሰን» ሲሉ «እኔ ሳልጠይቅ» በማለት ገስቶ የሚያስከስስ ነገር እንዳልሰራና ዋስም መጥራት እንደማይፈልግ ገለፅ - ሻለቃ ጽገማ።

ሊጋባ ጣሰው በኢጣሊያ ወረራ ወቅት ሊባን በአውራጃውን የሚያስወጡ የኢጣሊያ «ኮማንዳቶሪዎ» ሆነው አምቦ ተሹመው ነበር። ያን ጊዜ የጊንጨ ባላባት ፊት ነሏቸው። እንዲያውም አባ ዶዮ በሊጋባ ጣሰው ላይ ሲያፈጡ ጽገማ ኬሎ የሚባል ሽፍታ ዘመድ አላቸው ስለተባሉ ሊጋባ ጣሰው የሚከተለውን በመፍራት ወዲያው ሸሽተው ወደ አምቦ ሄዱ።

በንጉሥ ነገስቱ ዘመን ደግሞ ሊጋባ ጣሰው እንደገና የአምቦ እንደራሴ ሆኑ። በሊጋባው የሁለት መንግስታት ተሳትፎ ደስተኛ ያልነበረው አርበኛው ሻለቃ ጽገማ የአገሩን ወራሪ በዱር በገደል እየተንከራተተ ነፃ ያወጣው ቁጭ ብሎ የጠላት የሌባ አውራጃውን የነበሩት ሊጋባ ጣሰው ባቀረቡለት የዋስ ጥራ ጥያቄ ባለመደሰቱ «ዋስ አልጠራም! እስኪ የሚያመጡትን አያሰሁ» አለ።

እምቢ ባይነቱ ደግሞ ሊጋባ ጣሰውን ስጋት ላይ ስለጣላቸው «... ጽገማ በአስተዳደራ ውስጥ እያለ ስራዬን በሚገባ መፈፀም አልቻልኩም» ብለው አቤቱታ አቀረቡ። በዚያ አቤቱታ መሰረትም አላቸው ያገለገሉት የኢጣሊያ ወራሪ ጦር ሲያሳድደው የነበረው ሻለቃ ጽገማ ወደ ቢሾፍቱ ተዛወረ። ቢሾፍቱም ብዙ መቆየት አልቻለም። በወቅቱ እጅግ አስፈሪ የነበረውን የትግራይ አመፅ ለማክሸፍ ሄዶ እንዲፋለምና እንደ አበባ የፈካው ጀግና በዚያው ረገፎ እንዲቀር ወደሚንቀሳቀሰው የጦርነት እሳት ላንቃ ላኩና አጋፈጡት።

ጄኔራል ጽገማ ጦረኛ እንጂ ነውጠኛ አልነበረም። በህይወቱ ከሰው ጋር የተጣላው አንድ ጊዜ ብቻ ነው። ጽገማ ከአርበኝነት እንደመጣ አገር ፍቅር አካባቢ ከተሰጠው ቤቱ ተነስቶ ብስክሌት እየጋለበ ራስ መኮንን ድልድይ ሲደርስ ወደ ቤተመንግስት ለመሄድ ሲዞር ከሚውል በሰባ ደረጃ ብስክሌቱን እየገፋ መውጣትን መረጠ። አንድ ወታደር ሲሺል ለብሶ ሽጉጥ ታጥቆ ከላይ ወደ ታች ይወርዳል። ጽገማ ደግሞ ከታች ወደ ላይ ሲወጣ ሰውየው ዘሎ አነቀው። ጽገማም ብስክሌቱን ጥሎ አነቀው ... ሰውየው የጽገማን ሽጉጥ ሲይዝ ጽገማም የሰውየውን ሽጉጥ ያዘበት። ሰውየው ጥንካሬውን ለመቋቋም ስለተቸገረ የወታደር ፊሽካ ከደረት ኪሱ አውጥቶ

ነፋ፤ ወታደሮች እየሮጡ መው። «አንተ የጣቢያ አዛዥ ናቸው እኮ ...» አሉት ወታደሮቹ።

«ታዲያ ቢሆንከ! 'ፈቃድ አለህ ወይ' አላለኝ፤ ዘሎ ብቻ አነቀኝ። ፈቃድ ቢጠይቀኝ አላየው ነበር» አላቸው። እንደተካረሩ ሲያውቁ ጽሕፈት ሚኒስቴር ጎን ወደ ነበረው ጣቢያ ይዘዋቸው ሄዱ። ውስጥ ሲገቡ የጦር ሚኒስቴር ዋና ጸሐፊ የነበሩት ነጋ ሃይለስላሴ ቁጭ ብለዋል። ጽገማን ሲያዩት «ምንድን ነው? ይህ እኮ ሻለቃ አዛዥ ነው አናንተ! አታውቁትም?» አሏቸው።

«ዝም ብሎ ሽጉጤን ያዘብኝ ...» አላቸው። የጣቢያ አዛዥ - ለነጋ ጋይለስላሴ።

«እኔ ከታች ወደ ላይ አወጣለሁ! እሱ ከላይ ወደታች ይመጣል። ሳያናገረኝ! 'ፈቃድ አለህ?' ብሎ ሳይጠይቀኝ ብቻ ዘሎ አነቀኝ፤ እኔም አነቅሁት ...» አላቸው። ጽጋማ።

«እናንተ! ልጅ ስለሆነ ነው እኮ በብስክሌት ሲሄድ ያገኛችሁት ... የታወቀ የአርበኛ መሪ የሻለቃ ማዕረግ ያለውና በአጀብ መሄድ የሚገባው ሰው ነው ... አሁን በሉ ተስማሙ!» አሉ ...

በሌላ ቀን ከ«ተክሉ ደስታ ወርቅ ቤት» አለፍ ብሎ ካለ ቡና ቤት ጽገማና ጓደኞቹ ሲገቡ የጣቢያ አዛዥ ተነስቶ ወደ ውስጥ ሲገባ ጽገማ እየው። ጽገማ ዝም አለ፤ ቁጭቱን ዋጥ እድርጎ ቆየ። ሲያየው ብገን ብሏል፤ ምንም ምልክት ግን አላሳየም። በመጨረሻ ጓደኞቹ ሁሉ ሲሄዱ እሱ ብቻውን ቀረ። ከዚያ እጁን ሽጉጡ ላይ አድርጎ ጓዳ ሲገባ ሰውየው በመስኮት ዘሎ ሄዶ ኖሮ የለም። ባለመኖሩ ደስ አለው፤ ቢኖር ኖሮ ገድሎት የእድሜ ልክ ፀፀት ውስጥ ይገባ እንደነበረ ሲያስብ አዘነ። ከዚያ ቀን በኋላ በመዝናኛ ቦታ ምንም እንኳን ፈቃድ ቢኖረውም ሽጉጥ ይዞ መሄድ አቆመ። ጽገማ የደስታም ሆነ የፈተና ምንጭ። ፈጣሪ ነው ብሎ ያምናል። የሚሰሩትን ሰው መቻል ... ቢቻል ደግሞ ይቅር ማለት አስፈላጊ መሆኑን ያውቃል። ይቅር ባይነት ደግሞ የጠቢብ ጣፋጭ ብቀላ ነው። ካለበለዚያ ለራሱ ለሚጠነቀቅና ለሚታበይ ሰው፤ እንኳን ሰው ፈጣሪም አያስብለትም! ለምን ቢሉ ትምህቱ! ሽጉጡ፤ ስልጣኑ ... አሉለታ!

በትግራይ የተፈጠረው የህዝብ አመፅ በእነ ብላታ ኃይለማርያም ረዳ እና በሌሎችም አስተባባሪነት የተቀሰቀሰ ህዝባዊ ነውጥ ነው። የአመፁ ዋልታና ማገር ደግሞ ጭቆና ያንገፈገፈው ህዝብ ነው።

በእንደርታ የተጀመረው የወያኔ እንቅስቃሴ ዓላማ በኸሃና እንዳየሱስ የነበረውን የመንግስት ጦር ደምስሶ መቀሌን በቁጥጥር ስር ማድረግ ነበር። ለዚያ ንቅናቄ መጀመር መነሻ ናቸው ተብለው ከሚነሱት ዋና ዋና ምክንያቶች መካከል ባለስልጣናት ትክክለኛ ፍትህ መስጠት አለመቻላቸው፣ የህዝቡ ኑሮ በሰብስቦ አስባቡ መመሰቃቀስ፣ ማይጨው ላይ በተደረገው የ1928 ዓ.ም ውጊያ የትግራይ ህዝብ ከፍተኛ መስዋዕትነት እንዳልከፈለ፣ የኢጣሊያ ፋሽስቶች ይዘውት በመጡት ዘመናዊ መሳሪያና የመርዝ ጋዝ ጢስም እንዳልተጨፈጨፈ፣ ህዝቡ በዱር በገደል የፈፀመው የእርባኝነት ተጋድሎ ተዘንግቶ ለጠላት እንዳደረ መቆጠሩ፣ ሀይወትና ንብረቱን ለአገሩና ለነፃነቱ እንዳልከፈለ በሃሜትና ሽሙጥ፣ በበቀልና ቅጣት መሰቃየቱ ጥቂቶቹ ናቸው።

ይህም የህዝብ ቁጣ በአመፁ አስተባባሪዎች እየተመራ «ለንጉሰ ነገስቱ አንገዛም» አሰኝቶ የፊት ለፊት ውጊያ አስነሳ። ሰኔ 26 ቀን 1935 ዓ.ም ሻለቃ ጃገማ ከእነ ሻለቃ አሉላ በቀለ፣ ደጃዝማች ተሰማ ቡርጂ ጋር የሻለቃ አዛዥ ሆኖ ማይጨው ተላከ። ማይጨው ከደረሱ በኋላ ከሆለታ ገነት ጦር ማሰልጠኛ ሰልጥነው የወጡት ጃገማ፣ ጠንቁሳና አለሙ ዊጤላ እያንዳንዳቸው ሃያ ወታደሮችን መረጡና ለሃያ ቀን የጓደኝ አመራር፣ የሰልፍ፣ የወታደራዊ ሥነምግባር ትምህርት... በማስተማር አሰልጠኟቸው። የሰልጠኑት ስልሳ ወታደሮች ደግሞ እያንዳንዳቸው ሃያ ሃያ ሰው አሰልጠኑ። በዚህ መንገድ የሰልጠኑት ደግሞ እያንዳንዳቸው ሃያ ወታደሮች እያሰልጠኑ በሁለት ወራት ውስጥ ሻለቃ ጦሩን በሙሉ አሰልጠኑት። ከእርባኝነት የመጣው ሻለቃ ጦር በሰልጠናው ዘመናዊ ጦር ሆነ።

ከዚያ ሰልጠና ባሻገርም ሻለቃ ጃገማ በእንግሊዞች ከሰልጠነውና 8ኛ ሻለቃ ተብሎ ይጠራ ከነበረው መደበኛ ጦር ጋር የኢላማ ተኩስ እንዲወዳደሩ በማድረግ ከሰኔ እስከ መስከረም በነበረው ጊዜ ሻለቃ ጦሩን ለውጊያ ብቁ የሆነ ጦር አደረገው።

በመቀጠል ደግሞ ጃገማ ወንዝ አስገድቦ መዋኛ በማዘጋጀት በሻለቃው ውስጥ የሚገኙ ወታደሮችን በውሃ ዋና፣ በኢላማ ተኩስ፣ በሩጫ... እያወዳደረና አሉም አብሮ እየተወዳደረ የወታደሮቹን ሞራል እያፍታታ አነቃቃው። በሶስት ወራት ውስጥ በሻለቃ ጃገማ የሚመራው ሻለቃ ጦር

ወታደራዊ ቅልጥፍና ያለው፣ በሞራል የተጠናከረ፣ በአዛዥና ወታደሩ መካከል ጥሩ ግንኙነት የነበረውና ለውጊያ የተዘጋጀ የሻለቃ ጦር ሆነ። ያ ደግሞ ወታደርነት ለጃገማ የዕለት እንጀራ ማግኛው ብቻ ሳይሆን የተፈጥሮ ዝንባሌውና ውጤት የሚያስመዘግብበት ተሰጥኦ እንደሆነ አመለካከት ሆነ።

እነ ሻለቃ ጃገማ ማይጨው እያሉ የወሉ፣ የትግራይና የጎንደር እንደራሴ የነበሩት ልዑል አልጋ ወራሽ ከጎንደር ሲመለሱ እግረ መንገዳቸውን ማይጨው አድረው አብሯቸው ጎንደር ዘምቶ የነበረውን ሁለት ሻለቃ ጦር ማይጨው ትተውት ሄዱ። አልጋ ወራሹ ደሴ እንደደረሱ የሆለታ ገነት ጦር ማሰልጠኛ አዛዥ የነበረው እንግሊዛዊ በማይጨው፣ አምባላጌ ... አልፎ አስመራ ሄደና አዲስ አበባ ተመለሰ። እሱ ካለፈ በኋላ ግን በትግራይ አማፅያን መንገዱ ሁሉ ተዘጋ፣ ጦርነትም ታወጀ ...

ሚጀር ጄኔራል አበበ ዳምጠው የትግራይ ጦር አዛዥ ሆነው ተሾሙና ከኮረም ወደ ማይጨው ተንቀሳቀሱ። ማይጨው ከመድረሳቸው በፊት የጃን እንዳለፉ ወረባዩ ላይ ሲደርሱ ውጊያ ተከፈተባቸው። ያንን ውጊያ እየተከላከሉ ማይጨው ወረባዩ ገቡ። የኢትዮጵያ ጦር ሠራዊት ዋና አዛዥ የነበረው እንግሊዛዊው ብርጋዶር ጄኔራል ኮቶምም በትዕዛዝ ማይጨው ገባ።

ሚጀር ጄኔራል አበበ ዳምጠውና ጄኔራል ኮቶም ማይጨው አድረው በነጋታው ልዑል አልጋ ወራሹ ትተውት የሄዱትን ሁለት ሻለቃ (የሻለቃ አሉላንና የደጃዝማች ተሰማ ቡርጅን) ጦር ይዘው ወደ አምባላጌ ጉዞ ጀመሩ። አምባላጌን አልፈው «ምቅማጥወር» ሲደርሱ ግን በትግራይ አማፅያን ጦር ተከበቡ። የነበረውን ከበባ ጥሶ ወደፊት መጓዝ ጭራሽ የማይቻል ስለነበር ወደኋላ በመመለስ አምባላጌ አፋፍ ላይ ሰፍረው አጋዥ ኃይል እንዲላክላቸው የጦር ሚኒስትር የነበሩትን ራስ አበበ አረጋይን ጠየቁ።

ኮረም የነበሩት የጦር ሚኒስትር፣ ደጃዝማች (በኋላ ቢትወደድ) ታፈረን ስድስት መቶ ወታደሮች ይዘው ወደ ማይጨው እንዲጓዙ አዘዙ። ደጃዝማች ታፈረ ማይጨው ገብተው ወታደሮቹ ከተሳፈሩበት መኪና እንደወረዱ ሻለቃ ጃገማ የአሱንና የደጃዝማች ከፈለውን ሻለቃ ጦሮች አሳፈረና ለጦር ሚኒስትሩ ስልክ ለመደወል ገባ። ሻለቃ ጃገማ የአሱ ብርጌድ አዛዥ የነበሩት ደጃዝማች በቀለ ወያ የሐረር አውራጃ እንደራሴ ሆነው ስለተዛወሩ ማይጨው ሲገባ የብርጌድ አዛዥ አልነበረውም። ማይጨው እንደደረሰ ግን የሶስተኛው ብርጌድ አዛዥ ደጃዝማች ደስታ ሸዋርካቤህ አዛዥ ሆኑ። በዚያ አጋጣሚ ግን ሻለቃ ጃገማ ከብርጌድ አዛዥ ጋር ሳይሆን ከጦር

ሚኒስትሩ ጋር ቀጥታ ግንኙነት ለማድረግ ስልኩን ደውሎ መልስ ተጠባበቀ። ራስ አበበ ቀረቡ።

«ጌታዬ! እኔ ከሰኔ ወር ጀምሮ እዚህ ነበርሁኝ። ጓደኞቼ አምባላጌ ሄደው ጦርነት ላይ ናቸው። እኔ ግን እዚህ በመቅረቱ በጣም አዝኛለሁ። ስለዚህ እባክዎ ከደጃዝማች ታፈረ መኪና ወስጆ እንድዝምት ይፍቀዱልኝ» አላቸው።

«ማይጨው እኮ ትልቅ ኃላፊነት የሚፈልግ ሰለሆነ ነው አንተ እንድትጠብቅ የተደረገው» አሉ ራስ አበበ።

«ጌታዬ! እርስዎ እኔን ጥሩ ልሁን መጥፎ የት ያውቁኛል? እኔ ከእርስዎ ጋር በእርባታነት ዘመን አብራ አልነበርሁ። ከእርስዎ ጋር የነበሩት ደጃዝማች ደስታ ሸዋርካብህ ናቸው። እሳቸው ማይጨውን ይጠብቁ፤ እኔ ግን ወደ አምባላጌ ልዝመት። ካልፈቀዱልኝ ግን ጠፍቼ እሄዳለሁ። ከዚያ ያለ ትዕዛዝ ጦርነት ሄደ ተብዬ ፍርድ እገባለሁ» አለ። ወጣቱ የጦር መኮንን ሻለቃ ጃገማ።

«ደግ ነው! መኪናውን ከደጃዝማች ደስታ ሸዋርካብህ ወስደህ ወታደሮችን አሳፍር» አሉና ፈቀዱለት፤ ራስ አበበ - ምሬቱንና ልጅነቱን እያሰቡ።

ሻለቃ ጃገማ ደጃዝማች ደስታ ሸዋርካብህን በመልእክተኛ አስጠራቸው። ደጃዝማች ደስታ ሸዋርካብህ የተሳፈሩትን ወታደሮች ሲያዩ ተቆጥተው ማንም እንዳይንቀሳቀስ ዘብ አቋመው ለጦር ሚኒስትሩ ሲደውሉ ገቡ።

«ጌታዬ ነህ! ደሞ ብለህ ብለህ ውስጥ እየገባህ ታዝ ጀመር?» አሉ ደጃዝማች ደስታ ሸዋርካብህ።

«አዎ! 'ጓደኞቼ ሄደው እኔ በመቅረቱ አዝኛለሁ' ስላለ ፈቅጀለታለሁ» አለ። ራስ አበበ።

ከዚህ በኋላ ሰኞ መስከረም 2 ቀን 1936 ዓ.ም. ሻለቃ ጃገማ የደጃዝማች ከፈለውን ጦር ጨምሮ ወደ አምባላጌ ሄደ ለሚጀር ጄኔራል አበበ ሪፖርት አደረገ። ከቁርስ በኋላ ወጣቱ መኮንን ሻለቃ ጃገማ በጃናምራ

አቅጣጫ ተመደበ። ውጊያው ጠንካራና አስቸጋሪ ነበር። በዚያ በየአቅጣጫው በተከፈተው ጠንካራ ውጊያ ምክንያት ጄኔራል ኢላያስም ተማርከዋል።

አምባላጌ ላይ ደግሞ እነ ሻለቃ ጃገማ ለአስራ ዘጠኝ ቀናት ተከበቡ። በለመደው ተራራና ሽንተረር ውጊያውን ያፋፍም የነበረው የወያኔ ጦር የመንግስትን ጦር ሃይል ባስጨነቀበት በዚያ ወቅት የገበሬን የውጊያ ስልት ከልምድ የሚያውቀው ሻለቃ ጃገማ የሚመራውን ጦር ይዞ የአምባላጌን ተራራ እየሷጠ ወጥቶ፤ የከበባውን መስመር ከጎን ቆርጦ፤ በገበሬዎቹ መንደር አቅጣጫ ከኋላ ውጊያውን ሲያጠናክር የመንግስት ጦር ከኋላው እንደመጣበት ያየው የወያኔ ጦር መበተን ጀመረ። በሃያ ቀናቸው ከአማፅያኑ መሪዎች አንዱ ብላታ ሃይለማርያም የራስ ጉግሳን ልጅ ይዘው ከመንግስት ጦር ጋር አምባላጌ ላይ ተዋግተው ተሸነፉ። እነሱ ድል ከሆኑ በኋላ የአምባላጌው ጦርነትና ከበባም አበቃ።

ሻለቃ ጃገማ፤ ደጃዝማች ከፈለው፤ ሻለቃ አሉላ በጄኔራል አበበ ዳምጠው ትዕዛዝ አምባላጌን ለቀው አካባቢውን በጥንቃቄ እያሰሉ ጉዞ ጀመሩ። በጉዞው ወቅት ግን ጭካኔ በተሞላበት ሁኔታ የገበሬው ቤት ሲቃጠልና ሲዘረፍ ሻለቃ ጃገማ፤ ደጃዝማች ከፈለው ... ተቆጡ፤ አዘኑ።

ጃገማ ገጠር ተወልዶ፤ ገጠር ያደገ ነው። ለስድስት ወር በዘመናዊ ውትድርና ሰልጥኖ «ግዳጅህን ተወጣ» የሚለውን ወታደራዊ ግዳጅ ተግባራዊ ያድርግ እንጂ የገበሬዎች አመፅ መነሻው ምን እንደሆነ፤ ከመንግስት ጋር ለምን እንደሚዋጉ እያውቅም። አሉ እርብኛ ሳለ ጣሊያኖች «ሽፍታ» እንደሚሉት መንግስትም የትግራይ አማፅያንን ሽፍታ ነው የሚላቸው። የትግራይ አማፅያን ጦር ከሸሸ በኋላ ግን ቤታቸው መቃጠል፤ ንብረታቸው መዘረፉ የሚሰጠው ፋይዳ በጭራሽ ሊገባው አልቻለም። ያ ቅሬታና ተቃውሞ የሻለቃ ጃገማ ብቻ ሳይሆን የሌሎች ሻለቃ አዛዦችም ስለነበር ስብሰባ አድርገው አምባላጌ ለሚገኙት የጦር ሚኒስትሩ «የአገሬው ህዝብ ከብት እየተዘረፈ፤ ቤቱም እየተቃጠለ ነው። ይህ ደግሞ ህዝቡን እንደገና በርሃ እንዲገባ ከማድረግ ውጭ ሌላ ፋይዳ የሌለው ነውና ድርጊቱ እንዲቆም ለጄኔራል አበበ ጥብቅ ትዕዛዝ ይሰጡልን» የሚል ደብዳቤ ለራስ አበበ አረጋጆ ጽፈው በመቶ አለቃ ማሩ ጋተው እጅ ላኩት።

ራስ አበበ የእነ ሻለቃ ጃገማ መልዕክት በመቶ አለቃ ማሩ ጋተው እጅ ሲደርሳቸው «የገበሬው ንብረት እንዳይዘረፍ፤ ከብቱ እንዳይነዳ፤ ቤት ቃጠሎውም በአስቸኳይ እንዲቆም፤ እስከአሁን የተዘረፈው ንብረትና የተነዳው

ከብትም ለሀዘቡ እንዲመለስ አዝዝቶለሁ» በማለት መልዕክታቸውን ረዳታቸው በነበሩት ፊታውራሪ ሳህቡ እጅ ላኩ።

ጄኔራል አበበም የጦር ሚኒስትሩ ትዕዛዝ ጠንካራና ምንም የማያወላዳ መሆኑን ከደብዳቤው ተጨማሪ በረዳታቸው መምጣት በማረጋገጣቸው ትዕዛዙ ተፈፃሚ ሆኖ የተወሰደው ንብረት፣ የተነዳው ከብትም ተመለሰ። ተጨማሪ ዝርፊያም ቆመ። ግፍና ጭቆና የማይወደው ጃግማና ሌሎች የሻለቃ አዛዦች ባደረጉት ተቃውሞ የተፈፀመው ስህተት ተስተካክሏል። ከዚያ በኋላ የመንግስት ጦር ምንም ውጊያ ሳያጋጥመው መቀሌ ገባ።

መቀሌ እንደደረሱ «ከወሎ የመጡትን ነጭ ለባሾችና አንድ ብርጌድ ጦር ይዘው ወደ ራያና አዘቦ በመሄድ እንዲያቀኑ» የሚል አዲስና አስቸኳይ ትዕዛዝ የጦር አዛዥ ለነበሩት ለሚጀር ጄኔራል አበበ ዳምጠው ደረሳቸው። ሚጀር ጄኔራል አበበ በአምባላጌው ጦርነት ማን ጠንክሮ እንደተዋጋ፣ ማን ከጉድ አውጥቶ ለድል እንዳበቃቸው፣ ማን በረቂቅ ወታደራዊ ስልት የወያኔን ጦር መስመር እንደሰበረና ማን ደግሞ በዚያች በጭንቅ ወቅት የሚይዘው የሚጨብጠው እንደጠፋው፣ የእነ ማን ሻለቃ ሽሽት እንደጀመረና የትኛው አዛዥ ተስፋ ቆርጦ ለሽሽት ሊነሳ እንደነበር ስለሚያውቁ አንድ ጥያቄ ለጦር ሚኒስትሩ አቀረቡ።

«ወደ ራያና አዘቦ ሄጄ እንዳቀና ከፈለጋችሁ ሻለቃ ጃግማ አብሮኝ እንዲሄድ ፍቀዱልኝ» አሉ፣ ጄኔራል አበበ።

«የታዘዝኸው የነጭ ለባሽ ጦርና አንድ ብርጌድ ጦር ይዘህ እንድትሄድ ነው። የብርጌድ አዛዦች ደግሞ ጄኔራል ኢሳያስ፣ ጄኔራል ተድላና ደጃዝማች ደስታ ናቸው። ሻለቃ ጃግማ የሻለቃ አዛዥ እንጂ የብርጌድ አዛዥ አይደለም። ስለዚህ በታዘዝኸው መሰረት ከእነሱ ውስጥ ይዘህ ወደ ግዳጅህ ተሰማራ» አሉ፣ የጦር ሚኒስትሩ ራስ አበበ።

«ግዳጄን የምፈጽመው ተልዕኮዬን በድል ለመወጣት እይደለም? ሁሉንም በአምባላጌ ጦርነት አይቻቸዋለሁ። ለእኔ ግዳጅ ታዛዥ የሚሆነኝና ውጤታማ የሚያደርገኝ አንድ ሰው ነው - ሻለቃ ጃግማ። እሱን ይገፍ ግዳጄን እንድፈጽም ይፈቀድልኝ» አሉ፣ ጄኔራል አበበ በድጋሚ።

«ሻለቃ ጃግማ የሻለቃ አዛዥ እንጂ የብርጌድ አዛዥ እኔ አይደለም፣ ጄኔራል አበበ!» አሉ፣ ራስ አበበ።

«ይሹሙታ!» አሉ፣ ጄኔራል አበበ።

ትግራይንና ጎንደርን የሚያስተዳድሩትና የጦር ሚኒስትር የነበሩት ራስ አበበ አረጋይ ትንሽ እሰቡና «እንደምታውቀው የብርጌድ አዛዥ የሚሾሙት ግርማዊነታቸው ናቸው። ለስራው አስፈላጊ ከሆነ ግን ጥብቅ የብርጌድ አዛዥነት እንሹመዋ» አሉ፣ ራስ አበበ - ምክርም መጠየቅም በሚመስል አባባል።

«ይሹሙት!» አሉ፣ ጄኔራሉ።

ሻለቃ ጃግማ በደጃዝማች ገረቡ ዱኪ «ጂማ ያለውን የኢጣሊያ ጦር ለመደምሰስ ጃግማ ይሰጠኝ» ተብሎ እንደተመረጠው ሁሉ መቀሌ ላይ በጄኔራል አበበ ዳምጠው ተደግሞ ተመረጠና የሁለተኛ ብርጌድ ጥብቅ አዛዥ ተብሎ በመሾም በነበረው አንድ የሻለቃ ጦር ላይ ሁለት ሻለቃ ጦር ተጨምሮለት ወደ ራያና አዘቦ ግዳጄን ለመወጣት ከጄኔራል አበበ ጋር ዘመተ።

የራያና አዘቦ ችግር በሶስት ወር ውስጥ ወደነበረበት ተመልሶ ፀጥታው ተከበረ። እውቁ ሳይንቲስት አንስታይን «ትልቁ ቁም ነገር እውቀት ሳይሆን ምናብና ተሰጥኦ ነው» እንዳለው እውቀቱን ብቻ ሳይሆን ምናብና ተሰጥኦውን የሚጠቀመው ጃግማ ወደ ጦር ላንቃ ተወርውሮ «አለቀለት» ሲባል የተሰማራበትን ግዳጅ በድል እየፈፀመ፣ እንደ እናንዳና አዛሪያ ወደ እሳቱ ሲወረወር እሳቱ ሳይነካው ለፈጣን ሹመትና ለተጨማሪ ሃላፊነት በቃ።

የመንግስት ጦር አዛዥ ሚጀር ጄኔራል አበበ ማይጨው ላይ ለነጭ ለባሽ ጦር አለቆች፣ ለብርጌድ አዛዦችና ለረዳቶቹ የምሳ ግብዣ አድርገው ነበር። በዚያ ጊዜ ለወሎ ነጭ ለባሽ አለቃ ለእነ ደጃዝማች መንገሻ አቦዬ «... እኔ» አሉ፣ ጄኔራል አበበ፤ «እኔ ለሰማንያ ሁለት ጊዜ በሉጋዴን ጦር ግንባርና በሌሎችም ጦር ሚዳዎች ተዋግቻለሁ፤ ከሌሎች አዋጊዎችም ጎን ተሰልፌ እይቻለሁ። ነገር ግን እንደ ሻለቃ ጃግማ በተሰለፈበት የጦር ቀጠና የማሸነፍ ሶድል ያለው አዋጊ አጋጥሞኝ እያውቅም»። በራያና አዘቦ ዘመቻ ወቅት በነበረው ሰላማዊ ጥረትና ስነ-ስርዓት የተደሰቱት ወላጆች ለፍቅርና ለክብርታቸው ማስታወሻ ይሆን ዘንድ ለወሰዷቸው ሰባና ሰማንያ የሚደርሱ ህፃናት ጃግማና አበበ እያሉ ስም አወጡላቸው።

በራያና አዘዞ ዘመቻ አክብሮትን ያገኘውና በአለቃው የተወደሰው ጀግናው ጃግማ የራያና አዘዞው ግዳጅ ካበቃ በኋላ ግን ተከሰሰ። ከራስ አበበ አረጋይ ጋር በአርበኝነት የቆዩትና በጦር ሃይሉም ስልጣን የነበራቸው ደጃዝማች ተሰማ ቡርጂ «ከላህ አገልግሎት አገፃፀር የብርጌድ አዛዥነት አይገባህም። የብርጌድ አዛዥነት ሹመት መስጠት ያለባቸውም ንጉሥ ነገስቱ ናቸው፤ ስለዚህ መልሰህን አቅርብ» ብለው የጦር ሚኒስትሩ ራስ አበበ ፊት አቀረቡት።

«ጥብቅ የብርጌድ አዛዥ አድርገው የሾሙኝ ጦር ሜዳ ውስጥ ራሳቸው የጦር ሚኒስትሩ ራስ አበበ ናቸው፤ ይጠቅማል፤ ይሰራል ብለው። ስለዚህ ለመሾሜ መልስ መስጠት ያለበት የሾመኝ እንጂ እኔ ተሟላው አይደለሁም» አሉ። ሻለቃ ጃግማ - በተከሰሰበት ጉዳይ አዝኖ። ደጃዝማች ተሰማ ቡርጂ በጃግማ መልስ ተናደው የራስ አበበን ዐይን ተመለከቱ። ራስ አበበም «አህ! እውነቱን እኮ ነው፤ የሾመው ሌላ፤ ለምን ይጠየቃል? መጠየቅ አልነበረበትም። ከተከሰሰም፤ ከተወቀሰም ተከሟሹና ተወቃሹ ሹመት የሰጠሁት እኔ ነኝ። ስለዚህ ሻለቃ ጃግማ መከሰሱም፤ 'መልስ አቅርብ' መባሉም ስህተት ነው» አሉ። በጀግንነት፤ ትክክለኛ ፍትህ በመስጠት የሚወደዱትና በሚሰጡትም ውሳኔ እጅግ የሚፈሩት ራስ አበበ።

ከኢጣሊያ ወረራ በፊት አበበ አረጋይ አራዳን በሻለቅነት የሚያስተዳድሩ ፖሊስ ነበሩ። ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ስትወር ከቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ጋር ማይጨው ዘመቱ። መስፍን ስለሺ፤ መርዕድ መንገሻና አቢይ አበበ በኢጣሊያ ወረራ ወቅት ሁለት ዓመት በአርበኝነት ከተዋጉ በኋላ ስደት ሊሄዱ ሲሉ ራስ አበበንም አብረዋቸው እንዲለደዱ ጠየቋቸው። ራስ አበበ ግን «አገሬንና ህዝቤን ትቼ የትም አልሄድም ...» ብለው ቀሩ።

ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴን የእንግሊዝ ጦር ደብረ ማርቆስ ባገተበት ወቅት «ጃንሆይ! ሃይላችንን ለማጠንከር ወደ አርበኝነት ከገባው ጋር ሁሉ ተባብሮ ስዋጋ የልጅ ኢያሱ ልጅ የራስነት ማዕረግ ሰጥቶኛል፤ እርስዎም እንግሊዝ አገር እያሉ ራስነቱን ተቀብለው ጽፈውልኛል። ይህን ማዕረግ መቀበል ግርማዊነትዎን ከመቃወም ሊቆጠርብኝ አይገባም። ስለዚህ ይህን ሹመቱን በጽሑፍ ያፀኑልኝ ዘንድ በደጃዝማች ደበበ በኩል መልዕክቱን ልኬያለሁ ...» የሚል ደብዳቤ ፃፉ። ለራስ አበበ ንጉሥ ነገስቱ ስልጣናቸውን አፀደቁላቸው። በኋላም ኢትዮጵያ ባቋቋመችው ህዝባዊ ጦር የሚኒስትርነት ማዕረግ ተሰጣቸው። ለሃገራቸውና ለመንግስታቸው ታላቅ ተግባር ፈፅመው በሃምሳ ሰባት የመንግስት ግልበጣ ወቅት ተረሽኑ።

በ1935 ዓ.ም መጨረሻ ላይ ተጀምሮ በ1936 ዓ.ም ለከሸፈው የትግራይ ለመፅ መፍትሄው ህዝቡን መውጋት ሆነ። መሪ የነበሩትን ከማሰርና ከማፈናቀል፤ ወታደራዊ አገዛዝ እንዲለፍን ከማድረግ ውጭ የችግሩን መነሻ ነቅሶ አውጥቶ መፍትሄ መስጠት ስላልተቻለ እሳቱ ከመጥፋት ይልቅ ተዳፍኖ ሲሰፋፋ ኖረ ...

ሻለቃ ጃግማ የትግራይ ችግር ጋብ ሲል በፈቃድ ወደ አዲስ አበባ መጣ። የሁለተኛ ብርጌድ አዛዥ የነበሩት ደጃዝማች በቀለ ወያ የድራዳዋ አውራጃ ገዥ ሆነው ተሹመው ሄዱ። በምትካቸው የሁለተኛ ብርጌድ ጥብቅ አዛዥ ሻለቃ ጃግማ መሆን ሲገባው ቦታው ለሻለቃ ወርቁ አየሰ ተሰጠ። ሻለቃ ጃግማ «እኔ በጦር ሜዳ ጥብቅ የብርጌድ አዛዥ ሆኜ ግዳጄን ተወጥቻለሁ። የሁለተኛ ብርጌድ አዛዥ መሆን ይገባኝ የነበረው ጥብቅ የብርጌድ አዛዥ እኔ ነኝ። አሁን ግን የሁለተኛ ብርጌድ አዛዥ ሆኖ የተሾመው ሌላ ሰው ነው፤ ለምን እንዲህ ተደረገ?» ብሎ ጄኔራል አቢይን ጠየቀ።

ጄኔራል አቢይም «እንተ የያዝኸው የብርጌድ ጥብቅ አዛዥነት ከጦር ሚኒስትሩ እንጂ ከንጉሥ ነገስቱ የተሰጠህ ሹመት አይደለምና ደንቡ አይደግፍህም። ስለዚህ ስልጣንን ለቀህ በሻለቃ ወርቁ ስር ሆነህ መታዘዝ አለብህ» አሉት። ሻለቃ ጃግማ በጦር አሳት ተፈትኖ ያገኘውን እድገት ሲነጠቅ አዝኖ «ጄኔራል አቢይ! እኔ ሶስት ሺህ ጦራን በትኝ በወታደርነት የተቀጠርሁት ተገድጄ ነው። ምስጢራችሁ ይህ ከሆነና ብይናችሁ የማያሰራኝ ከሆነ ግን አሰናብተኝ» አለ። ጄኔራል አቢይ «ከሰራዊት አላባርርህም፤ ጃንሆይ ፊትም አላቀርብህም። ነገር ግን ራስ አበበ እስኪመጡ ተጠባባቂ ሆነህ ተቀመጥ» አሉት። ወጥቶ ሄደ መኖሪያ ቤቱ ገብቶ ተቀመጠ።

በዚህ መጥፎ ሁኔታ ውስጥ እያለ ግን ያልታሰበ ሲሳይ «ከሰማይ» ወረደለት። ወደ ማይጨው ከመሄዱ በፊት ለመሸጥ ያስፈቀደው ደን በወኪሉ አማካይነት ስለተሸጠ እስራ አምስት ሺህ ብር አምጥተው ሰጡት። የተቆረጠው ደንም በመደበለት ጠባቂ እንክብካቤ ስላገኘ ተመልሶ እያቆጠቆጠ መሆኑን አረጋገጠ። ሌሎች ትክሉ የተባሉትን ሳይተክሉ ቀርተው ግዴታቸውን ሳይፈጽሙ እሱ ግን ጥቅም ብቻ ሳይሆን ግዴታውንም በመወጣቱ ይበልጥ ደስ አለው። ጃግማ «ሳይደግስ አይጣላ» ብሎ ብስጭቱን ረስቶ ራስ አበበ አረጋይ መጥተው የመጨረሻ ውሳኔ እስኪሰጡት ድረስ እንደ እሱ በተለያየ ሰብብ ከሰራ ከታገዱት የሰራዊቱ አባላት ጋር በአራዳ ላይ መሸለል ጀመረ።

ሻለቃ ጃገማ በየቀኑ ከቤቱ ሲወጣ አምስት መቶ ብር ይዞ እየወጣ አራዳ ከሚገኙት የሃዚም ወርቅነህና ዘውዴ ኪዳነ ወልድ ከከብ የምሽት ክብብ፤ ከሲኒማ ኢትዮጵያ ጎን ከነበረው ተራራ ሆቴልና ምሽት ክብብ ... ውስጥ በፈረቃ መዝናናትና መደነስ ጀመረ። ጦርሙስ ውስኪ ከቀረጥ ነፃ አምስት ብር፤ ቀረጥ የተከፈለበት አስራ ሁለት ብር እያወረደ፤ በአራዳ ልጅ ዜማ እየተገላፈፈ በረረ ...

«ወይ አዲስ አበባ ... አሽ! .. ወይ አራዳ ሆይ ... አሽ ... አገርም እንደሰው... አሽ... ይናፍቃል ወይ!» እያሉ ጃገማ፤ አማን፤ ምህረተክብ ... ዜማ እየተቀበሉ፤ ዜማ እያንቀረቀሩ ... ተዘናኑ።

አራዳ ጀግኖቿን ስታገኝ እንደ እገቡጥ ፅጌረዳ ሙልሙል ብላ ፈካች። ፀሐይ፣ ብርሃን ለመጨመር ዝቅ ብላ ተገጠላለች። ጨረቃ እንደ ማንን ላፍ የምትነካ ውብ ፍሬ መሰለች ...

«ወይ ውቤ በርሃ ... አሽ ... ወይ አራዳ ሆይ!» እየተባለ ምድር ቀውጧ ሆነች። የአራዳ ፍቅረኛ እየተገባቀበ እየተጣራ ተመራጭ ወደ ውስጥ ሲገባ አራዳነት የጎደለው ደግሞ ወደ ዳር እየተገፋ ተመልካች ሆነ። በአራዳ ልጆች ፍቅር ቆነጃጅት ቀልባቸው እየተሰረቀ ማለሉ። የአራዳ ቅኝት፤ የውቤ በርሃ ዜማ በጀግኖች እየተቀነባበረ ጣፈጠ። ጨዋታው ደራ። ፍቅር በጋለው የአራዳ ልጆች ልብ ላይ እንደ ነጭ አጣን እየተገኙበት ጤሰ። የአራዳና የውቤ በርሃ መፃካ የሚሰነፍጥ ሆነ። የውቤ በረሃ ጠጅ ቤቶችና መሽታ ቤቶች እስከ ምሽቱ ሁለት ሰዓት፤ ቡና ቤቶችና ሲኒማ ቤቶች እስከ ምሽቱ አራት ሰዓት እንዲዘጉ በአዋጅ ቢደነገግም በአራዳዎች ዘዴ፤ በአራዳዎች መላ በር እየተዘጋ፤ ልብ እየተከፈተ ዳንሱ ቀለጠ።

ከሰባት ወር «አፃራው ጤሰ» ጭፈራ በኋላ ራስ አበበ አረጋይ ከትግራይ ወደ አዲስ አበባ ተመለሱ። ጄኔራል አቢይ ጃገማ የብርጌድ አዛዥ ሊሆን አለመቻሉን፤ ሰባት ወራት ተጠባባቂ ሆኖ ደመወዙ እየተከፈለው መቆየቱን አብራርተው ለጦር ሚኒስትሩ አስረዱ። ራስ አበበ የጃገማን የአርበኝነት ተጋድሎ፤ እምባላጌ እና ራያና አዘቦ የፈፀመውን የጀግንነት ተግባር፤ በፊት በደጃዝማች ገረሱ፤ በኋላ ደግሞ በሜጀር ጄኔራል አበበ ዳምጠው መመረጡንና መወደሱን ያውቃሉ። «ጥብቅ አዛዥነቱ አይገባውም» ተብሎም እሳቸው ፊት ጉዳዩ ደርሶ በውሳኔ የዘጉት ራሳቸው የጦር ሚኒስትሩ ነበሩ።

በሌላ በኩል ደግሞ ልዑል አልጋ ወራሹ በወቅቱ የወሎ ጠቅላይ ግዛት ገዥ ስለነበሩ «ሻለቃ ጃገማ ጀግና መሆኑን ሰምቻለሁና የፍኛ ብርጌድ አዛዥ አድርገው ይሹሙልኝ» ብለው ለራስ አበበ ወደ አዲስ አበባ ሲመጡ ነግረዋቸው ስለነበር ራስ አበበ ለጎንጎሥ ነገስቱ ጉዳዩን አቅርበው ጄኔራል ከበደ ገብረ ሻለቃ ጃገማን የፍኛ ብርጌድ አዛዥ አድርገው እንዲሾሙት አዘዙ። ጄኔራል ከበደ ገብረ ግን «ይህም ሊሆን አይችልም፤ ክቡር ሚኒስትር ... ጃገማ የስድስተኛ ብርጌድ አዛዥ መሆን አይችልም፤ እሱ ሻለቃ ነው። ከእሱ በላይ የኮሎኔልነት ማዕረግ ያለው ኮሎኔል ግብራ የሚባል ስደተኛ መኮንን አለ፤ እሱ ነው የብርጌድ አዛዥ ሊሆን የሚገባው» ብለው ተከራከሩ።

ራስ አበበ ጄኔራሉን ሃሳባቸውን እስኪጨርሱ ጠበቋቸውና «ጨረሰህ ጄኔራል?» አሉ። «አዎ ጌታዬ!» አሉ ጄኔራል ከበደ። «ከበደ! አሁን አዛዥነቱ የኔ ነው። እኛ በስራ የምናውቀው ያልኸውን ኮሎኔል ሳይሆን ሻለቃ ጃገማን ነው፤ የፍኛ ብርጌድ አዛዥነቱ የሚገባው እንደ ወርቅ በእሳት ለተፈተነው ለእሱ ነው» ብለው ወስነው ተነሱ። ሻለቃ ጃገማ የፍኛ ብርጌድ አዛዥ ሆኖ ደሴ ሲሄድ ሻለቃ ከበደ በውሳኔው ተሰላጩ።

በዓመቱ ህዝባዊ ጦር፤ የኢትዮጵያ ጦር እና መደበኛ ጦር ሲቀላቀሉ ሻለቃ ከበደ ገብረ ሻለቃ ጃገማን የብርጌድ አዛዥ ሳይሆን የሻለቃ አዛዥ አድርገው ስላስተላለፉት ሻለቃ ጃገማ በእንግሊዞች እንደገና የሻለቃ አዛዥ ሆኖ ተደለደለ። «ከብረጋና መብቱን ማስጠበቅ ያለብኝ እኔ እንጂ ሌላ አይደለም» የሚለው ጃገማ ፈቃድ ወስዶ አዲስ አበባ ተመለሰ።

«ጄኔራል ከበደ! እኔ የብርጌድ አዛዥ እንደሆንሁ ታውቃለሁ። ለእንግሊዞች ስታስተላልፍ ግን በብርጌድ አዛዥነቱ ሳይሆን በሻለቃ አዛዥነቱ ነው። ስለዚህ እንግሊዞች የሻለቃ አዛዥ አደረጉኝ። ለምን ይሆን ብርጌድ አዛዥነቴን ያላስተላለፍኸው?» ብሎ ጠየቀ፤ ሻለቃ ጃገማ።

«እኔ የሚገባኝን ሰርቼ ጉዳዩን አስተላልፌያለሁ። አሁን ጊዜዬን አታባክንብኝ፤ ጉዳይህ ለጄኔራል ከቶም ተላልፏል። ስለዚህ እዚያ ሂድና ከቶም ጋር ተነጋግረህ ጨርስ። እኔም ስራዬን ልሰራ» አሉ። ጄኔራል ከበደ። የያዘውን የማይለቀው ጃገማ «ተስፋ የምቆርጥ መስሎሃል» ብሎ በቀጥታ ሄዶ የጄኔራል ከቶምን ቢሮ አንኳኳ።

«እምባላጌ ላይ መላ በጠፋበት፤ ጀግና በሚፈለግበት ጊዜ ግዳጅን ከፈፀምኩ በኋላ ደግሞ ወደ ራያና አዘቦ እንደዘምት በጄኔራል አበበ ተመርጬ ጥብቅ የብርጌድ አዛዥ ሆኜ ተሾሜያለሁ። ከመሾምም አልፌ በቦታው ላይ

ሰርቻለሁ። ቅልቅሉ ሲፈፀምም እኔ የብርጌድ ጥብቅ አዛዥ ነበርሁ ...» አለና ሽለቃ ጃገማ ትንሽ አለበት። ከጄኔራል ከበደ ገብሬ ጋር ያደረገውን የቃል ልውውጥ ካነሳ ጄኔራል ኮቶም ከጄኔራል ከበደ ጋር እመካከራለሁ ይለዋል፤ ከጄኔራል ከበደ ጋር ከተነጋገረ ደግሞ ችግሩ ስር ይሰዳል። ስለዚህ ጃገማ የጄኔራል ከበደን አለመደሰት ሳያነሳ «... እናንተ እንግሊዞች ግን ብርጌድ አዛዥ የሆንሁትን ሽለቃ አዛዥ አድርጋችሁ መደባችሁኝ። አንተ ራስህ እንደምታስታውሰው ሌላው ቀርቶ ያገኘሁትን ሁለት ሳጥን ቦንብ አንዱን ለአንተ አንዱን ለጄኔራል አበበ ዳምጠው ሰጥቻለሁ» አለው። ሽለቃ ጃገማ።

ጄኔራል ኮቶም የሽለቃ ጃገማን ሃሳብ አዳመጠ። ጃገማም በተናገረው የተሰማውን አስተዋለ። ሁለቱም አንዱ የአንዱን ስሜት ለማንበብ ሲጮካከሩ ቆዩና «ጥሩ፤ ሰኞ ተመልሰህ ና» አለ ጄኔራል ኮቶም።

ባጋጣሚ ሽለቃ ጃገማ ለሦስት ወራት ያህል አብሮት በሽለቃ አዛዥነት የሰራ የእንግሊዝ ክፍተኛ መኮንን «የብርጌድ አዛዥ ሊሆን ይገባል» ብሎ ደብዳቤ ጽፎ ኖሯል። ያ ደብዳቤ ቅዳሜ ደረሰ። ጄኔራል ኮቶም ደብዳቤውን አይቶ ጃገማን ሲጠብቅ መጣ። ደብዳቤው መምጣቱን ሳይገልጽ «ሽለቃ ጃገማ በል የብርጌድ አዛዥነቱን ሰጥቼሃለሁ። ከእንግሊዞች ጋር እየተሰማማህ ስራ» አለው። በዚህ ውሳኔ ሽለቃ ጃገማ በደስታ ሲቦርቅ ጄኔራል ከበደ ገብሬ እንደገና ተቆጡና አለመግባታቸው እስከ መንግስቱ ንዋይ የመንግስት ግልበጣ መከራ ድረስ ዘለቀ።

ከ1937 ዓ.ም ጀምሮ እስከ 1940 ዓ.ም ድረስ ሽለቃ ጃገማ ደሴ የሚገኘው የስድስተኛው ብርጌድ አዛዥ ሆኖ ቆየ። በኋላ ደግሞ የኢትዮጵያ ጦር፣ ሀዝባዊ ጦርና መደበኛ ጦር በጦር ሚኒስቴር ስር አንድ ሆነው ሲቀላቀሉ ጃገማ የብርጌድ አዛዥነቱን ለማግኘት ውጣ ውረዱን ካለፈ በኋላ የአምስተኛ ብርጌድ አዛዥ ሆኖ ተሾመ።

የኢትዮጵያ ምድር ጦር በአራት ክፍለ ጦር ከተመደበ በኋላ የሁለተኛ ክፍለ ጦር ምድብ ደሴ ሆነ። በዚያ ወቅት ሽለቃ ጃገማ የአምስተኛ ብርጌድ አዛዥ ሆኖ ደሴ ስለነበረ ለብርጌዱና ለክፍለ ጦሩ በወር የሚያስፈልገውን ደመወዝ ከወሎ ጠቅላይ ግዛት ግምጃ ቤት ጠይቆ በማውጣት ደመወዝ እየከፈለ ግልባጩን ለጦር ሰራዊት ጠቅላይ መምሪያ እንዲያሳውቅ ታዘዘ። ሽለቃ ጃገማ ትዕዛዙን ተግባራዊ በማድረግ ገንዘቡን ጠይቆ እያወጣ ለሰራተኞች ጉዳይ ኃላፊው በመስጠት እንዲከፈል ያደርጋል። ከአምስት መቶ ብር በላይ

በሰራተኞች ጉዳይ ኃላፊው እጅ ስለማይቀመጥ ቀሪውን እየተቆጣጠረ ባንክ የማስገባት ግዴታ ነበረበት። ቀሪው ገንዘብም እየተጠራቀመ አስር ሺህ ብር ደረሰ። ሽለቃ ጃገማ ለሁለተኛ ክፍለ ጦር አባሎችና እሱ ለሚመራው ብርጌድ ከወሎ ጠቅላይ ግዛት ገንዘብ ቤት በየወሩ የሚያወጣው ሰላሳ ስድስት ሺህ ብር ነው።

ሽለቃ ጃገማ ተቀማጭ ገንዘብ አስር ሺህ ብር መድረሱን ሲረዳ ከገንዘብ ቤቱ ማውጣት የሚገባውን ሰላሳ ስድስት ሺህ ብር ሳያወጣ በየዋህነት ሃያ ስድስት ሺ ብር አውጥቶ በባንክ የተጠራቀመውን አስር ሺህ ብር ከባንክ አውጥቶ በመመላት በሰራተኛ ጉዳይ ኃላፊው አማካይነት የደመወዝ ክፍያ እንዲፈጸም አደረገ። ይህን ክፍያ ሲፈጽም ግን እንደተለመደው ለጦር ሰራዊት ጠቅላይ መምሪያ የጦር ሰራዊት ገንዘብና መዝገብ ቤት ግልባጩን ልኳል።

ከዚያም በኋላ እንደተለመደው ሰላሳ ስድስት ሺህ ብር እየጠየቀ በማውጣት ሲከፍል ቆየ። ጠቅላይ መምሪያው ከገንዘብ ሚኒስቴር የሚጠይቀው የሶስት ወር ደመወዝ ስለሆነ አንድ ጊዜ ሰላሳ ስድስት ሺህ ብር ማውጣት ሲገባው ሃያ ስድስት ሺህ ብር ማውጣቱን የተረዳው የገንዘብ ሚኒስቴር የወሩን ደመወዝ ለዘለቂታው በሃያ ስድስት ሺህ ብር ይዞ የሶስት ወር ደመወዝ ለጠቅላይ መምሪያው ሰጥቶ ኖሯል። በሶስተኛው ወር ሰላሳ ሺህ ብር ጎደለ። ለካ ከየወሩ የወር ደመወዝ ክፍያ እስር አስር ሺህ ብር ለሶስት ወር ተነስቷል። ለጎደለው ገንዘብ ደግሞ ቀጥታ ተጠያቂው ሽለቃ ጃገማ ሆነ፤ ሃሜት መራገብ ጀመረ።

ከዚያ የገንዘብ ሚኒስቴር አዲተር መጣ፤ ከጦር ሰራዊት ጠቅላይ መምሪያም ኮሎኔል ተክሌ ሄዱ። ሽለቃ ጃገማ ያስተላለፋቸው ቴሌግራሞች፣ ግልባጭ የተደረገው የደመወዝ መክፈያ ሰነድ ተመረመረ። በመጨረሻ ሽለቃ ጃገማ ነፃ ሆኖ ተገኘ።

ጃገማ ደሴ በነበረበት ጊዜ ከሮቢት ጀምሮ እስከ ኮምቦልቻ ድረስ ግራና ቀኙ ጥቅጥቅ ያለ ደን ነበር። ስለዚህ ከአዲስ አበባ ወደ ደሴ የሚጓዝ ሁሉ ድኩሳ፣ አሳማ፣ ቡሆር፣ ሚዳቋ፣ ጅግራ ... ሲሯሯጥ እያየ ነው። ጃገማ ሁሉም መንገድ ሲጓዝ ሁለት ጠመንጃና ሽጉጥ አይለየውም። አንድ ቀን ከአዲስ አበባ ወደ ደሴ ሲሄድ አንዲት ጥንቸል ከቀኝ ወደ ግራ አቋረጠችው።

እግማ መኪናውን አቁሞ በመውዜር ጠመንጃው አነጣጥሮ ሲተኩስ ወደ ላይ ጉና ወደቀች።

በሌላ ጊዜ በሌሊት በዚህ መንገድ ጅግ መኪናውን ሲነጻ የልጅ ሞግዚት ብቻ ከጋላው ተቀምጧል። አንድ ድኩላ ከጫካው ተወርውሮ ወጥቶ አፊት እፊቱ መርጥ ጀመረ። በቀኝ በኩል ጋራ ስለሆነና መንገዱ ዳር ያለው አለት ስለተጠረበ መውጣት አለመቻሉን እግማ ሲያስተውል ድኩላውን ወደ ግራው እንዳይታጠፍ እየዘጋ ወደ መንገዱ አስገባው። እግማ መውዜሩን እንስቶ የጅግን በር ከፍቶ፣ በግራ እጁ መሪውን ይዞ፣ ነጻጅ መስጫውን ጫን አድርጎ ፊት ለፊት አልሞ ተኮሰ። ድኩላው ሁለት ጆሮው መካከል ማጅራቱ ላይ ተመቶ ወደቀ። «እኔ እግማ!» አለ። እግማ አባ ዳማ። ቆዳውና ስጋው ሳይበላሽ ድኩላውን ይዞ ደሴ ገባ።

አንድ ቀን ደግሞ በዚያው መንገድ ሲጓዝ ጅግራዎች መንገዱን አቋርጠው ወደ ቀኝ ታጥፈው ገቡ። እግማ መኪናውን ሲያቆም ጅግራዎች ጫካው ውስጥ ቆመዋል። እግማ እንዲ ጅግራ ላይ አልሞ ተኮሰና ሂዶ ሲያይ ሶስት ጅግራዎች አንገት አንገታቸውን ተመተው ወድቀው አገኛቸው።

በ1938 ዓ.ም. ጄኔራል ከበደ ገብረ አንድ ደብዳቤ ፃፉ፤ «በአዲሱ ድልድል ምንም ችግር ቢፈጠር ለእኔ ፃፉልኝ፤ በተረፈ ግን ከእንግሊዞች ጋር ተግባብታችሁ ስሩ» ይላል የደብዳቤው መንፈስ። ከድልድሉ በኋላ እንግሊዞች በየክፍሉ ጦሩ፣ በየብርጌዱ እየሄዱ ጋላፊነታቸውን ተረከቡ።

በዚያ ወቅት ልዑል አልጋ ወራሽ የጎንደር፣ የወሎና የትግራይ ገዢ ነበሩ። የኢጣሊያ ጦር ደግሞ ጎንደር ተሰባስቦ ቆይቶ ስለነበር በአልጋ ወራሹ አስተባባሪነት አዲስ የውጊያ ዘመቻ ተከፍቶ የተላከው ጦር አራት መቶ ሺህ የሚደርስ ጥይት ማረከና ጥይቱ ደሴ ተወሰደ።

«ያን ጥይት እንግሊዞች ከተረከቡ አንድ ወታደር በአመት ቢያንስ ሶስት መቶ ስልሳ አንድ ጥይት መተኮስ አለበት በሚለው ደንባቸው መሰረት በአጭር ጊዜ ተኩሰው ይጨርሱታል። ኢትዮጵያ ግን እንደዚያ የሚያወላዳ አቅም የሚፈጥር የጥይት ፋብሪካ ስለሌላት ቆጥባ መጠቀም አለባት። ስለዚህ ይህን ችግር ችግር ካለባችሁ ፃፉልን» ላሉት ጄኔራል ከበደ ብናስታውቅ ምን ይመስልሃል?» አለ። የሻለቃ እግማ ኤታማጥር ሹም ሻምበል ፅጌ በሻህ። «ጥሩ

ሃሳብ ነው፤ ይፃፍ» አለ። የአምስተኛ ብርጌድ አዛዥ ሻለቃ እግማ። ሻምበል ፅጌ በሻህ ማሳሰቢያውን ለማርቀቅና ለመፃፍ ወጣ።

በወቅቱ በነበረው የጦር ሚኒስቴር አሰራር ወታደራዊ ስልጠና ወሰደው የጨረሱ አርበኞች የመቶ፣ የሻምበል፣ የሻለቃ፣ የብርጌድ አዛዥ ሆነው በጋላፊነት ሲሾሙ ከኢጣሊያ ወረራ በፊት የሆለታ ገነት ጦር ማሰልጠኛ ምሩቅ የሆኑት ደግሞ ኤታማጥር ሹም ይሆናሉ። የአዛዦቹ ድርሻ ጦሩን መምራት፣ አስተዳደራዊ ፍትህ መስጠት፣ የሰራዊታቸውን አባላት የሰራ ችሎታ ሪፖርት ማድረግ ነው። ኤታማጥሮች ደግሞ ንብረትን መጠበቅ፣ መሳሪያን ማደል፣ ገንዘብ ነክ የሆኑ ጉዳዮችን መፈፀም ተግባራቸው ነው።

ሻምበል ፅጌ ደብዳቤውን እዘጋጅቶ እንደጨረሰ ሻለቃ እግማን እንዲፈርም ጠየቀው። ሻለቃ እግማም «ስለ ገንዘብ፣ ንብረትና መሳሪያ ጋላፊነቱ የአንተ ስለሆነ ደንቡ እንደሚፈቅደውና ሁሌም እንደምታደርገው መፈረም ያለብህ እንተ እንጂ እኔ አይደለሁም» አለ። ሻምበል ፅጌም አስተያየቱ ስላሳመነው ወረቀቱ ላይ ፈርሞ ለጄኔራል ከበደ ገብረ አሸን ላከው።

ጄኔራል ከበደ ደግሞ ከሻምበል ፅጌ የደረሳቸውን ደብዳቤ «ይሄ ደብዳቤ ደርሶኛልና የምታደርገውን አድርግ» ብለው ለጄኔራል ኮቶም ሰጡት። ኮቶም ደብዳቤውን እንዳነበበ እልህ ውስጥ ስለገባ ጊዜ ሳያባክን አውሮፕላኑን እያበረረ ደሴ ሂደና «ፅጌ በሻህን ጥሩልኝ?» አለ። ሻምበል ፅጌ ተጠራ። «እቃህን በሙሉ ያዝ» አለው። ጄኔራል ኮቶም። ከዚያ ይዞት በሄደው አውሮፕላን አዲስ አበባ ይዞት ተመለሰና ካለምንም ውጣ ውረድ እንደግል አገልጋዩ ከሰራዊቱ አባረረው።

በዚህ ዓለም ላይ የሚኖር ሰው ሁሉ ሀሴትን የሚያገኘው ፍትህ ሲያገኝ ነውና ሻምበል ፅጌ «ሰው እንደ ዕፅዋት ጥቃትን በዝምታ ማለፍ የለበትም» በሚል እምነት ለገንብ ነገስቱ ችሎት ይግባኝን አቀረበ። ሻለቃ እግማ ሻምበል ፅጌን የፈረንሳይኛ ቋንቋ ተናጋሪ፣ ልምድ ያለውና ጥንቁቅ ሆኖ ስላገኘው «ሻምበል ፅጌ በሻህ ታማኝ፣ ታታሪና ስራውን አከባሪ ነው...» ብሎ ቀደም ብሎ ጽፎለት ነበር። በአጋጣሚ ሻለቃ እግማ እረፍት ወስዶ አዲስ አበባ ነበር። ከዚያ እንደተለመደው ገንብ ነገስቱን እጅ ነስቶ ገንብ ነገስቱ ለችሎት ከቆሙበት በስተጀርባ ከልዑላንና ከመኪንንቱ ጋር ቆሟል። ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ በስደት በነበሩበት ጊዜ «ለአገራችን ምድር ከተመለስን ለህዝባችን ፍትህ ለመስጠት በቀን ለአንድ ሰዓት ችሎት እንቆማለን» ብለው ተሰለው

ስለነበር ከበዓላትና እረፍት ቀናት ውጭ ችሎት መቆማቸውን አያስተንተሉም።

ሻለቃ ጃገማ ከንጉሥ ነገስቱ ጋላ ቆሞ ችሎቱን ሲያዳምጥ የሻምበል ፅጌ ጉዳይ ቀረበ። ንጉሥ ነገስቱ «ጉዳዩ ምንድን ነው?» ብለው ጠየቁ። «... ደሴ የሚገኘውን አራት መቶ ሺህ ጥይት ... ለእንግሊዞች ብናስረክብ በደንባቸው መሰረት ተከሰው ስለሚጨርሱት ... እኛ ደግሞ የጥይት ፋብሪካ ስለሌለን ምን እናድርግ?» የሚል ደብዳቤ ወደ ጄኔራል ከበደ ስለመጣ፤ ጄኔራል ከበደም ለጄኔራል ኮቶም ጉዳዩን በመምራታቸው ኮቶም ከሰራዊቱ ያባረረው ስለመሆኑ፤ ያን ውሳኔ ይግባኝ ብሎ ሻምበል ፅጌ በሻህ በይግባኝ ጉዳይ እዚህ የቀረበ ስለመሆኑ ተነገራቸው።

እንደ ጉዳይ ወደ ንጉሥ ነገስቱ ዙፋን ችሎት የሚቀርበው አመልካቹ ፍርዱ ሳይስማማው ሲቀር፤ አልተስማማኝም ሲል ደግሞ በቂ ምክንያትና መረጃ ማቅረብ የሚችልና የተፈረደበት ፍርድ ግልባጭ በእጁ ሊገኝ ስለሆነ የሻምበል ፅጌ በሻህ ጉዳይ በይግባኝ ለዙፋን ችሎቱ መቅረቡ ትክክል ነበር።

«ይህን ባለ ሰምን ይባረራል? ለሀገር ማሰቡ ነውር ነው?» ጠየቁ። ንጉሥ ነገስቱ። «ሻምበል ፅጌ የንጉሥ ነገስቱን ድጋፍ ሲያገኝ «ጃንሆይ! ግፍ ነው የተፈፀመብኝ» አለና ሌላ ወረቀት አወጣ።

«ይህንንም ይመልከቱልኝ። ጃንሆይ!» አለ።

«ጥሩ! እስኪ ይነበብ» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ። «ሻምበል ፅጌ «ከብርጌዱ አዛዥ የተፃፈልኝ ነው» አለ። ማስረጃው ተነበበ፤ «ሻምበል ፅጌ በሻህ ታታሪ፤ ታማኝ፤ ስራ ወዳድ ... ነው። ፊርማ - ሻለቃ ጃገማ ኬሎ፤ ብርጌድ አዛዥ» ይላል፤ ንጉሥ ነገስቱ በፈጣን የማስታወስ ችሎታቸው ተጠቅመው ዘወር ብለው ጃገማን አዩት።

«ለንብረቱ ተቆርቋሮ ነው ሻምበሉ ያን ደብዳቤ የፃፈው። በስራው ደግሞ ታታሪ፤ ስራ ወዳድ ... መሆኑን አሰቃው መስክሮለታል። ጄኔራል ኮቶም ምን አልባት በንብረት ምን አገባውና ስልጣኑን አልፎ ደብዳቤ ፃፈ ብሎ ይሆናል የቀጣው። እኛ ደግሞ መቆርቆሩን ነው የምናየው። ስለዚህ ከሰራዊት የሚያባርር ጥፋት አላገኘንበትምና ወደ ስራው ይመለስ» በማለት አዘዙ። ሻምበል ፅጌም ወደ ስራው ተመልሶ በመከላከያ ሚኒስቴር ውስጥ ገብቶ እንዲሰራ ተደረገ።

እንደ ጊዜ ሻለቃ ጃገማ የመሬት ጥያቄ ጉዳይ ነበረውና ለንጉሥ ነገስቱ እንዲያቀርቡለት ከክብር ዘበኛ ተዛውረው የጦር ሰራዊት ኤታማኾር ሹም ለነበሩት ለጄኔራል ሙሉጌታ ቡሲ ሰጠ። ጄኔራል ሙሉጌታ ያቀረበውን ማመልከቻ ከሌሎች ጉዳዮች ጋር ጨምረው ለንጉሥ ነገስቱ ሲያቀርቡ ሌላው ጉዳይ ይፈፀምና የሻለቃ ጃገማ ብቻ ይመለሳል። ጄኔራል ሙሉጌታ ሶስት ጊዜ አቅርበው ሶስቱም ጉዳዩ ስላልተፈፀመ «ሻለቃ ጃገማ! ሶስት ጊዜ ጉዳይህን አቅርቤ ማስፈፀም አልቻልሁምና ራስህ ገብተህ አስፈጽም» አሉት። ሻለቃ ጃገማ ለሌላው ባይፈቀድም ወደ ቤተ-መንግስት ገብቶ ጉዳዩን ለንጉሥ ነገስቱ አቀረበ። ንጉሥ ነገስቱም ወዲያው ጉዳዩን ፈፀሙለት። በዚያም ንጉሥ ነገስቱ በሚቀርቡት ሰው ጉዳይ ሌላ ሰው እንዲገባ እንደማይፈልጉ ተረዳ።

በ1947 ዓ.ም ሻለቃ ጃገማ የብርጌድ አዛዥ በነበረበት ጊዜ እሱ ሳይሾም የእሱ የበታዥች የሌፍተናንት ኮሎኔል ማዕረግ እየተሰጣቸው ተሾሙ። ሻለቃ ጃገማ ሌላ ፈተና ተጋረጠበት። ብዙ አወጣ፤ አወረደ። በአገልግሎቱ የሚገባውን ማዕረግ ያላገኘበትን ምስጢር ግን ማወቅ ተሳነው። «ለምን የሚገባኝን ይከለክሉኛል?» ብሎ ጃገማ እንደ ቀበሮ ራሱን ከፍ አድርጎ ፈጣሪውን ጠየቀ። መብቱን ለማስከበር እንደገና መጣር አለበት ...

ስለዚህ ፈቃድ ተቀብሎ አዲስ አበባ መጣና በቀጥታ ንጉሥ ነገስቱ ፊት ቀረበ። ጃገማን ከባህሩ ያወጡት ንጉሥ ነገስቱ ናቸው። አሁን ግን ደግናው ጃገማ እውነት በተቀበረችበት ዓለም ገብቶ ሞልቶ የተንቸረፈው በራስ መተማመኑ እንደ በረዶ እየሚሟበት ተቸገረ ... ይህን መሰል ችግር ሲፈጠር ወደ አዕምሮ ድቅን ከሚሉ ትውስታዎች ውስጥ እንዱ ታላቁ ደራሲ ሊዮ ቶልስቶይ የፃፈው አስደሳች ተረት መሰል ቁም ነገር ነው።

«በእንደ ደሴት ውስጥ ከሰው ተገልሰውና ሃይማኖት አልባ ሆነው የሚኖሩ ሶስት ባህታውያን ነበሩ። ይጠቀሙበት የነበረው ፀሎት ተራና እዚህ ግባ የማይባል ነበር። «እኛ ሶስት ነን፤ ጥበብም ሶስት ናት፤ ምህረትህን በእኛ ላይ አስፍን» የሚል ብቻ ነበር፤ ለፈጣሪያቸው የሚያቀርቡት ፀሎት። በዚህ ተራ ፀሎት ግን ብዙ ፀጋ ያገኙበት ነበር።

«ከደሴቷ ብዙም ሳይርቅ ደግሞ እጅግ የተከበሩ ጳጳስ ይኖራሉ። እኒህ ጳጳስ ሶስቱ ሰዎች ከሰው ተነጥለው ስለመኖራቸው፤ ተገቢ ስላልሆነውና ምንም ሃይማኖታዊ መሰረት ስለሌለው ተራ ፀሎታቸው ስሙና ሊያይዋቸውና እግረመንገዳቸውንም ትክክለኛውን ፀሎት ሊያስተምሯቸው ሄዱ ...

«ጳጳሱ ደሴቱን ለቀው ወደመጡበት ለመመለስ ጀልባቸው ላይ ወጡ፤ በጉዞ ላይ እያሉ ወደ እሳቸው ጀልባ ከጎላ እየተጠጋ የነበረ የብርሃን ሰረገላ ተመለከቱ። የብርሃን ሰረገላው ሲጠጋ ጳጳሱ ዝቅ ብለው ሲመለከቱ በብርሃን ሰረገላው ውስጥ የነበሩት ሶስት ሰዎች ከነበሩበት ወጥተው በውሃው ላይ እየተራመዱ ወደ እሳቸው ተጠጉና፤

«ብፁዕ አባታችን ያስተማሩንን ፀሎት እረሳነው» አሉ - በትህትና ወደ ጳጳሱ እየተመለከቱ፤ 'ስለዚህ ይቅር ይበሉንና እባክዎ ያስተማሩንን ፀሎት ደግመው ይገኙን' አሏቸው። ጳጳሱ ራሳቸውን ግራና ቀኝ እየወዘወዙ 'እናንተ ተወዳጅ ሰዎች!' አሉ - በፍፁም አክብሮት፤ 'ያላችሁ ይበልጣልና በአርጌው ፀሎታችሁ ኑሩ' አሏቸው» ይለናል ቶልስቶይ።

ጃግማም ገና በአስራ አምስት አመቱ መሳሪያ ማርኮ፤ የሶስት ሺህ አምስት መቶ አርበኞች መሪ ሆኖ፤ የተራራ ንጉስ ከነበረበት ሰላማዊ ኑሮ ወጥቶ ቢሮክራሲ በወጣበት፤ ፍትህ በተጓደለበት ህይወት እንዳይገባ የመከረው ባለመኖሩ አርጌውን ሰላማዊ ህይወት አጥቶ በአዲሱ ህይወቱ እንደ ባቁላ በየምድጃው እየተጣደ መቀላላት ቀጠለ።

«ጃግማይ! ከሰራዊቱ ያሰናብቱኝ!» አለ። ጓደኞቹ ሲሾሙ የተገለለው ሻለቃ ጃግማ። ከንጉሱ ነገስቱ ፊት እንደቀረበ።

«ጃግማ! ለምን?» አለ። ንጉሱ ነገስቱ - ግራ ገብቷቸው። ልቡ የተሰበረው ጀግና በህይወቱ እንኳን ተናግሮት አስቦት የማያውቅ ሀሳብ ከአንደበቱ ገንፍሎ፤

«ጃግማይ! እኔ ዘመድ የለኝም ... ጦር ሰራዊቱ ውስጥ የሚያስብልኝ ዘመድ የለኝም» አለ - በማያውቅበት የለቅሶ ቃና።

«ጃግማ! ዘመድ ቢኖርህ ምን እንድትሆን፤ ዘመድ ባይኖርህ ምን እንዳትሆን?» አሉ ንጉሱ ነገስቱ።

«... ከዚህ የበለጠ ምን እሆናለሁ ጃግማይ? እኔ የብርጌድ አዛዥ ሆኜ በአገልግሎት እየበለጥኳቸው እነሱ ተሾሙ፤ እኔ ግን ...» አላቸው። ንጉሱ ነገስቱ ለብስጭቱ በቂ ምክንያት እንዳለው ተረዱና ነገሩን ላለማካረር ብለው «... ይህን ጉዳይ ለአበበ ነግረኸዋል?» አሉት።

«ምኔ ናቸውና ለእሳቸው እነግራቸዋለሁ?» አለ። ጃግማ - ተስፋው መጥጥ ብሎ። ንጉሱ ነገስቱ ነገር አዋቂና በሳል ስለሆኑ አባባሉን «ያለኸኝ አንተ ነህ ...» እንደማለት ነው ብለው በቀና ተርጉመው «በል ጠብቀኝ!» አሉ። በደንቡ መሰረት ግን የጃግማ ጉዳይ ማለፍ የነበረበት በጦር ሚኒስትሩ ቤራስ አበበ በኩል መሆኑ ለራሱ ለጃግማም ግልጽ ነበር።

ሻለቃ ጃግማ ከኢጣሊያውያን ማርኮ የሚጠቀምባቸውን መኪኖች «አስረክብ» ተብሎ በነበረበት ጊዜ እንደ ልቡ ንጉሱ ነገስቱን ማግኘት ባለመቻሉ ... «ፈዛዛ! ማን ከጀርባችን አትቁም አለህ?» ብለው ንጉሱ ነገስቱ ከልዑላን ቤተሰባቸው፤ ከከፍተኛ መኳንንት ጋር ለአንድ ሰዓት ችሎት ሲቆሙ ከጎላቸው እንዲቆም ከፈቀዱለት ቆይቷል። ስለዚህ ያሰናብቱኝ ብሎ ካመለከተ በጎላ በነጋታው የችሎት ሰዓት ሲደርስ ጠብቆ ሄደ። በሰዓቱ ንጉሱ ነገስቱ ችሎት ወደሚቆሙበት ሲደርሱ ራስ አበበን ጨምሮ መገኘት ያለባቸው ሁሉ ቆመዋል። ችሎቱ ሲፈፀም ንጉሱ ነገስቱ ራስ አበበን ጠሯቸው።

«ጃግማ ሽመት ባለማግኘቱ አዝኖ ነግሮናል ... ባስቸኳይ የሚገባው ሽመት ይሰጠው» አሉ ኮስተር ብለው።

ራስ አበበም ሆኑ ሌሎች ከፍተኛ መኳንንት የንጉሱ ነገስቱን የመጨረሻ ብስጭታቸውን ገደብ ያውቁታል። ከዚያ ካለፈ ግን ትልቅ አደጋ ነው። ለምሳሌ ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ አልጋ ወራሽ በነበሩበት ጊዜ አልጋ ወራሽ እንዲሆኑ ከተዋደቁላቸው አንዱ ሊጋባ በየነ ወንድማገኘሁ ነበሩ። በጎላ ግን ሊጋባ በየነ «ራስ ተፈሪ አልጋ ወራሽ በመሆናቸው ተራቸውን ይጠብቃሉ እንጂ በመንግስቱ አስተዳደር ውስጥ ገብተው መስራት አይገባቸውም» ብለው ተፈሪ መኮንንን ተቃወሙ። ተፈሪ ያን አባባል እንደሰሙ ቁጣቸው ከገደቡ አለፈ። ብዙም ሳይቆይ «ሽብር ለማስነሳት ተዘጋጅተሃል» በሚል ሊጋባ በየነ ተወንጀለው ወጥመድ ውስጥ ገቡ። መከሰሳቸውን ያወቁት በየነ «ምነው እኛ ውራሳችን ከመሬት አንስተን አልጋ ላይ ብናወጣው እጃችንን ነክሰን» ብለው በመውቀሳቸው የተጣለው መረብ ውስጥ ያለጥንቃቄ ወደቁ።

ንጉሱ ነገስቱ ራስ አበበን እነጋግረው ከግቢ ሊወጡ ሲሉ፤ «ጃግማ!» ብለው ተጣሩ። ጃግማ ወታደራዊ ሰላምታ ሰጥቶ ቀረብ አለ።

«ትናንት የነገርኸንን ለአበበ ንገረው» አሉ። ጃግማና ራስ አበበ ተነጋገሩ። «አይሳነው» የፈቀደውን ማንም ሊሸር አይችልምና ራስ አበበ

ለጄኔራል ኮቶም ማስታወሻ ጽፈው ሰጡት። በዚህም የሌፍተናንት ኮሎኔልነቱን ማዕረግ ጃገማ ማግኘት ቻለ።

አንድ ጊዜ የዩጎዝላቪያ ጀግኖች ማህበር የኢትዮጵያ ጀግኖች ማህበር ዩጎዝላቪያን እንዲጎበኝ ግብዣ አደረገለት። ከኢትዮጵያ ጀግኖች ማህበር ደጃዝማች አበበ ሸንቄጤ የልዑካኑ መሪ በመሆን፣ ከጦር ሰራዊት ወልደ ዮሐንስ ተክሉና ጃገማ ኬሎ፣ ከክብር ዘበኛ ነጋ ተገኝ ተመርጠው ወደ ዩጎዝላቪያ ተላኩ ...

የዩጎዝላቪያ የአርበኝነት ተጋድሎ ከኢትዮጵያው ጋር ተመሳሳይ ስልት፣ ውስብስብ ፈተናና ስቃይ ነበረው። ማርሻል ቲቶ ከእነ ኮሎኔል ጃገማ ጋር ተገናኝተው የዩጎዝላቪያን የአርበኝነት የጀግና ኒሻን ከሸለሟቸው በኋላ የኢትዮጵያ አርበኞች ልዑካን ከንጉሥ ነገስታቸው የተላከውን የብር ሞሰብ ሰጦታ አበርክተው ስለአለፈው የአርበኝነት ትዝታና መስዋዕትነት አወጉ። ለክብራቸውም በቤተመንግስት ግብዣ ተደረገላቸው።

ማርሻል ቲቶ «የአርበኞች የመስዋዕትነት መታሰቢያ እንዳይጠፋ ጠንክራችሁ ስሩ» ብለው ቀድመዋቸው አርበኝነትን የጀመሩትን የኢትዮጵያ አርበኞች መከራቸው።

በዚያ የጉብኝት ወቅት በኢትዮጵያ ውስጥ ከእቡነ ጴጥሮስ በስተቀር ሃውልት የቆመለት አርበኛ አልነበረም። በዩጎዝላቪያ ግን ለሶስት ሺህ ለምስት መቶ አርበኞች የመታሰቢያ ሃውልት ቆሞላቸዋል። ሃውልት ባልቆመበት ቦታ ደግሞ ዝርዝር የተፃፈበት የተጠረበ ድንጋይና በየሰዓቱ የሚሸጥ የአርበኞችን ገድል የያዘ መጽሔት አለ።

አንዱ ዩጎዝላቪያዊ «እናንተ አገር ለአርበኞች ሃውልት ይቆምላችኋል?» አለው - ኮሎኔል ጃገማን። «አዎ! ለጀግኖች ሃውልት ይቆማል። ሃውልቱ ግን አበባ ነው፤ ከአመት አንዴ የሚበቅል፤ እደይ አበባ ይባላል» አለው ሳቅ - ብሎ። ሰውየውም የአበባ ሃውልት ለምቶ ባያውቅም ከጃገማ ጋር አብሮ ሳቅ። ከመሳቅ የበለጠ ምን ጥበብ አለ? ከአበባ የበለጠ ምን ሃውልት አለ? ለሁሉም ተፈጥሮ የእጁን ትሰጠዋለች...

ጄኔራል ጃገማ በሀገራቸው ላይ ነውር ያልሰሩ ኢትዮጵያውያን ሁሉ የኢትዮጵያ ጀግኖች ማህበር አባል ሆነው ማህበሩ እንደ ዩጎዝላቪያ ጀግኖች ማህበር እንዲጠናከር ታላቅ ምኞት አለው። ማህበሩ ከተጠናከረ የአገርን

ታሪክ፣ የጀግኖችን ገድል ለሚቀጥለው ትውልድ እያስተላለፉ በታሪኩና በጀግኖች አባቶቹ የሚከራ ትውልድ ማፍራት ይቻላል።

የአገራችን ችግር የተፈጥሮ ሀብት አለመኖር ብቻ ሳይሆን የአለውን በአግባቡ ያለመጠቀም ችግርም ነው። ምንም ይሁን ምን ዛሬ ከትናንት ጋር የተቆራኝ ነው። ያን ቁርኝት ማላላትና መፍታት ምንጩን ደፍኖ ወንዙን እንደመጠበቅ ነው። ከሁሉም በላይ ደግሞ ጃገማ እንደሚያስበው የአርበኞች ማህበር ለአርበኞች ሃውልት እንዲቆም፣ በስማቸው መንገድ፣ ትምህርት ቤት... እንዲለየም ማድረግ ካልቻለ ተልዕኮውን በአግባቡ እየተወጣ ነው ተብሎ አይታመንም።

በንጉሥ ነገስቱ ዘመን ጃገማ የክ/ጦር አዛዥ ሆኖ ከፍተኛ የክብር ዘብ ሰልፍ ሲኖር በፈረስ ጀርባ ላይ ተቀምጠው ሰልፉን የሚያስውቡት ጄኔራል ተድላና ኮሎኔል ጃገማ ነበሩ። ለምሳሌ የግሪኩ ርዕሰ ብሔር ኢትዮጵያን በይፋ በጎበኝበት ወቅት ፍልውሃ ፊት ለፊት ባለው ሜዳ ታላቅ የክብር ሰልፍ ተዘጋጀ። ሰልፈኛውን ከሚመሩት አንዱ ካኪውን በአሚዶ ተኩሶ፣ ቀበቶውን ወልውሎ እንደ ቅዱስ ጊዮርጊስ በነጭ ፈረስ በግርማ ሞገስ የሚመጣው እንኮዩ የኬሎና የደላንዱ ልጅ ጃገማ ነበር። የዩጎዝላቪያው ፕሬዚደንት ጄኔራል ቲቶም አገራችንን ሲጎበኙ ልጥልጥ ኑግ በመሰለ ጥቁር ፈረስ ላይ ተቀምጦ ሰልፉን የመራው ጃገማ ነው።

ሁሉም እንደሚደረገው ጄኔራል ተድላና ጃገማ ሰልፉን እየመሩ ሄደው ንጉሥ ነገስቱ ፊት ለፊት ሲደርሱ ሰላምታ ሰጥተው ያልፉና የሰልፉ መሪ ሰልፈኛውን ይዞ ሲሄድ ም/አዛዥ ኮሎኔል ጃገማ ከሰልፍ መሃል ወጥቶ ከንጉሥ ነገስቱ ፊት ለፊት በመቆም ሰልፈኛው ሄዶ እስኪያልቅ ድረስ ከጠበቀ በኋላ ወጣ በማለት የሰልፈኛው የሰልፍ ትርዒት ማለቁን ለንጉሥ ነገስቱ በሰላምታ አብስሮ ሰልፈኛውን ተከትሎ ይሄዳል። ያኔ ንጉሥ ነገስቱን ጨምሮ ህዝቡ ባጠቃላይ ጭብጨባውን ያቀልጠዋል።

የቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ወንድ ልጅ ልዑል መኮንን በሞቱ ጊዜ በተመረጡ ኮሎኔሎች መካከል የሻሙላ ውድድር ተደርጎ ነበር። የሻሙላ ውድድሩ በጥንቃቄ የተደረገና አመራረጡም ጠንካራ ነበር። በውድድሩም ኮሎኔል ጃገማ አሸነፈ። በቀብር ሥነስርዓቱ ንጉሥ ነገስቱ የልጃቸውን አስከሬን ስመው ለመሰናበት እንደተጠጉ ሻሙላውን መዞ ጠባቂ መልአክ መስሎ የቆመው ኮሎኔል ጃገማ ነበር።

ዘመናዊ ጦር ግንባታ

ኢትዮጵያ በፋሽስት ኢጣሊያ ከመወረሯ ሶስት ዓመታት በፊት በቤልጅጋዊው በሻለቃ ፓሌት የሰለጠነና ለበን ጠመንጃ የታጠቀ ስድስት መቶ ሰው ያቀፈ አንድ ሻለቃ ጦር ብቻ ነበራት። የፋሽስት ኢጣሊያ ወራሪ ጦር በጀግናነት እርቦኞች የአምስት ዓመት ትግል ከተሸነፈና በእንግሊዝ ጦር እርዳታም ከአዲስ አበባ ተባርሮ ንጉሱ ቤተመንግስታቸው ከገቡ በኋላ የእንግሊዝ ወታደራዊ ተራድኦ የኢትዮጵያን ሰራዊት አደራጅ፤ እሰልጣኝና ተቆጣጣሪ ሆነ። የዘር ልዩነቱ እንዲጠናከር፤ እንዲ ብሔር ከሌላው ጋር እንዲጋጭ ሁኔታዎች ተመቻቹ። በስደተኞች፣ በባንዳማችና በእርቦኞች መካከልም እስመግባባቱ እንዲጋጋልና በኤርትራ፣ በኦጋዴንና በደቡብና ደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ እየተካሄደ ያለው ተንኮል ከህዝቡ ዕይታ እንዲርቅ ተደረገ። የእንግሊዝ ጦር አዛዦች የቼዝ ጨዋታቸውን እያጠነከሩ ወታደሮቻቸውን በመግፋት፣ ፈረሰኞቻቸውን ማዘለል፤ ጳጳሳቸውን በሰያፍ ማስኬድ፤ የካብ ማማቸውን ወደ ንግስታቸው ማስጠጋት ቀጥለው የኢትዮጵያውን ንጉስ ነገስት «እጅ ወደላይ» ማለት ጀመሩ።

ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ጨዋታው ስር ሰዶ ሊያጠናቅቃቸው ጥጋቸው መድረሱን ሲያውቁ በኢጣሊያ ወራሪ ሃይል የተጀመረው ጨዋታ በእንግሊዞች መደገሙና ልፋቱ ሁሉ ከዝንጀሮ ቆንጆ መምረጥ እየሆነ መምጣቱ ሲታያቸው ወደ ወዳጃቸው ኮሎኔል ዊንጌት ሄዱ።

«ምን እየተሰራ ነው?»

«በማን?»

«በእናንተ በእንግሊዞች ... የሚሰራውን ፈጣሪ ይወደዋል?»

ኮሎኔል ዊንጌት ፈጣሪን ሲያነሱበት ፊቱ ቲማቲም መሰለ። ለአንሩ ታማኝ ወታደር ነው። በታማኝነትም ግዳጁን እየተወጣ ነው። የግዳጅ ጉዞው ላይ ግን የእንግሊዙ ጠቅላይ ሚኒስትር ዊንስተን ቸርችል እንኳን የማያውቁት አዲስ ጨዋታ ተጀምሯል። እሱ ያን አይደግፍም፤ ግን ደግሞ ዝም ማለት ነበረበት - ለራሱ ሰላም ሲል።

«ኮሎኔል ዊንጌት! ጠየቅሁህ እኮ! እየሆነ ያለውን ፈጣሪ ይወደዋል?»

«አይወደውም!» የዊንጌት እጆች ተወራጩ፤ ከተቀመጠበት ተነስቶ ተንጎራደደ።

«እንተ በእቅዱ አለህ?» አሉት - ትክ ብለው እያዩት። አየሩ ላይ የተተክሉ ዓይኖቹን ሳይነቅል ብዙ ቆየ። ንጉሱ ነገስቱ ከሄደበት እስኪመለስ ጠበቁት።

«የለሁበትም፣ ግርማዊነትም!» አለና ትክ ብሎ በተራው አያቸው። ሁለቱም አንዱ በሌላው ዐይን ውስጥ እውነትን ፍለጋ ተሰማሩ።

«ያምኑኛል?»

«አምንሃለሁ ... ማመኔ ምርጫ የለውም» አሉ ካባቸውን አመቻችተው እየለበሱ።

«እርስዎ የእንግሊዝ ወታደራዊ ተልእኮ (ቢ.ኤም.ኤም) በሚል የታወቀውን ስምምነት ከእንግሊዝ መንግስት ጋር እንደተፈራረሙ በእንግሊዝ ጦር አዛዥ በብርጋዲዩር ላሽ አስተባባሪነት የሚመራ 'ብሮክልሽርስት (Brocklehurst) ተልእኮ (ቢ.ኤም)' በሚል ምህፃራ-ቃል አዲስ እንቅስቃሴ ተጀመረ። እንቅስቃሴው የኢትዮጵያን ብሔር ብሔረሰቦች በመከፋፈል ለእርስዎ መንግስት እውቅና ባለመስጠት አገርዎን የጠላት ይዞታ አስተዳደር ብሎ በቅኝ ግዛት ይዞ የመቆየት ተልእኮ ያለው ነው» አላቸው።

«እንደዚያ ነው?» አሉ። ንጉሱ ነገስቱ - እንገታቸውን በሃዘን ክፍ ዝቅ እያደረጉ። ንጉሱ ነገስቱ በሐሳብ ወደኋላ ተጉዘው ሱዳንና ደብረማርቆስ ላይ መታገታቸው፤ በጄኔራል ካኒንግሃም ከሚመራው የእንግሊዝ ጦር ጋር አብረው አዲስ አበባ እንዲገቡ ሲጠይቁ እንዲቆዩ መደረጋቸው ለበጎ እንዳልነበረና የተንኮል መጠኑ ከጠበቁት በላይ እጅግ ጥልቅ እንደሆነ ገባቸው።

«በል ይህን ምስጢር ስለገለጽህልን ከልብ አናመሰግንሃለን ... ይህ ምስጢር የኔና የእንተ ነው! እምትችለውን ሁሉ እርዳን! እኛም እግዚአብሔር በሚሰጠን ሃይል የምንችለውን እንፈጽማለን» አሉት።

* * *

ለኢትዮጵያ የሚያዋጣት የራሷን ሃይል እያጠናከረች በእንግሊዞች ወታደራዊ ተፅዕኖ በአፋጣኝ መላቀቅ መሆኑን የተገነዘቡት የኢትዮጵያ መሪ 'ክብር ዘበኛ' በሚል ስም አምስት ሺህ የሰለጠኑ ወታደሮች ያሉት ኃይል ለማደራጀት በፈረንሳዮች እገዛ በስዊድን መኮንኖች እንዲሰለጥን አደረጉ። ከአርበኞች ተውጣጥቶ የሰለጠነ የህዝባዊ ጦር ሰራዊት በየጠቅላይ ግዛቱ ተደራጀ።

ዘግየት ብሎ ደግሞ ኢትዮጵያና አሜሪካ ኢኮኖሚያዊና ወታደራዊ ስምምነት ተዋዋሉ። አሜሪካም መካከለኛው ምስራቅን፣ ኮሚኒስት አገሮችን... መከታተል የሚያስችላትን የወታደራዊ ሰላላ እምብርት «ቃኘው ጦር ሰፈር» ብላ አቋቋመች። በ1937 ዓ.ም የአሜሪካና የኢትዮጵያ ግንኙነት ከፍታውን ጨምሮ በመመንደግ የወቅቱ የአሜሪካ ፕሬዚዳንት አይዘን ሃወር ሌላ ቃል ኪዳን ገቡ። እያንዳንዳቸው ስምንት ሺህ የሰው ሃይል ያቀፉ ሶስት ክፍለ ጦሮች ለማሰልጠንና ለማስታጠቅ አገራቸው እንደወሰነች አስታወቁ። ስልጠናው ተጀመረ። መቶ አምስት ሚሊ ሜትር መድፍ፣ ስልሳ ሚሊ ሜትር አዳፍኔ፣ ቢ.ኤ.አር መትረየስ፣ ኤም ዋን ጠመንጃ፣ ፀረ ታንክና ተሽከርካሪዎች ወደ ኢትዮጵያ ገቡ።

በአሜሪካ ልባዊ ድጋፍ የኢትዮጵያ ምድር ጦር ቀድሞ ከሰለጠነው ጋር ተዳምሮ በአራት ክፍለ ጦሮች ተደራጀ። አንደኛው ክፍለ ጦር 'የክብር ዘበኛ ጦር' በሚል ስም መቀመጫውን አዲስ አበባ አደረገ። ሁለተኛው ክፍለ ጦር መቀመጫው መጀመሪያ ደሴ፣ ቀጥሎ ኤርትራ ሆነ። ሶስተኛው ክፍለ ጦር በምስራቅ በሯ ሐረር ተመደበ። አራተኛው ክፍለ ጦር ጠቅላይ ሰፈሩን አዲስ አበባ አድርጎ የተወሰነ ሃይሉን በነገሌ በረና አስቀመጠ።

አራቱ ክፍለ ጦሮች በሶስት በሶስት ብርጌድ ተከፈሉ። ብርጌዶች ደግሞ በሶስት በሶስት እግረኛ ሻለቆች ተደለደሉ። ሻለቆችም በሶስት ሶስት እግረኛ ሻምበሎች ተመደቡ ... እንዲህ እንዲህ እያለ እስከ እግረኛ ጓድ ተደራጀ። ለእያንዳንዱ ክፍለ ጦር፣ ብርጌድ፣ ሻለቃ ... የሰው ሃይል ዝርዝሩ ወጣ፤ አመራሩና የአመራሩም ቁጥር በግልጽ ታወቀ። ኢትዮጵያ በታሪኳ ለመጀመሪያ ጊዜ ዘመናዊ የጦር ሃይል አደራጀች።

የኢትዮጵያ ጦር ሃይሎች በአንድ ጦር ሚኒስቴር ስር እንዲተዳደሩ ተደርጎ የጦር ሚኒስትሩ ስሙ-ጥሩው አርበኛ ራስ አበበ አረጋይ፤ ኤታማገር ሹሙ ደግሞ ጀኔራል ሙሉጌታ ቡሊ ሆኑ።

«ማግ» በሚል ምህረ-ቃል የሚንቀሳቀሱት የአሜሪካ ጦር መኮንኖች ዋና ዕዛቸውን አዲስ አበባ በማድረግ የኢትዮጵያ ጦር ባለባቸው ክፍለ ጦሮች በአማካሪነት ተመደቡ። ቀዳማዊ ኃይለ ሰላሴም የወታደሮችን ስልጠና እግር በእግር ከመከታተል፣ በያሉበትም እየሄዱ ከመጎብኘት አልፈው እሳቸውም ወታደራዊ ዩኒፎርም መልበሱን አዘወተሩ። በፖለቲካውም የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር አማካሪ እንዲሆኑ አሜሪካዊው ጆን ስፔንሰር ተቀጠሩ።

በ1942 ዓ.ም የኢትዮጵያ አየር ሃይል በስዊድኖች ተጀምሮ በአሜሪካውያን እየተደገፈ መደራጀቱን ቀጠለ። ለመጀመሪያ ጊዜም ኢትዮጵያውያን በአፍሪካ ሰማይ ላይ እንደ ንስር በረሩ። ከዚያ በኖርዌይ የባህር ሃይል መኮንኖች አስልጣኝነት የኢትዮጵያ የባህር ሃይል ተቋቁሞ በአሜሪካውያን ወታደራዊ ተራድኦ እየተደገፈ አሁንም ጥቁር አልማዞች እንደ ዶልፊን በቀይ ባህር ላይ ብቅ ጥልቅ እያሉ ተንሳፈሩ።

ከዚያም በኢትዮጵያ ትምህርት መስፋፋት ጀመረ። አየር መንገድ ተቋቋመ። የኢትዮጵያ ንግድ መርከብ ስራውን ጀመረ። ተጨማሪ ሆስፒታሎች ተከፈቱ። የመሬት ይዞታ አስመሻሻለች፤ ያልተማከለ አስተዳደር አለመኖር፣ የመልካም አስተዳደር አጠቃላይ፣ ስልጣን መውደድና ከጊዜው ጋር የሚራመድ የለውጥ ፍላጎት አለመኖር የመሳሰሉት መሰረታዊ የሀገር ችግሮች ከጦር ሃይሉ አዲስ አደረጃጀትና ከልማቱ እንቅስቃሴ ጎን ለጎን መንሰራፋት ቀጠሉ። ይህ ሁሉ የሆነው ደግሞ አንድም ጣሊያኖች ህዝብ በግፍ ጨፍጭፈው፣ ዝሙትን አስፋፍተው፣ የህዝቡን ምግባርና ሥነልቦና አቃውሰው፣ በህብረተሰቡም መሀል ጥርጣሬና መናናቅ እንዲፈጠር አድርገው በመሄዳቸው ነው። ኢትዮጵያ ለዚህ ሁሉ ውድመት ከድል በኋላ ከኢጣሊያ መንግስት የጠየቀችው ካሳ መቶ ሰባ አምስት ሚሊዮን ፓውንድ ብቻ ሲሆን ለኢትዮጵያ የተሰጣት ካሳ ግን ከጠየቀችው አንድ ሰባተኛውን ብቻ ነው።

ያ ሁሉ አልፎ ኢትዮጵያ የመንግስታቱ ህብረት የጠየቃትን ግዴታ ለመወጣት ወታደራዊን ወደ ኮሪያና ኮንጎ አዘመተች። በእንግሊዝ፣ ኪንያ፣ ሊቢያ፣ ሶማሊያ የተከሰተውን ርሃብ ለመታደግ የገንዘብ እርዳታ የምትሰጥ አገር ሆነች። የደቡብ አፍሪካና የኖሚሊያ ህዝቦች ለሚያደርጉት የነፃነት ትግል ድጋፍ በመስጠትና አማፅያኑንም በወታደራዊ እውቀት በማሰልጠን የአፍሪካውያኑን የነፃነት ጉዞ አገዘች። በቢያፍራና በዳይጀሪያ መንግስት፣ በሰሜንና ደቡብ ሱዳን፣ በአልጄሪያና ሞሮኮ መካከል የነበረው ግጭትና ጦርነት በስምምነት እንዲያልቅ የኢትዮጵያው ነጉሰ ነገስት ሸመገሉት።

ኢትዮጵያ የነፃነት ምላሴ ... ንጉሥ ነገስቱ ደግሞ የአፍሪካ አባት ተብለው ዝናቸው በዓለም ናችቱ ለሰላም የኖቤል ሽልማት እስከ መታጨት ድረስ።

በአጠቃላይ ኢትዮጵያ በአየር ሃይሏ፣ በጦር አካዳሚዋ፣ በዩኒቨርሲቲና በአየር መንገዷ አደገች፤ ለአፍሪካውያን እህትና ወንድሞች ነፃ የትምህርት ዕድል የምትሰጥም አገር ሆነች። በዚያ የጨለማ ዘመን ብርሃን ይፈነጥቃል በሚል የአፍሪካ አንድነት ድርጅት ሊቋቋም መስራች አባላቱ ከሆኑት ጥቂት አገራት አንዷ ሆነች። ለአፍሪካውያን ነፃነት፣ ለአፍሪካውያን ወንድማማችነት መጠንከር ግንባር ቀደም ሚና የተጫወተችው ኢትዮጵያ የአፍሪካ አንድነት ድርጅት ዋና ጽ/ቤት አዲስ አበባ ላይ እንዲከፈት መተባበር ብቻ ሳይሆን ህንፃ ገንብታ ሰጠች። «አፍሪካ፣ አፍሪካ፣ አፍሪካ አገራችን ...» ብላ ቅኔ ጽፋ፣ ቅኔዋን በዜማ አቀነባብራ፣ በልጆቿ ለረቅራቃ ድምጽ አዜመች። "አፍሪካ ... አፍሪካ አገራችን" ከምስራቅ እስከ ምዕራብ፣ ከሰሜን እስከ ደቡብ መዝሙሩ በመላው አፍሪካ እያስገመገመ ተሰራጨ።

* * *

በሶቭየት ህብረት አርዳታ የሚደራጀውን ትልቁን የሱማሌ ጦር ለመቋቋም የጦር መሳሪያ እርዳታ ለመጠየቅ ጄኔራል መርዕድ መንገሻ በንጉሥ ነገስቱ ፈቃድ አሜሪካ አገር ሲሄዱ፣ የአየር ሃይል አዛዥ ጄኔራል አሰፋ አየነ የአየር ሃይሉን ወክለው እንዲያማክሩ የላኩት ከጄኔራል መርዕድ ጋር ትውውቅ የሌላቸውን ሻለቃ ሥምረት መድኃኔን ነው። ሻለቃ ሥምረት የኢትዮጵያ አየር ሃይል የቴክኒክ እና የሎጂስቲክ ኃላፊ ሆነው በአብራሪነትም ያገለግሉ ነበር። ጄኔራል ጃገማ ደግሞ ከገሮ ጎዳና በሚመዘገቡ የዘር ሃረግ ከሻለቃ ሥምረት ጋር ዘመድ ናቸው። ከዚህ በተጨማሪም ጄኔራል ጃገማን ትምህርት ባስጀመሯቸው የሻለቃ ሥምረት እናት በኩል አጎት ናቸው።

ጄኔራል መርዕድ ጦር ለማጠናከር፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አቶ ከተማ ይፍሩ ደግሞ ለተባበሩት መንግስታት ድርጅት ስብሰባ ሄደው አሜሪካ ተገናኙ። ሻለቃ ሥምረትና አቶ ከተማ ከተቤ 2ኛ ደረጃ ት/ቤት አብረው ተምረዋል፤ በደንብም ይተዋወቃሉ። ጄኔራል መርዕድ አቶ ከተማን «ከማክናማራ ጋር ለሚደረገው ንግግር አስተርጓሚ መድብልኝ» ሲሏቸው ስለ ሻለቃ ሥምረት ቋንቋ ችሉታ አስረዷቸው።

... ከዚያ ጄኔራል መርዕድና ሻለቃ ሥምረት ተግባቡ።

«ጄኔራል መርዕድ! ማክናማራ ኢኮኖሚስት ነው፤ የሚጠይቅሠትም ስለ አገራችን ኢኮኖሚ ነው ብዬ እገምታለሁ፤ ስለዚህ የኢኮኖሚ ጥያቄዎቹን ለመመለስ መዘጋጀት አለብዎት ...» አሏቸው። ሻለቃ ሥምረት። ጄኔራል መርዕድ ማክናማራን ለማነጋገር የቻሉት አሜሪካ «የኪዩባ ክራይሲስ» በተባለው ችግር ከሶቪየት ህብረት ጋር በተፋጠጠችበት ወቅት ነው። ወቅቱ የሶቪየቶች የኮከለዋር አረር የተሸከሙ ሰርጓጅ መርከቦች ኪዩባ ጥግ ተጠግተው የኮከለዋር ጦርነት ሊጀምሩ ቋፍ የደረሱበት አስፈሪ ወቅት ነበር። ማክናማራ ጄኔራል መርዕድን ያናገራቸው ግን በተረጋጋ መንፈስ ነው።

«ጄኔራል! የአገራችሁ ትላልቆቹ የገቢ ምንጮች ምንድን ናቸው?» አለ። ማክናማራ። ጄኔራል መርዕድ ለቅጽበት የሻለቃ ሥምረትን ዐይን አየት አደረጉት። ሻለቃ ሥምረት አንዳሉት የመጀመሪያው ጥያቄ የኢኮኖሚ ጉዳይን የሚመለከት ሆነ።

«... የአገራችን ዋናዎቹ ሃብቶች የእርሻ፣ የማዕድንና የሌሎችም ውጤቶች እንዲሁም የምንሰጣቸው ልዩ ልዩ አገልግሎቶች ናቸው፤ ጥንካሬያችንም ህዝባችን ነው» አለ። ጄኔራል መርዕድ። ንግግራቸው ለአንድ ሰአት ያህል ቀጠለ። በመጨረሻ «አንደ እርስዎ ያሉ መሪዎች ያሏት አገር ተስፋ እንዳላት ሙሉ በሙሉ እርግጠኛ ነኝ» ብሎ ማክናማራ ደስታውን ገለፀና «የሚፈልጉትን ነገር ረዳቴና የፀጥታ አማካሪዬ ሚስተር በንዲ ይፈፅምልዎታል» ብሎ ሄደ።

ከቀናት በኋላ ንግግሩ ሲያበቃ ለኢትዮጵያ አየር ኃይል F5 የምትባለው ተዋጊና ተከላካይ የሆነችው ሱፐር ሶኒክ ጄት አውሮፕላን በእርዳታ ተገኘች። ከጊዜ በኋላ ከሱማልያ ጋር በተደረገው ጦርነት ላይ በፍጥነትና በክብደት የሚበልጧትን እና በብዛትም ከአምስት ጊዜ በላይ የሚያጥፏትን የሱማልያ አየር ኃይል የጦር አውሮፕላኖችን ድምጥማጣቸውን አጠፋቸው።

የሞላዝጊ ልጆች

በ1940 ዓ.ም. ከጦር ሚኒስቴር የተላኩ ከፍተኛ መኮንኖች ክፍለ ጦሮችንና ብርጌዶችን ሲጎበኙ በሰባተኛ ብርጌድ ከፍተኛ ችግርና መከፋፈል መኖሩን ለመገንዘብ ቻሉ። ስለዚህ የብርጌድ አዛዥ የነበሩትን እንስተው ኮሎኔል ጃገማን የሰባተኛ ብርጌድ አዛዥ አድርገው አዲግራት ላኩት።

ጃገማ ሰባተኛ ብርጌድ እንደሄደ የስፖርት መጫወቻዎችን አሰርቶ ሰራዊቱ በተለያዩ ስፖርቶች እንዲካፈልና ትኩረቱ ስፖርታዊ ውድድር እንዲሆን የመረብ ኳስ፣ የኢላማ ተኩስ ... ዝግጅቶችን አድርጎ ሁለት ወር በማይሞላ ጊዜ በዘርና በጎሳ የተከፋፈሉትን የሰባተኛ ብርጌድ አባላትን እንዲግባቡ አደረጋቸው። ውድድሩን በማስፋት መቀሌ አጠገብ በሚገኝ ቦታ ከእነ ደጃዝማች ዘውዴና ደጃዝማች የማነ ጋር የኢላማ ተኩስ ውድድር እየገጠመ የሰራዊቱን ልብ የሚሰጥ አጋጣሚዎችን ፈጠረ። ጃገማ ራሱ በዲሞትፈር ጠመንጃ ኢላማ ተኩስ እየተወዳደረ የሚያሸንፈው ስለጠፋና ለውድድሩ የሚቀርበውን ውስኪ እየወሰደ ስላስቸገረ «ጃገማ በዲሞትፈር መተኮስ ስለለመደ ነው የማይስተው» ተብሎ የኢላማ ተኩስ መወዳደሪያው መሳሪያ ተቀየረ። ጃገማ ግን መሳሪያው ቢቀየርም አያሸነፈ ውስኪውን ስብስቦ መውሰዱን ቀጠለ። ብዙም ሳይንደረደር አንድ ሜትር ከዘጠና ይዘል የነበረውና በሽጉጥ ኢላማ ተኩስ፣ በጠረጴዛ ቴኒስ ውድድር ተካፍሎ እሸናፊ በመሆኑ ከንጉሥ ነገስቱ እጅ ሽልማት ያገኘው ኮሎኔል ጃገማ ፈረስ ግልቢያ፣ ውሃ ዋናና የኢላማ ተኩስ መውደዱ የሚመራውን ሰራዊትም ወደ ስፖርት እንዲሳብ፣ የውድድር ስሜት እንዲፈጠርና «ስፖርትን ለወዳጅነት» የሚለውን አባባልም በተግባር እንዲጠቀምበት አደረገው።

ኮሎኔል ጃገማ ከ1940 ዓ.ም እስከ 1943 ዓ.ም ድረስ የሰባተኛ ብርጌድ አዛዥ ሆኖ ቆይቷል። እሱ አዲግራት በነበረበት ጊዜ ከ1933 ዓ.ም ጀምሮ ኤርትራን ከኢጣሊያ ነጥቀው የያዙት እንግሊዞች ኤርትራን ያስተዳድሩ ነበር። ያ ወቅት ደግሞ «ኤርትራን ከእናት አገሯ ኢትዮጵያ» ጋር ለማቀላቀል ዲፕሎማሲያዊና ውስጣዊ እንቅስቃሴው የተጠናከረበት ወቅት ነበር።

«የሞላዝጊ ልጆች» የሚባሉት የኤርትራን ወደ እናት አገሯ ኢትዮጵያ መቀላቀል እውን ለማድረግ የሚንቀሳቀሱ አርበኞች ነበሩ። ሆኖም እንቅስቃሴያቸውንና የእንቀላቀል ጥያቄያቸውን እንግሊዞች አይቀበሉትም። ስለዚህ የሞላዝጊ ልጆች ወደ ኢትዮጵያ ድንበር እየገቡ መውጣታቸውን እንዳወቁ እንግሊዞች ያን ለማቆም እርምጃ መውሰድ ፈለጉ።

በወቅቱ የትግራይ ጠቅላይ ግዛት ዳይሬክተር ደጃዝማች የማነ፣ የአክሱም ገዥ ዝቡረዕድ ገብረመስቀል፣ የአዲግራት ገዥ ደጃዝማች ሃይለማርያም፣ የአዲግራት ከንቲባ ግራዝማች ወልደአረጋይ ነበሩ። ሁሉም የኤርትራን ከኢትዮጵያ መቀላቀል የሚደግፉ፣ ለስኬታማነቱ የሚንቀሳቀሱና ከኮሎኔል ጃገማ ጋር በትብብር የሚሰሩ ነበሩ።

አንድ ቀን ከቀኑ ስድስት ሰዓት ከሩብ ላይ ኮሎኔል ጃገማ ከስራ ለምሳ ወጥቶ እግረ መንገዱን ወዳጁ የነበረውን የጉምሩክ ኃላፊ ሰላም ብሎ ለማለፍ የቆመች ጅፐ መኪና አጠገብ ቆሞ የነበረውን አንድ እንግሊዛዊ አልፎ ገባ። ግራዝማች ወልደአረጋይ ጃገማን በዐይናቸው ይቆጣጠሩት ኖሮ እንግሊዙ እንዳያያቸው እየተጠነቀቁ ተከታትለውት ወደ ጉምሩክ ገቡ።

«ኮሎኔል ጃገማ! አገረ ገዥውና እኔ የሰናፊ እውራጃ ፖሊስ አዛዥ ከሆነው እንግሊዛዊ ተደብቀናል። አመጣጡ የኤርትራ አርበኞች የኢትዮጵያን ድንበር አልፈው ከገቡ ይዛችሁ አስረክቡን ለማለት ይመስለናል። ወንድሞቻችንን መቼም አትግቡ ብለን እንከለክልም። በሌላ በኩል ደግሞ አገራችን ከእንግሊዝ ጋር የመረዳዳት ስምምነት ፈርማለችና ስምምነቱን ረግጠን እምቢተኛ ልንሆን እንችልም። ለዚህ አጣብቂኝ ጥሩ መፍትሄ ሆኖ ያገኘነው መደበኛ ነው። ስለዚህ አንተ ይህን እንግሊዛዊ ወስደህ ጋብዘው፤ ውጭውን በሙሉ እኔ እሸፍናለሁ» አሉት።

... ጃገማ ወደ እንግሊዛዊው እመራና ሰላምታ አቀረበለት። ከዚያ «ምን ፈልገህ ነው?» አለው።

«እውራጃ ገዥውን ወይም ከንቲባውን ፈልጌ ነበር። ሁለቱም ለጊዜው የሉም አሉኝ፤ ስለዚህ እዚህ ድረስ መጥቼ ሳላገኛቸው መሄድ ስላልፈለግሁ እስከ ዘጠኝ ሰዓት ቆይቼ ማግኘቱ እማራጭ እንደሌለው እያሰብሁ ነው» አለው። «እንደዚያ ከሆነ እስከዚያው ከእኔ ጋር ቆይ። ኮሎኔል ጃገማ እባላለሁ፤ የሰባተኛ ብርጌድ አዛዥ ነኝ» አለው ጃገማ። እንግሊዞች የኢትዮጵያን ጦር ስለሚያሰለጥኑ፤ ወታደራዊ ግንኙነትም ስለነበር እንግሊዛዊው የእውራጃ ፖሊስ አዛዥ ግብዣውን በደስታ ተቀበለ።

የሞላዝጊ ልጆች ከሚባሉት አንዱ የኢጣሊያ ሴጀራ መትረፍስ አፈታት፤ አገጣጠምና አተኳኮሱን ለመለማመድ ከኤርትራ መጥቶ የተቀመጠው ኮሎኔል ጃገማ ቤት ነው። ጃገማ የሞላዝጊ ልጅ አንዱ ክፍል እንዲገባና እንዲቀመጥ አድርጎ እንግሊዛዊውን ቤቱ ይዞት ሄደ። ሁለቱ አይጥና ድመት ጎን ለጎን መሆናቸውን እንግሊዛዊው አላውቀም። ምሳ ቀረበ፤ መጠጥ ተከተለ። ጃገማና እንግሊዛዊው አያውቅ መጣጣት ቀጠለ፤ በሁለቱ አመራር ስር ያሉት ወታደሮች እግር ኳስ እንዲጋጠሙ፤ ሜዳ ቴኒስ አብረው እንዲጫወቱ፤ የፈረስ ግልቢያና የውሃ ዋና ጨዋታም አብረው እንዲያገለግሉ ተስማሙ።

በጨዋታ ጊዜ ለመውሰድም ጃገማ በአፄ ምኒልክ ዘመነ መንግስት አንድ ኢጣሊያዊና አጎቱ ያደረጉትን ፍልሚያም ለእንግሊዛዊው አጫወተው። «ከኢጣሊያ ወረራ ቀደም ብሎ አንድ ኢጣሊያዊ አፄ ምኒልክ ዘንድ ቀርቦ 'አንድ ጎበዝ የሆነ ኢትዮጵያዊ ፈረሶች የጦር ውርወራ እንዲገጥመኝ እፈልጋለሁ፤ አሱ ካሸነፈኝ እኔ አልጠይቀውም፤ እኔ አሸንፌ ከገደለሁትም አሱ (አናንተ) አይጠይቀኝም' ብሎ ውጥር አድርጎ ያዛቸው።

«ከኢትዮጵያ ወገንም ለጊዜው የሚደፍር ጠፋ። በዚያ ጊዜ የሆለታ ባላባት የሆነው ወርዶፋ ጨንገራ (የሊጋባ በቀለ አባት) እኔ እንጥመዋለሁ ብሎ ቀረበ። በዓል ተዘጋጀ፤ ሀዘቡ ተሰበሰበ። ንጉሥ ነገስቱም የሁለቱን ውድድር ለማየት ተገኙ። ሁለት ፈረሶች ቀረቡ፤ ለሁለቱም ጋሻና ጦር ተሰጣቸው። 'ማን ተባራሪ ይሁን?' ሲባል የእኔ ዘመድ ፈቃደኛ ሆነ። ጣሊያኑ አባራሪ ሆነና አነጣጥሮ ጦሩን ወረወረ። ወርዶፋ በጋሻው መክቶ ጦሩን አቅጣጫ አስቀይሮ ጣለው። ቀጥሎ 'አዙር' ብሎ ጣሊያኑን አባሮ፤ አባሮ ... ከመቀመጫው ብድግ ብሎ ጦሩን ወረወረ። የጦሩ ጫፍ እንደ መኪና ጎማ እየተሸከረከረ ሄዶ ኢጣሊያዊው ላይ ተሰካ» አለው።

እንግሊዛዊው ጃገማን ተነስቶ አቀፈውና «የኢጣሊያን መሸነፍ ቀደም ብሎ የተነበየ ድንቅ ውድድር ነው» አለው። እንዲህ ሲጨዋውቱ የዘጠኝ ሰዓቱ ቀጠሮ ተረሳ፤ ላቅና ሁካታው ቀጠለ። እንግሊዛዊው በጠጣው መጠጥ ሞቅታው ጨመረ። በመጨረሻም ኮሎኔል ጃገማ፤ «ኤርትራውያን ወደ ኢትዮጵያ ከገቡ ይዘን ለእናንተ አንድናስረክባችሁ ለእኛም መመሪያ ተላልፎልናል። ስለዚህ ይህን ለማድረግና ከእንግሊዞች ጋር ተባብረን ለመስራት ዝግጁ ነን። አውራጃ ገዢውንና ከንቲባውንም በሌላ ጊዜ ማግኘት

ከፈለግህ ደግሞ ቀጠሮ አስይዜ እጠብቅሃለሁ» አለው - ፊቱ ቲማቲም የመሰለውን እንግሊዛዊ።

ከዚያ ኮሎኔል ጃገማ፤ እንግሊዛዊው በኢትዮጵያ ግዛት ውስጥ ሆኖ አደጋ ካጋጠመው ችግር ስለሚፈጥር ዛግምበላን አሳልፎት ተመለሰ። እንግሊዛዊው ወደ ሰናፌ እንደተመለሰ ከላ የሚጠብቁትን ወታደሮች ኢትዮጵያዊው የሰባተኛ ብርጌድ አዛዥ ኮሎኔል ጃገማ ከሎ በሚመጣበት ጊዜ ካለ ምንም ጥያቄ ከላው እንዲከፈትለት አዘዘ።

ከኤርትራ የመጣው የሞላዝጊ ልጅ ለአንድ ወር የሴጀራ መትረፍስን አፈታትና አተኳኮስ ተምሮ ተመለሰ። ኮሎኔል ጃገማ በዚያ ብቻ አላቆመም፤ ስልሳ ኤርትራውያን አርበኞችን አስረኛ ሻለቃ ውስጥ ፀጉራቸውን አስላጭቶ፤ ዩኒፎርም በማልበስ በወታደራዊ ሳይንስ አሰለጠናቸው። ከዚያ ሰላሳዎቹ ወደ ኤርትራ ተመልሰው ገቡ፤ ቀሪዎቹ ሰላሳ ኤርትራውያን ደግሞ ወደ መሃል አገር እዲስ አበባ ገቡ። ከእነሱ ውስጥ አንዱ ብሔራዊ ትያትር ፊት ለፊት ያለው «ላይን ክለብ» ባለቤት ሲሆን ቀሪዎቹ ደግሞ ንጉስ ነገስቱ መሬት ሰጥተዋቸው ወደ ሻሸመኔ ሄዱ።

ኮሎኔል ጃገማ እነዚህን ኤርትራውያን ሲያሰለጥን ኤርትራውያኑ አብርሃ ወልደ ጊዮርጊስ እና ገብረየሱስ የተባሉት የአካለጉዛይ ተወላጆች አንድነቱን ለማምጣት አብረውት ብዙ ይደክሙ ነበር። ጄኔራል ነጋ ሃይለስላሴ የሚባሉ በኤርትራ የኢትዮጵያ ቆንሲል ሆነው ከእንግሊዞች ጋር ሲሰሩ ከከተማ እንዳይወጡ እንግሊዞች ይከለክሉዋቸው ነበር። ስለዚህ አንድ ጊዜ ጄኔራል ነጋ አዲስ አበባ ተመልሰው ከእነ ደጃዝማች የማነ ጋር ተገናኝተው ኤርትራን ከኢትዮጵያ የማቀላቀሉን እቅድ እንዴት ማፋጠን እንደሚገባ ተመክከሩ። ከዚያ ጄኔራል ነጋ አስመራ፤ ደጃዝማች የማነ ደግሞ ሰናፌ ከአለት አርበኞች ጋር ለመገናኘት አዲግራት ሄዱ። አዲግራት ደርሰው ሲለያዩ ሲሉ «ችግር የለም፤ እኔ ፈቃድ አለኝ። ጄኔራል ነጋንም እንሸኝ። ደጃዝማች የማነም እግረ-መንገዳቸውን ሰናፌ ሄደው ከሚፈልጓቸው ጋር ይገናኛሉ» ብሎ ሃሳብ አቀረበ፤ ኮሎኔል ጃገማ።

ኮሎኔል ነጋና ደጃዝማች የማነ ደስ አላቸው። ሰባት መኪና ይዘው ኤርትራ ድንበር ደረሱ። ድንበሩ ላይ ያሉት የእንግሊዝ ከላ ጠባቂዎች ኮሎኔል ጃገማ መኖሩን ሲያዩ ካለ ምንም ጥያቄና ፍተሻ ከላውን ከፈቱት። በዚህም ኮሎኔል ነጋና ደጃዝማች የማነ የሚፈልጉትን ፈጽመው ተለያዩ።

የጃገማ የትዳር ሕይወት

ጃገማ ደሴ በነበረበትና ወደ አዲስ አበባ በሚመላለስበትም ወቅት በህይወቱ ለመጀመሪያ ጊዜ ለፍቅር ተንበርክኮ፣ በፍቅሩ አንበርክኳል። ሁለቱ ፍቅረኞች እጅ ለእጅ እየተያያዙ ሲናፈሱ የፍቅር ዜማን ከእዕዋፋት ጋር ሲያዜሙ ከክረሙ በኋላ ለመጋባት ወሰኑ። ጃገማ ፍቅረኛውን ለማግኘት ሽማግሌ ሊልክ ሲያስብ «እምቢ ካሉ እጠልፍሻለሁ» አላት። «የለም! አባቴ እንዲረግመኝ አልፈልግም። አባቴ እምቢ አይሉምና ሽማግሌ ላክባቸው» አላችው። እሷም።

ስለዚህ በወቅቱ ሊቀ ሊቃውንት ቀፀላ የተባሉትንና ደጃዝማች ከፈለውን ሽማግሌዎች አድርጎ ላከ።

«ቀድሞ ቢጠይቀኝ ኖሮ ልጄን በሰጠሁት ነበር፤ አሁን ለሌላ ሰው ቃል ገብቻለሁ፤ ተቀድሟል» አሉ። የልጅቷ አባት። ሽማግሌዎች ከዚያ በፊት አባቷ ለሌላ ሰው ሊድሯት ድግስ ከተደገሰ በኋላ ፈቃደኛ ባለመሆኗ ጋብቻው አለመፈፀሙን ያውቁ ነበርና፤

«እሷስ ፈቅዳለች?» አሉ ሊቀ ሊቃውንት።

«አልጠየቅናትም፤ የእሷ ፈቃድ ካልሆነ አንድራትም ... ልጃችን የምትፈቅደውን ነው የምንቀበለው» አሉ። አባት - ክፍተት ፈጥረው።

«እንግዲያው የእሷን ምርጫ እንስማ» አሉ። ሊቀ ሊቃውንት። ከዚያ ቀጠሮ ቆርጠው ተለያዩ። ልጅቷ ያን የምርጫ ዕድል በታገኝ ፈጣሪዋን ተንበርክኮ አመሰግነች፤ በህሳቧም ወጣቱ የጦር መኮንን የእሷ እንደሚሆን ተማመነች። መልሷን ሳትሰጥ ግን አባቷ በስራ ምክንያት ውጭ አገር ሄዱ። ሻለቃ ጃገማም ተመልሶ ደሴ ሄደ።

አባቷ ከጉዟቸው ተመለሱ። የጃገማ ፍቅረኛ እንክይዋን የማጣት ስጋት ቀንና ሌሊት እንቅልፍ ሲነሳት በወላጆቿ በኩል ለሌላ ባል ልትዳር

መሆኑን ሰማች። ወዲያው ወደ ደሴ ደወለች። «ጃገዬ! ቶሎ ድረስ፤ ሊለያዩን ነው፤ እንተን ከማጣ መረገምን እመርጣለሁ። ስለዚህ ለመጥለፍ ተዘጋጅተህ ና፤ የኔ ጌታ ቶሎ ና ... የአባቴን ባህሪ ታውቀዋለህ፤ ካለው ዝንፍ የሚል አይደለም። እኔ ደግሞ እንተን ማጣት የለብኝም» እያላች በማንባት ነገረችው።

ጃገማ ሰማይ ምድሩ ዞረበት። ቀኑ ደንገዝገዝ እያለ ጨለመበት። ተንቅራጠጠ፤ ተጨነቀ፤ የጀግናው ዐይኖች በእንባ ረጠቡ ... ጃገማ ተርበተበት። ነገር ግን የገባበት ሃላፊነት ሊያስከደው አልቻለም። ልጅቱም በእንባ እየታጠበች፤ የደሴን መንገድ እያየች በአዲስ ዓለም፤ በሐሮታ ... ታምር የሰራውን ፍቅረኛዋን በሰቀቀን እስከመጨረሻው ጠበቀችው።

ጀግናው ተሸነፈ፤ እንደ በጋ መብረቅ ከየት መጣ ሳይሉት ነጎድጓድ እያሰማ የሚወርደው ጀግና ለፍቅረኛው ሳይሆን ቀረ። ከቀናት በኋላ አዲስ አበባ ሲመለስ ፍቅረኛው አግብታለች። ጨዋታው አልቆ አዲስ አበባ ጨዋታ እንደሌለበት ስታዲዩም እፏን ከፍታ እረጭ ብላለች። ጀግናው ተንበርክኮ ህቅ ብሎ አለቀሰ፤ ያች ፍቅረኛው አሁንም አለች፤ ጃገማ በሰማንያ ሰባት ዓመቱም ፍቅረኛውን ያያታል። ከሁለቱ በስተቀር ግን ይህን የተዳፈነ ምስጢር ማንም አያውቅም። አሁን ቅርብ ቤተሰቦች ናቸው፤

ጃገማ አንድ ወንድ ልጅና አራት ሴት ልጆች አሉት። የመጀመሪያ ልጁን በ1939 ዓ.ም የወለደው በእናቷ ከትግራይ ተወላጇ ከወ/ሮ ሽዋነሽ አብርሃ፤ በአባቷ ደግሞ ከስሙጥሩው አርበኛና የዋግ ሹም ተወላጁ ከለ/ጄኔራል ሃይሉ ከበደ ከተወለደችው ከወ/ሮ ዘውዲቱ ሃይሉ ነው። ወ/ሮ ዘውዲቱና ጃገማ እሷ በፀበል፤ ጃገማ በስራ አምቦ ሄደው ነው የተዋወቁት። እንደተገናኙ ልባቸው ተከጃጀለ። ጃገማ ቤተሰቦቿን እየጠየቀ አወቀ። ሊያገባት ፈለገና ዋግ ሹምን አስጠየቀ። ዋግ ሹም የጋብቻ ጥያቄውን ከለከሉት። ጃገማ ለራስ መስፍን ስለሻ «እኔና እሷ ተስማምተን ነበር፤ ዋግሹም ግን ከለከለኝ» ብሎ ነገራቸው። ራስ መስፍንም ዋግሹም ዘንድ ሄደው «እንተ የዋግ ባላባት ስትሆን ጃገማም የሚጫ ባላባት ነው፤ ለምን ጋብቻ ከለከልከው?» ብለው ተቆጡ። ዋግሹምና ራስ መስፍን ተጋጩ። በኋላ ራስ መስፍን እንዳልተሳካ ለጃገማ ነገሩት።

«ጃገማይን ፈርቼ አንጂ እቤት ገብቼ ልወስዳት እችል ነበር» አላቸው። ጃገማ የዋግሽምና የጀኔራል ሙሉጌታ ቡሲን ወዳጅነት እያሰበ። «ለጃገማይ እኔ እነግራቸዋለሁ፤ አታስብ» አሉት ራስ መስፍን። ጃገማና ዘውዲቱ በሴቴንቶ ከከተማ እየወጡ መዝናናት ይወዱ ስለነበር ሁለት ሴቴንቶዎች አዘጋጅቶ ዘውዲቱ ዘንድ ደወለ። ተበላጭቶ ነበር። አልመጣም ብትለው እንኳን ያላችበት ድረስ ለመሄድ ቆርጧል፤ ለምን ቢሉ ዳግመኛ በምንም ሰበብ የሚያፈቅረውን አሳልፎ ሰጥቶ እጁን አጣጥፎ መቀመጥ አልፈለገም።

«ሃሎ ... ዘውዲቱ ... ነይና ከከተማ ወጣ እንበል?» አላት።
 «ምነው ድምፅህ ወፈረ?» አላችው ዘውዲቱ።
 «ጉንፋን ነው» አላት - እውነቱን ደብቆ።

መጣች።

«ሆለታ ደርሰን እንምጣ» አላት - እንደ ተገናኙ። ዘውዲቱ ምንም ስላልተጠራጠረች ተስማማች። አሉና አሏ በአንዷ፤ ሶስቱ ሚዚዎች ደግሞ በሌላ ሴቴንቶ ገብተው ተሳፈሩ። ሆለታ ሲደርሱ ሴቴንቶዋ ጉዞዋን ቀጠለች።

«የት ነው የምትወስደኝ?» አላች ዘውዲቱ ኮስተር ብላ።

«አዲስ ዓለም» አላት ላቅ ብሎ። ሴቴንቶዋ አዲስ ዓለምን መሃል ለመሃል ሰንጥቃ ከነፈች። ዘውዲቱ እየሆነ ያለው ነገር ገባትና አኮረፈች።

ጊንጫ አባ ዶዶ ቤት ገቡ። «የወዳጄን እህት ልጅ ነዋሪ ጎሽ ምርጫ እንዲህ ነው!» አሉና በየዘመዱ ልከው ድል ያለ ሰርግ ተደገሰ። ፌስታ ሆኖ ጉግስ እየተጫወቱ ለስምንት ቀን ጊንጫ ቆዩ። በኋላ ራስ መስፍን ስለሺ «ዋግ ሹምን ከፈራህ እዚያው ቆይ፤ በጃገማይ በኩል ያለውን ግን ስለ አስረዳኋቸው ችግር የለምና መምጣት ትችላለህ» ብለው ላኩበት። ጃገማና ዘውዲቱ ወደ አዲስ አበባ በመመለሱ ተስማሙ። በዚያ መሰረትም አዲስ አበባ ተመልሰው በማዘጋጃ ቤት ተፈራርመው ጋብቻቸውን ህጋዊ አደረጉት። ከሎኔል ጃገማ ባለቤቱን አቶ መዳኔ ቤት አደራ አስቀምጦ ወደ ደሴ ሄደ። በአሙቱ ወንድ ልጅ ከነቃጭሉ ተወለደ። ልጁ የሰላም ዘንባባ ይዞ የመጣ ይመስል ምክንያት ሆኖ ዋግ ሹምና ጃገማ እርቀሰላም ፈጠሩ። ኩርፊያው በጋለ መግባባት ተተካ። ከአራት አመታት የሞቀ ትዳር በኋላ ግን የሻለቃ ጃገማን ልብ እንደ በረዶ የሚያቀዘቅዝ ሃዘን መጣ። የወንድ ልጁን እናት

በ1941 ዓ.ም ነፍሰጡር ሳለች በበሽታ ምክንያት በሞት ተነጠቀ። ጃገማ የሱ የህፃንነት ዕጣ ፋንታ በልጁ በመድረሱ ደነገጠ። ልጁ ልክ እንደ እሱ በሞግዚት እደገ። በኋላ ወደ ውጭ አገር ሄደ። አሁን ልጁ በኖረበት በአሜሪካ በስራ ዓለም በማገልገል ላይ ይገኛል።

ወ/ሮ ዘውዲቱ ከሞቱ ከሶስት ዓመታት በኋላ በእናታቸው ሐማሴን (ኤርትራዊ) የሆኑትን ወይዘሮ አስቴር አስፋውን በ1944 ዓ.ም አገባ። አንድ ልጅ ወለዱ። በትዳርም ለሃምሳ አንድ ዓመታት አብረው ኖረው በ1995 ዓ.ም ወይዘሮ አስቴርንም ሞት አስከብልሎ ከጃገማ ጎን ወሰዳቸው። ጃገማና ወ/ሮ አስቴር ለሃምሳ አንድ አመታት የትዳር ቆይታ ቢኖራቸውም በመካከላቸው ተፈጥሮ በነበረው አለመስማማትና ሕመም ምክንያት ተለያይተው በቆዩበት ጊዜ ሶስት ሴት ልጆችን ወልዷል። ጃገማ የልጅ ልጆችም አፍርቷል፤ ልጆቹና የልጅ ልጆቹ አርሞ፤ አማራ፤ ትግራ፤ ኤርትራዊ፤ ኢጣሊያዊ ደም አላቸው። አሁን ጃገማ እኩያ ሚስቱ ከጎኑ የሉም። ህልሙ ግን ዘላለም ይኖር ይሆናል። ያስባል ... ያቅዳል ... ይታገላል ...

መፈንቅለ መንግስት

ሴፍተናንት ኮሎኔል ወርቅነህ ገበየሁ ወታደራዊ የደንብ ልብሱን ለብሶ የገነተልዑል ቤተመንግስትን ደረጃ ወጣና በሰፊውና ረጅሙ የውጭ በር በኩል ወደ ውስጥ ዘለቀ። የውስጡን በር አንኳኩቶ ከፈተው።

ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ የማርሻል ማዕረግ የነበረውን የደንብ ልብሳቸውን እንደለበሱ ከሰፊው መስኮታቸው አጠገብ ቆመዋል። የግል ጽ/ቤታቸው በር ተከፍቶ የሰላላ እራት ዓመቱ የካቢኔው የመረጃ ክፍል ሃላፊ ሲገባ ዘወር አሉ። የካቢኔ የመረጃ ክፍል ኃላፊው ወታደራዊ ሰላምታውን በቀለጠፈና በሚያምር እንቅስቃሴ አቀረበ።

«መጣህ ወርቅነህ?» አሉ። ንጉሰ ነገስቱ - ወደ መቀመጫቸው እያመሩ። ሲጠብቁት እንደቆዩ ያስታውቃል።

«አዎን ጃንሆይ!» ድምፁ እንደ ሰላምታ አሰጣጡ ቆፍጠን ያለና ደስ የሚል ቃና የነበረው ነው። ሴፍተናንት ኮሎኔል ወርቅነህ የቤተ-ክህነት ትምህርት ያለው፣ ወታደራዊ ስልጠናውን በአንደኝነት ያጠናቀቀ፣ በተባበሩት መንግስታት የፀጥታ ማስከበር ዘመቻ የሻለቃ ጦር አዝማች የነበረ፣ በዚያ ወቅት ደግሞ በፍጥነቱ፣ በብስለቱ፣ በአንደኛው ሰዓት ታጭቶ የካቢኔ መረጃ ክፍል ሃላፊ የነበረ ቁልፍ ሰው ነው። ቀደም ብሎም የክብር ዘበኛ መረጃ ክፍል ሃላፊ ነበር።

«ምነው ፈለግኸን?» አሉ። ንጉሰ ነገስቱ - ሁሉም እንደሚያደርጉት ሌባ ጣቶቻቸውንና አውራ ጣቶቻቸውን እንክተው።

«ጃንሆይ! ጦር ሰራዊቱ እያለ የክብር ዘበኛ ወደ ኮርያ በመላኩ የጦር ሰራዊትዎ ቅር ተሰኝቶብዎታል። እንደሚያውቁት በጦር ሰራዊቱና በክብር ዘበኛ መካከል መቀናናት አለ፤ ጃንሆይም ወደ ክብር ዘበኛ ያደላሉ፤ ከጦር ሰራዊቱ በላይ በክብር ዘበኛ ነው እምነት ያላቸው ... በማለት የጦሩ አዛዦችም ጭምር ቅሬታቸው ከዕለት ወደ ዕለት እያደገ ነው። ጃንሆይ!» አሉ። ኮሎኔል ወርቅነህ።

«ይህ ቅሬታ አዲስ መሆኑ ነው?»

«አዲስ አንኳን አይደለም። ግርማዊ ጃንሆይ!»

«አህስ?»

«ቅሬታው አሁን በጣም እየተባባሰ ነው ግርማዊ ጃንሆይ!»

«ስለዚህ ምን አሰብህ?»

«ጃንሆይ! ከመረጃ ክፍል ሃላፊነቱ አንፃር ቅሬታቸውን በዋዛ አልመለከተውም። ቅሬታው ሊያድግ፣ መንግስት ግልበጣም ወደማሰብ ሊያመራ ይችላል። ጃንሆይ!»

ንጉሰ ነገስቱ በዝምታ ጥቂት ሰከንዶችን አላለፉ።

«ሁኔታው በዝምታ የማይታለፍ ይመስላል» አሉ - ዐይናቸውን ብርሃን በሚያስገባው ሰፊና ረጅም መስኮት ላይ ሰንቅረው።

«አዎ ጃንሆይ!»

«ጥሩ! ኃላፊነትህንህ ከምን ጀምረህ መወጣት ፈልገሃል?»

«ጃንሆይ! ተገቢ ባይሆንም ለደህንነት ስንል የጦር ሰራዊት መኮንኖችን ፋይል መመርመር አለብን። ከዚያ አመጽ ሊያነሳሉ የሚችሉትን ከፍተኛ መኮንኖችና የበታች መኮንኖች ወደ ተለያዩ አካባቢዎች ማዛወር ... በአዲስ አበባና አካባቢዋ ያለውን የጦር ሰራዊት ሃይል መቀነስ ...» አሉ። ኮሎኔል ወርቅነህ። ንጉሰ ነገስቱ ከዚያ ወጣት መኮንን የቀረበውን ሃሳብ ጥልቀት ምስጥ ብለው እንደገና አለቡት።

«ጃንሆይ! የምድር ጦርን ቅሬታ ለመቀነስም በተባበሩት መንግስታት የፀጥታ ማስከበር ተግባር የሚሰማራው ሻለቃ ጦር ከምድር ጦር ቢደረግ ጥሩ ይመስለኛል» አላቸው።

«... ወርቅነህ! የመኮንኖች ፋይል እንድትመረምር፣ ከአቶ መኮንን ሃብተወልድ ጋር እየተመካከርክ አስፈላጊ እርምጃዎችንም እንድትወስድ ፈቅደናል» አሉ። ኮሎኔል ወርቅነህ ትዕዛዙን መቀበሉን፣ ተፈፃሚም ለማድረግ መዘጋጀቱን የሚያረጋግጥ ልባዊ ወታደራዊ ሰላምታ ሰጥቶ ወጣ።

ኮሎኔል ወርቅነህና የክብር ዘበኛ ክፍለጦር አዛዥ ብርጋዴር ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ ዋናው በር መግቢያ ላይ ተገናኙ። «ወርቅነህ ትዕይንቱ ተጀመረ?» አሉ ጄኔራል መንግስቱ።

«አዎ! ንጉሥ ነገስቱ መርቀው ከፈቱት ...» አሉ። ቅኔ አዋቂው ኮሎኔል። «አንቅስቃሴ እንደምራ?» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ - ፈገግ ብለው።

«እኔማ የመጀመሪያ ድርሻዬን አቅርቤ ... የምፈልገውን ድጋፍና ፍቅር አግኝቼ ወጣሁ» አሉ። ኮሎኔል ወርቅነህ - ፈርጦም ብሎ።

«ተራው የእኔ ነዋ?» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ።

ጄኔራል መንግስቱ እንጉሡ ጽ/ቤት ገብተው ወታደራዊ ሰላምታ አቀረቡ።

«ከኮሎኔል ወርቅነህ ጋር ተገናኝታለሁ?»

«አላገኘሁትም ጃንሆይ!»

«አሁን እኛ ዘንድ ነበረ ... ስለ ደህንነታችን እየደከመ ነው» አሉ - ስብር ባለ መንገዱ።

«አላገኘሁትም! ተላልፈናል ማለት ነው።»

«በል አሁን ወደ እንተ ጉዳይ ግባ።»

«ጃንሆይ! በጦር ሰራዊቱ ላይ ጥርጣሬያችን ጨምሯል ... እነሱም እኛን በዐይነቱ አየጠበቁን ነው» አሉና ጄኔራል መንግስቱ ንግግራቸውን ቆም አደረጉ።

«እያዳመጥንህ ነው! ቀጥል።»

«ጃንሆይ! በአሸዋ ገበታው ላይ እንደሚሆኑት የትኛው ሃይላችን የትኛውን ቦታ እንደሚቆጣጠር! የትኞቹ የኢኮኖሚ አውታሮች በቁጥጥራችን ስር እንደሚውሉ! አምስቱን የአዲስ አበባ በሮች በተወርዋሪ ሃይላችን እንዴት

ዘግተን እንደምንይዝ! መኳንንትንና ሚኒስትሮችን እንዴት እንደምናሰባስብ! በአጠቃላይ አመፅን በፍጥነትና በቀላሉ እንዴት በቁጥጥር ስር እንደምናውል ለማጥናት ይቻለን ዘንድ በአይነ ቁራኛ ከሚከታተሉን ጦር ሰራዊቶች ተሰውረን ሌሊት ሌሊት ለመሰማመድ የቀረን የእርስዎ ፈቃድ ነው» አሉ። መንግስቱ።

«መንግስቱ! በአሸዋ ገበታው ላይ የነደፋችሁትን ስትራቴጂ አይተናል! ልምምዱንም እንድትጀምሩ ፈቅደናል! ስራችሁን ግን ከወርቅነህና ከመኮንን ጋር እየተመካከራችሁ ቀጥሉ። ስራችሁ እንዲቃናም ለክብር ዘበኛ ሃምሳ ሺህ ብር! ለፖሊስ ሰራዊት ሃምሳ ሺህ ብር! ለደጃዝማች አሉላ በቀለ ሰላሳ ሺህ ብር ፈቅደናል» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ የክብር ሰላምታ ሰጥተው ወደ ቡራይመሩ፤

«መንግስቱ?»

«አቤት ጃንሆይ!»

«እስኪ ና ... አንተ ሰራዊት ውስጥ የኮሚኒስት ዕውቀት አለን እያሉ ሰራዊቱን እየበከሉ ያሉ እንዳሉ ሰምቻለሁ። ለምሳሌ ማነው? እንደ ሻለቃ ቃለክርስቶስ አይነቶች። ቃለክርስቶስ የወዳጃችን ልጅ ስለሆነ፤ ትህትናና ቅልጥፍናውን አይተን አሜሪካ ብንልከው ከኮሚኒስቶች ፍልስፍና ጋር ተነካክቶ መጣ። የአንተ ወንድምም ካኪና ቀይ ክራባት ማሰር መጀመሩን ሰምተናል። የአንተን እንተ ምክር! ቃለክርስቶስን እኛ ዘንድ አምጣው» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ።

ጄኔራል መንግስቱ መልስ መስጠት ቢያስቡም ንጉሥ ነገስቱ በዝምታ በሩን ጠረቀሙባቸው።

ብርጋዴር ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ የአርባ ሰባት ዓመት የተጠራቀመ ሃይል ነበራቸው። በገንት ጦር ትምህርት ቤት ገብተው ወታደራዊ ትምህርታቸውን ተከታትለው የጨረሱት ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ከመውረሯ በፊት ነው። ከዚያ አምስቱን የወረራ ዘመናት ከጓደኞቻቸው ከእነ ጄኔራል ሙሉጌታ ቡሊ ጋር በሰደት ጅቡቲ! በርበራና ኬንያ ቆይተው ነው ከድል በኋላ የተመለሱት። ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ በወታደራዊ ሥነስርዓታቸውና በማስተባበር ችሎታቸው በንጉሥ ነገስቱ ዘንድ ሞገስ በማግኘታቸው ንጉሥ ነገስቱን፤ አልጋቸውንና ዘውዳዊ ስርዓቱን የሚጠብቀው የክብር ዘበኛ (አንደኛ) ክፍለ ጦር አዛዥ ሆኑ። ንጉሥ ነገስቱ ከሚያቀርቧቸው፤

መንታ ክፍላቸው ድረስ መግባት ከተፈቀደላቸው ጥቂት ሰዎችም አንዱ ጄኔራል መንግስቱ ነበሩ።

ብርጋዴር ጄኔራል መንግስቱ ቅን፣ ርህሩህ፣ ግፍ የማይወዱ፣ «ከዚህ ጎስቋላ ህዝብ የሚመጡ ጸም ነው የምናባክነው ንብረትና ንግዝብ» በማለት ይቆረቆሩ የነበሩ መኮንን ናቸው። በዚህ ሰብዕናቸው የንጉሥ ነገስቱን ክብርና ሞገስ፣ ክፍተኛ ሃላፊነትና አመኔታ ቢያገኙም የንጉሥ ነገስቱ ፈላጭ ቆራጭነት መብዛት፣ የፍትህ መንገድ፣ ለውሻ መግዣ ሃያ አምስት ሺህ ብር፣ ለፈረስ ሰባ አምስት ሺህ ብር እየወጣ የሚደረገው ብክነትና የተንደላቀቀ ሀይወት ችግር ያነካክተውን ህዝብ ድህነት ማባባሱ ጄኔራል መንግስቱ በንጉሥ ነገስቱ ላይ ጥላቻ እንዲፈጥሩ አነሳሳቸው።

«ባርነት፣ ጭሰኝነት፣ ግፍ ... የአረጀ የአፈጀ እገዛ ውጤት ነው። የገማና የተበላሸው ደግሞ አናቱ ነው፤ አናቱ ሲለወጥ ሁሉም ይስተካከላል፤ ያን ጊዜ ጭቆና ይቆማል ...» እያለ፣ መውጫ አጥቶ ስቃይ የፈጠረባቸውን ብሶታቸውን በኮሚኒስታዊ ፍልስፍና መነሻ እያዋዛ ከነመፍትሄው የሚያወጋቸው ወንድማቸው ገርማሜ፣ ሲጤስ ቆይቶ እፍ እንደተባለ ደረቅ ቅጠል ብሶታቸውን፣ ቅሬታቸውን ... እያንገገገን አቀጣጠለው። ጄኔራል መንግስቱ ያን መፍትሄ፣ ያን ለውጥ ... እውን ሆኖ ለማየት ተመኙ።

ኮሎኔል ወርቅነህ የጦር ሃይል መኮንኖችንን ፋይል መርምሮ እንደጨረሰ የጦር ሃይሎች ትምህርት ሃላፊ የነበሩትን ጄኔራል አማን አንደኛው ወደ ሶስተኛ ክፍለ ጦር ሐረር፣ የአንደኛ ክፍለ ጦር አዛዥ የነበሩትን ጄኔራል ያዕቆብ ገብረልዑልን የሁለተኛ ክፍለ ጦር አዛዥ አድርጎ ደሴ፣ የሆለታ ጦር ት/ቤት አዛዥን የአዲስ አበባ ጥብቅ አዛዥ ... አድርጎ መደባቸው።

አዲስ አበባ የሚገኙትን አስራ አንደኛና ሃያ ስድስተኛ የጦር ሰራዊት ሻለቃዎች በመጨፍለቅ ከእነሱ የተውጣጣ የጦር ሃይል ሻለቃ ለተባበሩት መንግስታት የፀጥታ ማስከበር ግዳጅ ወደ ኮንጎ እንዲዘምት አደረገ። በሶማሊያ አካባቢ አሳሳቢ አለመረጋጋት አለ፤ ጦሩም ሳስቷል በሚል ምክንያት ደብረ ብርሃን የነበረው ሁለት ሻለቃ ጦር ወደ ነገሌ እንዲላክ ... ለንጉሥ ነገስቱ አቀረበ። ንጉሥ ነገስቱም የቀረበላቸውን ዝውውር ሙሉ በሙሉ አፅድቀው ወደ ሳቲን አሜሪካ በረሩ ...

ኮሎኔል ጃገማ አዲስ ምደባ እየጠበቀ ነው። የጦር ሰራዊቱ ሃይል መበታተኑ ግን ገርሞታል። በተለይም የአስራ አንደኛና የሃያ ስድስተኛ ጦር ሻለቆች መፍረስ አልዋጥልህ አለው። ለሚቀርባቸው አዛዦች «ለምን ሁለቱ ሻለቆች ሳይፈርሱ አንደኛው ሻለቃ ወደ ኮንጎ እንዲዘምት አልተደረገም» ብሎ ቅሬታ አስማ።

ጄኔራል መርዕድ መንገሻ ደግሞ ንጉሥ ነገስቱ ለጉብኝት ከመሄዳቸው በፊት «የክብር ዘበኛ ሰራዊት ባለው የወታደርና የመሳሪያ የበላይነት የምስጢውን ትዕዛዝ አሻረረኝ በማለት ላይ በመሆኑ ሊያምፁ ይችላሉ ብዬ ተጠራጥሬያለሁና ጃንሆይ አንድ መፍትሄ ያብጃለት» በማለት በሐምሌ ወር 1952 ዓ.ም አቅርበዋል። ንጉሥ ነገስቱ ግን «ለእኛ የሚበጀው መቼ ጠፋ?» ብለው ደብዳቤያቸውን ወደ መሳቢያቸው ወርውረውታል።

በ1953 ዓ.ም በነበሩት የመጀመሪያ ወራት ጃገማ ችሎት ለመስማት ወደ ቤተ-መንግስት ሲሄድ ሚኒስትሮች፣ የጦር አዛዦች ... ንጉሥ ነገስቱን እጅ እየነሱ የአንደኛ ሰዓት ችሎት ለመስማት ሊጠባበቁ ያያል። በዚያች ሰዓት የሃይል አዛዦች አንዱ መኪና ውስጥ እየገቡ ማውራት ማዘውተራቸውን ጃገማ ልብ ብሎ ያያል። ነገር ግን ስለምን እንደሚያወሩ አያውቅም፤ ለማወቅም አይፈልግም። ይጫወቱት የነበረው ጉዳይ የገባው ቆይቶ በታህሳስ ወር 1953 ዓ.ም. ነበር።

ጃገማ ንጉሥ ነገስቱ መረጃ የመሰብሰብ ችሎታቸው «ወደር እንደሌለው» ቢገምትም በትክክል ያወቀው ግን በአንድ አጋጣሚ ነው። አንድ ቀን ንጉሥ ነገስቱ ይፈልጉሃል ተብሎ ወደ ቤተ መንግስት ሄደ።

«ጃገማ! በጠላት ጊዜ የግራዝማች ወልደ ዮሐንስ ልጆች እንዴት ነበሩ?» አሉት። ንጉሥ ነገስቱ።

«ጃንሆይ! በጠላት ጊዜ ተራርቀን ነበር የምንኖረው፤ አሁን ነው ያወቅኳቸው» አለ። ጃገማ። ንጉሥ ነገስቱ ምስጢር ሊነግራቸው እንዳልፈለገ በህሊናቸው መዝነው ተረዱ። ከዚያ ቀን በኋላ ምስጢር ጠይቀውት አያውቁም።

በመሰረቱ ግን ግራዝማች ወልደ ዮሐንስ የአፄ ምኒልክ ጭፍራ ስለነበሩ ራስ መኮንን ሐረርጌ ሲሾሙ ሞግዚት ሆነው መሄዳቸውን ያውቃል።

ግራዝማች ወልደ ዮሐንስ ጅባትና ሜጫ አውራጃን ሲያስተዳድሩ ጆልዱ ወረዳ አምስት ልጆችን እንደወለዱም ያውቃል። በአርበኝነት ዘመንም ግራዝማች ከማይጨው ዘመቻ ተመልሰው «ሴኮንዶ ማይጨው» ብለው ጣሊያኖች በሰየሙት በአዲስ አበባና ሆለታ መካከል ወልመራ ላይ ከእነ ራስ መስፍን ስለሺና ደጃዝማች ከበደ ብዙነህ ጋር መዋጋታቸውን ያውቃል። ከዚያም በተጨማሪ ጃገማና የግራዝማች ወልደ ዮሐንስ ልጆች በጋብቻ የተሳሰሩ ድንበርተኞች ናቸው። ጃገማ ደጃዝማች ገረሱ ዱኪን ለመርዳት እንዲሄድ የተላከውን የንጉሥ ነገስቱን ደብዳቤ ለጃገማ የሰጡትም ልጃቸው ደጃዝማች ዕንቁ ስላሴ ወ/ዮሐንስ ነበሩ። ወደ ጅማ ሲዘምትም ጅባትና ሜጫ አውራጃ ከነበሩትና አብረውት እንዲዘምቱ ከተደረጉት ባላባቶችና መኳንንት ውስጥ አራቱ የግራዝማች ወ/ዮሐንስ ልጆች ናቸው።

ስለዚህ ጃገማ የሚያውቀውን አላውቅም በማለቱ ምስጢር ለማቀበል ያለመፈለጉ መሆኑን ንጉሥ ነገስቱ ተረዱ። ቢሆንም ግን ንጉሥ ነገስቱ ከወጣቶች፣ ከሴት ወይዘሮች፣ ከመኳንንት፣ ከጦር አዛዦች ... ሁሉ ምስጢር ያገኛሉ። በተለይ ጠዋት ላይ በግቢያቸው የአበባ ቦታ ወዲያ ወዲህ እያሉ ሲንሸራሸሩ በየተራ የሚጠጉ የተለያዩ ሰዎች ምስጢርና መረጃቸውን ይነግሯቸዋል። ጃገማ ያን አይቶና ተረድቶ ነው ስለማንኛውም ሃሳብ ከሌላ ሰው ጋር ሲወያይ ሶስተኛ ሰው ባለበት የማያናግረው።

ንጉሥ ነገስቱ በከፋፍለህ ግዛ ዘዴ የጦር ሃይሎቻቸውን ካብ ለካብ የሚተያዩ ጠላቶች እድርገዋቸው ቆይተዋል። ለምሳሌ የጦር ሰራዊት አባል የሆነ ሁሉ ከአራት ኪሎ በላይ ከወጣ አለቀለት ማለት ነው። ክቡር ዘበኛም ከምኒልክ ግቢ በታች ከወረደ ይወገራል። ንጉሥ ነገስቱ መጀመሪያ ላይ የሁለቱን ሃይል አመጣጥነው እርስ በርስ እንዲናከሱ በማድረግ ዳኛው እሳቸው እየሆኑ መቆጣጠር ችለው ነበር። ይህን ዘዴ በአየር ሃይልና በአየር ወለድ፣ በግለሰቦችና በጎሳ መሪዎችም መካከል መጠቀማቸውን ጃገማ ተገንዝቧል።

በክብር ዘበኛ ጦርና በጦር ሰራዊቱ ጦር መካከል የነበረው መናናቅና ጥላቻ ሳይፈታ መቆየቱ ለንጉሱ ጠቅሟቸዋል። በዓላማ ግን ሁለቱም አንድ ነበሩ - ለውጥ ፈላጊዎች። እንዲያውም የጦር ሰራዊት ወታደሮች በዩኒፎርም እንኳን ከክብር ዘብ ሰራዊት ያንሳሉ። ለሐረር ጦር አካዳሚ ምሩቃን ከፍተኛ ደመወዝ እየተከፈለ በውጊያ አብረው ከጎን ለሚሰለፉት የጦር ሰራዊቱ መኮንኖች ዝቅተኛ ደመወዝ መከፈሉም ያበላጫቸው ነበር። ከዚያ ባሻገር ደግሞ የጢሰኛውን ለቅሶ፣ የገዢዎችን ፈላጭ ቆራጭነት፣ የፍትህ መጓደል... የጦር ሰራዊቱን ያበግነው ነበር። ጦር ሰራዊቱና የክብር ዘበኛው ሰራዊት

ህብረት መፍጠር ያልቻሉት በዓላማና ፍላጎት ልዩነት ሳይሆን የአለመግባባታቸው ምስጢር ታውቆ መፍትሄ ባለማግኘቱ ነበር።

በተረፈ የካርል ማርክስና የአዳም ስሚዝን የኢኮኖሚ ፍልስፍና ልዩነት በዩኒቨርሲቲ የተማሩ፣ ለወታደራዊ ስልጠና ወደ አሜሪካ እገር ሄደው በስሚኒዝም ፍልስፍና ፀበል የተጠመቁ መኮንኖች በጦር ሰራዊቱም ሆነ በክብር ዘበኛው ሰራዊት ውስጥ ነበሩ።

የመፈንቅለ መንግስቱን ሙከራ ልፍስፍስ ያደረገው፣ አለመግባባቶች ያልተፈቱበት፣ ቅስቀሳ ያልተደረገበት፣ ህዝቡን ያላሳወቀና ከጎኑ ያላሰለፈ፣ ድርጅታዊ መዋቅር ያልነበረው፣ መነሻና መድረሻው ያልታወቀ፣ ለመስዋዕትነት የተጠሩት እንኳን አማፂውን ለይተው ያላወቁበት፣ በችኮላ የተደረገ ውሳኔ መሆኑ ነው። ያ ጅምር ግን የተኛ የመሰለው አላተ ጎመራ ግለቱን እንደሚጨምር፣ መተንፈሻ ፈልጎ እንደሚፈነዳና ርደቱና እንቅስቃሴው ሌላ ትልቅ ነውጥ እንደሚፈጥር የጠቆመ ምልክት ነበር።

የመፈንቅለ መንግስቱ ድራማ

ከምሽቱ ሁለት ሰዓት ሆኗል። የመጋረጃው መደረቢያ ስለተሸበሸበ የበራው መብራት በቤት ውስጥ ያለውን እንቅስቃሴ ቁልጭ አድርጎ ያሳያል። መግቢያ በሩ ጋ ካለው የዘበኛ ቤት አንድ ወታደር ካፖርት ሰብሶ መሳሪያውን ጭኑ ላይ በማድረግ ቁጭ ብሎ ሰማዩ ላይ ብልጭ ድርግም የሚሉትን ከዋክብት ያያል። የግቢው አበቦችና የጥድ ዛፎች በሰላላሱ የንፋስ ዝማሬ ወዝወዝ ... ወዝወዝ ... ይላሉ። አቶ መኮንን ሃብተወልድ፣ ብርጋዶር ጄኔራል መንግስቱ፣ ሜደር ጄኔራል ፅጌ ዲቡና ኮሎኔል ወርቅነህ እራት ይመገባሉ።

«በዚህ አጋጣሚ የምንወያይበት የስራ ጉዳይ አለ» አሉ መኮንን ሃብተወልድ - በዐይኖቻቸው አራቱንም በፈረቃ እየተመለከቱ።

«በአዲስ አበባ ከተማ የአልጋ ግልበጣ ዕቅድ እንዳለ ተባራሪ ጥቆማ አለ! ለመሆኑ እናንተስ የሰማችሁት ነገር አለ?» አሉ መኮንን ሃብተወልድ - በነጭ ናፒኪን አፋቸውን እያፀዳዱ።

ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ «ምን?» ብለው የሚጠጡት ወይን ትን አላቸው።

«ወንድሜን! ... አይዞህ!» አሉ መኮንን። ወርቅነህና መንግስቱ ተያዩ ...

«ይሄ መሰረት የሌለው 'በሬ ወለደ' አይነት ወሬ ነው ጌታዬ» አለ ኮሎኔል ወርቅነህ።

«ይመስላል!» አሉ ፅጌና መንግስቱ - በአንድ ቃል።

«ይሆናል! ጥቆማን ግን መናቅ ምንጩን ካጣሩ በኋላ ነው! ያ ደግሞ አይጠፋችሁም» ብለው ላቁ፣ የፀሐፌ ትዕዛዝ አክሊሉ ሃብተወልድ ወንድም። ሶስቱም ፈገግ አሉ ...

በነጋታው ወደኮሎኔል ወርቅነህ ቢሮ ስልክ ተደወለ። «ኮሎኔል ... መኮንን ነኝ ... አንተ የካቢኔው መረጃ ክፍል ሃላፊ ነህና በዚያ በአልጋ ግልበጣ ዕቅዱ ጭምጭምታ ያገኘኸው አዲስ መረጃ የለም?» ብለውት መሃረባቸውን አውጥተው ተናፈጡ።

«እስከ አሁን ባለኝ መረጃ መሰረት ስለጠየቁኝ ጭምጭምታ የደረሰሁበት ወይም የሰማሁት ነገር የለም። ካለ ግን በፍጥነት አሳውቅዎታለሁ።»

«ጥሩ ኮሎኔል! 'ያልጠረጠረ ተመነጠረ' አይደል የሚባለው ... ዝምታ ለዓመፀኛ ጊዜ ይሰጣል ... መኖር፣ ማደግ፣ መጠናከር ካሉብን በጆሮአችን ብቻ ሳይሆን በዐይናችን፣ በምላሳችን፣ በቆዳችን ማዳመጥ አለብን። ደግሞ በሬ ካራጁ መዋሉን አትርሳ ... መጠራጠር ለደህንነት ሰው የእጅ ባትሪ ነው።» አሉትና ስልኩን ዘጉት።

ኮሎኔል ወርቅነህ ስልኩ ንግግሩን የሚቀጥለው ይመስል ትክ ብሎ ሲያየው ቆየና ጫን ብሎ ተንፍሶ የስልኩን ቁጥሮች አዞረ።

«ሂሎ ... ጄኔራል መንግስቱ! አቶ መኮንን ሃብተወልድ አሁን ደወለውልኝ ነበር ... አዎ የትናንቱን ነው ደግመው የጠየቁኝ ... ይገርምዎታል! ዛሬስ ብለው ብለው 'በሬ ካራጁ ይውላልና ተጠንቀቅ' አሉኝ! በእውነት! እንደዚህ አሉኝ ... እርስዎ ተዋቸው ይላሉ! እሳቸው መኝ ለቀቁኝ... አሺ! ሰምቼዎታለሁ ... አዎ ይደውሉልኝ! ... ገርማሜ ደውሎ እየመጣሁ ነው ብሎኛል ...» አለና ኮሎኔል ወርቅነህ የስልኩን እጀታ አስቀመጠው።

ኮሎኔል ወርቅነህ የቀን መቁጠሪያ አጀንዳውን አየው ... ታህሳስ 3 ቀን 1953 ዓ.ም ላይ በቀይ እስኪርብቱ አስመረበት።

* * *

ጄኔራል መንግስቱ ንዋይና ገርማሜ ንዋይ በረንዳ ላይ ተቀምጠዋል። የጠዋቷ ጀንበር ብርሃን ደማቅና ውብ ነው። እፅዋት በነፋሻማው አየር ጥዑም የአዕዋፍ ዝማሬን እያዳመጡ ወዲያና ወዲህ ያሸበሽባሉ።

«... አቶ መኮንን ምን አሏችሁ?» አቶ ገርማሜ ወንድሙን ጠየቀ።

«የአልጋ ግልበጣ ዕቅድ ተባራሪ ጥቆማ አለ አሉን?»

«ምን?» ገርማሜ ፊቱ ልውጥውጥ አለ።

«እኛም የለም ... አልናቸው ... ያመኑን ግን አይመስለኝም» አሉ።
ጄኔራል መንግስቱ - እንደ መቆዘም ብለው።

«... ወንድምዬ! ያሰብነው ነገር በዚህ ዓይነት የሚሳካ አይመስለኝም»
አለ። ገርማሜ - ወደጋላው ሰጠጥ ብሎ ራሱን እየያዘ።

«ለምን?» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ - አንገታቸውን ወደ አሉ
አዙረው በትኩረት እየተመለከቱት።

«ለምን? ... ግልፅ አካ ነው ... እኔን በሃያ አራት ሰዓት አዲስ አበባን
ለቅቂ እንደወጣ ንጉሱ በሄዱበት ሆነው አቶ መኮንን ሃብተወልድን አዘዋል»
ብሎ ከተንጋለለበት ተመልሶ ቀና አለና «ጃንሆይ ከውጭ እገር ጉብኝታቸው
እንደተመለሱም አንተን ከክብር ዘበኛ፣ ጋሼ ጽጌን ደግሞ ከፖሊስ ሰራዊት
እንደሚያነሷችሁ ሰምቻለሁ» ብሎ እንደገና ወደጋላው ተሰጥጦ ራሱን በቀኝ
እጁ አከከ። «አንተንም ጋሽ ፅጌንም ከሰልጣናችሁ ካነሱ ደግሞ ያሰብነው ሁሉ
ሳይሳካ ውሃ በላው ማለት ነው» አለና እንባው በአይኑ ሲሞላ አይኑን
በመጨረሻ እንዳይፈስ ተቆጣጥሮ ወደ መጣበት መልሶ ደፋው።

ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ ከተቀመጡበት ተነስተው ተንጎራደዱና
የበረንዳውን ብረት አጥብቀው በሁለቱ እጆቻቸው እየያዙ «አንተ ወደ ምድብ
ቦታህ እንደምትሄድ... እኔና ፅጌ ከሰልጣናችን እንደምንሳ ማን ነገረህ?» አሉ -
ገርማሜን እያስተዋሉት።

«ጃንሆይ ቴሌግራም ልከዋል ... የቴሌግራሙን መልዕክት ምስጢር
የሚተረጉመው ደግሞ ኮሎኔል ወርቅነህ ነው፤ ታውቃለህ ... ሳገኘው
ደንግጧል ... ከዚያ ነገረኝ ... ማታ ራት ስትበሉ የሆነውን እንኳን እኔም
አልጠየኩት፤ እሱም አላነሳልኝም» ብሎ አየሩን ማግ አድርጎ እንደ ተቆጣኝ
ድመት ተነፋና መልሶ አምቦለቦለው።

«ያሰብነውማ ይሳካል ...» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ - የበረንዳውን
ብረት በመሃል እጃቸው ነርተው።

«አዩ!» አለ። ገርማሜ - የብሽቀት ፈገግታ እያሳየ። መንግስቱ
ወንበራቸውን ወደ ወንድማቸው ጢጋ አድርገው ፊት ለፊቱ እየተቀመጡ
«ምን ማድረግ እንችላለን ገርማሜ?» አሉት።

«አንድ አማራጭ ብቻ ነው ያለው። አለበለዚያ ተበታትነን ሁሉም
ያበቃል» አለ። ገርማሜ - ወንድሙን ትክ ብሎ ማየቱ የሰቀጠጠው ይመስል
የዐይኖቹን ካሳች ግራና ቀኝ እያንከራተተ።

«ምንድን ነው አማራጩ?»

«ኩዴታውን ዛሬውኑ ማድረግ ... ኩዴታው ከዛሬ ማለፍ የለበትም»
አለ ድምፁን ረገጥ አድርጎ።

«ቀላል ነገር መሰለህ እንዴ ኩዴታ ማድረግ ... ብዙ መስራት፣ ብዙ
መድከም ... እጋዥ ተባባሪዎች ማፍራት፣ ዓላማችንን ማስረዳት አለብን።
እንዴት አድርገን ዛሬ ኩዴታ እናደርጋለን?» አሉና ጄኔራል መንግስቱ ካጠገቡ
ተነስተው የበረንዳውን የብረት ምሰሶ ተደገፉ።

«ተቀደምና! ተቀደምን ... እኔ ከሄድኩ ... አንተና ጋሽ ፅጌ
ሰልጣናችሁን ከተቀማችሁ በኋላ ... ምንድን ነው የምንፈጥረው? በዚያ ላይ
አቶ መኮንን የሽተታቸውን አናውቅም። ጥያቄያቸው በራሱ የማስጠንቀቂያ
ደወል ነው። እስኪ ይታይህ! 'በሬ ካራጅ' ... ማለት ምን እንድምታ ያለው
ይመስልሃል? ኮሎኔል ወርቅነህ እንዲቀየሩ ያደረጋቸው ከፍተኛ መኮንኖችና
የሽለቃ ጦሮች ከምድባቸው ተነስተው መንገድ ላይ ናቸው። እንደ እኔ
እምነት ወንድማለም ኩዴታውን ማድረግ ያለብን ዛሬ ነው ... የሚቀረው
በተመደበው መሰረት ከብር ዘበኛ ጦርን ቦታህን ያዝ ብሎ ትዕዛዝ መስጠት
ነው ...» አለ። ገርማሜ - ከተቀመጠበት ተነስቶ ሄዶ ከወንድሙ ጎን
በመቆም። ጄኔራል መንግስቱ አንገታቸውን ወደ ቀኝ ዘወር አድርገው ትክ
ብለው አዩት። ፀጥታ ሰፈነ! ሁሉም በየራሳቸው ሃሳብ ነጎዱ ...

«... በል ተዘጋጅ!»

«ለምኑ?»

«ኩዴታውን ዛሬውኑ እንደምራለን ...» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ።

አሮጌው አውሮፕላን ማረፊያ ... ማከለኞ ታህሳስ 4 ቀን 1953 ዓ.ም
ጄኔራል ፅጌ ዲቡ ከሚስታቸው ወንድም ከታምራት ጋር ተሳስመው በጆሮው

«ደህና ሁን ወንድሜ» አሉት። ከዚያ የሚጋፋውን መንገደኛና ሸኝ አልፈው ወደ መኪናቸው አመሩ ...

የቢሮው ሰልክ «ቅጭልጭል ...» አለ።

«ሃሎ! ... ሃሎ!»

«ሃሎ ... ፅጌ»

«ነኝ፣ ጄኔራል መንግስቱ።»

«ምነው ድምፅህ ደከመ? ራት ልጋብዝህ ነው እኔ እንኳን መደወሌ»

«በምን ሰበብ?»

«ገርማሜ ነገ ወደ ጅጅጋ ይሄዳል። ዛሬ እራት እኛ ጋ ነህ።»

«ጋባኸ ከተገኝ ምን ከፍቶኝ። ያውም ከእናንተ ጋር!»

«መጣሁ ጄኔራል!» ሰልኩ ተዘጋ ...

* * *

ጂፕ መኪና ወደ ክብር ዘበኛ ጽ/ቤት አመራች። ከውስጥ ጄኔራል መንግስቱ ንዋይና ጄኔራል ፅጌ ዲቡ ተቀምጠዋል። ራት ቀረበ።

«የምለምንህን ትፈጽምልኛለህ፣ ጄኔራል ፅጌ?»

«ጄኔራል መንግስቱ! ለአንተ ሀይወቴንስ ብትጠይቀኝ እከሰክልሃለሁ?»

«ነፍስህንም ለምን? ባይሆን ሽጉጥህን ስጠኝ?» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ፣ ገርማሜ በንቃት እየተመለከታቸው ነው።

ጄኔራል ፅጌ ኮልት ሽጉጣቸውን ከወገባቸው መዘው ለመንግስቱ ሰጡ። መንግስቱ አፈፍ አድርገው ተቀበሉና «ያችን እኔና አንተ የምናውቃትንስ? አምጣታ!» አሉ - ፈገግ ብለው። ጄኔራል ፅጌ ሁለተኛውን

ባሬታ ሽጉጥ ከታቸውን ገለጥ አድርገው እንደ መጀመሪያው ሳይፈጥኑ አቀበሉ - ለውስጥ አዋቂው ጄኔራል መንግስቱ።

«ጄኔራል ፅጌ አሁን ምክንያቱን ልንገርህ። በውድም በግድም ዛሬ መፈንቅለ መንግስት ማድረግ አለብን!»

«ምን ይዘን ጉዞ? በዚህ በጭራሽ አልስማማም። ንጉሰ ነገስቱ የት አሉ? እሳቸውን ሳንይዝ ምን እይነት ኩዴታ እንፈጽማለን?» አሉ። ጄኔራል ፅጌ - እንዴ መንግስቱን፣ እንዴ ገርማሜን እያዩ።

«መቀደም የለብንም ፅጌ። ከጉብኝት ሲመለሱ የአፋቸው ማሟሻ እኔና አንተ ከቦታችን መነሳታችንን መንገር ነው። ያም ሆኖ አሁን ጊዜ የለም! መፍጠን አለብን። አንተ ከእነዚህ ሁለት መኮንኖች ጋር ሆነህ አስብበት። እኛ ግን ስራችንን ለመጀመር እንሂድ» ብለው ጄኔራል መንግስቱና ገርማሜ ወጥተው አንድ መኪና ውስጥ ገቡ።

ስምንቱ የመስመረኛ መኮንኖች ደግሞ ተሯራጠው ወደተዘጋጀ ላቸው መኪና ገቡና መኪኖች ከመንቀሳቀሳቸው በፊት የመኪና በር ከፍተው ጄኔራል መንግስቱ ወረዱና ወደ ሁለተኛዋ መኪና ሄዱ። መኮንኖቹ ሊወርዱ በሩን ሲይዙ «አትውረዱ! አሁን ወደ ገርማዊት አቴጌ ቤት እንሄዳለን ... የእናንተ ድርሻ ትዕዛዜን እየተቀበላችሁ ግዴታችሁን መፈፀም ነው። ሁሌም መሆን የሚገባውን እንደምፈፅም ልትተማመኑብኝ ይገባል። የምላችሁ ገባችሁ?» አሉ። የመስመር መኮንኖች እንገታቸውን ሳይና ታች በመወዝወዝ እንደገባቸው ገለፁ።

«ጥሩ! ... ከአሁን በኋላ በመጠየቅ የሚባከን ጊዜ የለም! ትዕዛዝ እየተቀበላችሁ መፈፀም ነው» አሉና መለሰ ብለው ገርማሜ ወደያዛት መኪና ሄዱ ...

አቴጌ ግቢ ሲደርሱ ጨልሟል። ጄኔራል መንግስቱን የሚጠረጥር የለምና በር ተከፍቶላቸው ገቡ። የመስመር መኮንኖች ጨለም ወደአለው ቦታ እየሄዱ በጥንቃቄ ቆሙ። ድንገት አንድ የግርማዊት አቴጌ አሽከር ብቅ አለ። ጠቀሱት ጄኔራል ...

«አባ ሃናን ጥራቸው!» አሉት፤ አባ ሃና ተጠርተው መጡ።

«አባ ሃና?» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ - ፋታ ሳይሰጡ በፍጥነት ተጠግተው።

«ጄኔራል ምነው? አትገባም ነበር?»

«... ጦር ሰራዊትና ፖሊስ ለአመፅ ሳይንቀሳቀሱ አልቀሩም! የውጭው መንፈስ ልክ አይደለም። ይህን ልገልጽልዎ ነው አመጣጤ» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ - ፍፁም ተረጋግተው። አባ ሃና ግን ደገገጥ ብለው ሪዛቸውን በግራ እጃቸው ላግ አደረጉና «አንጻራዊው ሃሳብ ግዛት ሚኒስትሩ ከራስ አንጻርጋቸው ጋርም ተወያዩበት» አሉ።

«እዚህ አሉ የሃገር ግዛት ሚኒስትሩ?»

«አሉ ... አሉ! ወይ ጉድ!» እያሉ አባ ሃና ወደ ውስጥ ገቡ። ጄኔራል መንግስቱ ወደ ውጭ እየት አድርገው አባ ሃናን ተከትለው ገቡ። መንገድ ላይ ከአገር ግዛት ሚኒስትሩ ከራስ አንጻርጋቸው ጋር ተገናኙ።

«አባ ሃና የነገሩኝ እውነት ነው ጄኔራል?»

«አዎን ጌታዬ ... የውጭው መንፈስ ተበላሽቷል!»

«አንዲያ ከሆነ ልዑል አልጋ ወራሹም እኮ እዚህ አሉ! እሳቸውን ጨምረን በንመክር አይሻልም?»

«ይሻላል! ...» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ - በአንዴ የጣሉት መረብ ሶስት ጠብደል አሳ በመያዙ እየተደሰቱ ...

ልዑል አልጋ ወራሽ ስለተፈጠረው ሁኔታ ከክብር ዘበኛ ሰራዊት አዛዥ አንደበት እንዳዳመጡ «ይህ ከሆነ ራስ አበበንና አቶ መኮንን ሃብተወልድን እናስጠራቸዋለን» አሉ።

«አ! ... ጥሩ ሃሳብ ነው» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ - ሌላ ሁለት ጠብደል አሳ ደግሞ ሾልኮ ወደ መረባቸው ሊገባ ሲከገፍ ...

«ሃሉ! ራስ አበበ - እቱን በጠና ታመዋልና ቶሎ ይምጡ ...» አሉ ልዑል አልጋ ወራሹ።

የጦር ሃይሎች ኤታማገር ሹሙና የምድር ጦር አዛዥ በተጨማሪ እንዲጠሩ ፈለጉ። ጄኔራል መንግስቱ። እነዚህ ሁለቱ ከተጨመሩ የኩዱታው ዕቅድ በአንዴ ከሃምሳ ፐርሰንት በላይ ስኬታማ ሆነ ማለት ነው - ጄኔራል መንግስቱ ባደረጉት የግምት ስሌት፤ በትክክል ሲሰላ ግን ከፍ ይላል።

«... ጄኔራል መርዕድ መንገሻና ጄኔራል ከበደ ገብሬም ቢመጡ ጥሩ ነበር» አሉ። ጄኔራል መንግስቱ።

«ሶስት ቀን። ጄኔራል መርዕድ ታም እቤቱ ከተኛ» አሉ። ራስ አንጻርጋቸው - አልጋ ወራሹንና ጄኔራል መንግስቱን እያፈራረቁ እያዩ።

«አንጻራዊው ጄኔራል ከበደ ገብሬን ቆይቼ እንግረዋለሁ፤ ይተውት» አሉ። መንግስቱ - በጄኔራል ከበደ በመተማመን።

«ራስ አበበና አቶ መኮንን እስኪመጡ አንዴ ወጣ ብዬ መጣሁ» ብለው መንግስቱ በፈጣን እርምጃ ወጥተው ለመስመር መኮንኖች ራስ አበበንና አቶ መኮንንን አንደ ደረሱ ወደተዘጋጀው የመስመር መኮንኖች መኪና ውስጥ እንዲያስገቧቸው ነገሯቸው።

«ምነው ዘገዩ? ...» አሉ። ራስ አንጻርጋቸው ራስ አበበና አቶ መኮንን ሲቆዩባቸው።

«ይመጣሉ! ... እስኪዘዙ ወጣ እያልን እንጠብቃቸው» አሉ መንግስቱ። ሶስቱም ተያይዘው ወጡ ...

ራስ አንጻርጋቸውን አንድ የመስመር መኮንን ወደ መኪናው ሲያስገባ አልጋ ወራሹ፤ ገርማሜና መንግስቱ ወደመጡባት መኪና ገቡ። ድንገት አባ ሃና እየሮጡ መጡ። መንግስቱ ለመስመር መኮንን «እሳቸውንም ጨምራቸው» አሉ። መኪኖቹ የግርማዊት እቲን ቤት ለቀው ወደ ክብር ዘበኛ ጽ/ቤት ተፈተሉ።

* * *

ልዕልት መድፈሪያሽወርቅ አበበ ለከፍተኛ መኮንኖች ስልክ እየደወሉ «... ክብር ዘበኞች ልዑል አልጋ ወራሹንና ራስ አንጻርጋቸውን ... ወስደው የት እንዳደረሷቸው አላውቅም። እኔ እኔ እየተጨነኩ ነው!» አሏቸው።

የራስ አበበ አረጋይ ባለቤት እመቤት ሆይ ቆንጆት ደግሞ የባለቤታቸውን ኤታማገር ጄኔራል መርዕድን ደውለው «ጄኔራል መርዕድ! - ቆንጆት ነኝ ... ተሻለህ? ከምሽቱ በኋራት ሰዓት በመደወሌ ይቅርታ፤ ቢጨንቀኝ ነው» አሉ።

«ምን ሆኑ? የምን ጥንቀት ነው ... አሁ! አሁ ... ራስ እበብ ደህናም አይደሉ?» አሉ። ጄኔራል መርዕድ።

«ወሰደዋቸዋል። ግርማዊት እቴጌ ታመዋልና ድረስ አሉት። ልዑል አልጋ ወራሹ። እየተደነባበረ ሄደ። ግርማዊት እቴጌ ዘንድ ስደውል ግን አላቸውም አልታመሙ፤ ራስ እበብንም አላዩም። ልዑል አልጋ ወራሽና ራስ አንዳርጋቸውም የደረሱበት እስካሁን አልታወቁም። ጄኔራል መንግስቱ ነው አሉ ከቤት ይሟቸው የወጣው ...» እንዳሉ አንዳች ረባሽ ኳኳ ታሰሙ፤ «ሃሎ! ሃሎ ... ጄኔራል መርዕድ» እያሉ ተጣሩ እመቤት ሆይ ቆንጆት።

ጄኔራል መርዕድ እሳቸውን ለመያዝ መኪና ወደ እሳቸው ቤት ሲከንፍ በሀሳባቸው ታያቸው። ርጠው መኝታ ቤታቸው ገቡ፤ ዩኒፎርማቸውን ለበሉ። ሁለት ቦንብ ደረታቸው ላይ አንጠለጠሉ። ሽጉጣቸውን አቀባበሉና ወደ ሳሎን ርጡ ... አይሰሙም። የሚረግጡትን አያውቁም። የሚታያቸው እሳቸውን ለመያዝ የሚከንፈው ጅግ መኪናና ላይ ላይ የተጠመደው መትረየስ ነው። እየተንደረደሩ በሩ ዘንድ ደረሱ፤ አንድ የማይቀር ነገር ሲያሰቡ እንደገና ተመለሱና እጃቸው እየተንቀጠቀጠ በቀለበቶቹ እንደምንም ጣቶቻቸውን እየከተቱ አሸከረከሯቸው። ስልኩ ተጣራ፤ የሚያልፉት ሴኮንዶች አመት መሰሏቸው ...

ስልኩ ተነሳ።

«ሃሎ! ጄኔራል ከበደ ነህ? ... ጉድ ፈልጏል፤ ቶሎ ውጣ ... ጠቅላይ ጦር መምሪያ እንገናኝ ...» ብለው ስልኩን ጠረቀሙት።

ርጠው መኪናቸው ውስጥ ገቡ። ዘበኛው ደንግጦ የበሩ መቀርቀሪያ ያለበት ጠፋው። ተሳይቡ፤ ተራገሙ። ላባቸው ግንባራቸው ላይ ችፍፍ አለ። እጃቸው ውሃ ሆነ። በሩ እንደምንም ተከፈተ። ቁልቁል በረሩ። አንዲት መኪና ስትመጣ መብራቷን ከርቀት አዩት። ከመንገድ ገባ ብለው የመኪናቸውን መብራትና ሞተር አጥፍተው ቆሙ። ሻለቃ ሃይለማርያም ሴንጮ ከጋቢና ቢቀመጥም አላያቸውም። ሙሉ ወታደራዊ ዩኒፎርም የለበሱ ክብር ዘበኞች ጠመንጃቸውን እንደ ችቦ አቁመው በንቃት ተቀምጠዋል። መኪናዋ አልፋ ሄደች ...

«አሁ!» ሚን አርገው ተነፈሱ ጄኔራል መርዕድ። «ተሜውተውብኝ ነበር!» አሉና መኪናቸውን አስፃርተው አስነስተው እያስነጠሩ ወደ አንደኛ ክፍለ ጦር ቁልቁል አከነፏት ...

ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ ኮሎኔል ወርቅነህ ገበየሁን ሌሊት ላይ አስጠሩት። ግርማና በጽሞና ተመልክቶ «ለምን ቸኮላችሁ? ... ለምንስ አልነገሩኝም ጄኔራል?» አለ ጄኔራል መንግስቱ።

መንግስቱ የኮሎኔል ወርቅነህን ቁም ነገርና ቆፍጣናነት ስለሚያውቁት «ለሆነው ሁሉ ጥፋተኛው እኔ ነኝ ወርቅነህ! ለአንተ ቀድሜ መንገር ነበረብኝ፤ አንድ ነገር ግን በአርግጠኝነት ልንገርህ» አሉና ጄኔራል መንግስቱ ኮሎኔል ወርቅነህን ተመለከቱት።

«የተመካከርነው አንድ ላይ ነው። በመጨረሻው ሰዓት ለምን እንቅስቃሴው መጀመሩን አላማከራችሁኝም?»

«... ኮሎኔል አማራጭ አልነበረንም - እመነኝ!» አሉት።

«... ለምንዎታለሁ!» አለ። ኮሎኔል ወርቅነህ - የተቋጠረ ፊቱን ዘና አድርጎ። «በምክንያት እንደማምን ያውቃሉ ጄኔራል ... ቢዘገይም ምክንያታችሁን ተረድቻለሁ። አሁን ነብርን እይዘውም፤ ከያዘውም አይለቁም መሆን አለበት ጨዋታው። ስለዚህ ምን እንዳደርግ ይፈልጋሉ ጄኔራል?» አለ ኮሎኔል ወርቅነህ ትዕዛዝ ለመቀበል ከልብ ዝግጁ ሆኖ።

«እንግዲያው ጊዜ አናባክን ... የመረጃ ሰዎችህ ስልኮችን ከማዘሪያ እንዲያጠፉ አሁኑኑ እዘዝ ... ቀሪ መኳንንቱንና የጦር ሃይል አዛዦችን ከገርማሜ ጋር ሆናችሁ ወደዚህ አሳባስቧቸው» አሉ።

... ሻለቃ ቃለክርስቶስም ተጠርቶ መጣ፤ ለአሱና ለሌሎች የክብር ዘበኛ መኮንኖች «ጦር ሰራዊቱ ዘውዱን ለመገልበጥ እምጽዋል ... የሚሰጣችሁን ትዕዛዝ በአስቸኳይ ፈፅሙ» ብለው እዘዙ። ጄኔራል መንግስቱ።

ሻለቃ ሃይለማርያም ደግሞ «ጄኔራል መርዕድ ታሞ ተኝቷል ... እዚህ መጥተህ ተኛ ብለህ ይዘኸው ና» ተብሎ ታዘዘ።

ጄኔራል መርዕድና ጄኔራል ከበደ ጠቅላይ ጦር መምሪያቸው ውስጥ ሆነው ስለመፈንቅለ መንግስቱ አካሄድ እየደወሉ ለመጠየቅ፤ የሚፈልጉትን

ለመጥራት ቢሞክሩ ስልኩ ዜሮ ሆነ። ስለዚህ የጄኔራል ከበደ ሾፌር መልእክት ይዞ ወደኮሎኔል ጃገማ ተላከ።

የኮሎኔል ጃገማ ግቢ በር ተንኳኳ።

«ማን ነህ?» አሉ የብርጌድ አዛዦች የሚጠብቁት ዘቦች።

«ኮሎኔል ጃገማን ነው ... ከጄኔራል ከበደ ተልኬ ነው!» አለ የጄኔራል ከበደ ሾፌር። ጃገማ ተቀሰቀሰ ... ጃገማ ሽጉጡን አቀባብሎ በጓሮ በር ወጣ። ጂፕ መኪና ቆሟል። ጃገማ የጄኔራል ከበደ ገብሬን ሾፌር አየው።

«ምንው? ደህና ...» አለ ኮሎኔል ጃገማ።

«ጄኔራል ከበደ ጠቅላይ ጦር መምሪያ በአስቸኳይ ይምጡ ብለዋል» አለ ሾፌር።

«እሺ ... ሂድ፣ እክተልሃለሁ» አለ። ጃገማ - ሰዓቱን እያየ፤ ከሌሊቱ ስምንት ሰዓት ነው። ጃገማ ስለተጠራበት ጉዳይ መላልሶ አለበት፤ «ለምን ፈለጉኝ?» መልስ ባይኖረውም ብዙ ጥርጣሬ ወደ አዕምሮው እየመጣበት ወደ ቤቱ ተመልሶ ገባ። ከባድ ችግር ስለመኖሩ ግን እርግጠኛ ነበር። ስለዚህ የጦር ሜዳ ልብሱን ለበሰ፤ ሽጉጡን አቀባብሎ ጠበቀና ከመታጠቂያው ሽጥ አደረገው። አውቶማቲክ ጠመንጃውን በእጁ ይዞ መኪናው ውስጥ ገባና ወደጠቅላይ መምሪያው ከነፈ ...

መኪናውን ጠምዘዞ ወደ ጦር ሃይሎች መምሪያ ገባ፤ ቁም ያለው የለም። ጄኔራል መርዕድንና ጄኔራል ከበደን ሲያይ ወደ እነሱ ሂዶ ሰላምታ አቀረበ። የምድር ጦር ዘመቻ ክፍል አዛዦች ኮሎኔል ታደሰ ብሩም አብሯቸው አለ። ኮሎኔል ታደሰ በኋላ ታዋቂውን የነጻነት ታጋይ ኔልሰን ማንዴላን ወታደራዊ ሳይንስ ያስተማረ፤ በአፍሪካ ብሔራዊ ኮንግረስ ማንዴላን እንዲመለስ ሲጠራ እንደ አውቶማቲክ ሽጉጥ ከሁለት መቶ ጥይቶች ጋር በግል የሸለመ ነው።

«ለምን ተጠራሁ?» አለ አዛዦቹን እያየ። «ከብር ዘቦች መፈንቅለ መንግስት አድርጓል ...» አሉት። ጄኔራል መርዕድ።

ቀጥለው ደግሞ «ኮሎኔል ጃገማ! በአስቸኳይ ጦርህን አሰባስብና ሃይል አዘጋጅ» አሉት። ኮሎኔል ጃገማ የሁለተኛ ብርጌድ አዛዥ ሆኖ ከተሾመ

ገና ሰባት ቀን ስለነበር «አልችልም ጌታዬ» አላቸው - አንዴ ጄኔራል ከበደ ገብሬን፤ አንዴ ጄኔራል መርዕድን እያየ።

«ለምን አትችልም?» አሉ። ጄኔራል መርዕድ። «... ጦሩ በካምፕ የተሰባሰበ ባለመሆኑ ጉለሌ፤ አቃቂ፤ ከተቤ ... ነው ያለው። የጦር ሰፈር ይሰጠኝ ብዬ አመልክቼ ነበር፤ ነገር ግን አልተሰጠኝም» አለ። ኮሎኔል ጃገማ-ጄኔራል ከበደን እያየ።

«እውነት ነው፤ አመልክቶ ነበር» አሉ። ጄኔራል ከበደ ገብሬ።

«ኮሎኔል ጃገማ! አሁን በአልሆነው ጉዳይ ላይ እንነጋገርም ... ነገር ግን እንደምንም ብለህ ማድረግ የምትችለው ምንድን ነው?» አሉ። ጄኔራል መርዕድ።

«ግቢ ውስጥ አንድ መቶ ሃያ የእግረኛ ጦርና አንድ የሞርታር ሻምበል አለ፤ የብርጌድ አባላትን ግን ከጠዋቱ ሶስት ሰዓት ላይ ካልሆነ ከዚያ በፊት ማሰባሰብ አይቻልም። እምስት መቶ የሚደርሱ አዲስ ሰልጣኞችን ግን ማዘጋጀት እችላለሁ» አለ። ኮሎኔል ጃገማ።

«ብል ፍጠን፤ እያንዳንዱ ደቂቃ ሀልውናና ደህንነትን የምትጠብቅ ናት» አሉት። ጄኔራል መርዕድ። ወታደሮቹ ከመሳሪያ ግምጃ ቤት ጠመንጃና ጥይት ወሰዱ። ለአዲስ ሰልጣኞች ባይ ጠመንጃ ተሰጠ። ከዚያ ለአስር ሰልጣኝ ወታደር አንድ የሰለጠነ ወታደር እየተመደበ ከራስ ብሩ ቤት ጀምሮ እስከ ባቡር ጣቢያ ያለውን መንገድ በንቃት እንዲጠብቁ፤ ትዕዛዝ ካልተሰጠ በስተቀር ሌላ ሃይል ወደ ውስጥ እንዳያስገቡ ታዘው ወደ ጥበቃቸው ተሰማሩ።

ቀስ በቀስ ፓትርያርኩ፤ ልዑል ደጃዝማች አስራተ ካላና ደጃዝማች ከበደ ተሰማ፤ ሊቀ ጳጳሱ ... ጄኔራል ኢላያስ ወደ ጦር መምሪያው ገቡ። ከዚያ ጄኔራል መርዕድ ሁሉም ተሰባስበው ባለበት «የክብር ዘቦችን በንጉሥ ነገስቱ ላይ እምፀው የመንግስት ባለስልጣኖችን ልዑል አልጋ ወራሹን ሳይቀር አስገድደው በቁጥጥር ስር አውለዋል። ቁልፍ ቦታዎችንም ይዘዋል። እምስቱን በሮች ዘግተዋል። አሁን እኛ የምንጠይቀው የእናንተ አቋም ምን እንደሆነ እንድትገልጹልን ነው» አሉና ጄኔራል ከበደ ከተሰባሰቢዎቹ ተጨማሪ ሃሳብ ለማግኘት ጠየቁ ...

ለትንሽ ደቂቃ ፀጥታ ሰፈነ።

«... እኛ ለንጉሥ ነገስቱ ቃለ መሐላ የገባነው ዘውዳዊ አልጋቸውን ለመጠበቅ ነው። ስለዚህ በቃለ መሐላችን መሰረት ለንጉሥ ነገስቱ አልጋ መዋጋት ነው ያለብን ...» አሉ። ኮሎኔል ጃገማና ጥቂት መኮንኖች። ጄኔራል መርዕድ የሁለቱን መኮንኖች ሃሳብ እንደሰሙ ፊታቸው ፈካ አለ። ከዚያ «... ጥሩ! የጦር ሰራዊቱ፣ የአየር ሃይሉ ለዘመቻ እንዲዘጋጅ እናዛለን ... ፓትርያርኩ ህዝቡ በክብር ዘበኛ አማፅያን ላይ እንዲነሳ ጥሪ ያድርጉልን፤ የክብር ዘበኛ ጦርም እመፅ እነሳሽ ጥቂት መሪዎችን በቁጥጥር ስር እንዲያውል ጥሪ እናደርጋለን። የንጉሥ ነገስቱን አልጋ ለመጣል የሚተባበር ሁሉ በፓትርያርኩ ይወገዝ ...» አሉ።

«ነገሩ ከመክረሩ በፊት የክብር ዘበኞችን ሃሳብና ውሳኔ እንወቅ። ተቀራርበን ብንወያይም የሚሉትን ለማወቅ ይረዳናል» አሉ። ጄኔራል ከበደ ንብረ።

«... እነሱ ያሰቡትን እየፈፀሙ እኛ ውጥናቸው እንዲሳካ ጊዜ እንዲያገኙ መፍቀድ የለብንም፤ መነጋገሩም ዋጋ የለውም» በማለት በጄኔራል ከበደ የተከለበሰውን የወኔ ማቀዝቀዣ ውሃ አቅጣጫውን አስተው ደፉት። ጄኔራል መርዕድ።

ኮሎኔል ሃይሌ ባይከዳኝና ኮሎኔል ታደሰ ብሩ ደብረ ብርሃን፣ ናዝሬት፣ ሆለታ ... የሚገኘው ጦር ወደ አዲስ አበባ እንዲንቀሳቀስ ብዛቱን፣ መንገዳቸውን እንዲያጣሩ ሃላፊነት ተቀበሉ። ኮሎኔል ጃገማ የብርሄድ ሃይሉን አዘጋጅቶ ለውጊያ በተጠንቀቅ እንዲጠብቅ ታዘዘ ...

* * *

ታህሳስ 5 ቀን 1953 ዓ.ም ከረፋዱ አራት ሰዓት ላይ ስድስት ቁልፍ ሰዎች ከወደ ክፍለ ጦር ወደ ክብር ዘበኛ ጽ/ቤት ሄደው ገቡ። ጄኔራል መንግስቱና ኮሎኔል ወርቅነህ ልባቸው በደስታ እየደለቀች እነጋገሯቸው፤ ልዑል አልጋ ወራሹንም እንዲያነጋግሩ ፈቀዱላቸው ...

ጄኔራል መንግስቱ ንዋይና በቅርባቸው ያሉት ሰዎች አየር ሃይሉ እንዲያዝ፣ አንድ ተወርዋሪ የክብር ዘበኛ ጦር ወደምድር ጦር ጠቅላይ መምሪያ ሄዶ እነ ጄኔራል መርዕድንና ጄኔራል ከበደ ንብረን በቁጥጥር ስር እንዲያውል ጠየቁ። ሁለቱም ተወርዋሪ ሃይሎች ቢዘጋጁም ጄኔራል መንግስቱ አቅማሙ

እንዲያውም ሊቀ ጳጳሱ፣ ደጃዝማች ከበደ፣ ጄኔራል ኢሳያስ ... ወደ ክብር ዘበኛ ጽ/ቤት ሲመጡ የጄኔራል መርዕድ ነገር እንደሚያበቃለት በማመን ጄኔራል መንግስቱ ሃይላቸውን ባለመበታተናቸው ደስ አላቸው። በሌላ ጎን ደግሞ በክብር ዘበኛ በኩል ከጄኔራል መርዕድ ጋር የሚደራደሩ አራት ቁልፍ ሰዎች ተዘጋጁ።

እመፁ ዘገምተኛና ጥራት የጎደለው መሆኑ፣ ለመስዋዕትነት የተዘጋጀ አለመኖሩ፣ የተቃዋሚ ሃይሎችን ጉልበት በደራሽ ምት ማሽመድመድ አለመቻሉና የእመፁ ፍፃሜ በትክክል አለመታወቁ ... ከእመፁ መሪዎች መካከል የመፈንቅለ መንግስቱን ስኬታማነት የሚጠራጠሩ እንዲፈጠሩ አደረገ።

ጄኔራል መንግስቱ ጄኔራል መርዕድ ወደ ውይይት እንዲመጡ በአልጋ ወራሹ፣ በፓትርያርኩ ቢያባብሉ፤ «እኛ ደም እንዲፈስ እንፈልግም፤ እነሱ ናቸው» እያሉ የሚቻላቸውን ሁሉ ቢጥሩ፤ አስመራ በነበሩት ጄኔራል አቢይ በኩል ከቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ ጋር ግንኙነት የጀመሩት ጄኔራል መርዕድ የሚሰጡት መልስ አንድና አንድ ሆነ - እምቢታ። በዚህ መሃል ከሶስተኛ ክፍለ ጦርና ከሁለተኛ ክፍለ ጦር አንድ አንድ ሻለቃ ታንክኛ፣ ከናዝሬት፣ ከደብረ ብርሃን፣ ከጅማ ... አጠናካሪ ጦር በአስቸኳይ እንዲላክና ለጄኔራል መርዕድ ሪፖርት እንዲያደርግ መታዘዙን የክብር ዘበኛ መረጃ ክፍሎች ጠለፉ። ሌላ ስጋት ...

ያም ሆኖ ግን አማፅያኑ እስከ ቀኑ አምስት ሰዓት ድረስ አስራ ሰባት ከፍተኛ ባለስልጣናትን፣ ሁለት ደጅ ጠኝዎችን በክብር ዘበኛ ጽ/ቤት ውስጥ በቁጥጥር ስር አዋሉ። የክብር ዘበኛ መኮንኖች ቁልፍ በታዎችን ከመቆጣጠር ባሻገር በተጠንቀቅ ትዕዛዝ እንዲጠባበቁ ተደረገ። የማጥቃት ስትራቴጂም ተነድፎ አመራር ሰጭዎች ተመደቡ። የእመፁ የባላይ አስተባባሪም ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ ሆኑ ... እነ ጄኔራል መንግስቱም ሆኑ ጄኔራል መርዕድ የየበኩላቸውን ስልት ሲያወጡ ውጥረቱ እንደተካረረ ጀገበር አዘቅዝቃ ተሰወረች።

ንጋት አካባቢ ጄኔራል መንግስቱ፣ ኮሎኔል ወርቅነህ፣ አቶ ገርማሜ ከሻለቃ ቃለክርስቶስ ቢሮ ተሰብስበው «ማንን መሪ እናድርግ?» የሚል አጀንዳ ቀረበ። እስከዚያ ወቅት ድረስ ግምት እንጂ እየሆነ ያለውን በትክክል የማያውቁት ቃለክርስቶስ «ለምን መሪ እንመርጣለን? ...» አሉ። ከመለስተኛ አቶካራ በኋላ ራሳቸው ሻለቃ ቃለክርስቶስ መሪ ሊሆኑ የሚችሉትን ሰዎች መርጠው አቀረቡ።

ጀኔራል መንግስቱ ንዋይ ልዑል አልጋ ወራሹ ወዳለበት አመሩ።

«... የኢትዮጵያ ህዝብ እርስዎን መሪ፣ ልዑል ራስ እምሩን ደግሞ ጠቅላይ ሚኒስትር እንድትሆኑ መርጧችኋል ... ምርጫውን ይቀበላሉ?» አሉ ጀኔራል መንግስቱ።

«... እኔም እስከ ዛሬ ድረስ የምጠብቀው ይኸው ነበር። የህዝቡን ምርጫ በደስታ ተቀብያለሁ፤ የኢትዮጵያ ህዝብም በወሰነልኝ ስልጣንና በሚቆርጥልኝ እበል አስተዳድራለሁ ...» አሉ፤ ልዑል አልጋ ወራሹ ፊታቸው ፈካ ብሎ።

ጀኔራል መንግስቱን ላቅ አፈናቸው ...

ቀጣዩ የአመፅ ሂደት ከተሳካ አዲስ መንግስት ሲመሰረት ከክብር ዘበኛ፣ ከምድር ጦር፣ ከአየር ሃይል፣ ከፖሊስ ሰራዊት የሚወክሉ ሃያ አባላት ያሉት ጁንታ ለመመስረት ተሰማሙ። ለካቢኔ አባልነትም ከምሁራን መካከል በትምህርታቸው፣ በልምዳቸውና በችሎታቸው 21 ሰዎችን ለመምረጥ ተሰማሙ። የጥበቃ ትዕዛዝም ለአንደኛና ለሁለተኛ ብርጌድ፣ ለሶስተኛ መድፈኛ ሻለቃ ተላለፈ፤ የቃኝ፣ የትራንስፖርት፣ የመሃንዲስ ሻምበል ተመደበ። ዋናው የትዕዛዝ መስጫ ማዕከልም የጠቅላይ ሚኒስትሩ ግቢ እንዲሆን ተወሰነ።

ረቡዕ እለት ከሌሊቱ ስድስት ሰዓት ላይ ጀኔራል ኢሳያስ እነ ጀኔራል መርዕድን «ምን ትጠብቃላችሁ? ክብር ዘበኛ ሊወጋችሁ ተዘጋጅቷል እኮ!» አሉ። ይህ ማሳሰቢያ በሀሳብ የሚናወዙትን ጀኔራል መርዕድንና ጀኔራል ከበደን አባና አስነሳቸው። አመፁን ለመስባበር የጦር ስልቶች ተነደፉ። ወደ ቤተመንግስት ለውጊያ የሚንቀሳቀሰው የጦር ሰራዊት በሁለተኛ ብርጌድ አዛዥ በኮሎኔል ጃገማ እንዲመራ የምድር ጦር አዛዥ አዘዙ። ለጥቃት የሚንቀሳቀሰው ሠራዊት ትልቁ ግዳጅ፣ በተሰለፈበት ሁሉ ሽንፈት ገጥሞት ለማያውቀው ጀግና ለኮሎኔል ጃገማ ተሰጠው። ኮሎኔል ይልማ ሺበሺ ደግሞ የእሱ ምክትል ሆነው ጦሩን እንዲመሩ ተመረጡ። ከምድር ጦርና ከመከላከያ ሚኒስቴር ውጭ ያለው ጦር ሰራዊት ሁሉ በ2ኛ ብርጌድ አዛዥ በኮሎኔል ጃገማ ስር ናችሁ የሚል መመሪያ ተላለፈ።

በፓትርያርኩ የተፈረመው ጥሪና ውግዘት ለህዝቡ ተበተነ። ያን ጊዜ 'ጦር ሃይሉ በንጉሥ ነገስቱ ላይ አምጿል' እየተባሉ ግራ ተጋብተው በግዳጅ መስመራቸው ተሰልፈው የነበሩት የክብር ዘበኛ ጦር አባላት «የአመፁው

የጦር ሃይሉ ሳይሆን እኛ ኑረናል» እያሉ «ለምን ሳይነገረን ቀረ?» በሚል ምራት ግዳጃቸውን መወጣቱን እየተውት ሄዱ። በቀሩት ሳይም መከፋፈሉ ቀጠለ።

ታህሳስ 6 ቀን 1953 ዓ.ም ንጋት ላይ የተወሰኑት ውሳኔዎች ተግባራዊ ሆኑ። የጁንታው አባላት ስም ዝርዝር ተፃፈ፤ የካቢኔ አባላት ዝርዝርም ታወቀ፤ የጥበቃ ትዕዛዙም ተግባራዊ ሆኖ ከትዕዛዝ መስጫ ማዕከሉ የምድር ጦርን መምሪያ በቁጥጥር ስር የሚያውል ተወርዋሪ ሻምበል ተላለ።

እነ ሻለቃ አዲስ ዓለም የዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ተማሪዎች የመፈንቅለ መንግስቱን ዓላማና ግብ እና እየተደረገ ያለውን ሁሉ እንዲያውቁ፣ ተማሪዎች መፈንቅለ መንግስቱ የራሳቸው እንደሆነ በማመን የድጋፍ ሰላማዊ ሰልፍ እንዲያደርጉ፣ በምድር ጦር መምሪያ ምሽግ ተቀምጠው ለውጡን የሚቃወሙትንም እንዲያወግዙና ህዝቡን እንዲቀሰቅሱ ጥሪ አደረጉ። ተማሪዎችም «ሆ!» ብለው መፈክራቸውን ይዘው ለውጡን በመደገፍ ወጡ፤ ሌላው ቀርቶ ወደ ምድር ጦር መምሪያም ሄዱ። መጠጋት ግን ተሳናቸው።

የአልጋ ወራሹ ንግግር በቴፕ ተቀርቦ ለህዝቡ በሬዲዮ እየተደጋገመ እንዲሰማ ተደረገ። ሜጀር ጀኔራል ሙሉጌታ ቡሲ ጀኔራል መርዕድን ተክተው የጦር ሃይሎች ኤታማዢያ ሆነው እንደተሾሙ በሬዲዮ ተላለፈ። በሰራዊቱ ይወደዱ የነበሩት የጀኔራል ሙሉጌታ መሾም ሰራዊቱን እንደሚያስደስተውም ተገመተ። በመፈንቅለ መንግስት አድራጊዎች በኩል በአሸናፊነት ለመወጣት የተለያዩ እርምጃዎች እየተወሰዱ ቢሞክርም 'ካለ ንጉስ ነገስቱ ሀልውና ኢትዮጵያ መኖር አትችልም' የሚለው የህዝብ ፍርሃትና ተቃውሞ ግን ጥረቱን ሁሉ እያቀጨጨ አከሰመነው።

ሐሙስ ታህሳስ 6 ቀን 1953 ዓ.ም ከቀኑ ሰዓት ሰዓት ከአርባ አምስት ደቂቃ ላይ የክብር ዘበኛ ተወርዋሪ አጥቂ እንደ ግመል ሽንት ወደኋላ ሲሄድ ቆይቶ በአንደኛ ክፍለ ጦር መምሪያ የሞርታር ተኩስ ከፈተ፤ እነ ኮሎኔል ጃገማ ሲከላከሉ ውሰው አደሩ።

የምድር ጦር አዛዥ ጀኔራል ከበደና ኤታማዢያ ሹሙ ጀኔራል መርዕድ በ1952 ዓ.ም የጦር ሰራዊት ሃይል በሚገኝባቸው ቦታዎች እየተዘዋወሩ «አርጅታችኋል» በሚል 830 የጦር ሰራዊት አባላትን በጡረታ

አግልለው ነበር። እነዚህ የጦር ሰራዊት አባላትም «ጡረታ የወጣነው ባግባቡ አይደለም! ፊታችን እየታየ ነው ጡረታ የተባልነው» በሚል አዲስ አበባ መጥተው ክርክር ላይ ነበሩ። ንጉሥ ነገስቱም በጉዳያቸው ላይ ውሳኔ እስኪሰጥ እስከ ሰኔ ወር ደመወዝ እየተቀበሉ እንዲቆዩ አዘዙ። ሰኔ ላይ ደግሞ እስከ ታህሳስ ይቆዩ ተባለ። ታህሳስ ላይ መፈንቅለ መንግስቱ ሲደረግና ልዑል አልጋ ወራሹ ያስነገሩትን አዋጅ ሲሰሙ ወደ ምድር ጦር ዋና መምሪያ ሄዱና ሪፖርት አደረጉ። ኮሎኔል ጃገማ እነዚያ የጦር ሰራዊት አባላት የጦር ስልት አዋቂና የካብተ ልምድ ያላቸው መሆናቸውን ስለተረዳ ለስምንት መቶው የጦር ሰራዊት አባላትና ለሰላሳ መኮንኖች መሳሪያና ጥይት ከግምጃ ቤት ወጥቶ እንዲሰጣቸው አደረገ።

ይሁን እንጂ ይህ ውሳኔው ከመቅጽበት አለቆቹ ጆሮ ደረሰ፤ «ጡረታ ለወጡትና ለተከፉት የጦር አባላት ጃገማ ጠመንጃ አድሏቸዋልና የበለጠ ችግር እየፈጠረ ነው» ብለው ለጄኔራል ከበደና ለጄኔራል መርዕድ ወነጀሉት። ኮሎኔል ጃገማ ተጠርቶ ጡረታ ለተባሉት ያከፋፈለውን መሳሪያ በአስቸኳይ እንዲቀበል ታዘዘ። ትእዛዙን ተቀብሎ ሄደ።

ፊታችን እየታየ ነው ጡረታ የተባልነው ያሉት የጦር ሰራዊት አባላት ይሸልላሉ፤ ያቅራራሉ፤ «የጠቅል አሽከር፤ እኔ ከንዴን ሳልንተራሰ ማነው የሚደፍርህ...» ይላሉ። ጃገማ ቆሞ ብሎ አስተዋላቸው ... እንደዚያ በወኔ የሰከሩትንና ለውጊያ ዝግጁ የሆኑትን የሰራዊት አባላት ከነበሩበት ለማውጣት መሳሪያ መልሱ ማለት አላት ለማጥፋት ቤንዚን እንደመጨመር ነው። ጃገማ ጥቂት አሰበ። ከዚያ «ለማችሁ!» ሲል ፀጥ ብለው ቆሙ ... «እንግዲህ አትችሉም የተባላችሁ እናንተ አይደላችሁም? ... ዛሬ ችሉታችሁን የማስመስከሪያ ቀን ናት ...» አላቸው። ያን ሲሰሙ እንደ ሰጋር በቅሉ እየሰገሩ ፋክራውን፣ ሽላላውን አቀለሙት።

ወደ አዛዦቹ ተመልሶም «በእነዚህ ሰዎች ለሚመጣ ችግር ሁሉ ሀላፊው እኔ ነኝ ...» አለ። አዛዦችም ሃሳቡን ተቀብለው ፈቀዱ። ኮሎኔል ጃገማ ሙሉ ሽለቃ ጦር አገኘ። ከደብረ ብርሃንና ከሆለታ በመጡት የሰራዊቱ ሃይሎችም ተጠናክረ።

አርብ ታህሳስ 7 ቀን 1953 ዓ.ም ታንክኞች መጡ። ጡረተኞች ከብርጌዱ ጦር ጋር ተቀላቅለው ተጠናክሩና በኮሎኔል ጃገማ ትዕዛዝ ማጥቃት ጀመሩ። የአየር ሃይል አዛዥ የጄኔራል መርዕድን ትዕዛዝ «አምቢ» ወይም «አቪ» ሳይሉ ወላውሉ። አሜሪካዊው ጄኔራል ሊንደል የሃይል ሚዛኑ ወደ አጋደለበት በማበር የንጉሥ ነገስቱን ደጋፊዎች በውጊያ እንዲያግዙ ጠየቃቸው። «ጥያቄዬን ካልፈፀማችሁ ግን ከጂዳ የሰኪድሮ ተዋጊ አውሮፕላን

ከአሜሪካ ቤዝ ጠይቁ የአየር ጥቃቱ እንዲፈፀም አደርጋለሁ» አለ። ያን ጊዜ የአየር ሃይል አብራሪዎች ቢ17 ተዋጊ አውሮፕላኖችን እያበረሩ የክብር ዘበኛ ጽ/ቤትን በመትረየስ መደብደብ ጀመሩ ...

የክብር ዘበኛን ጦር ውጊያ እየተቋቋመ ኮሎኔል ጃገማ ወደ ፊት ገሰገሰ። በጉዞው ላይ የሚያጋጥመውን ወደ መምሪያ እዙ ሲያስተላልፍ መስመር ላይ የሚቀርቡት ጄኔራል መርዕድ ብቻ ነበሩ። ኮሎኔል ጃገማ የምድር ጦር አዛዥን ጄኔራል ከበደንም ማነጋገር ቢፈልግም ኤታማዦሩን «እርስዎን አልፈልግም! ጄኔራል ከበደን ያቅርቡልኝ» ማለት ባለመቻሉ ወደፊት ይገሰግስ የነበረው የደረሰበትን ለጄኔራል መርዕድ በማሳወቅ ብቻ ነበር።

የመፈንቅለ መንግስቱ አዛዦች በአየር ድብደባውና በውጊያው ጥንካሬ መካከል የማዘዣ ጣቢያቸውን ወደ ገነተ ልዑል ቤተመንግስት ለማዛወር ወሰኑና ሲጓዙ መንገድ ላይ ሀዘቡ የንጉሥ ነገስቱን ስም እየጠራ አላሳልፍ አላቸው። ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ በድርጊቱ አዝነው «ሰራሱ የሚበጀውን የማይለይ ሀዘብ ...» በማለት ምራታቸውን ገለፁ።

ኮሎኔል ጃገማ የእመፁ መሪዎችና ያገቷቸው ሰዎች ገነተ-ልዑል ግቢ እንዳሉ ከመረጃ ምንጮቹ አረጋገጠ። ከሆለታ የመጣው ጦር በፒያላ አድርጎ በሰባ ደረጃ በመውጣት ወደ ቤተ መንግስቱ ተጠጋ። ከጦር መምሪያ የተንቀሳቀሰው በአራት ኪሎ-ና ቅድስት ማርያም ቤተክርስቲያን በኩል ወደ ቤተመንግስቱ ተጠጋ። የአየር ድብደባው በቤተ መንግስቱም ቀጠለ። እነ ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ ይረዳናል ያሉት ፈጥኖ ደራሽ በኮሎኔል ታደሰ ብሩ ትዕዛዝ በክብር ዘበኛ ጦር ላይ አፈመዙን አዞረ ...

ሁሉም ለእነ ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ ተስፋ አስቆራጭ ሲሆን የመጨረሻ ስብሰባ አደረጉ፤ «... ሀዘቡ በንጉሥ ነገስቱ ረድኤት ብቻ የሚኖር ሆኗል። ሙከራው ባይሳካም ለመጭው ትውልድ መንገድ ከፍተናል ...» እያሉ ጄኔራል መንግስቱ፤ አቶ ገርማሚ፤ ኮሎኔል ወርቅነህ በጀግንነትና በምሬት ንግግር አደረጉ። «የኢትዮጵያ ሀዘብ የተለምንለትን ፈር ተከትሎ ዓላማውን ከግብ እንደሚያደርስ እናምናለን!» ብለው እንደ ነቢይ ወደፊት የሚሆነውን ተንብየው በክብር መዝገቡ ላይ ፈረሙበት ...

እስር ለሚደርሱ የጁንታው አባላት በአሜሪካው አምባሳደር በሚስተር ሪቻርድ በኩል ቀርቦ የነበረው ጥገኝነት የማግኘት ጥያቄም በጄኔራል መርዕድና በጄኔራል ከበደ ውድቅ ሆነባቸው። ውጊያውም መፋፋም ቀጠለ። ላያስቡት ከቤተሰባቸው የተነጠሉት የመፈንቅለ መንግስት

እስተባባሪዎችም ወደ እነሱ እየከነፈ የነበረውን ሞት ለመጋፈጥ የመጨረሻ ውሳኔ አድርገው ወደ ውጊያው ገቡ። ሚጆር ጄኔራል ፅጌ ዲቡ ግራ እንደተጋቡ ግራ በሚያጋባ ሁኔታ ሞተው ተገኙ። ኮሎኔል ወርቅነህ ከቤተመንግስት ወጥቶ ሲያመልጥ ቀጫኔ አካባቢ ሲደርስ ተኩስ ተከፍቶበት ተሰዋ።

የስመ ጥሩው አርበኛ የጀግናው ሃይለማርያም ማሞ ልጅ ሻምበል ደረጃ ሃይለማርያም ሐረር ሶስተኛ ክፍለ ጦር ሆኖ የክብር ዘበኛን አመፅ ሲሰማ ከድራዳዋ ናዝሬት በባቡር መጥቶ ናዝሬት ከሚገኘው ታንክኛ ክፍል ገብቶ አንድ «አውቶብላንድ» ታንክና የሚያሸከረከረውን አስር አለቃ ይዞ ወደ አዲስ አበባ ከነፈ። ገፋስ ስልክ ላይ ጠባቂዎች ነበሩ። እንደደረሰ!

«አናንተ እነማን ናችሁ?» አለ። ሻምበል ደረጃ።

«ክብር ዘበኞች ነን» አሉት።

«የማን ደጋፊ ናችሁ?» ብሎ ጠየቀ። ሻምበል ደረጃ።

«የንጉሥ ነገስቱ» አሉት።

«እስኪ ፎክሩ?»

«የጠቅል አሽከር ...» ሲሉ ደስ ብሎት ወደ ምድር ጦር መምሪያ ተፈተለከ። የሃይለማርያም ማሞ ልጅ ጄኔራል መርዕድ ዘንድ ሄደ። «ጄኔራል! እኔ የሃይለማርያም ልጅ እነዚህን እጅ ነካሾች ከገቡበት ገብቼ እይዛቸዋለሁ፤ ለግዳጅ ተዘጋጅታችኋል?» አለ በወኔና ደም ፍላት። «ለጥቃት የሚንቀሳቀሰው ሃይል እዛኹ ኮሎኔል ጃግማ ነው፤ ሂድና እሱ ዘንድ ሪፖርት አድርግ» አሉት። ጄኔራል መርዕድ። የጀግናው አርበኛ ልጅ እንደ ግስላ እልህ እያዳፋው ሥነስርዓት እየጠበቀ መጎተት አልፈለገም፤ መሄድ ... መፍጠን ... ሁሉንም በቁጥጥር ስር ማድረግ አለበትና ጊዜ ሳይገድል አውቶብላንዱን አዙሮ መጀመሪያ እስጢፋኖስ ቤተክርስቲያን ሄዶ ተሳለመ፤ ከዚያ ወደ አመፀኞቹ ተፈተለከ ...

ታችኛው ግቢ ሄደ። አድፍጠው የነበሩት የክብር ዘበኛ አባላት መልስ አልሰጡትም። ከዚያም በቀጥታ ወደ አልጋ ወራሹ ግቢ አመራ። መንገድ ላይ ወታደሮች አገኙ። «አናንተ የማናችሁ?» አላቸው። «እኛ የአልጋ ወራሽ

ጠባቂዎች የሆን የጦር ሠራዊት አባላት ነን» አሉት። ተግባቡ። የነበሩትን የአንድ ሻምበል ጦር አባላት «ተከተሉኝ» ብሎ ወደ ገነተ ልዑል ግቢ አመራ። ወደ ግቢው በር ሲደርስ ከውስጥ ተተኮሰበት። ተኩስ ሲከፈትባቸው ተከትለውት የነበሩት የጦር ሠራዊት አባላት በያሉበት ተኙ። እነሱ አንደተኙ ሻምበል ደረጃ ሃይለማርያም የተዘጋውን በር በአውቶብላንድ ታንክ ገንጥሎ ወደ ውስጥ ገባ። ተኩስ ቆመ።

አውቶብላንዱ በቀጥታ ጃንሆይ ከመኪና ወርደው ወደሚሄዱበት የቤተመንግስቱ ደጃፍ ደርሶ ቆመ። ከታንኩ ሳይወጣም፤ «ሻምበል ደረጃ ሃይለማርያም ነኝ እጃችሁን ስጡኝ?» አለ። አማፅያኑ ከወታደራዊ ስልት ውጭ በሆነ ጀብደኝነቱ እየተገረሙ «... እጅ ለመስጠት አንተን ነበር የምንጠብቀው!» ብሎ ከመሃላቸው አንዱ እጅ እንደሚሰጥ ጠመንጃውን አጋድሞ ብቅ አለ። የጀግናው አርበኛ የሃይለማርያም ማሞ ልጅ ታንኩን ከፍቶ ዘሎ ወጣ። ከመቆሙ የተኩስ እሩምታ ተተኮሰበት። ሻምበል ደረጃ ምስኪኑ የስሙጥር አርበኛ የጦሩ ገበሬ የሃይለማርያም ማሞ ልጅ አንርቶ ወድቀ።

ታንኩ ዞረና አስር አለቃው ሬሳውን እንደምንም ብሎ ጎትቶ አውቶብላንዱ ላይ ጭኖ በማርቆስ በር ወጥቶ ሲሄድ ኮሎኔል ጃግማ ከሚመራው ጦር ጋር ቅድስት ማርያም ቤተ ክርስቲያን ተገናኙ ... «የአስር አለቃውን ቃል ተቀበሉ፤ የሻምበል ደረጃ ሬሳ ወደ ክፍለ ጦር ይሂድ፤ ታንኩ ለግዳጅ ይሰማራ» ብሎ አዘዘ። ኮሎኔል ጃግማ።

በኮሎኔል ሽፈራው የሚመራው የሆለታ ጦር አባላት ከጃግማ ጋር በተመካከሩት መሰረት በደጃች ውቤ ሰፈር በማለፍ በአፍንጮ በር በኩል ወደ ገነተ-ልዑል ገቡ። ኮሎኔል ጃግማ ታንኩቹን አስቀድሞ በአሁኑ 'የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ዋና በር' በሚባለው በር በጅጥ መኪናው ወደ ውስጥ ዘለቀ። እነ ጄኔራል መንግስቱ ገዋይ የጦሩን መቃረብ ሲያዩ ያገቷቸውን ሚኒስትሮች እና መኳንንት ረሽነው በአፍንጮ በር በኩል ወጥተው አመለጡ።

በኮሎኔል ጃግማ የሚመራው ጦር ቤተመንግስቱን ሲቆጣጠር ደጃዝማች በዛብህ (የራስ መስፍን ስለሺ ወንድም) እና ራስ አንዳርጋቸው ልብሳቸው በጥይት ተቀዳዶ አገኛቸው። ጄኔራል መኮንን ደነቀ በስምንት ጥይት ተመትተዋል። በጥይት ተመትተው የነበሩት ራስ አበበ እያጣጣሩ ሆስፒታል እንደደረሱ አረፉ። ጄኔራል መኮንን ግን ዳኑ። ልዑል አልጋ ወራሹና ልዑል ራስ እምሩ ሃይለስላሴም ምንም ሳይሆኑ ከቤተ መንግስቱ ፎቅ ተገኙ። ኮሎኔል ጃግማ አልጋ ወራሹን፤ ራስ እምሩን፤ ራስ

እንዳርጋቸውን፤ ደጃዝማች በዛብህን ወደ ልዑል አልጋ ወራሽ ግቢ ወሰዳቸው። ከዚያም ልዕልት ተፈራሽወርቅን በመያዝ ወደ ግርማዊት እቴጌ መኖሪያ ሄደ ግርማዊት እቴጌን፤ ልዕልት ተናኘወርቅንና ንጉሳውያን ቤተሰቦችን በሙሉ በመሰብሰብ ወደ ራስ እንዳርጋቸው ቤት የቀድሞው የሰራ ሚኒስቴር አጠገብ ወሰዳቸው። ከዚያም ኮሎኔል ጃገማ ንጉሳውያን ቤተሰቦችን ከሶስተኛ ብርጌድ በመጣው ጦር አስጠብቆ ከምሽቱ ሶስት ሰዓት ጠቅላይ ጦር መምሪያ ሲሄድ ጄኔራል መርዕድ በደስታ እጃቸውን ዘርግተው ተቀበሉት፤ ጄኔራል ከበደ ግን ፊታቸውን አዞሩ ...

«ለመሆኑ የክብር ዘበኛን የጦር ግምጃ ቤት አስጠብቀሃል?» አሉት፡፡ ጄኔራል ከበደ።
«መቼ ጦር ሳኩልኝ?» አለ፡፡ ጃገማ - በቅሪታ።
«አንድ ሻለቃ ጦር እዚህ አለ፤ ነፃ ወስደህ አስጠብቅ» አሉት። ኮሎኔል ጃገማ በእሺታ ራሱን ወዘወዘ።

* * *

የሶስት ቀኑ የመፈንቅለ መንግስት ድራማ በአሳዝኝ ሽንፈት ተፈፀመ። እነ ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ ከቤተ መንግስት ወጥተው ወደ አንጦጦ ሸሹ። የሃምሳ አለቃ ታክለ በጅብ ተበላ። ሻምበል ባዬ ጥላሁን እስከ መጨረሻዋ የሞት ዕዋ መቅመሻው ቀን መንግስቱንና ገርማሜን ለምኖ እያበላ ቆይቶ ህዝብ ገደለው። ጄኔራል መንግስቱ ቆስለው ተያዙ። ገርማሜ ራሱን ገደለ። ከዚያ የገርማሜ፤ የጄኔራል ፅጌ ዲቡና የኮሎኔል ወርቅነህ ሬሳ ተሰቀለ። በመጨረሻም ጄኔራል መንግስቱ የሞት ፍርድ ተፈርዶባቸው ... «ይግባኝ አልጠይቅም» ብለው ተክለጋይማኖት አደባባይ ተሰቀሉ። የጠዋት ጤዛዎች ዘራቸውን ዘርተው ቡቃያቸውን ሳያዩ ረገፉ...

* * *

«ንጉሥ ነገስቱ የነጋሲ ዘር በመሆኑና ቅብዐ መንግስት በመቀባቱ ክብሩ የማይቀነስ፤ ማዕረጉ የማይገለስ፤ ስልጣኑ የማይደፈር ሆኖ በቆየውም ልማድ በአዲሱም ህግ በሚገባው ክብር ሁሉ ይከበራል። ክብሩንም ለመንካት በድፍረት የሚነሳ ማንም ሰው በህግ ይቀጣል» በተባለው መሰረት ነቅናቂዎቹ ተቀጥተው «ከራስ በፊት ለሃገርና ለንጉሥ ነገስት» የሚባለው እምነት ቅኝት ሳይሰወጥ፤ የንጉሥ ነገስቱ ክብርና ሞገስ ሳይናድ፤ የሞዓ አንበሳ ግንድ ሳይገዝገዝና ሳይቆረጥ ... በግፍ ለመጣል የተደረገው መፈንቅለ መንግስት

እንደ ዘር፣ በላመው አፈር ውስጥ ተሰነቀረ። ዘሪዎቹ ግን እንደ ወንዴ ንብ ተራከቦ ፈጽመው በራሳቸው ወገን በንቦች መንጋ እየተነደፉ አለፉ ... የሶስቱ ቀን የመፈንቅለ መንግስት ድራማ ዝጠኝ ሆነን ዘምተን ምንም አልሆን ... ስምንቱ ሞተው እኔ ተመለስሁ፤ ዓይነት ምሬትን ጥሎ አለፈ - የወንድማማቾችን ህይወት ቀጥፎ!

ቅዳሜ ታህሳስ 8 ቀን 1953 ዓ.ም ንጉሥ ነገስቱ ከአስመራ ተነስተው አዲስ አበባ ገቡ። ከዚያም ቀጥታ ታላቁ ቤተመንግስት ወደሚባለው ኢየሱልዩ ቤተመንግስት ገብተው ተቀመጡ። ማክሰኞ ታህሳስ 11 ቀን 1953 ዓ.ም እንጦጦ አካባቢ በነበሩ አነስተኛ የክብር ዘበኛ ሃይሎች መለስተኛ የተከሰ ልውውጥ ተደረገ።

ኮሎኔል ጃገማ ንጉሥ ነገስቱን እጅ የነሳው አዲስ አበባ ከተመለሱ ከአራት ቀን በኋላ ነው። ሲያዩትም «ጃገማ! የአንተን ስራ ካርቱም ሆነን ሰምተናል ...» ብለውታል። በኋላ ግን ልዑል ደጃዝማች አስራተ ካሳ «ያን የበቶ ህርም ሹመው በስንት መከራ ከቤተ-መንግስት አስወጣነው፤ ቀጥለው ደግሞ ይህን የቂስ ልጅ የክብር ዘበኛ አዛዥ አድርገው መኳንንቱን ፈጅቶ ይኸው ይህን ሁሉ ጣጣ ፈጠረ ... ስለዚህ አሁንም በቤተመንግስት ውስጥ ስለሚሾሙት ሰው በሚገባ ማሰብ አለብዎት። ይህን አሁን የጠቀስኩልዎትን ምክር ደግሞ እኔ ብቻ ሳልሆን አባቴም ሊመክርዎት እንደነበር የሚረሱት አይመስለኝም» አሉ፤ አስራተ ካሳ።

የጨዋ ልጅ ይመረጥ በሚለው አስተያየት መሠረት አዲስ የክብር ዘበኛ አዛዥ ተመረጠ። ልጅ እንዳልካቸው መኮንን ከሰንደን፤ ሚካኤል እምሩ ከዋሽንግተን፤ እምሃ አበራ ከዩጎዝላቪያ ለካቢኔ አባልነት እየተጠሩ መጡ። አዲሱ የክብር ዘበኛ አዛዥ ደበበ ሃይለማርያም ሆነው በንጉሥ ነገስቱ መሾማቸው በሰድስት ሰዓት በሬዲዮ ዜና ተነገረ።

ጃገማ ተምሮ፤ የአገር ፍቅርን አውቆ ጦሩን የተቀላቀለ አይደለም። እንደ አያት ቅድመ አያቱ ስሙን ሊያስጠራ፤ ሰዋዊ ክብሩን ሊያስከብር ነው በዱር በገደል ገብቶ አርበኛ የሆነው። የአገር ፍቅርን ምንነት ሊያውቅ ደግሞ በወታደራዊ ሞያው ትዕዛዝ አክብሮ ግዳጁን ፈፃሚ ሆነ። ግዴታውን ሲወጣ ደግሞ በዘር ሃረግ መዘዛ ግራ የሚያጋባ እንቅፋት እየገጠመው ተቸገረ ...

ጃገማ በአርበኝነት ጊዜው ደጃዝማች ገረሱ ዱኪን ከደጃዝማች ዘውዴ ጋር ለማስታረቅና በወለሲ መንገድ የኢጣሊያን ሰራዊት መውጫ መግቢያ ያሳጡትን ጀግና ለማየት መቶ አርበኞቹን ይዞ ሄደ ነበር። ያን ጊዜ ደጃዝማች ገረሱ አንድ ነገር አስተምረውታል - ሁሉም ከፋ አለመሆኑን።

«አንድ ጊዜ» አሉት ገረሱ፤ «አንድ ጊዜ ጣሊያኖችና ባንዳዎች ተከታዮቹን ፈቺተው ከበቡኝ። እኔም አንድ ጎድጎድ ያለች ጉድባ ውስጥ ተደብቄ እያለሁ ተጠጉኝ። እንዳልተከሰ ብዙ ናቸው። ያሉት በቅርብ እርቀት ነው። የነበረኝ ጥይትም የሚያወላዳ አልነበረም። አንድ የአማሴን ሹምባሽ ወደ እኔ እያመሩ የነበሩትን፣ በዚህ አይደለም ... በዚያ ሂደት ... እያለ አቅጣጫቸውን በግድ አስቀየራቸው። ወደ ጊላ ቀረት ብሎ ዐይን ለዐይን ተያየን። ከዚያ ወደ እኔ ቀረብ አለና፤

«እርስዎ ለአገርዎ ነፃነት የሚዋደቁ አርበኛ ነዎት ... እኛ ደግሞ የቅኝ ገዢዎች አሽከር ነን። ለአንደራ ስንል እንዋጋለን ... እናንተ ባትኖሩ እኛ ም የነገን ተስፋ ማየት አንችልም። ባርነት የዘላለም ዕጣ ፈንታችን ሆኖ ይቀር ነበር። ነገ ያልፍልፍል ብሎ ካለማሰብ ደግሞ ሞት ይሻላል። ደግሞም የእርስዎ አርበኝነት ለእኛም አርነት ነው፤ ስለዚህ እርስዎ አይገደሉም፤ ዝም ብለው እዚሁ ይቀመጡ፤ ማንም ተመልሶ አይመጣም» ብሎኝ ሂደ ብለው ነገሩት።

ወጣቱ የአርበኞች መሪ «ለካ ከጠላት ጋርም ወዳጅ አለ» ብሎ አመለካከቱን አሰፋ። ሌሎችን ማክበር፤ ሌሎችን መውደዱ ጨመረና ተግባቢ ሆነ። የመግባባት መሰረት ደግሞ ሌሎችን መውደድ፤ ማክበር፤ መፈለግ፤ መረዳት፤ ማመን ነው። ይህ ሲሟላ ፍቅር አድማሰ ለፊ ይሆናል - ድንበር የሌለው።

ኮሎኔል ጃገማ፣ ደበበ ሃይለማርያም የክብር ዘበኛ አዛዥ ሆኖ መሾሙን ሲሰማ በስምንት ሰዓት ኮሎኔል ደበበ ቤት ሄዶ በግሉ የተሰማውን ደስታ «አንኳን ደስ አለህ» በማለት ገለጸ። በዘጠኝ ሰዓት ደግሞ ቅሬታውን ለመግለጽ ወደ ምድር ጦር መምሪያ ሄደ። ምክትል የምድር ጦር አዛዥን ጄኔራል ተድላ መኮንንን አገኛቸው።

«ከዛሬ ጀምሮ ከጦር ሃይሉ ውጭ ነኝ» አለ። ኮሎኔል ጃገማ። ጊዜው ደግ የሚታሰብበትም ነበርና «ምነው?» አሉት ጄኔራል ተድላ።

«ከብሬ ተነክቷል» አለ። ጃገማ - እልህ እየተናነቀው።

«በምን ክብርህ ተነካ?» አሉ። ተድላ - በግርምታ እየተመለከቱት።

«ኮሎኔል ደበበን በሞያ እበልጠዋለሁ። በማዕረግም ቅድሚያ አለኝ። እኔ ሻለቃ ሆኜ እሱ ሽምቦል ነው፤ እኔ ኮሎኔል ሆኜ እሱ ሻለቃ የነበረ ነው። እንዴት በእኔ ላይ ይሾማል? በእርግጥ እኔ ሹሙኝ አልልም፤ ነገር ግን እሱን ስትሾሙ እኔን ወደ ጦር ሰራዊት መመለስ ይገባችሁ ነበር። እኔ ቤተመንግስት እየጠበቅሁ እንዴት በእኔ ላይ አምጥታችሁ ትሾሙታላችሁ?... በምን በልጦኝ ነው? ስለዚህ ክብሬ ተነክቷል» አለ።

ጄኔራል ተድላ ትክ ብለው አዩትና በሀሳባቸው፤ «እውነት ምስጢሩ ስላልገባው ነው ወይንስ ያሾፋል!» አሉ። ኮሎኔል ጃገማ ወጥቶ ሄደ፤ ሶስት ወራት ሙሉ «የት ነህ?» ያለው አልነበረም።

ለሶስት ወር በቅሬታ ያለስራ ሲቀመጥ የመኮንኖች ክብብ ፕሬዚዳንት ሆኖ ተመረጠ። ወዲያው ክብሱን ሲያሳድገውና ተወዳጅ ሲያደርገው እስከ 1963 ዓ.ም ድረስ ለአስር አመታት የመኮንኖችን ክብብ በፕሬዚዳንትነት እንዲመራ ተደረገ። በክብሱ ከፈፀማቸው ተግባራትም ውስጥ አንዱ አሁን ያለው ህንፃ በንጉሥ ነገሱቱ የመሰረት ድንጋይ ተቀምጦ እንዲሰራ ማድረጉ ነው። ቀድሞ የክብሱ ይዞታ የነበረውን መሬት አስራ ሁለት ሺህ ካሬ ሜትር አስጨምሮ ሰላሳ ሰባት ሺህ ካሬ ሜትር ስፋት እንዲኖረውና ለባለ አርስቶቹ ክፍያ ከፍሎ ካርታና ፕላን በጦር ሃይሉች ስም እንዲመዘገብ አድርጓል።

አንድ ቀን ግን ችግር መጣ። ጦርነትና ግጭት ሲመጣ ጃጌ ጃገማ ፈላጊ አያጣም። ስምንት መቶ የሚሆኑ የጦር ሰራዊት አባሎች አደሙና ሜዳ ላይ ተሰብስበው «ጄኔራል ከበደ ገብሬ ይሻሩ ... ኮሎኔል ጃገማ ይሾም፤ የምድር ጦር አስተዳደር ክፍሉ ኮሎኔል ወሰኔ ይለወጥልን ... እኛ በዓመት ሁለት ካኪ ልብስ የምንለብሰው ሳንከዳ በዓመት ሶስት ካኪ የሚለብሰው፤ በየሃያው ቀን ሰንጋ የሚታረድለት ክብር ዘበኛ ከዳ ... አልጋውን የመለስነው ግን እኛ ነን ደመወዝ ይጨመርልን» በማለት የኢየሴልዩ ቤተመንግስትን በር ጥሰው ገቡ።

ችግሩን ለመፍታት ወታደሮቹ የሚወዷቸው ሁለት ጄኔራሎችና ሁለት ኮሎኔሎች ይጠሩ ተባለ። በዚህም ጄኔራል ወልደስላሴ በረካ፤ ጄኔራል ዋቅጅራ ሰርዳ፤ ኮሎኔል በለጠ እበበና ኮሎኔል ጃገማ ተመረጡ። ከዚያ ጄኔራል ወልደስላሴና ጄኔራል ዋቅጅራ ሄደው ብሶተኛ ወታደሮችን ሲያነጋግሯቸው ሲፈልጉ ጥያቄ አቅራቢዎች ፊታቸውን እያዞሩ አስቸገሩ። በጊላ በጄኔራል ዋቅጅራ ፋንታ ኮሎኔል ጃገማ ተተካ።

ወታደሮቹ «ንጉሥ ነገስቱን እናነጋግር! ጠይቁልን» ብለው አቤቱታቸውን ነገሯቸው። ንጉሥ ነገስቱም ሊያነጋግሯቸው ፈቃደኛ ሆኑ። ጥያቄያቸውን አቀረቡ።

«አስተዳደር እናንተን አይመለከትም። ስለ በደላችሁ ግን ሌላ ጋ አልሄዳችሁም፤ እኛ ዘንድ ነው የመጣችሁት። መልሳችንን እናስታውቃችኋለን» አሉና ንጉሥ ነገስቱ ገቡ። ወታደሮቹ «መልስ እንጠብቃለን» አሉ። እነ ኮሎኔል ጃገማ ስታዲየም ወስደው «ጥያቄያችሁን አቅርባችኋል፤ ንጉሥ ነገስቱ መልሱን በእንዴ ሊሰጡ አይችሉም፤ ለካቢኔው ማቅረብ፤ ማማከር አለባቸው» አሏቸው። ሃሳባቸውን ተቀብለው ተበታተኑ። በማግስቱ ግን የጠየቁት የደመወዝ ጭማሪ ተፈቀደላቸው።

በዚህ ሰብስቦ የምድር ጦር አዛዥ «ግርማዊ ጃንሆይ! ኮሎኔል ጃገማክ ስራው ላይ አይደለም» አሏቸው።

«ለምን?» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ - በመገረም።

«መብቱ ተደፈረ» ብሉ።

«ስለምን መብቱ ተደፈረ?»

«በስልጣንና በሞያ የምበልጠው በላይ ላይ የክብር ዘበኛ አዛዥ ሆኑ... ብሎ ነው ጌታዬ!»

«ልክ ነዋ! - ልክ ነው!» ብለው ቆጣ አሉ። ጄኔራል ከበደ ደነገጡ። «በል በአስቸኳይ የሚመጥነው ቦታ ፈልጋችሁ ሹሙት» አሉ ንጉሥ። ጄኔራል ከበደ ትዕዛዝ መቀበላቸውን ለማረጋገጥ ወታደራዊ ሰላምታ ሰጡ።

በሰኔ ወር 1953 ዓ.ም ኮሎኔል ጃገማ የአራተኛ ክፍለ ጦር ጥብቅ አዛዥ ሆኑ። ከዓመት በኋላ ደግሞ በብርጋዴር ጄኔራል ማዕረግ የአራተኛ ክፍለ ጦር አዛዥ ሆኖ ተሾመ።

ውሃ ዋና ወዳዱ ጃገማ በጦር ሃይሎች ውድድር ላይ ከየጠቅላይ ግዛቱ ተመልምለው ከሚቀጠሩ ወታደሮች ውስጥ የውሃ ዋና የሚችሉ ተመርጠው በግዮን ሆቴል እንዲሰሰጥ በማድረግ ለጦር ሃይሎች ስፖርት

ውድድር አቅርቦ የባህር ሃይልን በዋና በማሸነፍ በክፍለ ጦር አዛዥነት ይመራው የነበረውን የአራተኛ ክፍለ ጦር ለዋንጫ ሽልማት አበቃው። ኮሎኔል ጃገማ የመቻል ስፖርት ክለብ ፕሬዚዳንት ሆኖ ባገለገለባቸው ዓመታት ለጄኔራል ይልማ ሺበሺና ዶ/ር ከበደ ሃብተማርያም ምክትሎቹ ነበሩ።

ጃገማ ለሁለት ዓመታት የጦር ሃይሎች ስፖርት መሪ በሆነበት ጊዜ ንጉሥ ነገስቱ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩና ሚኒስትሮች በተገኙበት አመታዊ ውድድር ሲደረግ ሰማዩ ጠቁሮ፣ ነጎድጓዱ ሲጮህ ... ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ሃብተወልድ አስጠርተውት «ጄኔራል! ዝናብ አየመጣ እኮ ነው፤ ቶሎ ቶሎ ብለህ ሸኘን እንጂ» አሉና ንጭንጭ አሉበት። ንጉሥ ነገስቱ የጸሐፊ ትዕዛዝን አስተያየት ሰምተው ነበርና «ጃገማ!» አሉት።

«አቤት ጃንሆይ!» ብሎ ጢጋ አለ።

«ጫምሺቱ አምጥተዋል?» አሉት። ፈገግ ብለው፤

«አምጥቻለሁ ጃንሆይ!» አለ። ጄኔራል ጃገማ።

«ጫምሺቱ ካለ አታቻኩሉት ... ተውት» አሉ።

ጫምሺቱ ማለት «ዝናብ የሚያስቆም» ማለት ነው። አክሊሉ ሃብተወልድ «ጃንሆይ! ይህ የማይረባና ኋላቂ እምነት እኮ ነው» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ ዝና ብለው አየተቀመጡ «ሂድ ጄኔራል ... ቀጥሉ» አሉ። ዶፍ ዝናብ ዙሪያውን አየወረደ ሥነስርዓቱ የሚካሄድበት ቦታ ብቻ ሳይጥል ቆየና ጫዋታው አልቆ ንጉሥ ነገስቱ ወደ መኪናቸው ሄደው በሩ ሲከፈሉት ዝናቡ ማንጠባጠብ ጀመረ ...

«አክሊሉ!» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ - ጠቅላይ ሚኒስትራቸውን። ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ጢጋ አለ።

«የእንተን ሳይንስ አየነው!» ብለው ስቀው ወደ መኪናቸው ገቡ።

ንጉሥ ነገስቱና ጄኔራል ጃገማ በጫምሺቱ ያምናሉ። በእርሞ ውስጥ እንደ ጫምሺቶች የማያርቡ፤ የማይነግዱ «ማሊማዎች» የሚባሉ ጎሳዎች አሉ። የአካባቢያቸው ሰው ነው የሚያርስላቸው፤ ሶስት ቀን ለራሱ እንድ ቀን ለእነሱ ያርሳል። የማሊማዎቹ ስራ ቀንና ሌሊት «ዋቅን» መለመንና ማመስገን ነው። ታዲያ ከተፈለገ በበጋ ዝናብ ያዘግባሉ ... በከረምት ደግሞ

ሲያስፈልግ ዝናብ ያቆማሉ። ስለዚህ ዓመታዊ ውድድር ሲደረግ ጫምቪቱ ይጠራና ድንጋይ ላይ ተቀምጦ ሰማይ ሰማይ ማየት ከጀመረ ካለ ስጋት ጨዋታ ማካሄድ ይቻላል።

እንደ ጊዜ ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ «ነገ ዝናብ አይዘንብም» የሚል ማሳሰቢያ ከ«ሜትሮስ-ጅስቶች» ሰሙ። በነጋታው ዝናብ አይኖርም የሚለውን ማሳሰቢያ አምነው ቢሾፍቱ ለመሄድ ወስነው ጉዞ ጀመሩ። መንገድ ላይ አንዱ አህያውን በዱላ ይነርታታል። መኪናቸውን አቁመው አስጠፋትና «ምን አርጊ ብለህ ነው የምትደበድባት?» አሉት። «ጃንሆይ! ጆሮዋን ወደኋላ ቀስራ 'ሂጂ' ብላት 'ዝናብ አለ' ትለኛለች። እኔ ያልፈራሁትን እሷ ፈራች። እህ! 'አንች ነሽ እኔ ነኝ የማዘሽ?' ብዬ እኮ ነው መነረቱ ... ዝም ካልኳትማ እኔ ታዛዥ፣ እሷ አዛዥ ሆነችማደል፣ ጃንሆይ? ብዬ ብዬ ደግሞ ለአህያ አዋቂ ፊት ልስጥ፣ ጃንሆይ? እስኪ እግዚር ያሳይዎ! ዝናብ ቢመጣ ብቻዋን አትመታ፤ የምንደበድብ እኩል፤ ጭቃ የምናጣ እኩል ...» አላቸው።

«ዝናብ ይመጣል ማለቷንስ አምነኸዋል?»

«እሱማ እውነት ነው፣ ጃንሆይ! ጆሮዋን አቁማ እየነገረችኝ፣ እያይዋት» አለ። ንጉሰ ነገስቱም ሳቅ አሉና ሾፊራቸውን በአገጫቸው ሂድ አሉት። መንገድ ላይ ዶፍ ዝናብ መጣል ጀመረ፤ «ይገርማል! ከሉሉልታ የአየር መምሪያ የአገሪ አህዮች ይሻላሉ» አሉ፣ ንጉሰ ነገስቱ - በስጫት ብለው።

* * *

በ1954 ዓ.ም ደግሞ ጄኔራል ጃንማ እግሩን ተሰብሮ ጦር ሰራዊት ሆስፒታል ገባ። ንጉሰ ነገስቱ በየሆስፒታሉ ያሉ ህመምተኞችን ሂዶ የመጠየቅ ልምድ ስለነበራቸው በሂዱ ቁጥር ጄኔራል ጃንማን ይጠይቁታል። ጄኔራል ጃንማ የጦር ሰራዊት ሆስፒታል ተሽከርካሪ ወንበር (ዊልቸር) ጠበቀውና «ይለወጥልኝ፤ ጠበበኝ» ብሎ ጠየቀ። «እዚህ ሆስፒታል ከዚህ የሰፋ ዊልቸር የለም፤ ግርማዊ ጃንሆይ ሲመጡ እሳቸውን ቢጠይቁቸው ከልዕልት ፀሐይ ሆስፒታል ያስመጡልዎታል» አሉት። በሚመጡበት ቀን ወንበር ላይ ቁጭ ብሎ ፀሐይ እየሞቀ ጠበቃቸው። ንጉሰ ነገስቱ መጡ።

«ጃንሆይ! ዊልቸሩ ስለጠበበኝ ከልዕልት ፀሐይ ሆስፒታል እንዲመጣልኝ እባክዎ ይዘዙልኝ» አላቸው። «ጃንማ! ቢታዘዝልህም አይበቃህም ... አንተ እኮ ወፍረሃል» አሉት እየላቁ።

«ጃንሆይ መወፈሪን አይጥሉት ... የወፈረ ወታደር አይሸሽም» አላቸው ጄኔራል።

«እሱን ተወው ጃንማ! እኛ ብዙ አይተናል፤ ገና ጦርነት ሲጀመር ኋላ እንዳይቀር ቀድሞ የሚሸሸው እሱ ነው» አሉት። ሁለቱም በጥያቄና መልሱ ፍርስ ብለው ሳቁ ...

ከዚያ ለተሽከርካሪ ወንበሩም፤ ለ'ፊዚዎቲራፒ'ም ወደ ልዕልት ፀሐይ ሆስፒታል ተዛውሮ እንዲተኛ ተፈቀደ። በሆስፒታሉ አንዲት ፈረንሳዊት "ፊዚዎቲራፒስት" ነበረች። አምስት ወር እግሩ ላይ የቆየው ብረት እግሩን ሲያንቀሳቅስ እንደሚያመው ነገራት። አልሰማችውም፤ የእሷን ትዕዛዝ የሚቀበሉት ረዳቶቿም በግድ አነቃንቅ እያሉት ተሰቃዩ።

አንድ ቀን ፈረንሳዊቷ መጣችና «እግርህን አንቀሳቅሰው!» አለችው። «ያመኛል» አላት።

«አያምም፤ አንቀሳቅሰው!» አለችው።

«እሺ ወደ እኔ ጠጋ በይ» አላት። ጠጋ ስትል በቀኝ እጁ ፀጉሯን ጭምድድ አድርጎ ያዛትና «ያማል?» አላት፤

እያቃሰተች «... አ! በጣም ያማል» አለችው።

«ይኸውልሽ፤ እኔንም እንደዚህ ነው የሚያመኝ» አላት።

ፈረንሳዊቷ "ፊዚዎቲራፒስት" ገባት፤ በጣም ገባት፤ «ከዛሬ ጀምሮ ያመዋልና ጅምናስቲክ ስራ ብላችሁ እንዳታስቸግሩት» ብላ አዘዘች።

የምህረት አዋጅ

ከ1936 ዓ.ም ጀምሮ የባሌን አመፅ ለመቆጣጠር በፊታውራሪ ወርቁ እንቁሳሌ የሚመራ ዘመቻ ተደረገ። በዘመቻው እንደ ፊታውራሪ ወልደሚካኤል ቡኢ (የገናሌ ባላባት) ያሉት በነጭ ለባሾች ሲገደሉ አመፁ ተባባሰ። እንደገና ደግሞ በኮሎኔል መንገሻ ገብረኪዳን፣ በመቀጠልም በአራተኛ ክፍለ ጦር ምክትል አዛዥ በብርጋዴር ጄኔራል ከበደ ያዕቆብ በተደረገው ዘመቻ የባሌን አመፅ ለመቆጣጠር ተሞክሮ ሳይቻል ቀረ። በ1957 ዓ.ም አመፁ እየጠነከረ ስለሄደ በሰማሌ አካባቢ አጋዴን፣ በሲዳሞ ቦረና፣ በባሌ ደግሞ ገናሌ፣ ጊኒር፣ ዶሎ፣ ኤልከሬ አውራጃዎች በወታደር አስተዳደር ስር ሆነው በአራተኛ ክፍለ ጦር ትዕዛዝ ስር እንዲተዳደሩ ታወጀ።

ለአራተኛ ጊዜም ጄኔራል ጃገማ አመፁን እንዲያቆም ታዘዘ። የታዘዘውን ለመፈፀም በንጉሥ ነገስቱ ትዕዛዝ ሁሉም ነገር ተፈቀደለትና በ1962 ዓ.ም ቀዳሚ መምሪያውን ቦረና አደረገ።

ጄኔራል ጃገማ አሮሞ ነው። ግዳጁ ሊሰጠው እሾህን በሾህ መሆኑ ገብቶታል። በተለያዩ ወቅት ፀጥታውን ለማስከበር የተላኩት ተሟሚዎች ያደረሱትም በደልና ግፍ ሲያንገዝግበው ቆይቷል። ስለዚህ ጃገማ ወታደራዊ ግዳጁን በጦርነት ሳይሆን በሰላም መጨረስ እንዳለበት አምኖ ነው ወደ ባሌ የሄደው። አመፁ ከቀጠለ የመሳሪያ ብልጫ የነበረው መንግስት እርምጃ እየወሰደ ብዙ ደም ይፈሳል። ጃገማ ሊመጣ የሚችለውን አልቂት ነው ለማቆም የፈለገው።

ባሌ ሰፊ ጠቅላይ ግዛት እንደሆነና የአስተዳደር ጉድለት እንደሌለው ተረድቷል። ባሌ በአሮሞ ታሪክ የታሪክ መሰረት ነው። አሮሞዎች በገዳ ስርዓት ተደራጅተው ወደ ቀሪው የኢትዮጵያ ክፍል የተስፋፉት ከ«መዳ ወላቡ» እንደሆነ በሚገባ ያውቃል። ያን ታሪካዊ ስፍራ ማልማት፣ ሀልውናውን ማስከበር እንጂ ማጥፋት እንደማይገባ ያምናል። ስለዚህ ሰላማዊ የጦር አፕሬሽን ለመፈፀም ከኢትዮጵያ አየር ሃይል አዛዥ ጋር በፅሞና ተወያይቷል። ወደ ቦረና፣ ሱማሌ፣ ሐረር ... ለማፅደቅ እንዳይንቀሳቀሱም በስድስት ሺህ ጦር ሰራዊትና በነጭ ለባሾች ከበባ አስደርጎ ዘግቷል። የአየር ሃይል አውሮፕላኖች የጨሰ ማውጫቸውን አውልቀው ለአንድ ሰዓት

በጫካው ላይ እንዲበሩ፣ ሰው በማይገኝባቸው ሜዳዎች ላይ ደግሞ የ«ናፓል» ቦምብ እንዲጥሉ አደረገ። አውሮፕላኖች እንዲበሩና ቦምብ እንዲጣል ያደረገው መንግስት ያለውን ሃይልና በዚያ ሃይሉም ሊያደርሰው የሚችለውን ጉዳት ለማፅደቅ እንዲያውቁትና እነሱን ለመደምሰስ የተዘጋጀውን የመንግስት ሃይል በአይናቸው አይተው እንዲረዱት ነው።

ያን የማዳን ወታደራዊ ስልቱን በሚገባ አስበበት ሰጠሩ የአስራ አምስት ቀን ስንቅ በማቅረብ ሰራዊቱ በስንቅ እጦት እንዳይበተንና ህዝቡንም እንዳይዘርፍ ካደረገ በኋላ የአገር ሽማግሌዎችን ሰብስቦ አነጋገረ። «በሰላም የገባ መሳሪያውን ብቻ ያስገባል። ተዋግቶ በግድ የተያዘ ግን ሃብቱ፣ መሬቱና መሳሪያው ይወረሳል። እንዳያችሁት መንግስት ሃይል አለው። ከመንግስት ጋር መዋጋት ትርፉ አልቂት ነው። ስለዚህ ጫካ ያለ ሁሉ በሰላም እጁን ይስጥ። በሰላም የገባ ምህረት ያገኛል» በማለት እንዲሸመግሉ ላካቸው። በቀረበው የሽማግልና ጥሪ መሰረት መጀመሪያ ዋቅ ሉጎ የሚባሉት የዋቅ ጉቶ አጎት፣ የዋቅ ጉቶ ሚስትና ወንድ ልጅ እጃቸውን ለጄኔራል ጃገማ ኬሉ ሰው። ጃገማ እነሱን ይዞ አዲስ አበባ ንጉሥ ነገስቱ ዙፋን በመቅረብ ምህረት እንዲያገኙ አደረገ። በንጉሥ ነገስቱ ፈቃድ ምህረት ሲሰጣቸው ፎቶ እንዲነሱ ተደረገ። ጄኔራል ጃገማ ያን ፎቶ በአውሮፕላን፣ በመኪናና በሰዎች አማካይነት አስበተነ።

ልክ በወሩ ዋቅ ጉቶ እጃቸውን ለጄኔራል ጃገማ አምነው ሰጡ። ጄኔራል ጃገማ አዲስ አበባ ወስዶ ለንጉሥ ነገስቱ ሊያቀርብ ቤተ-መንግስቱ ኮሪደር ላይ ሊጠባበቅ የምድር ጦር አዛዥ ጄኔራል ከበደ ዋቅን እያዩ ወደ ንጉሥ ነገስቱ ገቡ።

«ግርማዊ ጃንሆይ! በዚህ ሰውዬ (በዋቅ ማለታቸው ነው) ምክንያት የብዙ ሰው ህይወት አልፏል። በግዞት ቢቀመጥ ይሻላል እንጂ ምህረት አግኝቶ ከተመለሰ ሌላ ተጨማሪ ጥፋት እንዲያደርስ መፍቀድ ነው» አሉ።

«ጃገማ የገባው ቃል እንዳለበት?» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ።

ጄኔራል ጃገማ ተጠርቶ ብቻውን ገባ። ጸሐፊ ትዕዛዝ እክሊሉ «ጄኔራል ጃገማ! አሁን የተጠራኸው የምድር ጦር አዛዥ፣ 'ዋቅ በግዞት እንዲቀመጥ ቢደረግ' ብለው ሃሳብ ሰላቀረቡ ነው። ግርማዊ ጃንሆይ ደግሞ 'ጃገማ የገባው ቃል ካለ?' በማለታቸውም ነውና የተጠራኸው ሃሳብህን ግለጽላቸው» አሉ።

«ግርማዊ ጃንሆይ» አለ ጄኔራል ጃገማ፤ ንጉሰ ነገስቱ ፊታቸውን ወደ አሱ ዘወር አደረጉ። «ግርማዊ ጃንሆይ! እነሱ እኮ ከእኛ የበለጠ ያስባሉ» አለ። ጃገማ።

«አንዴት?» አሉ። ንጉሰ ነገስቱ።

ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ዐይናቸውን አፍጥጠው አዩት። ሁሌም ሃሳቡ ከሃሳባቸው የማይገጥመው የምድር ጦር አዛዥ ደግሞ በንቃት ተመለከቱት። ጄኔራል ጃገማ ረጋ ብሉ ሁሉንም አያቸውና፤

«መጀመሪያ ብዙ መልዕክት ልኬ ... ግርማዊ ጃንሆይ ምህረት ያደርጉላችኋል ብዬ ዋቅ ጉቶ ተጠራጥሮ አጎቱን፤ ሚስቱንና ልጁን ላከ። የእነሱን ምህረት ሲያረጋግጥ ዋቅ ራሱ መጣ። አሁን ደግሞ ከድር ዋቅ የሚባለውንና ዋናውን የቦረና ባላባት ጫካ ትቶ ነው የመጣው። የባሌ ዘመቻ ገና አላለቀም፤ የንጉሰ ነገስቱን ቃል ማጠፍም የማይቆም ችግር ይፈጥራል። ስለዚህ መንግስት የፈቀደው ምህረት በትክክል መሰጠት አለበት» አለ። ጄኔራል ጃገማ - ሃዘን እየተሰማው።

«... ይኸየ! ... አላልገም?» አሉ። ንጉሰ ነገስቱ - የምድር ጦር አዛዥ ላይ እያፈጠጡ። ዋቅ ተጠርተው ገቡ። የቤተመንግስቱ ማማር፤ ስርዓቱ፤ የባለሟሉች ወዝና ውበት እያስፈራም ቢሆን ያማልላል። ንጉሰ ነገስቱ ዋቅን ለረጅም ጊዜ ሲያዩ ቆዩና «ዋቅ ምን ሆነህ ብለህ ነው መሸፈትህ? ... እስኪ አስረዳን» አሉ።

«ጃንሆይ! እኔ የአሩሲ ጎሳ ነኝ፤ ተወልጄ ያደግሁት ግን ባሌ ነው። ወንድሜ ሲዳሞ ውስጥ ይኖራል። ከመዳ ወላቡ ወደ ሲዳሞ ተሻግሮ ስኖር በቦረና ውስጥ መሪ ሆኖ ዲጎዲያ የሚባሉ የሱማሌ ጎሳዎች ፈልሰው በመምጣት በሲዳሞ ከሚኖሩ ቦረናዎች ከዶሎባይ፤ ከፊልቱም አልፈው የግጦሽ መሬታችንን አጣበቡብን። ወደ ላይ እንዳንወጣ ጉጂዎች አሉ፤ ወደ ታች እንዳንወርድ ደግሞ መሪ ሃና ዲጎዲያዎች አሉ። ኗሪው መሪ ሃና ዲጎዲያዎችን ወደ ታች ካልገፋችሁልን ኬኒያ ወደሚገኘው ጎሳችን እንገባለን ብሎ በዚያ ጊዜ የሲዳሞ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ለነበሩት ለራስ አንዳርጋቸው አመለከተ። ራስ አንዳርጋቸው ጉዳዩን ለአገር ግዛት ሚኒስቴር በመንገር አስፈቅደው እነዚህ ከሱማሌ የመጡ ሁለት ጎሳዎች ከቦረና ከተማ ከፊልቱ መቶ ሃምሳ ኪሎ ሜትር ተገፍተው እንዲቀመጡ ታዘዘ። ያን ጊዜ እኔንም ተነስተህ ከሱማሌ ጎሳዎች ጋር ሂድ አሉኝ።

«ጃንሆይ አዘንሁ! ... ከልቤ አዘንሁ» ብለው ዋቅ የተናነቃቸውን እንባ እንደምንም መለሱት፤ «ምንው! እኔ ከባሌ ነው የመጣሁት፤ ኢትዮጵያዊ እንጂ የሶማሌ ጎሳ አይደለሁም፤ ስለምን ተነሳ እባላለሁ?» ብዬ ለአውራጃ ገዥው አመለከትኩ። አውራጃ ገዥው 'ትነሳለህ' ብለው ፈረዱብኝ። አገር ግዛት ሚኒስቴር መጥቼ አመለከትሁ ... አገር ግዛት ሚኒስቴር በአለሁበት እንድናርና እንዳልነካ ቴሌግራም አስተላለፈልኝ፤ ደብዳቤም ፃፈኝ። ለአውራጃው ገዥ ወስጄ ሰጠሁ ... የአውራጃው ገዥ ትዕዛዙን ሽረው ደግመው 'አይሆንም' ተነሱ አሉኝ። እኚ ተነስ ካላችሁኝ የምከላከልበትና ንብረቴን የምጠብቅበት ጠመንጃ ስጡኝ ብዬ ጠየቅሁ። የጠየኩትን መሳሪያ ግን ተከላክልኩ፤ ይባስ ብለው አውራጃ ገዢው ለጉጅና ቦረና ጠመንጃ ሰጥተው 'ካገራችሁ አስነሱት' አሉ።

«ግርማዊ ጃንሆይ! ብዙ ሰው አልቆብኝ፤ ከብቴን ውሃ ወስዶብኝ ... ቀሪ ንብረቴን ሱማሌ ከሚዘርፈኝ ወደ ትውልድ ቦታዬ ወደ ባሌ ልሻገር ብዬ ባሌ ብመለስ 'ዋቅ ጉቶ ሸፍቶ መጥቷልና ያዙት' ብለው ለባሌ ጠቅላይ ግዛት ትዕዛዝ ሰጡ። በዚያ ሳቢያም ከብትና ንብረቴ ተወረሰ፤ ቤተሰቦቼም ተበተኑ።

«ከዚያ በኋላ መድረሻ ማጣቴን ሳውቀው ከቦረና ወደ ታች ወደተገፋት የሱማሌ ጎሳዎች ሄድሁኝ። እነሱ ወደ ሱማሌ ወስደው ሰላሳ ጠመንጃዎች ሰጡኝ። ጠመንጃዎቼን ይገዢ በመምጣት ከብቶቼን አስመለስኩ፤ የተበተነውንም ቤተሰቤን አገናኘሁ። በዚህ ምክንያት ሽፍታ ነው እያሉ ይኸው እስከዛሬ ያንክራትቷኛል ...» አሉ ዋቅ ጉቶ።

«ታዲያ እኛው ኖረናላ ያሸፈትንህ!» አሉ። ንጉሰ ነገስቱ - በተመስጦ ሲያዳምጡ ቆይተው። ከዚያ «በል ምህረቱን አድርገናል ... ለወደፊቱም ችግራችሁን በጃገማ በኩል አሳውቀን» አሉ። ዋቅ ጉቶ በምህረቱ ተደስተው ወጡ።

በወሩ ደግሞ ጄኔራል ጃገማ እንዳለውም ከድር ዋቅ እጅ ሰጡ። ጄኔራል ጃገማ ለዋቅና ተከታዮቻቸው አየር ሃይልን አስጎበኛቸው። በዚህ ዘዴም የባሌ ዘመቻ በጄኔራል ጃገማ አዲስ ስልት ንብረት ሳይወድም፤ ማንም ሳይጎዳ በሰላም ተጠናቆ ገበሬዎቹ ወደየአለት ሀይወታቸው ገቡ። ሶስት ሺህ አምስት መቶ ጠመንጃዎችም ቃል በተገባው መሰረት ተወርሰው ለመንግስት ገቢ ሆኑ። «አለባብሰው ቢያርሱ በአረም ይመልሱ» ነውና የእነ ዋቅ የመብት ትግል ግን ወደ ፖለቲካ ትግል እያደገ ሄደ። ያ የፖለቲካ አስኳል ግን ከጃገማ ዕይታ ውጭ መሆኑ እውነት ነበር።

ጄኔራል ጃገማ አማልጽኑ ወደ ቦረና፣ ሱማልያ፣ ሐረር ... እንዳይሸሹና እቅዱ እንዳይበላሽ ዙሪያውን የመደበው ጦር የተሰጠው የአስራ አምስት ቀን ቀለብ ነው። አስራ አምስቱ ቀን ሲያልቅ የቀሩት ጥቂት ቀናት ብቻ ናቸው። ስንቅ ያመላልሱ የነበሩት አውሮፕላኖች ደግሞ ለሰርሺለ ተመልሰዋል።

እርግጥ ጄኔራል ጃገማ ከባሌ የተወረሰውን ጠመንጃ አይነትና ብዛት ዲፕሎማቶችና ወታደራዊ አታሺዎቻቸው እንዲያዩት ለጋበዙት ንጉሥ ነገስት በእለቱ በአራተኛ ክ/ጦር እንደማይገኝ ገልጾ ተፈቅዶለት ነበር። የወታደሩ ቀለብ ጉዳይ ሲያሳስበው ግን አዲስ አበባ ተመለሰ። ለአየር ሃይሉ አዛዥ ለጄኔራል አበራ የገጠመውን ብርቱ ችግር አስረዳቸው። ጄኔራል አበራም «አሁን ያለህ አማራጭ አንድ ነው። ግርማዊ ጃገሆይ ከመስኩብ አገር የተሰጧቸው ሁለት ሄሊኮፕተሮች አሏቸው። ችግሩን ነግረህ እንዲፈቅዱልህ አድርግ። አንዱ ሄሊኮፕተር ሰላሳ ኩንታል መጫን ይችላል» አሉት።

በአራተኛ ክ/ጦር ግቢ ንጉሥ ነገስቱና ጄኔራል ጃገማ ተያዩ። «አልመጣም አላልከንም ነበር?» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ። ጄኔራል ጃገማ የገጠመውን ችግርና የመጣበትን ምክንያት ካስረዳ በኋላ ሄሊኮፕተራቸውን እንዲፈቅዱለት ንጉሥ ነገስቱን ጠየቀ። «ከሄሊኮፕተሩ ላይ ያለው ዘውድና መቀመጫዎቹ ይነሱና ያመላልሱልህ፤ ፈቅደናል» አሉት። ከሁለቱ ሄሊኮፕተሮች ውስጥ አንዱ እንደተባለው ተፈቀደና ጄኔራል አበራ ወደ ባሌ ስንቅ ጭነውበት በረሩ። ሁለተኛውን ሄሊኮፕተር ግን እን ራስ መስፍን ስለሺ ባይ መሬት ለማየት ወደ ሸዋ አካባቢ ይዘውት ሄደው ነበር።

ጄኔራል ጃገማ ያዘጋጀውን የሰራዊቱን ተጨማሪ ስንቅ ጄኔራል አበራ በንጉሥ ነገስቱ ሄሊኮፕተሮች አመላለሱለት። ንጉሥ ነገስቱም የባሌ አማልጽንን ጦር መሳሪያ አራተኛ ክፍለ ጦር ሄደው ከአዩ በኋላ «ጃገማ እኮ አልፎከረም እንጂ ትልቅ ስራ ነው የሰራው» አሉ። ለራስ መስፍን ስለሺ። «ጃገሆይ! አሉ ምን ስራ? ትልቅ ስራ የሰሩት አርስዎ ነዎት። ያኔ የገናሌ ድልድይ ሲሰራ ወደ ዋቆ ጉቶ መልዕክተኛውን አነጋግረው በሰላም አጁን ሰጥቶ እንዲገባ ባይልኩበት ኖሮ ዋቆ እምኖ አይገባም ነበር» አሉ። ራስ መስፍን።

«እሱንስ መላ ያመጣው ጃገማ አይደል!» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ።

IU

በውጥኑ የቀረ ሌላ የመፈንቅለ መንግስት ሀሳብ

ልዑል አልጋ ወራሹ «ሰልጣን ከያዙ 'ሞናርኪ ኮንስቲቲዩሽን' እመሰርታለሁ ... ህዝቡ ጠቅላይ ሚኒስትሩን ይመርጣል ... » ስለሚሉ የለውጥ ፈላጊዎች ቁጥር እየተበራከተ ሄደ። ይህን ለውጥ ይፈልጉት ከነበሩት መካከል ደግሞ እነ ደጃዝማች ታክለ፣ ዋግሹም ወሰን ሃይሉ፣ ጠቅላይ ሚኒስትር አክሊሉ ነበሩ። ጃገማም ለውጥ ከሚፈልጉት ጋር ተባባሪ ሆነ ...

ንጉሥ ነገስቱ በአገር ውስጥም ይሁን በአፍሪካ ብዙ አካባቢና አድናቂ ነበራቸው። «ኢትዮጵያን ማየት የራሴን የአፍሪካዊነቴን ስራ-መሰረት እንደመገብኘት፣ ንጉሥ ነገስቱንም ማግኘት ከታሪክ ጋር እንደመጨበጥ እቆጥረዋለሁ» በማለት የደቡብ አፍሪካው የነጻነት ታጋይ ኔልሰን ማንዴላ ተቀኝቶላቸዋል። በጄኔራል መንግስቱ ንዋይ ተደርጎ በነበረው የመፈንቅለ መንግስት ወቅትም የሱዳን ፕሬዚዳንት ኒሚሪ «ግርማዊነትዎ! የተደረገብዎትን መፈንቅለ-መንግስት ለማክሸፍ አስራ አምስት ሺህ የጦር ሰራዊት ሃይል በትዕዛዝዎ ስር ለመሆን ዝግጁ ነው» በሚል ቃል የገባው ምንም ጊዜ ሳይወስድ ነበር።

እርግጥ ነው አሁን በካሪቢያውያን፣ በአፍሪካዊ አሜሪካውያንና በኢትዮጵያውያን መካከል ገደል አለ። ያን ገደል የቆፈረውና ጥልቀቱ እንዲጨምር የሚያደርጉት የሁለቱም አማካሪና አዋቂ የሆኑት ጥቂት የነጭ ምሁራን ናቸው። ለዚህ መነሻው ደግሞ የንጉሥ ነገስቱ ተቀባይነትና ኢትዮጵያም ቅድስት ሃገር መባሏ ናቸው።

ንጉሥ ነገስቱ የካሪቢያን አገራት ሊጎበኙ እንደ እዳ ምኒልክና እንደ ልጅ ኢያሱ አላቸውም የካሪቢያን አገራት ህዝቦች ወደ ሁለተኛዋ አገራቸው እንዲመጡ ጋበዙ፤ መጡ። እንደ ሚስተር ፎርድ (የፕሮፌሰር አቢይ አባት) የመሳሰሉት በሞያቸው አገራቸውን ረዱ፤ በጠላት ወረራ ጊዜም አገራቸውን ነፃ ለማውጣት ከእነ ራስ እምሩ ጋር በመሆን በአርበኝነት ተዋደቁ ...

ቀዳማዊ ኃይለ ሰላሌ ለአገራቸው ብዙ እንደሰሩ ጃገማም ያውቃል፤ ስለዚህ ያክብራቸዋል። ይሁን እንጂ በጣም የሚቀርቧቸው ሰዎች ሳይቀሩ

ለውጥ እንደሚያስፈልግ የሚያምነው፤ የገበሬዎች፤ የተማሪዎች ... አመፅ በአማራጭ የፖለቲካ አቅጣጫ ተተክቶ መፍትሄ እንዲመጣ የሚፈልገው ሰው ቁጥር በርካታ ነበር። ለዚህም ንጉሥ ነገስቱን «በክብር ስልጣንዎን ለቀው ለቀጣዮቹ ይስጡ» ሲላቸው መጀመሪያ እየተቆጡ የበቀል አርምጃ ቢወስዱም፤ በኋላ ግን «አሺ» ማለት ጀምረው ነበር። በየዘውድ በዓሉ ወቅት በቃ ለውጥ ሊያደርጉ ነው ተብለው ሲጠበቁ ንግግራቸውን በጉጉት የሚያዳምጠውን ሁሉ «... አስጀምሮ ላስጨረሰን ፈጣሪ ምስጋና ይግባው!» ብለው ንግግራቸውን ሲጨርሱ ቆሽቱ ያራል። ቆሽታቸው ከሚያረው ለውጥ ፈላጊዎች ውስጥ አንዱ ደግሞ ጀኔራል ጃግማ ነበር።

እንዲያውም አንድ ጊዜ ጀኔራል ጃግማ የአራተኛ ክፍለ ጦር አዛዥ በነበረበት ወቅት ሁለት የቴኒስ ኮርትና አንድ የኳስ ሜዳ አዘጋጅቶ ንጉሥ ነገስቱ እንዲመርቁለት ጠራቸው። በዚያ ወቅት ከተሳካ እሳቸውን ይዞ ለውጥ ለማድረግ ከዋግሹም ወሰን፤ ከቀኛዝማች ወልደ አማኑኤልና ከሌሎች ጋር ተስማምቶ ነበር። ይህን ከመፈፀሙ በፊት ግን ጠቅላይ ሚኒስትር አክሊሉ ሃብተወልድ አስጠሩት።

አክሊሉ ከጃግማ ጋር የጠበቀ ግንኙነት ፈጥረው ስለነበር እቤታቸው በሚያዘጋጁት የአራት ግብሃ ጀኔራል ጃግማንም ይጋብዙታል። ባለቤታቸውንም «ወንድሜ ነው፤ አወቂው» ብለው አስተዋውቀውታል። አንዴ እንዲያውም ዶ/ር ዳሲዮስ ከሚባል ግሪካዊ ወዳጃቸው ጋር ተጋብዞ ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ከግሪካዊው ባለቤት ጋር ሲደንሱ በጠቅላይ ሚኒስትሩ ፈቃድ ጃግማ ከባለቤታቸው ጋር በዳንስ ተወረግርጓል።

ብዙ ጊዜ የባሌ፤ የአርሲ፤ የወለጋ፤ የኢሉባቡር፤ የጎጃም ... ፀጥታ ከፖሊስ ሃይል ቁጥጥር በላይ ከሆነ ለአርዳታ የሚሄደው አራተኛ ክፍለ ጦር ነው። አንድ ጊዜ ታዲያ ንጉሥ ነገስቱ የውጭ አገር ጉብኝት ላይ እያሉ፤ «የጎጃም ገበሬዎች አመፁ ...» ተብሎ በመኳንንትና ሚኒስትሮች መካከል መተራመስ ተፈጠረ። የአራተኛ ክፍለ ጦር አዛዥ ጃግማ ጎጃም ከነበረው ሻለቃ ጦር መረጃ ይደርሰዋል። ለጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ «የገበሬዎች አመፅ በዝምታ መታለፍ የለበትም» የሚለው በመብዛቱ በአየር ሃይል ለማስደብደብ ይወስናሉ። ጀኔራል ጃግማ ውሳኔውን ሲሰማ ተገርሞ በጥሪያቸው መሰረት ቀጥታ ወደ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ቢሮ ሲሄድ ኮሪደሩ ላይ እገኛቸው፤ «... የወሰኑትን ውሳኔ ሰማሁ፤ እኔ ከሻለቃ ጦራ ባገኝሁት መረጃ መሰረት አመፁ በመንግስት ላይ አይደለም። የገበሬዎቹ ጥያቄ ደጃዝማች ፀሐይ እንቀስሳለን ሁለቱ የአውራጃ ገዢዎች እንዲነሱ የመጠየቅ ነው። አርግጠኛ ነኝ እነዚህ ሰዎች ቢነሱ ወይም ለስራ ጉዳይ ተብሎ አንኳን ወደ አዲስ አበባ ቢጠሩ

አመፁ ይቆማል። በማይገባ ውሳኔ አግባብ ያልሆነ እርምጃ መወሰድ ምን ይጠቅማል። ክቡር ጠቅላይ ሚኒስትር?» አላቸው።

«ጀኔራል በምን አርግጠኛ ሆን?» አሉት። ጠቅላይ ሚኒስትሩ በፅኑም። «ጌታዬ! ችግሩ እኮ በቀጥታ ይመለከተኛል። አርግጠኛ ባልሆነ የሚያስጠይቀኝም ምክር አልሰጥም» አላቸው።

«አሺ! ችግሩ እንዲህ እንዳልኸው ከሆነማ ማን ደም ሲፈስ ማየት ይፈልጋል። ጀኔራል?» ብለውት ወደ ቢሯቸው ሄዱ ...

ደጃዝማች ፀሐይና ሰዎቻቸው ሲነሱ የጎጃም ገበሬዎች አመፅ ቆመ። ንጉሥ ነገስቱ ከጉብኝታቸው ሲመለሱ «ግርማዊ ጃንሆይ! እኔ ጀኔራል ጃግማን በቆራጥ የጦር ሰውነቱ ነበር የማውቀው፤ አሁን ግን በፖለቲካ አመራርም ቆራጥ መሆኑን አወቅሁ፤ ጎጃም ላይ የአውሮፕላን ድብደባ እንዳይፈፀም የመከረኝ እሱ ነው። እባክዎ! ጦርተው ያመስግኑልኝ» አሉ።

«አሺ! ጥሩ፤ አስጠራው» አሉ። ንጉሥ ነገስቱ።

ጀኔራል ጃግማ ተጠራ ...

«ጀኔራል! የመከርከኝንና የተወሰነውን ጠቃሚ ውሳኔ ለጃንሆይ ነግራ ሲያመሰግንህ ይፈልጋሉና ቢሯቸው ሂድ» አሉት። ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ። እንደተለመደው ቀበቶውን ወልውሎ ሂደ። ንጉሥ ነገስቱ ፓትርያርኩን እነጋግረው እስኪጨርሱ ጠብቆ ገባ ...

«ጃግማ አንተን በስራህ የማናውቅህ ሆነና አክሊሉ ሊያስተዋውቀን ፈለገ!» ብለው አሰናቡት። ጸሐፊ ትዕዛዝ የሆነውን ሲሰሙ «አየኸው! መሪ ማለት አንድ አገራችን ወንዝ ከላይ ወደ ታች የሚፈስና በፈለገው አቅጣጫ የሚጓዝ! ለምን ብለህ የማትጠይቀው፤ የገባልህንም ቃል ካልመሰለው ዞር ብሎ የማያይ ነው። ውሳኔው ደግሞ ሁሌም ትክክል ነው። እየህ ጀኔራል! ጃንሆይ አሁን አንድ ነገር ይሁን ይሉና ቃል ይገባሉ! ከልዕልት ተናኘወርቅ ወይም ከሌላ ሰው ጋር ከተነጋገሩ በኋላ ፍፁም ተቃራኒውን ይወስናሉ። ሃሳባቸውን ለመጨበጥ! ቃላቸውን ይጠብቃሉ ብሎ ለማመን ከባድ ነው!...» እንዲሉ ስልካቸው ጮኹ።

«እቤት ግርማዊ ጃንሆይ! - አሺ ... አሺ ... አሺ!» ብለው ስልኩን ዘጉት።

«ጄኔራል ጃገማ! አንተ የማትግባባው ሰው የምድር ጦር አዛዥ ሆኗልና ከእሱ ስር ሆነህ መሰራት የምትፈልግ አይመስለኝም። ከዚህ በፊትም 'በእሱ ስር ሆኜ አልታዘዝም' ብለህ የነበረውን ችግር አውቃለሁ። ሁለተኛ ደግሞ የባሌ ጠቅላይ ግዛት ህዝብም በፀጥታ ማስከበሩ የሰራሽውን ግምት ውስጥ በማስገባት እንደራሴያችን ይሁን ብለው ጠይቀዋልና የባሌ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ሆነህ እንድትሰራ እኔም ሆኑ የአገር ግዛት ሚኒስትሩ ስለተሰማማን ንጉሰ ነገስቱ ሹመውሃል» አሉት። ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ።

ጄኔራል ጃገማ ከሚወደው ሰራዊት ቤት መውጣት ባይፈልግም ምርጫ ስላልነበረው «ሹመቱን አሺ ልቀበል! ነገር ግን ወታደራዊ 'ካርዮሬ' ሊጠበቅልኝ ይገባል» አለ።

«...ይከበርልሃል፤ ሁለት አጃቢ ወታደርም ተመድቦልሃል» አሉት። አክሊሉ።

ይህ ሁሉ ሲሆን ጄኔራል ጃገማ ስፖርት ወዳድ በመሆኑ ቴኒስና ካርታ ይጫወታል እንጂ ከማንም ጋር ስለሰውጡ በየሚዳው አያወራም። በቀን በቀን ሳያገኛቸው ከማይውለው ከጄኔራል አሰፋ ደምሴ ጋር እንደተለመደው አንድ ጊዜ ተገናኝተው ካርታ ሲጫወቱ ቆዩና «ጄኔራል ጃገማ! ... ጃንሆይ ይፈልጉሃል?» አሉት።

«ለምንድን ይፈልጉኛል?» አላቸው - ቆዩጠን ብሎ።

«እንዲያው የተጠረጠርክበት ነገር ያለ ይመስለኛል። ከመንግስት ለውጥ ፈላጊዎች ጋርም ግንኙነት ሳይኖረው አይቀርም በሚለው ጉዳይ ሊጠይቁህ ፈልገው ይሆናል» አሉት።

«እኔን ... አርስዎም ይሄው ያውቁኛል» አለ - ዐይን ዐይናቸውን ትክ ብሎ እያየ። ጄኔራል አሰፋ ራሳቸውን ከፍና ዝቅ አድርገው እየወዘወዙ በእሱ ላይ በጎ አመለካከት እንዳላቸው ገለፁለት።

«ታዲያ ምን ባደርግ ይሻላል?» አላቸው።

«እንግዲህ ከጠየቁህ ... 'እርግጥ' አለበት እየተባለ ይወራል። ግርማዊ ጃንሆይ ግን እርግጠኛ ነኝ፤ አያምኑም በላቸው» አሉት። ከዚያ እንዳሉትም እጅ ሊነሳ ቤተመንግስት ሲሄድ ንጉሰ ነገስቱ እንደሚፈልጉት ተነገረው።

«ጃገማ! የሚወራብህን እየሰማህ ነው?» አሉት። ንጉሰ ነገስቱ - እጅ ነስቶ ሲጨርስ። «... ይወራል! ግርማዊ ጃንሆይ! ... ጃንሆይ ግን አያምኑም» አለ - ዘና ብሎ። ንጉሰ ነገስቱ ሳት ብለው «አንተ ቁንጮህን ይዘን ያሳደግህልኝኝ ነህ። ይሁን እንጂ አንተም ብትጨመር እግዜር የሰጠንን መንግስታችንን የሚነቀንቅ የለም። እግዚአብሔር በቃ ካለ ደግሞ ማንም ቢረዳን መንግስታችን ሊቀጥል አይችልም። ስለዚህ የእኛ እግ ፋንታ ወዲህ ሳይሆን ወዲያ... ከስር ሳይሆን ከላይ ነው...» አሉና ሸኙት።

ጄኔራል አሰፋ «ይገርማችኋል! ከጄኔራል ጃገማ ጋር የማንገናኝበት ቀን የለም፤ ካለ ጨዋታ ሌላ አያስብም። የሚወራበት ሁሉ ውሸት ነው ...» እያሉ ተከራክረዋል።

ጄኔራል ጃገማ የለውጥ ሃሳቡ ደጋፊ ስለመሆኑ ለንጉሰ ነገስቱ መረጃ ሳይደርሳቸው አልቀረም። ነገር ግን በሌሎች ላይ የደረሰው የከፋ ነገር በሱ ላይ ያልደረሰበት በሦስት ምክንያቶች ነው ብሎ ያምናል። 1ኛ) ፈጣሪ እየጠበቀው ነው። 2ኛ) የንጉሰ ነገስቱ የአልፍኝ አስከልካይ ሌ/ጄኔራል አሰፋ ደምሴ የልብ ጓደኛውና «አቢዮ!» (ጋሼ) እያለ የሚጠራው ወዳጅ ስለሆነ ክፉ ነገር ሲሰማ ያስተባብላልታል፤ ከእቅሙ በላይ ከሆነም ቀስ ብሎ «እንዲህ ተብላሃልና መልስ አዘጋጅ» ይለዋል ቀድሞ። 3ኛ) ስለ ለውጥ ፍላጎቱ ከማንም ሰው ጋር ሲያወራ ምስክር በሌለበት ነው።

ከ1933 ዓ.ም እስከ 1966 ዓ.ም የኢትዮጵያ የጦር አደረጃጀት አስተሳሰብ በምዕራባውያን አስተሳሰብ ላይ የተመሰረተ ነበር። በዚያ አስተሳሰብ መሰረት የጦር ኃይል የፖለቲካ ጣልቃ ገብነት የለውም። ግዳጁ ወሰንንና ሰላምን ማስከበር ብቻ ነው። የአገሪቱ ንጉሰ ነገስት የማርሻል ማዕረግ፣ ልጃቸው ልዑል አልጋ ወራሽ ደግሞ የሙሉ ጄኔራል ስልጣን ነበራቸው።

ጃገማ አለምን በብርሃን እንደ አጥለቀለቀው ሳይንቲስት እንደ ቶማስ አልቫ ኤድሰን ዘመናዊ ትምህርት ቤትን የረገጠው ለሶስት ወራት ብቻ ነው። ሶስት ወራት! ከዚያ ለስድስት ወራት በሆለታ ገነት ጦር ትምህርት ቤት ወታደራዊ ስልጠና ወለደ፤ አጫጭር የመኮንኖች ስልጠና አገኘ፤ አበቃ! ከዚያ ውጭ ህይወት በምትሰጠው ትምህርት እየታዘበ በተሰማራበት የጦር ቤት እስከ መጨረሻው የወታደራዊ ስልጣን እርከን ለመድረስ በቃ። ከንጉሰ ነገስቱም በጀግንነቱ ከበሬታን አገኘ፤ በአመራሩም የሰራዊት አባላቱ የሚያመለካኩት ሆነ። በእርሰኝነት ጀግንነቱና በወታደራዊ ስልጣኑ ከማርሻል ቲቶ ጋር ለመገናኘት በቃ። ይህ ዘመናዊ የትምህርት ዕድል የተነፈገው የጦር ሰው ታዲያ ዕለት በዕለት ለመማር ዝግጁ ነበር። ለዚያም ነው የሲኒየር

አፈርነት፤ የውትድርናና የአስተዳደር ትምህርት የወሰደውና ከሞያውም ውጭ በንብ እርባታ ሞያ የዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ዲፕሎማ ያገኘው።

ጄኔራል ጃግማ ደብረብርሃን የሶስተኛ ብርጌድ አዛዥ በነበረበት ጊዜ የመጀመሪያው የአሜሪካው የጦር መሳሪያ እርዳታ «ኤም ዋን» ጠመንጃ ለአሱ ብርጌድ ተሰጠ። ያን አዲስ መሳሪያ ለሰራዊቱ ለማሳየትና ለማሰልጠን በንጉሥ ነገስቱ ፈቃድ ውቅሮ፤ አዲግራት እንዳደረገው ሁሉ ሃምሳ ጋሻ መሬት የሰልጠና ክልል ቀጠና ተፈቀደለት። በዚያ ሰልጠና ወቅት ደግሞ ጃግማ በሀይወቱ ትልቅ ትምህርት አግኝቷል። ያም እንግሊዞችና አሜሪካውያን በወታደር ዕጣ ፋንታ ላይ ያላቸውን መሰረታዊ ልዩነት መረዳቱ ነው።

እንግሊዞች «አንድ ወታደር በጦርነት ወቅት ምንም ይሁን ምን ካለትዕዛዝ ምሽጉን ለቆ ቢሄድ በሀገር ይጠየቅና እስከ ሞት ቅጣት ይቀጣል» ብለው ነው። ጄኔራል ጃግማን ያስተማሩት። ደብረ ብርሃን የነበረው አሜሪካዊ ግን «አንድ ወታደር ምሽግ ውስጥ አድሮ፤ ሁለት ሶስት ቀን ትኩስ ምግብ ሳያገኝ፤ ሽሚዝና ውስጥ ሱሪውን ሳይለውጥ ቀርቶ መሳሪያውን ጥሎ፤ ምሽጉን ትቶ ቢወጣ ... ያን ወታደር ሰባት ኪሎ ሜትር ወደጋላ ተመልሶ እንዲታጠብ፤ መዘቃ እንዲያዳምጥ፤ ዳንስ እንዲደንስና እንዲዝናና ለሰባት ቀናት ፈቃድ ያገኛል ... አንድን ወታደር በጦርነት ወቅት ለማዳን ሶስት መቶ ወይም ከዚያ በላይ የመድፍ ጥይት እንተኩሳለን» እያለ ሲያስተምር፤ ጃግማ ሳያስበው «እንዴት እንደዚህ ይሆናል?» ብሎ ጠየቀው።

«አየህ ኮሎኔል!» ብሎ ትክ ብሎ በፈገገታ አየውና «አንድ ጥሩ የአሜሪካ ወታደር አሰልጥኖ፤ ልምድ ያለው ለማድረግ ቢያንስ ሃያ አምስት ዓመት ይወስዳል። የመድፍ ጥይት ግን በአንድ ሰዓት ብዙ ሺህ ልንሰራ እንችላለን። በጦርነት ወቅት ትኩረት ማግኘት ያለበት ወታደሩ ነው፤ ገባህ አይደል?» አለ።

ጃግማ በነጮች መካከል ያለው የአስተሳሰብ ልዩነት ገረመው፤ አሜሪካውያን ለወታደር ህይወት የሚሰጡት ከበሬታም አስደሰተው ...

ትክክለኛ አስተሳሰብ ከትክክለኛ አውቀት የሚመነጭ ነው። ትክክለኛ ተግባርም የትክክለኛ አስተሳሰብ ውጤት ነው። የንጉሥ ነገስቱ ዘመን ኢትዮጵያ ውስጣዊ ችግሯ የበዛበት፤ ተቃውሞው ያየለበት፤ ቀዝቃዛው ጦርነት ፍም ማውጣት የጀመረበት ... ጊዜ ነበር።

ያን ሀገር አቀፋዊና ዓለማቀፋዊ ማዕበል የንጉሥ ነገስቱ ጉልበትና የአስተሳሰብ ደረጃ ለጊዜው የሚቋቋሙትና የሚጠቀሙበት ነበር። የእነ ጄኔራል መንግስቱ የመፈንቅለ መንግስት ሙከራም ወቅቱን ጠብቆ የተከሰተ ነበር ማለት ይቻላል። ችግሩ ግን ሀዘቡን በማሳወቅ፤ በማዘጋጀት፤ በመቀስቀስና የአስተሳሰብ ለውጥ በማምጣት ላይ ባለመመስረቱ መፈንቅለ መንግስቱ መክሸፉ ነው። ከመፈንቅለ መንግስቱ በጋላ ግን መንግስት በነበረው አስተሳሰብ መምራት ሲጀምር የተሰበሰቡት ችግሮች እየፈጠጡ፤ ተቃውሞው እየከረረ ... ሲሄድ ለውጥ የሚያመጡ ሰዎች ይፈለጉ ጀመር።

አቶ ከተማ ይፍሩና ቀኛዝማች ወልደ አማኑኤል ያን ለውጥ ሊያመጡ ይችላሉ ብለው በማመን ጄኔራል መርዕድን መፈንቅለ መንግስት እንዲያደርጉ ገፋፏቸው። «ማንን ይገር ነው መፈንቅለ መንግስቱን የማደርገው?» ሲሉም «ጃግማንና አበበ ገመዳን ይዘው ነዋ። ጃግማ የአራተኛ ክ/ጦር አዛዥ፤ አበበ ገመዳ የሶስተኛ ክ/ጦር አዛዥ ይሁኑ እንጂ እንደ ክብር ዘበኛ አዛዥ ደበበ ኃ/ማርያም የሚገባቸውን የሜዶር ጄኔራላት ማዕረግና ሊከፈላቸው የሚገባውን ደመወዝ ስላላገኙ ቅሬታ አላቸው» አሏቸው።

«ጃግማን እምነዋለሁ፤ ነገር ግን እስኪ ልዘጋጅ ...» አሉ። ከዚያ ጊዜ በጋላ «ጃግማ! ታዲያስ! መቼ ነው የማነጋግርህ?» ይሉታል። ጃግማን ባገኙት ቁጥር። «ይኸው አለሁ!» ይላቸዋል። ጃግማ! «ወይድ ...» ብለው ስቀው ይሄዳሉ። ሶስት ዓመት ሙሉ ሲፎክሩ ቆዩ ...

በ1958 ዓ.ም ጃግማ «ሚዶር ጄኔራል» ተብሎ ተሾመ። በዚያው ዓመት ጳጉሜ ላይ ጄኔራል ጃግማ የአሜሪካ ልዑክ መሪ ሆኖ ሰጉብኝት እንዲሄድ ታዘዘ። ጃግማ ከመጓዙ አንድ ቀን በፊት ጄኔራል መርዕድ ንጉሥ ነገስቱ ፊት ቀርበው «ሱማሌ ልትወረን ነውና የሚያስፈልገውን ዝግጅት እንዳደርግ ይፍቀዱልኝ» ብለው ጠየቁ። «አይደ!» አሉና ንጉሥ ነገስቱ የጄኔራል መርዕድን ሃሳብ አጣጣለባቸው። ጄኔራል መርዕድ «ጃንሆይ! መሰራት ካልቻለሁ ... ሀሳቤን ካልተቀበሉ ... እንግዲያው ስልጣኔን ለሌላ ይሰጡት ... አልፈልገውም» አሉ - በስጫት ብለው። «አንተ! ለዚህም ደርሰሃለህ!» ብለው ንጉሥ ነገስቱ ዐይናቸው እንደ አሳት እየተንቀሳቀሰ ጄኔራልን ሊመቷቸው ሲነሱ ልዑል ራስ እምሩ መሃል ገቡ ...

ጄኔራል ጃግማ በዚያ ወቅት በፀጥታ ጉዳይ ጄኔራል መርዕድ ቢሮ በስብሰባ ላይ ነበር። ጄኔራል መርዕድ ስልክ ደውለው «ጄኔራል ጃግማ ይቆዩኝ! ሌሎች ይሂዱ» አሉ።

ጃገማ ጠበቃቸው። ጫን ጫን እየተነፈሱ መጡ፤ ዐይናቸው እንደ ስጋ ቤት አምፖል ፈጠ ይንገገጋል ...

«አግዚአቲን ማርያምን እኒህ ሰውዬ አገራችንን ሊያጠፋት ነው፡፡
ጄኔራል ጃግ ... ስለዚህ ሰው ሳይቀድመን እንቅደም» አሉ - ሰውነታቸውን
በንዴት እያርገፈገፉ።

«ዛሬውኑ ሰምን አናደርገውም! እስካሁንም ያቆይት እርስዎ ነወት፤ እኔ ምን ጊዜም ዝግጁ ነኝ ...» አለ፡ የበጋው መብረቅ ጃግ አባ ዳማ፡፡ ጄኔራል መርዕድ ቁርጥ ያለ ውሳኔውን ሲሰሙ ሰውነታቸው ላይ በረዶ እንደተጨመረባቸው ሁሉ ችሰስ ብለው ቀዘቀዙ፡፡ «የለም! ጃግ አሁን የአንተን ዕድል አላበላሸም ... ቢበዛ አንድ ወር ነው የምትቆየው፤ ጉብኝትህን ጨርሰህ ተመለስ! እስከዚያ ሙያ በልብ ነው» አሉ፡፡ ጄኔራል መርዕድ - እውነቱ ሲያፈጥ አየሸሹ፡፡ ጃግ፤ «ሰዚህ ነው ይህ ሁሉ መልዕክት ... ይህ ሁሉ ድንፋታ ... ፋከራ ብቻ!» ብሎ እያሰበ ራሱን ነቀነቀ፡፡

እርብ ቀን ሚጆር ጀኔራል ጃግሳ ልዑካንን እየመራ ወደ አሜሪካ በረረ። ቅዳሜ አሜሪካ ደረሰ። እሁድ አለት ጠዋት የኢትዮጵያ ልዑካን የቤዝሶል ጨዋታ እንዲያዩ ተጋብዘው ሲመለከቱ «ሚጆር ጀኔራል ጃግሳ ኬሎ... የኢትዮጵያ ልኦካን መሪ በሩ ድረስ ይፈለጋሉ» ተብሎ በድምፅ ማጉያ ሲጠራ ሰምቶ ሄደ ...

«የኢትዮጵያ ጦር ኃይሎች ኢትዮጵያን ሹም ጄኔራል መርዕድ መንግሥት በነበረባቸው የሰከር በሽታ ላቢያ በተናገሩትናው እለት ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተዋል፤ መንግሥቱ ይህን ለአርሰዎ እንዳስታውቅዎት አዘኛል»
እሰው፡ እሚረካዊው መኮንን።

ሚጀር ጄኔራል ጃጎማ የሚናገረው ጠፋው ...

ከጀኔራል መርዕድ ጋር ሐሙስ እለት ተገናኝቷል። እርብ እለት ጉዞ ጀመረ። እሱ አሜሪካ ሲገባ እሳቸው አረፉ ... ራሱን እየወዘወዘ አዘነ። በመቀደማቸው ቆሽቱ አረረ። ጀኔራል መርዕድ «ሳንቀደም እንቅደም» ብለው ዋሽተውት ብቻቸውን ቀድመው ከዕይታ ተሰወሩ ...

ጃግማ «ግርማዊ ጃጋሆይ! ደኒራል መርዕድ ለጦር ሰራዊትም የብረት መዝጊያ ነበሩ፤ እና ቀኝ እጅዎን ስላጡ እግዚአብሔር ያጥናዎ!» የሚል ቴሌግራም አስተላለፈ። «...እግዚአብሔር ያመጣው ነውና ምንም አይደለም!» የሚል ቀዝቀዝ ያለ የቴሌግራም መልስ መጣለት።

ሚደር ደኔራል ጃገማ ከግራ የአትላንቲክ፣ ከቀኝ የፓስፊክ ውቅያኖስ ነፋስ እያግለበለበው ከመሃል በሃላብ ሰጥሞ እንደ ጅብራ ተገትሮ ቀረ ... ከደቂቃዎች በኋላ ነቃ። እጁን ከኢሱ ከቶ አንድ ማስታወሻ አውጥቶ ገለጠው...

የማናየው፡ ነገር ግን በውጤቱ ህልውናውን የምናውቀው ሃይል አለ። እንደ ኢሊክትሪክ ... አክሲደ ያለ ግን የማይታየን የፈጣሪ ሃይል አለ። ጃገማ ይህ ሃይል መኖሩን ያምናል ... ከልቡ ያምናል!

ማስታወሻው ውስጥ የነበረውን ጥቅስ አየው፤ «ከሃይለኛው ከአግዚአብሔር በታች ራሳችሁን ዝቅ አድርጉ፤ እርሱ ስለእናንተ ያስባልና የሚያስጨንቃችሁን ሁሉ በእሱ ላይ ጣሉት» የሚለውን ደግሞ ደጋግሞ አነበበው።

* * *

በንጉሥ ነገስቱ ረጅም የስልጣን ዘመናት በፍርድ ቤት የሞት ፍርድ የተፈረደባቸው ሁለት ሰዎች ናቸው - ደጃዝማች በላይ ዘለቀና ብርጋጌር ጄኔራል መንግስቱ ንዋይ። ጀግናው በላይ ሲለቀል የሞት ፍርዱን በንጉሥ ነገስቱ ትዕዛዝ ያስፈፀሙት ጄኔራል መንግስቱ ናቸው። በዚያች ዘግናች ቀን ኢትዮጵያ «የገደለው ባልሽ የሞተው ወንድምሽ!» እየተባለች በሃዘን ተከራምታ ተቀመጠች።

ከጥቂት ዓመታት በኋላ ደግሞ ጄኔራል መንግስቱ «ደግባኝ አልጠይቅም» ብለው በበቅላት ተገደሉ። ጄኔራል መንግስቱን አሳደው ያስያዙት የምድር ጦሩ ኤታማዦር ሹም ጄኔራል መርዕድ ደግሞ መፈንቅለ መንግስት ለማድረግ ማሰባቸው ተደረሰበትና እሳቸውም ሁለቱን ደግኖች በቅርብ ርቀት ተከትለው ሶስተኝነታቸውን አስጠብቀው እንደሚባለው ከሆነ በሻይ ላይ የተጨመረ መርዛቸውን እንደ ሶቅራጦስ ተጎንጭተው የነሃሰ ድንጋያቸውን ተንተራቡ ...

ሜጫና ቱለማ

በአስራ ዘጠኝ ሃምሳዎቹ መጨረሻ አካባቢ ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ የልማት ማህበራት እንዲቋቋሙ ለብዙ ጊዜ ሲቀርብላቸው የነበረውን ጥያቄ በመቀበል ፈቃደኝነታቸውን አሳዩ። ያን ተከትሎ ምሁሩ አቶ ሃይለማርያም ገመዳ የ«ቱለማ» ማህበርን አቋቋሙ። ኮሎኔል አለሙ ዊጤሳ ደግሞ የ«ሜጫ» ማህበርን አምቦ ላይ አቋቋሙ። እነዚህ ሁለት የማህበራት መስራቾች በአዲስ አበባ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን እየተገናኙ ማህበራቸውን ማጠናከር ቀጠሉ ...

አሮሞዎች ከዘመናት በፊት መጻ ወላቡ ላይ እጅግ ድንቅ የሆነውን የገዳ ስርዓታቸውን በመከተል ስርዓቱ የተጠናከረ፣ ማህበረሰቡን የሚያረካ የኢኮኖሚና የፖለቲካ ስልት ፈጥረዋል። የህዝቡ ሥነልቦና እየደረጀ ሲሄድ፣ ክንዳቸው ፈረጠመ። በገዳ ስርዓት አምስት ዋና ዋና የአሮሞ ጎሳዎች አሉ። አምስቱ ጎሳዎች ካለምንም አድልዎ እየተፈራረቁ እያንዳንዳቸው ለስምንት ዓመታት ይገዛሉ። በየአርባ አመቱ ልጅ የአባቱ ስልጣን ተመልሶ ይደርስዋል። በገዳ ስርዓት ሁለት የገዳ መደቦች አሉ። አንደኛው የአባቶች ገዳ መደብ ሲሆን ሜልባ፣ ሙዳና፣ ኪሎሌ፣ ቡፎሌና ምችሌ የተባሉትን ያካትታል። ሁለተኛው ደግሞ የልጆች ገዳ መደብ ነው። ይህም ሐርሙፋ፣ ሮባሌ፣ ቢርማጂ፣ ሙሉታና ዱሎ የተባሉትን ያቅፋል። ሁለቱም የገዳ መደቦች የዕድሜ ገደብን መሰረት ያደረጉ በመሆናቸው ስህተት አይፈጠርም።

በዚህ በምስራቅ አፍሪካ የነበረው የኢኮኖሚና የፖለቲካ ስርዓት ጥንካሬ እያደገ ሲሄድ መልክአምድራዊ ፖለቲካዊ የሆኑ ነገሮች ከግምት አይወጡም ቆዩ። በመጨረሻ በገዳ ስርዓቱ ወደ ስልጣን የሚወጡት መሪዎች አዳዲስ ድሎችን ለአሮሞ ህዝብ በማጎናፀፍ ሥርዓቱ እንዲስፋፋ ለማድረግ ቃል ገብተው ተንቀሳቀሱ። ይዘውት የተነሱት ስርዓት ካለምንም መደነጋገር አዳዲስ ቦታዎችን ለመያዝ ያደረጉትን ትግል እያሳካው ሄደ። በአገሪቱ በወቅቱ የምስራቅ ኢትዮጵያ ሙስሊሞች በአቶማን ኢምፓየር፣ የመካከለኛው ኢትዮጵያ ክርስቲያናዊ መንግስት ደግሞ በፖርቹጋላውያን እየተረፉ በጦርነት ማገዶ ውስጥ በመሆናቸው መስፋፋቱ ብዙም የሚገድበው አደጋ ሳይጋረጥበት ቀጠለ።

የጎሳ መሪዎችም ሽዋ ላይ ተሰባስቦ «በዝተናል እና መላውን ሀገር ለመያዝ ተከፋፍለን እንጓዝ» ብለው ተስማሙ። ከዚያ ማን በየት አቅጣጫ ያስፋፋ የሚለው ላይ ጎሳዎቹን የሚወክሉ ወንድማማቾች ውይይት አደረጉና «ከርማዎቻችን በሄዱበት እንሂድ» ብለው ወሰኑ። የሜጫ ኮርማ ወደ ምዕራብ ሄደ። የአሱ ጎሳ የሆኑት ወደ ጅባትና ሜጫ፣ ኢሉባቡር፣ ጅማ ... ሄዱና ሁሉም ሜጫች ተባሉ።

አንዱ የቱለማ ኮርማ ሽዋ ቀረ። ስለዚህ ሽዋ የቀሩት የቱለማ ወገኖች ቱለማዎች ተባሉ። የሌሎች ወንድማማቾች ኮርማዎች ደግሞ ወደ ወሎ እና ትግራይ ሄዱ። መስፋፋቱም ስኬታማ ሆኖ አሁን እጅግ በርካታ የህዝብ ቁጥር ያለውን የአሮሞ ብሔር ፈጠረ።

አቶ ሃይለማርያም የቱለማን፣ ኮሎኔል ዓለሙ ደግሞ የሜጫን ልማት ማህበር በየገል አቋቋመው ሲንቀሳቀሱ ቆዩ። በኋላ ግን አቶ ሃይለማርያም «ሰዲራ በርቱምንና ቦረንን ወለደ ... የአሮሞ ህዝብ በሁለቱ አባቶች በበርቱምና ቦረን ተመደበ። ሜጫና ቱለማ የቦረን ልጆች የሆኑ ወንድማማቾች ናቸው፤ ስለዚህ እኛ ወንድማማቾች ነን፤ በሁለት ተቧድነን መንቀሳቀሳችን ተገቢ አይደለም» አሉ። ኮሎኔል አለሙም በሃሳቡ ተስማሙ። ሁለቱም ለአባላቸው ሁኔታውን አስረድተው «የሜጫና ቱለማ» መረዳጃ ማህበር ህዳር 17 ቀን 1957 ዓ.ም ተቋቋመ። የሜጫና ቱለማ መረዳጃ ማህበር «ወንድምህን እንደራስህ ውደድ ...» የሚለውን መጽሐፍ ቅዱሳዊ ቃል መሰረት አድርጎ የልማት እንቅስቃሴዎችን ለማድረግና ልማትንና ብልፅግናን ለማምጣት የተቋቋመ ነው።

ጀኔራል ጃገማ የሜጫና ቱለማ ማህበር ሲቋቋም የአራተኛ ክፍለ ጦር አሣዥ ሆኖ ሰራዊቱ ውስጥ ነበር። ማህበሩ የተቋቋመበት ዓመት የሃምሳ ሶስቱ የመፈንቅለ መንግስት መከራ የፈጠረው ብዙ ምስቅልቅል ገና ያልተስተካከለበት፣ የባሌ ገበሬዎች አመፅም እየተጠናከረ የመጣበት ዓመት ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ የንጉሥ ነገስቱ ተቃዋሚዎች ንጉሥ ነገስቱ ላይ አደጋ ለመጣል የሚመክሩበት፣ «ኮንስቲቲሽናል ሞናርኪ» እንዲመሰረት የሚናፈቅበት ወቅት ነበር - 1957 ዓ.ም።

በዚያ ፈታኝ አገራዊ እንቅስቃሴ ታህሳስ 10 ቀን 1957 ዓ.ም ከሜጫና ቱለማ መረዳጃ ማህበር በኮሎኔል ዓለሙ ፊርማ የተዘጋጀ ደብዳቤ ለጀኔራል ጃገማ ተሰጠው። ደብዳቤው ጃጋማ የማህበሩ አስተባባሪ ኮሚቴ አባልና አማካሪ እንደሆነ የሚያስታውቅ ነው።

ጀኔራል ጃገማ በአገሪቱ ላይ የፖለቲካ ሰው ለውጥ እንዲመጣ ከሚንቀሳቀሱት ጋር አብሮ በሚሰራበት በዚያ ወቅት በልምድና በስራ አስተሳሰቡ ዳብሮ አገራዊ ርዕይ በማየት ላይ እያለ ከሜጫና ቱላማ መረዳጃ ማህበር የአባልነት ጥያቄ ሲቀርብለት «ለልማት የተቋቋመ መሆኑን ባውቅም በኋላ ወደ ፖለቲካዊ እንቅስቃሴ ሊቀየር ይችላል ... ያ ደግሞ ከስራ ባህሪ ጋር ይጋጫል። በኢትዮጵያ የጦር አደረጃጀት ደንብ የጦር ሃይል አባል የፖለቲካ ጣልቃ ገብነት እንዳይኖረው ያዛል» የሚል፤ ሲሰሙት ቀጥተኛ፤ ሲያጤኑት ግን ጥልቅ ትርጉም ያለው ምላሽ ለማህበሩ አቀረበ።

ይህን እንዲል ያበቃው ደግሞ በወቅቱ የነበረው የልማት ማህበሩ አደረጃጀት በግልፅነት ላይ የተመሰረተ ስለሆነ ማንኛውም መረጃ በግለሰቦች አማካይነት እንዴት ንጉሥ ነገስቱ ዘንድ እንደሚቀርብ ማየቱና በእንደዚያ ያለ ሀብት ባልሆነ ማህበር መሳተፍ በአሳት መጫወት እንደሆነ ማወቁ ነው።

ይህ በእንዲህ እንዳለ በጦር ሃይሎች ሆስፒታል በነበረ የውጭ ሀገር ሃኪም የሞያ እንዝህላልነት ምክንያት እግሩ ላይ የነበረው ህመም እየጨመረ ሄደ። በህክምና ቦርድ ውጭ ሄዶ እንዲታከም ተፈቀደለትና አስተሪያ ቪና ለስምንት ወራት በጀርባው ተኝቶ፤ እግሩ ወደ ላይ ተሰቅሎ ስቃዩን በጥንካሬ በሚወጣበት ጊዜ አንድ የጋዜጣ ቁራጭ ውስጡ የነበረው ደብዳቤ ደረሰው። የጋዜጣው ላይ ጽሑፍ «ጀኔራል መርዕድ የጎጃም ክፍለ ሃገር የልማት ፕሬዚዳንት ሆኑ» ይላል። እዚያው ደብዳቤ ውስጥ ደግሞ «ጀኔራል ጃገማ አንተ ፖለቲካ ውስጥ አልገባም ትላለህ ... የአንተ አለቃ ግን የልማት ማህበር ፕሬዚዳንት ሆኑ» ይላል፤ የኮሎኔል ዓለሙ ማስታወሻ።

ጀኔራል ጃገማ ኮሎኔል ዓለሙ የላኩለት የጋዜጣ ቁራጭና ማስታወሻ ምን ማለት እንደሆነ ገብቶታል። የእሱ ሃሳብ ግን ለኮሎኔል ዓለሙ ግልጽ አልነበረም። ጃገማ ካደረገው ትግልና ካደረሰበት ማዕረግ እንዲሁም ብስለት አንፃር ተጠላልፎ የተዘረጋው የንጉሥ ነገስቱ መረብ ጠልፎ ሳይዘው «ሞያ በልብ ነው» በማለት የሚመኘው «ኮንስቲቲሽናል ሞናርኪ» እንዲመሰረት ነው የፈለገው። እነ ኮሎኔል ደግሞ ምሽግ እንኳን የሌለው የፊት ለፊት ትግል መስርተው «ና!» እያሉት ነው። ስለዚህ ጃገማ ጀኔራል መርዕድ ገብተዋል ብሎ ወደ ማህበሩ ሮጦ መግባት አልፈለገም። እግሩ በአምስት ሴንቲ ሜትር አጥፎ፤ ለምንት ወራት በፅናት በጀርባው ተኝቶ ከዳነ ከአንድ ዓመት በኋላ ከቪየና ወደ አዲስ አበባ ተመለሰ። ለሶስት ዓመታት ከስራው ቢርቅም የአራተኛ ክፍለ ጦር አዛዥነቱ ግን እንደተጠበቀ ቆየው።

«ግርማዊ ጃንሆይ!» አለ። ጀኔራል ጃገማ - የንጉሥ ነገስቱን የቀስት አቅጣጫ ለማስቀየር። «... እኔ ከግርማዊነትም የበለጠ ማሳብም፤ ማወቅም አልችልም» አለ - ከእነ ደጃዝማች ታከለ፤ ከእነ ልዑል አልጋ ወራሽ የፖለቲካ ተስፋ ጋር ያለውን ቁርኝት እያሰበ። «አሁን ጃንሆይ ለልማት ብለው ያቋቋሙት ማህበር ቆይቶ ወደ ፖለቲካ ማህበርነት ሊለወጥ ይችላል ብዬ አልገባም ብዬ ነበር ... አሁን ግን ልማት ማህበሩ በጎሳ ከሆነ እኔም አርሞ ነኝና ይፍቀዱልኝ፤ ልግባ» አለ። ንጉሥ ነገስቱ፤

«... ገዳይ በልጅነቱ
ዶቃ ሳይወጣ ከአንገቱ
ጃኔ ጃገማቸው

እንደ ገጠመ የሚፈጃቸው ...» ብሎ የፎክረውን፤ ሶስት ሺህ አምስት መቶ አርበኞችን የመራውን ወጣት የአርበኞች መሪ ከእነ ቅቤው፤ ጎፈሬውን ሲያዘናፍለው ... አስታውሱና ፊት ለፊታቸው ከቆመው ጀኔራል ጋር አያስተያይቱ።

«ጃገማ ጭንቀትህ ገብቶናል ... ቢሆንም ፈቅደንልሃልና ግባ» አሉት። ንጉሥ ነገስቱ ነገር የሚገባቸው መሆኑንና የማስታወስ ችሎታቸውንም ያውቃልና እጅ ነስቶ ወጣ። ከዚያም የሜጫና ቱላማ መረዳጃ ማህበር አባል ሆነ። ማህበሩም መንገድ በሌለበት መንገድ፤ ት/ቤት በሌለበት ት/ቤት፤ መስጊድ በሌለበት መስጊድ ለመስራት መተዳደሪያ ደንቡን አርቅቆ መንቀሳቀሱን ቀጠለ ...

በባሌ፤ በሐረር፤ በወሎ፤ በአርሲ፤ በወለጋ፤ በጂማ ... የነበሩ አርሞዎች ሁሉም የሜጫና ቱላማ ማህበር አባል ሲሆኑ ጃገማ እንደገመተው መንግስት ስጋት አደረበትና መረጃ እንፍናፊዎች ወረሩት። በኋላም እንዲፈርስ ተፈለገ።

«ግርማዊ ጃንሆይ! የአገር ግዛት ሚኒስቴር ሜጫና ቱላማ መረዳጃ ማህበርን ሊያፈርሰው ይፈልጋል፤ አሁን እንደተረዳሁት በአካባቢያችን ያሉት ጎረቤት አገራት ህዝቦች የእስልምና ተከታይ ስለሆኑና አብዛኛው የኢትዮጵያ አርሞ መስሊሞች ወደዚህ ማህበር ስለገቡ ማህበሩ መቆየቱ መልካም ጎን አለውና ሳይፈርስ ቢቀጥል ጥሩ ነው» የሚል ማመልከቻ ጀኔራል ጃገማ በ1958 ዓ.ም ለንጉሥ ነገስቱ አቀረበ።

«ጃገማ! ጥሩ ሃሳብ ነው፤ አሁን ወደ አሜሪካው ጉብኝትህ ሂድና በሰላም ተመለስ እንጂ የሚፈርስ ነገር የለም» ብለው ቃል ገቡለት። ጀኔራል ጃገማ ንጉሱ የገቡትን ቃል አላመነም። ለአለማመኑ ምክንያቱ ደግሞ ጸሐፊ

ትዕዛዝ አክሊሉ የነገሩት ነው። ... እሱን ለማስመስገን ንጉሥ ነገስቱ ዘንድ እንዲቀርብ ከአደረጉት በኋላ ንጉሱ አፋሪላዊ ምስጋና ሳያቀርቡለት ሲቀሩ ጸሐፊ ትዕዛዝ ስለንጉሱ ባህሪና ቃላቸውን የማይጠብቁ ስለመሆናቸው የነገሩትን አስታወሰ። በኋላ የፈራው ደረሰ! የሚጫና ቱሶማ አመራሮች ታሰሩ! መረዳቻ ማህበራዊም ፈረሰ።

ከብዙ ዓመታት በኋላ ኢህአዴግ አዲስ አበባን እንደተቆጣጠረ የፖለቲካ ፓርቲዎች በተደረገላቸው ጥሪ ወደ ሽግግር መንግስቱ ሲመጡ ጄኔራል ዋቆ ጉቶም የ«ቶኩችማ» ሊቀመንበር ሆነው ወንበር ተሰጣቸው። በዚያ ወቅት ሆቴል ዲ አፍሪካ የነበሩት ጄኔራል ዋቆ ከጄኔራል ጃገማ ጋር ተገናኙ።

«ጄኔራል! ለምንድን ነው የኦሮሞ ድርጅትን የማይደግፉ ...» አሉ። ጄኔራል ዋቆ።

«እኔ የኢትዮጵያ ኦሮሞ ነኝ! የኢትዮጵያ ኦሮሞ ደግሞ ከአምስት መቶ አመት በላይ ኢትዮጵያ ውስጥ የኖረ ነው። ስለዚህ እዚህች አገር ከኦሮሞ የበለጠ ኢትዮጵያዊ የለም ብዬ እምናለሁ። በመሆኑም ኦሮሞ የኢትዮጵያ ግንድ ነው። ግንድ እንዴት ይገነጠላል?! ግንድ አይገነጠልም። ግንድ ከተገነጠለ ዛፉ ወደቀ ማለት ነው! የሚገነጠል ቅርንጫፍ ነው። ኦሮሞ የኢትዮጵያ አሰኝታ ነው! ብዛት አለው! ጭንቅላት አለው! ጀግንነት አለው! ሀብረት አለው ... ተምረን! ታግለን! የተለያዩ ቋንቋዎችን አውቀን በተራችን ኢትዮጵያን መምራት አለብን እንጂ ተጠያቂው ልገንጠል ብሎ ጠያቂ ሲሆን ልተባበረው አልችልም ...» አሉ። ጄኔራል ጃገማ - በወኔ!

«ጄኔራል! እኔም እኮ ይኸን ነው የማምነው ...» አሉ። ጄኔራል ዋቆ። ከዚያ ቀን በኋላ ዋቆና ጃገማ ሲገናኙ የሚያነሳቸው ሃሳቦች እየነጠሩ የሚመለሱት ቅርንጫፉ ላይ ሳይሆን ግንዱ ላይ ነው ...

የለውጥ ማዕበል

ጄኔራል ጃገማ የባሉ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ሆኖ የዲገሽ ፓርክ ተከልሎ እንዲሰጥና ልማቶች እንዲስፋፉ ጥረት ያድርግ እንጂ የለውጥ ፈላጊው ቁጥር እየተበራከተ! የተማሪዎች ተቃውሞም ምሬቱ እየጨመረ ስለሄደ የንጉሥ ነገስቱ አገዛዝ ወገኑን እንደተመታ እባብ ተሸመደመደ። በዚያ ወቅት ምንም እንኳን ጄኔራል ጃገማ የባሉ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ቢሆንም የውትድርና የስራ ስምሪቱ ይጠበቅልኝ ብሎ ባመለከተው መሰረት የሰራዊቱ መኮንኖች የሚደርሱበትን የመጨረሻ ማዕረግ በ1963 ዓ.ም አግኝቶ ሌፍተናንት ጄኔራል ሆኖ ተሾመ። በ1965 ዓ.ም ደግሞ የብሔራዊ ጦር አዛዥ ሆኖ አዲስ አበባ ተመለሰ።

በ1966 ዓ.ም የነገሌ ጦር ሠራዊት አባላት«የምንጠጣው ውሃና የምንበላው እህል ከአፈር ጋር እየተቀላቀለ ተቸግረናል» በማለት በተደጋጋሚ ሲያመለክቱ ከቆዩ በኋላ የሻለቃውን ጦር አዛዥ፣ ቀጥሎም የብርጌድ አዛዥና አለቆቻቸውን በሙሉ አሰሩ። የክ/ጦሩ አዛዥ ከአዲስ አበባ ጉዳዩን ለማጣራት ሲሄዱ እሳቸውንም መለዩዋቸውን አስወልቀው አሰሯቸው። ውጥረቱን ለማርገብና በቁጥጥር ስር ለማዋል በወቅቱ የምድር ጦር አዛዥ የነበሩት ጄኔራል ድረሴ ዱባለ ተሳኩ። እስራቱ እሳቸውንም ሳይምር ቀረ።

ከምድር ጦር አዛዥ እስራት በኋላ ንጉሥ ነገስቱ ካቢኔያቸውን ሰብስበው የቦረና ጦር አለቆች፣ የክ/ጦር አዛዥ፣ የምድር ጦር አዛዥ ደግሞ ጉዳዩን ለማጣራት ተልከው እዚያው ታስረው መቅረታቸውንና የቀረው ወደ እሳቸው መምጣት ብቻ መሆኑን በማሳወቅ ጦሩ እንዲመታ! ሃይል የሚያገኝ ከሆነም የውጭ እገዛ እንዲጠየቅ አሳሰቡ። ካቢኔው በንጉሥ ነገስቱ ሀሳብና በችግሩ ላይ ከተነጋገረ በኋላ ጦሩ ከመመታቱ በፊት እንደ የመጨረሻ እድል እንዲሰጥና በንጉሥ ነገስቱ መልዕክተኛ እንዲላክ ተወሰነ።

በውሳኔው መሠረትም የአየር ሃይል አዛዥ ብርጋዶር ጄኔራል አበራ ወ/ማርያም በንጉሥ ነገስቱ ታዘው ሄዱ። ጄኔራል አበራ የንጉሥ ነገስቱን መልዕክት ለሠራዊቱ በገባብ እሰምተው ሲጨርሱ «አለቆቻችንን ያሰርነው ጥያቄያችን ሁሉ ከንቱ ስለሆነብን ነው። አሁንም ከዚህ በፊት የጠየቅነው

ጥያቄ በምድር ጦር አዛዦችና በመከላከያ ሚኒስትሩ እጅ ስለሚገኝ ጉዳዩን ተከታትላቸው አስፈጽሞልን» ብለው የታሰሩትን ሁሉ ፈቷቸው።

የምድር ጦር አዛዦች ጄኔራል ድረሴ እንደተፈቱ አውሮፕላን አስነስተው ጠረፍ ያሉ ወታደሮችን አነጋግረው አዲስ አበባ በመመለስ ማታወቅ ጉዳዩን ለንጉሥ ነገስቱ አስረዱ። በነጋታው ንጉሥ ነገስቱ የካቢኔ ስብሰባ በመጥራት ጄኔራል አበራ ከብርጌዱ ያመጡት መልእክት እንዳይነበብ ተደርጎ ንጉሥ ነገስቱ ከጄኔራል ድረሴ ባገኙት መረጃ ብቻ በመወሰን የወታደሩ አቤቱታ ሳይቀርብና መፍትሄም ሳይሰጠው ስብሰባውን ዘግተው ተነሱ።

ታክሲ ነጂዎች «የነዳጅ ዋጋ ማካካሽ» በሚል የተደረገውን የነዳጅ ዋጋ ጭማሪ ተቃውመው አድማ መቱ። መምህራን፣ ተማሪዎች፣ ጦሩ፣ ነጋዴዎች ... ሁሉም የየራሳቸውን ችግር አያስቀደሙ በከፍተኛ ተቃውሞ እና በሚያስፈራ እልህ የጋራ ጠላታቸው የነበረውን የስርዓቱን ቁንጮና የዘውድ አገዛዙን ለመጋፈጥ ሲጓዙ የሚኒስትሮች ምክር ቤት አባላት ለንጉሥ ነገስቱ የሥራ መልቀቂያ አቀረቡ።

የካቲት 19 ቀን 1966 ዓ.ም ጄኔራል አቢይ አበበ አዲስ ካቢኔ እንዲመሰርቱ ንጉሥ ነገስቱ አዘዙ። የጄኔራል አቢይ ካቢኔ ገና ሳይመሰረት ተቃውሞ ገጠመውና ልጅ እንዳልካቸው መኮንን በጠቅላይ ሚኒስትርነት ልጋም በሌለው ሌግ ፈረስ ላይ ወጡ። እርሳቸው ፋታ እየተመኙ፣ በተማሪና በምሁራን ደግሞ 'ጉልቻ ቢቀያየር ወጥ አያጣፍጥም'... እየተባሉ መሳለቂያ ሆነው የተመኙት ፋታ ሳይገኝ የወጡበት ፈረስ በርግኝ ወሰዳቸውና አፋን በርግዶ ከተቀመጠው አፈሙዝ ገብተው ተወተፉ ...

ሁሉም ነገር ከመንግስት ቁጥጥር ውጭ ሆነ። ያን የትግል ውጤት የሚያስተባብር ድርጅት ባለመኖሩ «የጦር ሃይሎች፣ የፖሊስ ሰራዊትና የብሔራዊ ጦር አስተባባሪ ኮሚቴ» ተቋቋመና አባላቱ እነ ሻምበል አጥናፋ አባተ ወደሚገኙበት አራተኛ ክ/ጦር ገቡ። ሻለቃ መንግስቱ ሃይለማርያምም ከሶስተኛ ክ/ጦር የተመረጡትንና በስልጣን ቀዳሚነት ከምስራቅ ኢትዮጵያ የመጡትን ተመራጮች በመምራት አዲስ አበባ ገቡ።

የአራተኛ ክፍለ ጦርም ከፍተኛና መለስተኛ መኮንኖች ተሰብስበው እንዳሉ ለአስተባባሪው ኮሚቴ መሪ የነበሩት መንግስቱ ኃ/ማርያም ተነሱ። በጥቁር ገበታ ላይ የዘውድ ስዕል ስለው «ዘውዱን ሳንለውጥ አስተዳደሩን ብቻ መለወጥ ስለፈለግን ድጋፍ ስጡን» ብለው ጠየቁ። በዚህ ወቅት ከትንሽ ዝምታ በኋላ ሌፍተናንት ጄኔራል ጃገማ እንጋፋ ስለሆነ የመጀመሪያው

የመናገር እድል ተሰጠው። «ኢትዮጵያ ለሶስት ሺህ አመታት የቆየችው በዘውድ አገዛዝ ስር እንደሆነ የሰማሁ ስለሆነ ዘውዱ የማይነካ ከሆነ ለውጡን አቀበላለሁ» አለ። ከእሱ በኋላ የድጋፍ ሀሳብ ቀጠለ። አስተባባሪ ኮሚቴው አራተኛ ክፍለ ጦርን እንደ ንብ ቀፎ ተጠቅሞ የህዝቡን ልብ ትርታ እየቀሰመ፣ ራሱን ለማጠናከር የኢኮኖሚ፣ የፖለቲካ፣ የአስተዳደርና የፍትህ ኮሚቴዎችን አቋቋመ።

ከዚያ በስልጣንና በአስተዳደር በደል ፈፅመዋል፣ እሳግባብ በልፅገዋል... የተባሉ ባለስልጣኖችን አስተባባሪ ኮሚቴው እየሰቀመ ወደ እስር ቤት ይወረውራቸው ጀመረ። መፈክሩም «ካለምንም ደም ኢትዮጵያ ትቅደም!» ሆነ። እህያውን ፈርቶ ዳውላውን ቢሆንም ህዝቡ ባለስልጣኖች ከፋ እንጂ ንጉሥ ነገስቱ ጥሩ ናቸው ማለቱን ስላላቆመ ባለስልጣኖች እየተሰቀሙ ሲታሰሩ ህዝቡ ድጋፉን ቀጠለ።

የኮሎኔል መንግስቱ ኃይለማርያም የእናቱ አባት ናቸው የሚባሉት የወቅቱ የግቢ ሚኒስትሩ ደጃዝማች ከበደ ተሰማና ሌሎችም ንጉሥ ነገስቱን «ሰራዊቱ ለእርስዎ ያለው ታማኝነት አይለወጥም» አሏቸው። ህዝቡም የበታች ሹማምንቱ ላይ እንጂ እሳቸው ላይ ጣቱን እንዳልቀሰረ ተገነዘቡ። ስለዚህ ንጉሥ ነገስቱ መንግስታቸውን ሊያገለግሉ የኖሩት ሹማምንት እየተሰቀሙ ሲታሰሩ እንኳን ሊቃውሙ ከተደበቁበት እየወጡ እጃቸውን እንዲሰጡ ያግባባቸው እንደነበር ለቤተመንግስት የሚቀርቡ ሰዎች ያስታውሳሉ።

አስተባባሪ ኮሚቴው የዛፋን ቅርንጫፍ መልምሎ ከጨረሰ በኋላ ግን ንጉሥ ነገስቱን «የደበቁትን፣ በውጭ አገር ያልዎትን ብር ያምጡ ...» እያለ ይፈትናቸው ጀመር። የሃይል ሚዛን ሙሉ በሙሉ ተዛብቶ፣ አስተባባሪ ኮሚቴው እየተጠናከረ እያለ ንጉሥ ነገስቱ ሐምሌ 16 ቀን 1966 ዓ.ም በቤተ-መንግስታቸው የመጨረሻ ልደታቸውን አከበሩ። የቀድሞ ጥበባቸውና ዘዴያቸው ሁሉ እሳት እንዳቃጠለው ገመድ ቅርፁ ብቻ መቅረቱ ተረጋገጠ።

ሌፍተናንት ጄኔራል ጃገማ ለውጥን አጥብቆ ሲሻ ኖሯልና ንጉሥ ነገስቱ ሳይዋረዱ የህዝቡን ኑሮ የሚሰውጡ፣ አገሪቱን ሊያበላሹ የሚችሉ አዲስ መሪዎች እንዲፈጠሩና አገሪቱ በአዲስ ማህበረ-ኢኮኖሚያዊ መርህ እንድትመራ ነበር ምኞቱ።

በግዛት መስፋፋት የኢትዮጵያን አንድነት ለመበታተን በዚያድ ባሬ መንግስት የተደረገውን ወረራ በአመራራቸው የደመሰሱት ሚጀር ጄኔራል አማን አምደም የሌፍተናንት ጄኔራልነት ማዕረግ ተሰጥቷቸው ለይምሰል

በዙፋን ላይ በነበሩት ንጉሥ ነገስት ሲሾሙ ጃገማ መልካም ቀን እንደሚመጣ ተማመነ። በዚህ መሃል የኢትዮጵያ ብሔራዊ ጦር አዛዥ የነበረው ሌፍተናንት ጄኔራል ጃገማ ሁሌም ንጉሥ ነገስቱን እጅ መንሳት አላቆመምና እንደተለመደው ቤተመንግስት ሄደ።

«ጃገማ» አሉት፡ ንጉሥ ነገስቱ - ድክምክም ባለ ድምፅ።

«አቤት ጃንሆይ!» አለ፡ ጃገማ።

«ሸፍት!» አሉት። ጃገማ ጆሮውን አላመነም።

«ሸፍት! አሉኝ፡ ጃንሆይ?»

«እ...ሙ! ሽፍት» አሉት - የቃሉን ድምጾች እየረገጡ።

ሌፍተናንት ጄኔራል ጃገማ «አግዜር የሰጠንን መንግስታችንን አንተም ብትጨመር የሚነቀንቅ የለም! እግዚአብሔር በቃ ካለ ደግሞ ማንም ቢረዳን መንግስታችን ሊቀጥል አይችልም» ያሉትን አስታውሰና «ቀደም ብለው ቢያዙኝ ጥሩ ነበር። አሁን ግን ኬላው ሁሉ ተዘግቷል! መውጫ መግቢያ የለም» አላቸው። ንጉሥ ነገስቱ ጫን አድርገው ተነፈሱ።

«እነዚህ ደርጎች የሚሰሩትን አልወደድነውም። እንግዲያው ስምንት መቶ ጠመንጃ አውጣና ለምክር ቤታችን አባል ለዘውዱ ጥላሁን ስጠው» አሉ።

«ግርማዊ ጃንሆይ፡ እ...ሺ! ነገር ግን በጽሑፍ ልታዘዝ» አለ፡ ጄኔራል ጃገማ።

የተጀመረው አዲስ ተስፋ እንዲጠፋ አይፈልግም። የመሳሪያ ጥያቄው ደግሞ የራሳቸው ሳይሆን ግቢ ውስጥ አብረዋቸው ያሉት የደጃዝማች ከበደ ሃሳብ መሆኑ ገብቶታል። በዚህ ወጥመድ ተይዞ ደግሞ በአስተባባሪ ኮሚቴው የሰላ ጥርስ እንዲቀረጠፍ አልፈለገም። ስለዚህ ጄኔራል ጃገማ ቀጥታ በወቅቱ ጠቅላይ ሚኒስትር ወደነበሩት ልጅ እንዳልካቸው መኮንን ቢሮ ሄዶ «ልጅ እንዳልካቸው! ጃንሆይ ስምንት መቶ ጠመንጃ ጠይቀውኛል። እኔ ደግሞ ትዕዛዝዎ በጽሑፍ ይድረሰኝ ብያለሁ! ስለዚህ ወረቀቱ ቢመጣ እንዳትፈርም! ከፈረምክ ግን አንተም ሆን እኔ ጉዳዩ ከመፈፀሙ በፊት አስር ቤት ነን»

አላቸው። ልጅ እንዳልካቸውም ደጃዝማች ከወደ ወደ ቤተመንግስት እንዳይገቡ አግደው ወረቀቱ ላይም ሳይፈርሙ ቀሩ።

በሌላ ቀን ጄኔራል ጃገማና ደጃዝማች ከበደ ተሰማ ቤተመንግስት ተያዩ። ደጃዝማች ከበደ ወደ ጄኔራል ጃገማ ቀረብ ብለው «አንተ እኔ አካያ ሆንህብን!» አሉት። ቋንቋው ስላልገባው ምን ማለት ነው አካያ? ብሎ እያሰበ ዝም አለ! በጋላ ግን ሲወጣ አካያ ምን ማለት እንደሆነ ጠየቀ። «አካያ ወንዝ ሲሞላ! ጎርፍ ሲመጣ ለሽ ብሎ የሚተኛና ደራሽ ውሃው ሲያልፍ ቀና የሚል የዛፍ አይነት ነው!» አሉት። ጃገማ ሳቅ ብሎ «አካያ ማለት በእርምጃ 'አሰልቱ' የምንለውን ነዋ!» አለ።

* * *

በሐምሌ 9 ቀን 1966 ዓ.ም ኢትዮጵያ በልጅ ሚካኤል አምሩ ጠቅላይ ሚኒስትርነት መረጋጋት የጠፋባትና ማዕበል የሚንጣት ጀልባ መስለች። የኮሚቴዎም ፅንሰ ሀሳብ ከምስራቅ አውሮፓ! ከሶቪየት ሀብረት! ከቻይናና ከዚያባ እየተነሳ የኢትዮጵያ ምሁራንን የአእምሮ በር መደብደብና አንጎላቸውን በርግዶ መቆጣጠር ጀመረ። በርዕዮተ-ዓለሙ የሰከሩትም ወደ ክርስ ምድር ሰጥሞ ራሱ ብቻ የቀረውን የቀድሞ መንግስት በፐርፓጋንዳ መራዝ እናት እናቱን እየወቀሩ እንደሚሰማር ቁልቁል ያስጥሙት ጀመር ...

አስተባባሪ ኮሚቴው በአየር ላይ እንዳለ ስሙን «ጊዜያዊ ወታደራዊ መንግስት» ብሎ በመሰየም ሁለት ሚሳይሎችን በሁለት አቅጣጫ አስወገደ። አንደኛው ህዝቡን ፀጥ የሚያደርግ በውጭ ጋዜጠኛ የተዘጋጀ ፊልም በማቅረብ፣ ፀጥታውን አጠናክረው የሚጠብቁ ሃይሎችን በሁሉም የአገሪቱ ክልሎች በተጠንቀቅ በማቆምና የሚወድቀውን መንግስት የሚተኩትን መሪዎች በማዘጋጀት የተደረገ ነው። ሁለተኛውና ወደ ኢየሱስ የሚመራና ሲወደሰ የኖሩትን፣ የሰላምናዊው ስርወ መንግስት ዘር ለዘለዓለም እንደሚገዛ፣ እሳቸውም ስዩሙ-እግዚአብሔር ስለሆኑ ህዝቡ ካለ ንጉሥ ነገስቱ፡ ንግስት እንደሌለው የንብ መንጋ እንደሚበተን በመግለጽ ሲያሳምኑ የኖሩትን ንጉሥ ነገስት ዕጣ ፋንታ ለመፈረካከስ የተንቀሳቀሰ ነበር።

«ከ50 ዓመት በላይ ሲመሩ ... አገሪቱን አሁን ካላቸበት ችግር ላይ እንድትወድቅ አድርገዋታል ... ከእንግዲህ ወዲህ ይህን ከፍተኛ ሃላፊነት መሸከም አይችሉም። ከዚህ በተጨማሪም ዕድሜዎ ገፍቷል» አሏቸው፡ መልዕክተኞቹ። ንጉሥ ነገስቱ በክብር ዘበኛ አዛዥ በጄኔራል አበበ ተቀነባብሮ

ገጽ 215

የነበረውን የማክሸፍ እርምጃ «ተዉ! አይሆንም» ብለው ያቆሙት ትዝ አላቸው። ቶሎ ደግሞ መሆን ያለበት እንደማይቀር፤ እግዚአብሔር በቃ እንዳለ የተረዱ ይመስላል።

«... የተናገራችሁትን ሰምተናል፤ የኢትዮጵያ ንጉሥ ነገስት ስንሆን ስም ብቻ አይደለም፤ ቢሆንም በየጊዜው የሚለዋወጠው ነገር ደግሞ ለሃገር የሚጠቅም ነገር እስካለበት ... ያነበባችሁትን ሰምተናል፤ የኢትዮጵያን ታሪክ ጠብቃችሁ ማልማት ከቻላችሁ የእኛ ታሪክ እዚህ ላይ ያበቃል ... ካልቻላችሁ የእናንተ ታሪክ እዚያ ላይ ይቆምና የእኛ ይቀጥላል፤ የኢትዮጵያ ህዝብ እድል የእኛን መወገድ የሚጠይቅ ከሆነ ግን ስራችንን አቁመን ማንኛውንም ነገር ለመቀበል ዝግጁ ነን» አሉ - ጭል ጭል ይል የነበረውን ተስፋቸውን «እኛ» ብለው ድርግም አድርገው በማጥፋት።

ይህን የንጉሥ ነገስቱን ንግግር ብዙዎች በ1782 ዓ.ም ፈረንሳይ ባካሄደችው አብዮት የፈረንሳይ ህዝብ የወከላቸው እንደራሴዎች በንጉሳቸው ሉዊ አስራ ስድስተኛ ላይ የፈረዱት የሞት ፍርድ ከመፈፀሙ በፊት፤ «ህዝቤ ሆይ! ጥፋት ሳይኖርብኝ መገደል ነው፤ በእኔ ደም ግን የፈረንሳይ ህዝብ የተሻለ ህይወት እንዲጎናፀፍ እመኛለሁ» ብለው ከተናዘዙት ጋር አመሳሰለውታል።

... ከርቀት፤ በጣም ከርቀት የሙዚቃ ዜማ በአየር ላይ እየተስረቀረቀ ይለማል።

«ዐይኗን ያላየኋት ... የሩቅ ዘመዴ አለች ... ለመኖር አልሻም ... እጅሽም ይቆረጥ፤ ዐይንሽም ይታወር ... ለማየት ጉጉቴ ጤንነትሽን ነበር... » መዚቃው ይንቆረቆራል ...

አንዲት ቮክስ ቫገን፤ በጅግ መኪናቸው ላይ መትረየስ በደገኑ ወታደሮች ታጅባ እየተነዳች ከኢየሱስ ሲተ መንግስት ጎበጥ ብላ ወጣች። በዚያች መኪና ውስጥ የንጉሶች ንጉስ፤ 225ኛው የይሁዳ አንበሳ፤ የአፍሪካ አንድነት ድርጅት መስራች፤ በዓለም ከታወቁ መሪዎች አንዱ፤ አንበሳ አጉራሹ፤ በመንግስታቱ ማህበር «... ፍርዳችሁን ታሪክ ሲያስታውሰው ይኖራል ... በቸልታ የምትመለከቱት በሃገሪ ላይ የሚተላለፈው ወረራ ነገ ደግሞ በተራው እናንተ ዘንድ ይመጣል» በሚል ትንቢታዊ ንግግር፤ ያሻፋትን አገራት በሁለተኛው የዓለም ጦርነት አፋቸውን ያስያዛቸው ታላቅ መሪ፤ ጌይት ዋውስን በአሌክሳ የጎበኘ ጥቁር መሪ፤ የራስታዎች መሲህ፤

ህዝቡ መሬት የሚሰምላት፤ የአፍሪካ አባት እየተባለ የተሞካሸ ገናናው የኢትዮጵያ መሪ ... መቀመጡን ማንም ሊገምት አይችልም።

ንጉሥ ነገስት ከዙፋኑ፤ አንበሳ ከዱሩ፤ እሳ ከባህሩ ... ከወጣ አለቀለት፤ ሆነ እውነቱ። የሀይወት እውነት ግን የቱ ነው? ተኝቶ የሚታለመው ወይንስ ቆሞ የሚቃገርው? መልስ የሌለው ጥያቄ ሁሌም ይመጣል፤ ሁሌም ይሄዳል ... መልስ ከሌላቸው ጥቂት ከስተቶች አንዱ፤ የነበረው እንዳልነበረ መሆኑ ነው፤ እንደ ሲኒማ ማሳያ ሽራ ትርጓሜ ካለፈ፤ ውበቱ፤ ፍቅሩ፤ ኩራቱ፤ ዝናው ... ከአበቃ በኋላ ቢነኩት፤ ቢዳብሱት አልነበረምና አይኖርም ... ወይም ነበርና የለም ...

ሁሌም የመፈክር ውጤቱ ተቃራኒ ነው በሚያሰኝ አኳኋን «ካለምንም ደም ኢትዮጵያ ትቅደም» ያለው ደርግ እንቅስቃሴው የበርካታ ሰዎችን ደም በማፍሰስ ተጀመረ። ጀኔራል ጃግማ እጁን አውጥቶ የደገፋቸው ደርጎች የሄዱበት አቅጣጫ ፈፅሞ ያልጠበቀው አቅጣጫ ሆነ። የግል ወዳጁ የሆነው ጀኔራል አማን አንድ ጊዜ «ጀኔራል ጃግማ! እነዚህ ደርጎች አስቸገሩን ... ስለዚህ እበታተናችዋለሁ» አለው - በስጫት ብሎ።

«አማን ተጠንቀቅ!» አለው፤ ጃግማ። በጀኔራል አማንና በደርጎች መሃል ልዩነቱ ተካረረ። ሽምግልና ተጀመረ።

ምሽት ላይ ጀኔራል ጃግማ ከባለቤቱ ጋር ዘመድ ቤት ራት በልቶ ሲመለስ በየመንገዱ የጦር ሃይሎች እንቅስቃሴ በዛ። ውጥረት የሰፈነበት ምሽት ሆነ። ወደ ቤቱ ሲያቀና ጦር ሃይሎች አካባቢ የታገዙት እንቅስቃሴ አስተዋለ። በመጨረሻም ጀግናው ጀኔራል አማን እሱ ለቅጣት ሲያስባቸው ትንንሾቹ ፍየሎች ግን «ሽዕቢያን ደግፏል» በሚል ነፍሱን ነጠቀት። የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ የሳንድቪስት ጦር አካዳሚ ምሩቁ፤ አገሩን ከጠላት ወረራ የጠበቀው ጀግና፤ በአመራሩ የተመሰገነው ጀኔራል፤ ኮትኩቶ ባሳደጋቸው የሰራዊት አባላት እንደ ጠላት በታገዙ ተከቦ ተሰዋ!

ጃግማ ተስፋ ቆረጠ።

የአርበኞች መሪው፤ የሻለቃ፤ የብርከቱ፤ የክፍለ ጦር ... አዛዥ፤ የመከላከያ ሚኒስቴር የትምህርት ምክትል ረዳቱና በሌሎች ክፍተኛ ሃላፊነቶች አገሩን ያገለገለው ጃግማ መስራት በሚችልበት ዕድሜ በ55 ዓመቱ ነው ጡረታ የወጣው። የደርግ መንግስት የሲዳሞ ክፍለ ሃገር አስተዳዳሪ

ወይም የህዝብ ደህንነት ሃላፊ እናድርግህ ብሎት ነበር። ከሚኒዝምን የሚጠላው ጃግማ ከኮሚኒስቶች ጋር መስራት ስላልፈለገ «በውዴታ ከሆነ አልፈልገም! በግዴታ ከሆነ ግን ...» ሲል ተወት።

ጃግማ በስራ ዓለም በነበረበት ጊዜ ምንም እንኳን ዘመናዊ ት/ቤት ገብቶ የመማር እድል ባይገኘውም የካዴት! የአስተዳደር! የሲኒየር ኦፊሴርነት! የስታፍ ኮሌጅ ኮርስ ተምሯል። በደርግ ጊዜ ጡረታ ከወጣ በኋላ የኒቨርሲቲ ኮሌጅ ገብቶ የንብ አረባብ ዘዴ ተምሮ ዲፕሎማ አግኝቷል። ከመቶ በላይ ለሆኑ የአዲስ አበባ ነዋሪዎችም የተማረውን በተግባር በማዋል ዘመናዊ ቀፎ ሰርቶላቸዋል። በጊንጫ ዘመናዊ የክብት እርባታ እቋቋሟል። መስራትም ሃጢያት በነበረበት በዚያ ዘመን «ህዝብ ታሳድማለህ» በሚል ያለአገር ውስጥ ደህንነት ሀላፊው ትዕዛዝ ከከተማ እንዳይወጣና መውጣት ካለበት ለሀላፊው የት! መቼ! ለምን ... እንደሚሄድ እንዲገልጽ ተደርጎ የቀም እስረኛ ሆነ።

ከዚያ የጀርባው አጥንት ተጋጠመና የህክምና ቦርድ ውጭ አገር ሄዶ እንዲታከም ጻፈለት። በጄኔራል ተስፋዬ ገብረኪዳን አማካይነት ለሊቀመንበር መንግስቱ ጉዳዩ ቀረበ። ሊቀመንበርም ከሶሻሊስት አገሮች ወደ አንዱ እንዲሄድ ወሰኑ። ጄኔራል ጃግማ ግን አንድ ከፍተኛ መኮንን ሶሻሊስት አገር ሄዶ «ከሚኒዝምን አልደግፍም» በማለቱ በቂ ህክምና ሳይሰጠው ሲሰቃይ መቆየቱን ስለነገረው፤ ለሶሻሊስቶችም የነበረው ጥላቻ ከፍተኛ ስለነበረ በሶሻሊስት አገራት የነበረውን የህክምና ዕድል ሰርዞ በራሱ ውጭ እሜሪካ ሄዶ ለመታከም ጠየቀ።

ከነበረውም ገንዘብ እምስት መቶ ብር ብቻ መንዘሮ በወቅቱ ምንዛሪ ሁለት መቶ ሃምሳ ዶላር ብቻ ይዞ «ከሃይለኛው ከእግዚአብሔር በታች ራሳችሁን ዝቅ አድርጉ! እርሱ ስለእናንተ ያስባልና» የሚለውን ጥቅስ ደረቱ ኪስ ከቶ ለመታከም ወደ እሜሪካ ሄደ። እዚያም ከባለቤቱ እህት ልጅ ቤት ተቀመጠ። የባለቤቱ እህት፣ የእቶ ሰይፉ ማህተመስላሴ ባለቤት ወ/ሮ ሶፍያ አስፋው ናቸው። አንድ ኢትዮጵያዊ ወጣት ከልጃቸው ጋር ይተዋወቅ ኖሮ ስልክ ደወለ! ጃግማ አነሳ።

«... ሃሎ ... የለችም»

«ማን ልበል እርስዎን?» አለ ወጣቱ።

«ጄኔራል ጃግማ።»

«ጃግማ ኪሎ ... አባባ ቤተሰቦቼ ያውቁዎታል! ብዙ ጊዜ ሲያነሱዎትም እሰማ ነበር» አለ። ወጣቱ። ተዋወቁ ... ጃግማ ለህክምና መምጣቱን ተናገረ። በሳምንቱ እንደገና ተደወለ ... ጃግማ አነሳ።

«ጄኔራል! ለህክምና ነው የመጣሁት አላሉኝም ነበር?» ጠየቀ። ወጣቱ።

«አዎ! ብዬሃለሁ! ... ነገር ግን አንድ ሁለት ሃኪም ዘንድ ሄድኩ! እሁን ሶስተኛ ሃኪም እየፈለግሁ ነው» አለ። ሌፍተኛንት ጄኔራል ጃግማ።

«እስኪ ከአዲስ አበባ ያመጡትን የህክምና ወረቀት ፎቶ ኮፒ እድርገው ይላኩልኝ» አለ። ወጣቱ።

ይህ ወጣት የሃርቫርድ ዩኒቨርሲቲ ገንዘብ ያዥ የሆነች እንዲት እፍሪካዊ እሜሪካዊት ወዳጅ ነው። «የአባቴ ጓደኛ ናቸው ... ዕድሜያቸው ከ60 ዓመት በላይ ነው ... እንዴት መርዳት ይቻላል?» ብሎ ጥቁር እሜሪካዊ ጓደኛውን ጠይቋት ነበር።

«ዕድሜው ከ65 ዓመት በላይ ከሆነና ድንገተኛ ተብሎ ከገባ በነፃ የሚያሳክም ድርጅት አለ» አለችው። ጥቁር እሜሪካዊቷ ከሚረዱት ድርጅቶች ጋር አገናኘችውና ጃግማ በድንገተኛ በር ገብቶ ተመረመረ። «በአስቸኳይ ይተኛ» ተባለ። በእናቷ ኤርትራዊ በአባቷ ሶሪያዊ የሆነች ነርስ ተጠግታ!

«ከየት ነው የመጣኸው?» አለችው።

«ከኢትዮጵያ» አለች። ጄኔራል ጃግማ።

«እሁን ልትተኛ ነው?»

«ዝነኛ የነርቭ ሃኪም ማነው?» አለች።

«ለአንጎል አፕራሲዮን አንድ ጎበዝ ሃኪም አለ! ፀባዩ ግን ቁጡ ነው። ሌላው ሙሴ ይባላል! ብዙ በሽተኞች ጥሩ ሰው ነው ይሉታል» አለችው።

«በይ እንግዲያው እሱ እንዲያየኝ አድርጊኝ?» አለች።

«... ውይ! እንዲያውም ያው» አላችው - ራቅ ብሎ ኮረደሩ ላይ የቆመውን እየጠቆመች:: ሄዳ አነጋገረችለት:: ጃገማም አነጋገረው::

«ሰኞ ናና ተመርመር! ማክሰኞ አፕራሲዮን ትሆናለህ» አለው:: ሰኞ ሄዶ ፎርም ሞላ! ከዚያ ተኛ:: በሶስት ዓመት ጊዜ ወስጥ ራሱ ሶስት ጊዜ! ባለቤቱ ደግሞ ሁለት ጊዜ በነፃ አፕራሲዮን ሆኑ:: ጥቅሷም ፊት ለፊቱ ተሰጥፋ ጠዋትና ማታ ያያት ነበር!

አሜሪካ እንደሄደ በዚህ አኳኋን ጀግንነቱን የሰማ ኢትዮጵያዊ በአጋጣሚ በሰልክ አግኝቶ በአሱ አማካይነት ታክሞና ድኖ ወደ ሃገሩ ተመለሰ:: እሱም የጠበቁት ሳይሆን ያልጠበቁት መሆኑን በተግባር አይቶ አረጋገጠ::

ደርግም አገሪቱን «ጥርስ ውስጥ የገባች» አድርጎ! ኢኮኖሚያዊንም ከጎረቤት አገሮች የኢኮኖሚ ደረጃ በአመታት ወደኋላ አስቀርቶ አስራ ሰባት ዓመታት ከኖረ በኋላ በሰፈረው ቁና ተሰፍሮ የውሃ ቅዳ ውሃ መልስ ዘመኑ አበቃ ... ጃገማም ይህን ሁሉ በዓይኑ አየ::

በ1983 ዓ.ም. ኢህአዴግ አገሪቱን ሲቆጣጠር ጃገማ «የኢትዮጵያ ብሔራዊ አንድነት» የሚል ድርጅት አቋቁሞ እስከ 1990 ዓ.ም. ተንቀሳቅሷል:: በዚህም ሳይገደብ የኢትዮጵያ አንጋፋ የምድር ጦር ሰራዊት ጡረተኞች ማህበር ሊቀመንበር ሆኖ በማገልገል ላይ ይገኛል:: ቀደም ሲልም የቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ መታሰቢያ ድርጅት ሲቋቋምም ቢትወደድ ዘውዴ ፕሬዚደንት ሲሆኑ ጃገማ ምክትል ነበር! በኋላ ደግሞ ፕሬዚደንት:: ከዚህ በተጨማሪ በኢትዮጵያ ውስጥ የነበሩ ታላላቅ ሰዎች የመሰረቱት «ኢትዮጵያዊነት» የተባለው ማህበርም መሰራችና መሪ ነው::

በመስከረም ወር 2000 ዓ.ም. በኢትዮጵያ የእንግሊዝ ኤምባሲ ወታደራዊ ጉዳይ አስፈጻሚ ኮሎኔል ሳንዲ፥ ጄኔራል ጃገማ አርበኝነት የፈፀመባቸውን በታዎች! አብረውት የነበሩትን ተከታዮቹን አስተያየት ለማዳመጥ ሄዶ በአየውና በሰማው ተገርሞ ሲደነቅ ከዋለ በኋላ የምሳ ግብዣ ተደረገ:: ከምሳ ግብዣው በኋላ ኮሎኔል ሳንዲ ለጄኔራል ጃገማ ሙሉ ወታደራዊ ሰላምታ ሰጥቶ «እንተ ግፍና ጭቆና ከአፍሪካ ምድር እንዲወገድ

ታላቅ ተጋድሎ ያደረግክ ኢትዮጵያዊው ቲቶ ነህ» አለው:: የሰማንያ ሰባት ዓመቱ ጄኔራል ጃገማ፥ ኮሎኔል ሳንዲ «ኢትዮጵያዊው ቲቶ» ሲለው ማመስገኑ ቢያስደስተውም ምሳሌ ፍለጋ ርቆ መሄዱን ግን አልወደደለትም:: ስለዚህ ጄኔራል ጃገማ በኮሎኔል ሳንዲ ሙገሳና መወደስ ዝም አለ - መደሰት! መሳቅ የጠፋው ይመስል!

አስራ ሰባት ጊዜ ቀዶ ህክምና ሲደረግለት በጥንካሬ የማለዳዋን ጀንበር ለማየት ይጓጓ የነበረው ጀግና! ዘላለም እንደሚኖር ሁሌም የሚያስበው ጃኔ ጃገማ ... ዛሬም በሕይወት አለ:: መርፌ ሲወድቅ የሚለማው ጆሮው ማዳመጥ ቢቀንስም! በርካታ ኒሻን የደረደረበት ደረቱ በጃኬት ቢጀቦንም! ፈጣንና ቀልጣፋ እጆቹን እንደልብ ለማዘዝ ቢቸገርም! ሜትር ከዘጠና ይዘልባቸው የነበሩ እግሮቹ ካለድጋፍ መንቀሳቀስ ቢሳናቸውም ... በዚህ የእርጅና ዘመኑ፥ ሩቅ አላሚው አእምሮውና በራስ መተማመን የፈጠረለት ወኔው ግን አሁንም እንደ ልጅነት ጊዜው ጠንካራና ትኩስ ናቸው:: ያን ሁሉ ገድል ሰርቶ እዚህ የደረሰው ያ ታላቅ ኢትዮጵያዊ ጀግና ... ይኸውና ዛሬ ታሪኩ ተጽፎ የመጨረሻውን መጀመሪያ በዐይኑ በብረቱ ለማየት በቃ:: ... ወደፊትም በጀግንነቱ ሲታወስ ይኖራል!

//

የጸሐፊው ማስታወሻ

በጀግንነታቸው፣ በሞያቸውና በአመራር ብቃታቸው አንቱ የተባሉት የአኒህ ኢትዮጵያዊ አርበኛ የህይወት ታሪክ በቀረበበት በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ባለታሪኩ በአንተነት እየተጠቀሱ እንዲገለጹ ተደርጓል። ይህ የሆነባቸው ምክንያቶች የሚከተሉት ናቸው፡

- 1) የኦሮሞ ጀግና (ቀጠሌ) አንተ ተብሎ ነው የሚጠራው።
- 2) በሀገራችንም ሆነ በውጭው ዓለም ጀግናን አንተ ብሎ መጥራት የተለመደ ነው።
- 3) የአንድን ሰው የልዩነት፣ የጎልማሳነትና የሽምግልና ዘመን ህይወት ለመግለጽ ጉራማይሌ ያልሆነ አንድ ወጥ አጠራር መጠቀሙ በአጻጻፍ ቴክኒክነት ይመረጣል።

ዋቢ መጻሕፍት

- ሁሌን አህመድ (ጄኔራል)። 1997 ዓ.ም.። መስዋዕትነትና ፅናት።
 አዲስ አበባ፣ ስታር ማተሚያ ቤት።
 መርስዔ ገዢን ወልድ ቂርቆስ። 1999 ዓ.ም.። የዓቃኛው ክፍለ ዘመን መባቻ።
 አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።
 ቃለክርስቶስ አባይ (ኮሎኔል)። 1977 ዓ.ም.። የ1953ቱ የመንግስት ግልበጣ መከራና ከ1908-1966 ዓ.ም. የኢትዮጵያ ታሪካዊና ፖለቲካዊ ሒደት። አዲስ አበባ።
 ተክለ ሐዋርያት ተክለ ማርያም (ፊታውራሪ)። 1999 ዓ.ም.። አቶባዮግራፊ (የሕይወቴ ታሪክ)። አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።
 ተክለዓድቅ መከራይ። 1961 ዓ.ም.። የኢትዮጵያ ታሪክ ከአፄ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ። አዲስ አበባ።
 ኃይለ ሥላሴ (ቀዳማዊ)። 1965 ዓ.ም.። ሕይወቴና የኢትዮጵያ እርምጃ።
 አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት።
 ኀይ ወልደሥላሴ (ብላቴን ጌታ)። 1920 ዓ.ም.። የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል። አዲስ አበባ፣ ሴንትራል ማተሚያ ቤት።
 ወርቅነህ አባ ሶሪ (ተ/አባ ገዳ)። 2000 ዓ.ም.። ገዳ ሥርዓት - የኦሮሞ ሕዝብ የዲሞክራሲ፣ የአንድነትና የነፃነት ሥርዓት ከየት ወዴት? አዲስ አበባ።
 ጥላሁን ብርሃነ ሥላሴ ቤተ። 1998 ዓ.ም.። የ20ኛው ክፍለ ዘመን ኢትዮጵያ (አንደኛ መጽሐፍ)። አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።
 ጳውሎስ ጆጆ። 1984 ዓ.ም.። አጤ ምኒልክ። አዲስ አበባ፣ ኤማይ ፕሪንተርስ ኃ.የተ.የግ.ማ.።
 ። የኢትዮጵያና የኢጣሊያ ጦርነት።

Abebe Hailemeleket. 2000. The Victory of Adwa. Addis Ababa: Commercial Printing Press.

Bahru Zewde (Prof.). 2002. Pioneers of Change in Ethiopia. Addis Ababa: Addis Ababa University Press.